

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

ХІІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

XLIX заседание, срѣда, 18 декемврий 1902 г.

(Отворено въ 9 ч. и 30 м. сутринята подъ прѣдседателството на подпрѣдседателя г. Д-ръ А. Ходжевъ.)

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря.

Моля г. секретаря да прочете поименния списъкъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь П. Шоповъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. прѣдставителитѣ: М. Абаджиевъ, И. Арнаудовъ, А. Буровъ, Н. Габровски, А. Геновъ, В. Димчевъ, Д. Драгиевъ, М. Игнатовъ, П. Калинковъ, А. Каназирски, Д. Карамановъ, П. Ковачевъ, Д. Колевъ, Ан. Коновъ, В. Кръстевъ, Н. Марковъ, Х. Неджибъ Бей, Т. Орловъ, Г. Пасаровъ, Вен. Поповъ, О. Бей Сали Бейовъ, А. Станчовъ, В. Статковъ, М. Стояновъ, Д. Тончевъ, Д. Филовъ, М. Хюсеиновъ и П. Чаушовъ.)

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Отъ 188 души народни прѣдставители отсѣдствуватъ 28. Значи, има законниятъ съставъ и засѣданието продължава.

Г-нъ Пецовъ има думата.

И. Пецовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители!

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Ще трѣбва да Ви попитамъ по какво ще говорите прѣди дневния редъ. Прѣди да се почне засѣданието се правятъ или питання, или запитвания.

И. Пецовъ: Взехъ думата не за друго, а за да искамъ прѣреждане на дневния редъ. Въ точка 5, буква г, на дневния редъ обявенъ за днесъ е помѣстено да бѣде четено на първо четене едно прѣдложение по данѣка на занятията. Азъ ще искамъ това прѣдложение, което е внесено прѣди

единъ мѣсець тукъ, напечатано и раздадено на васъ, г-да народни прѣдставители, да прѣреди днешния дневенъ редъ и да се прочете на първо четене сега още. Азъ искамъ да обясня, защо това прѣдложение трѣбва да прѣдшествува другитѣ, да обясня неговата важность и надѣвамъ се, че вие ще се съгласите.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Единъ преюдициаленъ въпросъ. Г-нъ Пецовъ е правъ да иска прѣреждането на дневния редъ, но това има граници. Г-нъ Пецовъ направи сѣщото това прѣдложение и снощи. (И. Пецовъ: Не бѣше сѣщото.) Какъ така? Направи сѣщото прѣдложение да иска да се признае спѣшность за неговото прѣдложение за данѣка върху занятията. Това негово прѣдложение вчера се отблъсна. Пита се, може ли да го направи и въ тая минута? Азъ отговарямъ, че не, защото ако вие му дадете правото да направи наново подобно прѣдложение днесъ за прѣреждане на единъ дневенъ редъ, който е вече установенъ, именно вслѣдствие на направеното отъ него прѣдложение, то съ това вие отваряте вратата на всѣкиго, който иска да осуети работата въ Народното Събрание. И ето какъ. Вчера, когато да се установи дневниятъ редъ за днесъ, г. Пецовъ направи своето прѣдложение. Г-нъ Пецовъ се явява днесъ и иска да го направи наново. Щомъ му дадете това право и се отхвърли неговото прѣдложение, той ще го направи подиръ една минута пакъ, подиръ двѣ минути пакъ и така нататъкъ докрая на засѣданието, безъ да можемъ да работимъ. Азъ признавамъ правото на г. Пецова ето въ какви граници: да вземе думата било тази вечеръ, когато закриваме засѣданието, било утрѣ,

и да иска да се тури предложението му на пръв дневен редъ. И така, Народното Събрание съ вчерашния си вотъ се върза не само за дневния редъ, но и специално за предложението на г. Пецова. Така че, азъ полагамъ, че предложението на г. Пецова не може да се разисква сега, а — тази вечеръ или утрѣ рано.

М. Такевъ: Нека се изкаже човѣкътъ!

И. Пецовъ: Азъ искамъ да обясня. Въ дадения случай сѣществува, ако не едно недоразумѣние, то една фактическа грѣшка. Снощното предложение, което направихъ, бѣше съвсѣмъ друго; то се касаеше да се тури на дневенъ редъ разискването на предложението за спѣшностъ, а не самото предложение. Въ това има голѣма разлика.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Това е сѣщото. Ако искате да се тури днесъ, то е спѣшностъ.

И. Пецовъ: Съ днешното си предложение, което азъ правя, искамъ не спѣшностъ, но да се тури на първо четене обявеното въ днешния дневенъ редъ предложение за по-напрѣдъ.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Покажете единъ членъ въ правилника и ние ще приемемъ.

И. Пецовъ: Дали има за това членъ въ правилника, не зная, но практиката това е осветила

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Въ правилника, именно, се говори за провъзгласяване на спѣшностъ — туй, което вчера искахте, а нищо друго. Прѣреждане на дневния редъ става чрѣзъ признаване спѣшностъ на едно предложение прѣдъ друго.

И. Пецовъ: Но това предложение е поставено на дневенъ редъ, азъ искамъ неговото прѣреждане, и ако почитаемото Народно Събрание се съгласи, добрѣ, ако не се съгласи, нѣма да го приеме. (И. Воденчаровъ: Именно това се гласува снощи!) Азъ не искамъ да правя обструкция; азъ защитавамъ една права кауза. Ако вие мислите, че опозицията иска да ви прави обструкция, вие виждате, че тя отсѣтствува. Азъ съмъ твърдо убѣденъ, че туй, което искаме отъ васъ, е право нѣщо. Ние искаме да отстранимъ една неправда, на която сѣ подложени и отъ която сѣ писнали справедливо много български данѣкоплатци. Защо вие възставате? Защо не искате да ме изслушате?

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Пецовъ! Ако сте съгласни, азъ Ви обѣщавамъ да Ви се даде думата прѣди затварянето на заседанието, при установяването на дневния редъ.

И. Пецовъ: Добрѣ. Азъ ще вървамъ на туй заявление на г. Министъръ-Прѣседателя и ще почакамъ.

М. Такевъ: Азъ искамъ да направя едно питане на г. Министра на Правосѣдието, но го нѣма. Моля г. Първия Министъръ да му го прѣдаде. То е слѣдующето. Върховниятъ Касаціоненъ Сѣдъ билъ писалъ на Министра на Правосѣдието да намѣри едно здание, дѣто да се помѣсти Държавниятъ сѣдъ, за да може да се почне разглеждането дѣлото, но г. Министърътъ на Правосѣдието не е направилъ това нѣщо. Напоследѣкъ Върховниятъ Касаціоненъ Сѣдъ му е писалъ: ако Вие до 15 януарий не ни посочите здание за заседанията на Държавния сѣдъ, ние отъ 15-то число ще насрочимъ дѣла. Г-нъ Министърътъ на Правосѣдието пакъ не е отговорилъ, че е намѣрилъ такова помѣщение, и Върховниятъ Касаціоненъ Сѣдъ се е принудилъ да си насрочи дѣла и за януарий, и за февруарий. Менѣ ми се струва, г-да прѣдставители, че г. министърътъ е направилъ голѣмо опущение, като не е посочилъ здание, дѣто да се помѣсти Държавниятъ сѣдъ, ами ще чакаме Богъ-знае кога да се даде ходъ на дѣлото. Общественото мнѣние отдавна очаква да се чуе присѣдата на Държавния сѣдъ. Ето защо азъ моля г. министра, като прѣдаде това нѣщо на г. Министра на Правосѣдието, да го помоли да се разпорежи частъ по-скоро да се намѣри такова здание, защото хората ще захванатъ да се подиграватъ съ Държавния сѣдъ.

И. Воденчаровъ: Едно мнѣничко питане къмъ г. Министра на Финанситѣ. Снощи четохъ въ единъ столиченъ вѣстникъ, че нѣкои чиновници въ Върховната Сѣтна Палата играли на комаръ въ Палатата и имъ било наложено нѣкакво наказание. Азъ питамъ г. министра: не мисли ли да прѣдложи на Народното Събрание да уволни тѣзи чиновници за това имъ прѣстѣпление и да ги замѣсти съ други? (К. Мирски: Прогресисти.)

Министъръ М. Сарафовъ: Вѣрно е, че е имало чиновници отъ второстепеннитѣ, които сѣ играли, и азъ имъ наложихъ най-тежкото наказание, и сѣ вземени мѣрки, за да се прѣчистятъ тия чиновници. Не сѣ свѣтници, обаче.

Д-ръ Г. Гаговъ: Прѣди 3 години получи единъ гражданинъ изпълнителенъ листъ за 250 л. лихви и пр. Даденъ на единъ Пловдивски адвокатъ да го изпълни. Финансовото Министерсво трѣбваше да пита Пловдивския държавенъ адвокатъ дали не е обжалвалъ това рѣшение по надлежния редъ. Писано му е 8 пѣти, но не отговаря; телеграфирано му е три пѣти съ таксуване на телеграмитѣ, но той пакъ не отговаря. По този начинъ лихвитѣ, които ще плаща хазната, се трупатъ, а това не е въ интереса на хазната, а и кредиторътъ гладува. Затова азъ питамъ г. министра да каже: не мисли

ли да вземе мърки противъ този адвокатъ да изпълни неговото искане?

Министъръ М. Сарафовъ: Ще го накаже, ако се окаже че е така, ако е виновенъ.

С. Лафчиевъ: Има да направя едно питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледелието и респективно къмъ г. Министра на Вътрешнитъ Работи.

Старшиятъ стражаръ въ Тръвненския участъкъ на Дръновската околия е извършилъ слѣдующето дѣяние. Прѣди 2 или 3 недѣли той се явилъ при стражара, който пази въ земледѣлческата каса въ Тръвна, и му заповѣдалъ да напусне поста си. Стражарътъ, който добръ разбираше своята служба, му е отказалъ, но старшиятъ стражаръ изважда пашката и напада стражара; стражарътъ, обаче, отъ уважение къмъ своето висше началство не искалъ да употреби сила срѣщу своето началство, но когато билъ нападнатъ и раненъ, той билъ принуденъ да извади пашката си и отблъсналъ нападението на старшия стражаръ: уловилъ го, изхвърлилъ го навънъ и заключилъ вратата на стаята. Това сѣщо нападение старшиятъ стражаръ билъ сторилъ и миналата година. Пакъ единъ пътъ въ подобно състояние старшиятъ стражаръ се явява, заповѣдва на поста да отвори, заповѣдва му да си отиде, но стражарътъ му отговорилъ: мене сѣ ме поставили тукъ началникътъ на касата и безъ тѣхна заповѣдъ не мога да напусна своя постъ, макаръ да сте мой непосредственъ началникъ. Отначало старшиятъ искалъ да употреби сила, но когато стражарътъ насочилъ срѣщу него револвера, той си отива. Това вече се повтаря два пъти, и по тѣзи дѣяния на старшия досега не е било дадено гласностъ. Защото този старши е тероризиралъ всички въ Тръвна и всички се боятъ отъ него. Вѣроятно старшиятъ стражаръ е направилъ това нѣщо въ нетръвнено състояние, въ каквото състояние той често попада. Но трѣбва да ви кажа, че той играе въ Тръвна ролята на дѣребей, и нашитъ приятели не искатъ да дадатъ гласностъ на тѣзи случаи, за да не навѣкватъ на главитъ си неговата мстителностъ и прѣслѣждане. Азъ имахъ случай вчера да провѣря лично отъ единъ свидѣтель всичко горѣизложено и заради туй считамъ за нужно да попитамъ: имате ли или не свѣдѣния за това и, ако имате, какви мѣрки считате за нужно да вземете срѣщу този старши стражаръ, който злоупотребява съ службата си. Прѣдставѣте си, че този старши бѣше сполучилъ въ прѣдприятието си, то какви послѣдствия можеше да има тая негова по-стѣпка?

Министъръ А. Людскановъ: Ако бѣхте ме прѣдупрѣдили, че ще ме питате за това, щѣхъ да донеса рапорта на околийския началникъ. Вие сте били говорили за това прѣди нѣколко дена прѣдъ нѣкои прѣдставители, прѣди десетина дена, ми се чини. (С. Лафчиевъ: Да.) Вземайки поводъ отъ

това, азъ прѣдписахъ на околийския началникъ самъ да отиде на мѣстото и да изслѣдва работата. И той ми рапортира. Не вземахъ рапорта, защото не знаехъ, че ще ме запитате, но понеже не изтѣзе нищо, не го направихъ въпросъ. Отъ свѣдѣнията, които ми дава началникътъ, излиза, че стражарътъ, който е пазилъ касата, се е напилъ, а не старшиятъ стражаръ, и когато старшиятъ стражаръ обикалялъ да прави ревизия, видѣлъ, че пияниятъ се затворилъ въ касата, и тогава старшиятъ му извикалъ да отвори, но понеже той не му отворилъ, старшиятъ се принудилъ самъ да отвори портата, да го арестува и да прати другъ на мѣстото му.

Това направихъ по моя собствена инициатива, за да направя справка по това.

С. Лафчиевъ: Азъ казахъ на нѣкои депутати, но не рачихъ да направя запитване, докогато не провѣря. Азъ се бояхъ по частни свѣдѣния да питамъ, за да не бѣда прѣдметъ на измама и не смѣяхъ да се излагамъ; сега, обаче, менъ ми се съобщи отъ хора, които нѣматъ причини да лъжатъ. (Министъръ А. Людскановъ: Ще Ви донеса подиръ обѣдъ рапорта.) Тръвненскиятъ градски кметъ се явилъ при окръжния управителъ и, като му разправилъ случката, молилъ го да направи потрѣбното за прѣмахването този старши. Махнѣте го, за да не злоупотребява съ Вашето благоволение. Той се ползува съ Вашето благоволение и затова тероризира всички и управителътъ не знае какво да прави съ него. Обясняването случката съ това, че стражарътъ билъ пиянъ, не издържа критика. Логиката допуца ли, че старшиятъ стражаръ ще вади пашка срѣщу пиянъ стражаръ и ще го напада да го наранява? Ако е така работата, защо досега старшиятъ стражаръ не е рапортиралъ за случката? Изучете въпроса. Азъ виждамъ, че Вие не се побуждавате освѣнъ отъ благи намѣрения, и затова Ви казахъ. Но не допускайте полицейскитъ органи да злоупотребяватъ съ положението си.

Д. Цанковъ: (Къмъ г. Лафчиева) Дѣто ти казва кмета, че той отишълъ да каже на управителя и той вдигналъ рамена, защо не го е заплюлъ и да му удари единъ шамаръ! Таквизи управители да вдигатъ рамена, то е срамота. Той е тамъ господарьтъ! Онзи, който го е казалъ, той е лъгалъ. Ами азъ познавамъ окръжния управителъ и той не е толкова ахмакъ. На единъ окръженъ управителъ стражаритъ да правятъ такива работи! Ами азъ да съмъ, ще му удари единъ шамаръ.

С. Лафчиевъ: Искате ли да знаете?

Министъръ М. Сарафовъ: По питання не може да се разисква.

И. Гърковъ: Онзи день... (Не се чува.) нашето низше земледѣлческо училище въ Айтосъ г. Та-

кевъ е казалъ... Азъ възразихъ на г. Такева и казахъ: ако ние нѣмаме довѣрие на народнитѣ прѣдставители, питамъ тогава...

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Г-нѣ Гърковъ, питане или запитване ще правите?

И. Гърковъ: Той ме обиди лично...

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Народнитѣ прѣдставители не могатъ да правятъ питаня и запитвания помежду си и да се обясняватъ.

И. Гърковъ: Той каза, че има списъкъ и държи смѣтка за разбойници и казва, че въ това число влизамъ и азъ. (Глъчка.)

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Ако те обидени отъ г. Такева, Вие знаете реда какъвъ е. Затова нѣмате думата.

Ще се пристъпи къмъ дневния редъ. Ще се продължаватъ дебатитѣ по бюджетопроекта на Министерството на Народното Просвѣщение.

Записани бѣха да говорятъ снощи г. Такевъ и г. Шивачевъ.

Г-нѣ Такевъ има думата.

М. Такевъ: Г-да прѣдставители! Въ чл. 182 отъ закона за народното просвѣщение е казано: (Чете.) „Двѣ трети отъ заплатата на учителитѣ въ общинскитѣ основни училища и $\frac{1}{2}$ отъ заплатата на учителитѣ въ общинскитѣ и окръжнитѣ класни училища се изплаща отъ държавата, а останалата частъ — отъ общината или окръжнѣето. Общинитѣ, които не поддържатъ класни училища, плащатъ $\frac{1}{2}$ частъ отъ заплатата на основнитѣ учители.“ Макаръ тукъ да не е врѣме и мѣсто да говоримъ върху единъ въпросъ, който повдигна вчера г. Каранешевъ и който поддържа г. Влайковъ, именно искането да се прѣдвиди въ бюджета една сума отъ 75—80—100.000 л. за степенуване на нестепенуванитѣ учители, и макаръ да не му е тукъ мѣстото, защото имаме другъ параграфъ, но понеже тѣ казаха нѣколко думи и, за да не взимамъ втори пътъ думата по тоя бюджетъ, защото нѣмахъ намѣрение да говоря по него, трѣбва и азъ да кажа нѣколко думи. Съ рискъ да бѣда нареченъ ретроградъ отъ нѣкои редактори на жълтата преса, съ рискъ да бѣда причисленъ къмъ консерваторитѣ, азъ енергически ще възстана противъ това искане. И това ще го направя по двѣ съображения. Първо, когато, г-да прѣдставители, вие искате да степенувате учителитѣ, да имъ повишите заплатата, недѣйте забравя, че вие разполагате въ този моментъ съ кеситѣ на общинитѣ. Ако е въпросътъ само да отпусне министерството 70—80.000 л. и да се свърши работа, добръ — то е господаръ на своя бюджетъ, г. Министерътъ на Финанситѣ е тукъ, ако може да намѣри източници, нека отпусне, — но вие нѣмате никакво право да заповѣдвате на кеситѣ на селскитѣ и градски

общини и нѣмате право, г-да прѣдставители, толкова повече, че както е казано въ закона, даже тѣзи заплати на учителитѣ се покриватъ, отъ кое? (Чете.) „Общината изплаща принадлежащата ѝ се частъ отъ училищнитѣ доходи, отъ октроата и отъ помощъ, прѣдвидена въ общинския бюджетъ“. Значи, училищнитѣ доходи и специално октроата. Кои сѣ училищнитѣ доходи? Първо, 10% училищенъ налогъ и врѣхнитѣ — това сѣ. Ние едно врѣме, когато поискахме тѣзи общини да могатъ да се подобрятъ въ материално отношение, не само за поддържането на училищата, но още да имъ се дава медицинска помощъ, да се урегулиратъ и улицитѣ, да се подобри и санитарното състояние, за туй ние поискахме извѣстни срѣдства: ние поискахме бачъ, ние поискахме октроа, ние поискахме шиникъ-парасъ, ние поискахме кантариѣ. Намъ се отговори: бачътъ г. Боевъ го намѣрилъ, че билъ персийски данѣкъ, октроата я намѣрили, че била не зная какъвъ сѣ данѣкъ, кантариѣто го намѣрилъ, не зная кой си, че било египетски данѣкъ. Ние поискахме и други даждия, но и другитѣ даждия въобще на селскитѣ и градски общини били сѣ даждия ретроградни, които прѣтрупвали общинитѣ и вие ги отхвърлихте, вие не приехте нищо. Но бждѣте логични, бждѣте послѣдователни и недѣйте трупа дългове на тѣзи общини. Азъ ви питамъ моментално да ми отговорите: като отказахте всѣкаква помощъ, всѣкакъвъ източникъ, всѣкакъвъ приходъ на тѣзи общини, защо имъ трупате разходи? Отдѣ ще ги изчерпятъ? Г-нѣ Влайковъ вчера ме страшно удиви, като каза, че „вече благосъстоянието на нашия народъ било добро“. Защо? Защото взехме 106 милиона лева на заемъ, та платихме 63 милиона; затова ли, че взехме на заемъ пари отъ Ивана, та ги платихме на Драгана, се е улучило нашето материално състояние? Може ли човѣкъ, който присѣтствува тукъ отъ 3—4 години и знае финансовото положение на България, да говори, че съ сключването на заема всички тѣзи несгоди финансови и економически сѣ се отстранили? За финанситѣ и рѣчь не става, но економически сме много лошо. Немѣ заемътъ подобри економическото състояние на народа, та за туй да се казва, врѣме е вече да се повишатъ заплатитѣ на учителитѣ, да степенуваме учителитѣ. Ама, казва, „че въ закона е писано“. Вѣрно е. Ами въ закона е писано, че трѣбва да имаме градски лѣкари, че трѣбва да имаме планове, че трѣбва да имаме училища, че трѣбва да имаме болници, че трѣбва да има степенуване на бирницитѣ, на ковчежницитѣ, степенуване на офицеритѣ и т. н. и т. н. Но имате ли срѣдства за всичко това, г-да прѣдставители? Азъ съмъ училищень настоятелъ въ Пещера и ви заявявамъ, че съмъ заявилъ на г. Министра на Народното Просвѣщение, че ако той не уволни поне двама учители, вие ще закриемъ училището: нѣмаме отъ никъдѣ петъ пари приходъ. И при туй състояние на нѣщата, вие искате да турите 3—4—5.000 л. за училището добавъчни да плащаме. Азъ, като учи-

лиценъ настоятелъ, ви заявявамъ, че ще закриемъ училището. Нѣмаме приходъ. Не ни давате срѣдства! Имахме 12.000 л. отъ октроата срѣщу 16.000 л. на учителитѣ. Туй сж всичкитѣ срѣдства. На кмета плащаме 80 л. заплата, като на пѣдаръ. Ние искаме да направимъ училище — нѣмаме срѣдства; искахме градски лѣкаръ за цѣрене на бѣднитѣ хора — нѣмаме срѣдства; искахме да устроимъ градска аптека — нѣмаме срѣдства; искахме да урегулируме града, да го очистимъ отъ калища и нечистотии — а тази година 250 дѣца сж умрѣли отъ скарлатина, знаете причината, — нѣмаме срѣдства. А вие искате сврѣхъ това да турите 3—4.000 л. за добавъчни на учителитѣ. Ами вие, за Бога, защо не смѣтате какво правите, когато се искатъ тия нѣща? И тукъ азъ вѣрвамъ, че кога трѣгна по агитация, ще ме аюстрофиратъ учителитѣ по това, но тѣй сжщо вѣрвамъ, че народътъ ще признае, че по тѣзи нѣща не може така да се демагогствува. Трѣбва да признаете, че това е единъ ножъ съ двѣ острила. Искате да степенувате учителитѣ — d'accord — и г. министърътъ щѣше да бѣде правъ, ако настояваше докрай. Азъ съмъ съгласенъ да се прѣдвидятъ и 180.000 л., прѣдвидѣте, но дайте срѣдства, дайте източници. Това е за касата на държавата, но не и за каситѣ на селскитѣ общини. Вие не бѣхте ли, които писахте, че бачътъ е персийски данѣкъ, (А Каранешевъ: Пакъ ще пишемъ.) че кантарието — американски данѣкъ? Ами тогазъ отдѣ, моля ви се, ще намѣрятъ общинитѣ срѣдства? И азъ се чудя защо така г. Министърътъ на Просвѣщението съ леко сърце се съгласи. Азъ се надѣвамъ, че г. Министърътъ на Финанситѣ нѣма да се съгласи по двѣ съображения. Първо, той е господаръ на хазната, нека намѣри срѣдства, но нека не забравя г. министърътъ, че той бѣше прѣдставилъ таблица за дълговетѣ на общинитѣ, дългове, които възлизатъ на 40.000.000 л. Смѣтате ли, че тия дългове нѣкога ще ги изплатятъ общинитѣ? Отдѣ и кога ще ги платятъ? Вие всѣко засѣдание сѣ по нѣщичко трупате: на учителитѣ ще увеличите, на този ще увеличите, на кмета ще прѣдвидите по-голямъ заплата и т. н.

Ето защо, г-да прѣдставители, съ рискъ да ме причислятъ къмъ най-ретроградитѣ, азъ възставамъ противъ това перо и искамъ да се не вотира — да се не вотира дотогава, докогато отъ тази страна, отдѣто ни се иска увеличението на тоя параграфъ, не ни се посочатъ източници. Внесѣте прѣдложения за бача, за кантарието, за шиникъ-парасж! Ако ги намирате тия данѣци, че сж китайски и американски, покажете ми, отдѣ кметътъ ще събере тия допълнителни приходи, за да даде на даскалитѣ тия допълнителни заплати? Не ли ни посочите тия приходи, азъ ще ви упрекна, че вие искате да не балансираатъ общинитѣ бюджетитѣ си, а искате общинитѣ да се забатачватъ. Това показва, че систематически ги водите въ батака, да фалиратъ; това показва, че ги водите

къмъ фалиментъ, че имъ трупате разходи, а не имъ показвате приходи, отдѣ да взематъ да плащатъ тия разходи, и не само нѣма единъ денъ да плащатъ на учителитѣ, но ще ги оставите безъ най-необходимитѣ срѣдства за сжществуване, вие ще имъ откажете възможността да намѣрятъ срѣдства да живѣятъ като общини. Често пакъ наши добри приятели отъ тази страна правятъ питания и запитвания на г. Министра на Просвѣщението: защо на учителитѣ въ Пловдивъ за 6 мѣсеца не е платено, защо на други учители за 3 мѣсеца не се е изплатило. Вѣрно е, не се е платило, но питате ли министра отдѣ да вземе та да плати: отъ октроа ли, отъ кантарие ли, или отъ какво? Ние, напр., нашата община, имаме приходъ отъ октроата два пакти по-малѣкъ, отколкото трѣбва да се плати на учителитѣ. Отдѣ ще вземемъ да имъ платимъ заплатитѣ? Ами само това ли е? Общината нѣма ли кметъ, помощникъ нѣма ли, пожарна команда нѣма ли, не трѣбва ли да има всичко въ общината, което е необходимо, за да сжществува? Ето защо менъ ми се струва, че когато ще говоримъ за охолност, нонеже сегашнитѣ заплати, които получаватъ учителитѣ, имъ даватъ достатъчно срѣдства за да живѣятъ, нека и тѣ се присѣдинятъ къмъ общото бѣдствие. Всички днесъ съкращаваме, направили сме съкращения отъ нѣколко години въ заплатитѣ на всичко; нека и учителитѣ още не мислятъ, че държавата е излѣзла отъ това безизходно положение. Най-сетнѣ, държавата излѣзла или не, но общинитѣ се намиратъ въ единъ безизходенъ пактъ, и тѣ нека се задоволятъ съ това, което сега имъ се плаща. И дотогава, докогато общинитѣ не намѣрятъ срѣдства да удовлетворятъ наситнитѣ си нужди, не дѣйте иска да се увеличава тѣхниятъ охолень животъ.

Г-да прѣдставители! Само въ здраво тѣло може да има здрава душа; само тогава може да имате ученици, когато имате здрави дѣца да ги пращате въ училището. Прочее, коя е първата необходимостъ? Да се създаде медицинска помощъ, да се изчистятъ тия градове отъ миязмитѣ, отъ които произлизатъ разни епидемически болести. Давате ли имъ за това срѣдства? Училищата! — d'accord, не съмъ противъ, напротивъ, азъ пледирамъ да дадемъ просвѣта на всички, но, прѣди това, дайте на хората да бѣдатъ здрави, а за това трѣбва да има медицинска помощъ, санитарно състояние. А вие отказвате всичкитѣ тия нѣща. Ето защо съ рискъ, както казахъ, да бѣда причисленъ къмъ най-голямитѣ ретрогради, азъ ще вдигна рѣка противъ тоя параграфъ и моля г. Министърътъ на Финанситѣ, за интереса на тия общини, за които той е длъженъ да се грижи, да не допуска това нѣщо, докато се не намѣрятъ източници. Създайте източници, азъ ще бѣде пръвъ да вдигна рѣка да се степенуватъ всички учители, които иматъ право.

Г-нъ Влайковъ фактически не е правъ още въ едно. Той каза: защо прѣдвиждате вие специаленъ

параграфъ за повишение на учителитѣ, за да повдигнете маразитѣ въ народнитѣ прѣдставители — туй не бѣше казано, но то се четѣше отъ неговитѣ думи, — Военното Министерство, казва, прави ли така? Не. То, казва, си ги прѣсмѣтне и си ги напише въ бюджета. Ако г. Влайковъ разгърне бюджета, той ще види, че съвсѣмъ не е така даже и въ Военното Министерство, а тамъ има специаленъ кредитъ за повишаване. Заповѣдайте да видите, че тамъ е така, защото ние не трѣбва да се мамимъ — за колкото трѣбва да се повишатъ, прѣдвижда се кредитъ. Прѣзъ 1903 г., напр., е прѣдвиденъ параграфъ въ бюджета. На стр. 14 е казано: „за производство въ по-горни чинове прѣзъ годината 8.000 л.“ Министерството си е направило смѣтка колко производства ще послѣдватъ и е опрѣдѣлило сумата. (Г. Влайковъ: За юнкеритѣ, които ще ги произведатъ сега, ли е тази сума?) Ето защо менѣ ми се струва, че ние не трѣбва по тоя начинъ да прикриваме възможността отъ народното прѣдставителство да се контролиратъ тия повишения. Вие искате да повишите прѣзъ 1903 г. извѣстни хора, прѣдвидѣте кредитъ специаленъ по бюджета. Комуто изтече петгодишния срокъ прѣзъ годината, ще го повишите, но кредитътъ трѣбва да бѣде ачичъ.

Прочее, свършвамъ. Докогато г. Влайковъ, който твърдѣ много се интересува и разбира тоя въпросъ, защото му е специалностъ, докогато не ни посочите източници, отъ общинитѣ ще могатъ да си набавятъ тия срѣдства, азъ, въ качеството си на народенъ прѣдставителъ, въ качеството си и на училищенъ настоятелъ, ви заявямъ, че вие ще гласувате единъ кредитъ, безъ да имате срѣдства отъ да го вземете; общинитѣ ще баталясатъ при този дългъ отъ 40 милиона, който тѣ иматъ; ще имъ прибавите по тоя начинъ още 40 милиона и ще ги оставите на вѣчни врѣмена безъ всѣкакви срѣдства за сществуване.

Д. Цанковъ: Азъ на г. Такева ще отговоря; само жалко е, че такъвъ единъ младъ човѣкъ отива да възпира напрѣдка на просвѣщението. (М. Такевъ: Не го спирамъ.) Възпирашъ го. Защото направенъ е законъ за степенуването на учителитѣ. Защо е направено това степенуване? За да възбуди по-голъма ревностъ между учителитѣ за работа. То е за напрѣдъкъ. Инакъ ще ги оставимъ да заспятъ. Ама, казва г. Такевъ, пари. Азъ разбирамъ, че за паритѣ трѣбва да обърнемъ внимание, ама не е тукъ въпросъ за срѣдствата да имъ възпремъ напрѣдка. Други срѣдства има. Минало едно правителство — трѣбватъ му учители — направи селскитѣ учители съ градскитѣ да взиматъ еднаква заплата. Е, това не е ли лудина? По-голъма лудина може ли да бѣде? Оттамъ ще вземемъ, оттукъ ще вземемъ, но да не спираме напрѣдка на просвѣщението, защото на този свѣтъ ревността е, която кара човѣка да напрѣдва: нѣма ли ревностъ, човѣкъ става говедо. Затуй азъ

съмъ противенъ на мнѣнието на г. Такева. Сега, че е много, че е малко, то е другъ въпросъ, но колкото за степенята на учителитѣ, ние трѣбва да поддържаме това нѣщо не само за учителитѣ, но за всѣки единъ човѣкъ. (Министъръ М. Сарафовъ: И г. Такевъ поддържа това.) Г-нъ Министърътъ сега непрѣмѣнно ще ни внесе законъ за просвѣщението, и тамъ, то се знае, да намалимъ, ама не трѣбва да възпираме закона, който дава на човѣка да бѣде човѣкъ, а не говедо.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Има думата г. Кърджиевъ.

Н. Шивачевъ: Азъ бѣхъ искалъ думата. Отстъпихъ на дѣда Цанковъ, а послѣ азъ да говоря.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Вие отстъпихте Вашия редъ на г. Цанкова и азъ Ви записахъ на реда.

Н. Шивачевъ: И подиръ да говоря азъ.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Не може така да става, съгласно правилника. Азъ ще Ви дамъ думата, дѣто съмъ Ви записалъ.

Н. Шивачевъ: Азъ отстъпихъ само мѣстото, той да ме прѣвари. Азъ ще кажа нѣколко думи само.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Имате думата.

Н. Шивачевъ: Г-да народни прѣдставители! Не ми се искаше да говоря по тоя бюджетопроектъ, но длъженъ съмъ да кажа, че благодарение на туй обстоятелство, че многоочакваниятъ законъ за народното просвѣщение не се внесе, ставатъ сега дълги и широки разисквания. Ако се бѣше внесълъ тоя законопроектъ, нѣмаше да станатъ тия разисквания. И, доколкото зная, желанието на всички ви е, щото тази система, която сществува досега — правителството да има опеката надъ всички общински класни, както и основни училища, — да се вдигне и да се оставятъ училищата подъ пълното управление или самоуправление, както го наричаме, на самитѣ общини. И чудно ми се вижда, особено отъ почитаемата лѣвица, която прѣдставлява най-прогресивнитѣ елементи въ Събранието, да се явяватъ тукъ, когато се говори постоянно за бюрократизмъ, въ първитѣ редове, когато, наопаки, отъ нейнитѣ тенденции се вижда, че тя желае да увеличи бюрократизма. Каквото щете да казвате, но моето дълбоко убѣждение е, че докогато въ България нѣма да оставимъ учителитѣ и училищата подъ пълното самоуправление на самитѣ общини, въ България нѣма да има никакъвъ редъ въ училищата. Нѣма нужда да ви привеждамъ примѣри. Вие знаете, че навсѣкѣдѣ кански сж припишѣли отъ учителитѣ. Право или криво, казватъ ми прогресивенъ консерваторъ и не знамъ какъвъ

си, но и г. Такевъ се присъедини къмъ насъ. Вие трѣбва да знаете, че ние не можемъ да прѣваримъ възпитанието и степенъта на развитието на нашия народъ. Ние ще трѣбва да вървимъ заедно съ развитието на народа и, когато правимъ единъ законъ, трѣбва да го правимъ съобразно съ правитѣ, обичаитѣ и степенъта на развитието на нашия народъ. Общо правило е, че дѣто училищата сж въ рѣцѣтъ на самитѣ общини, на самото население, тамъ образованието е вървѣло много по-напрѣдъ, отколкото дѣто е въ рѣцѣтъ на правителството. Нѣма нужда да говоря, че, особено въ конституционнитѣ държави, парламентарното управление е партизанско управление. Както щемъ да говоримъ, но щомъ е конституционно управлението, не може освѣнъ да бѣде партизанско, а тамъ, дѣто има партизанство, не може да очакваме нѣщо особено, нѣкакъвъ особенъ редъ, сѣ таки „наши“ и „ваши“ учители ще вървятъ, „нашитѣ“ ще отиватъ напредъ, а другитѣ — назадъ. Така щото, азъ даже прѣдполагахъ, че тукъ ще имаме работа само за 8 мѣсеца за учителитѣ, които отъ септемврий идущата година се оставятъ подъ пълното разпореждане на общинитѣ. Това съображение, ми се струва, се оправдава, защото и г. Такевъ казва, че трѣбва да се уволнятъ двама учители, защото не могатъ да плащатъ. Тогава всѣка община, съобразно съ своитѣ срѣдства и нужди, ще си условва учители, ще поддържа толкова учители, колкото ѝ трѣбватъ и каквито срѣдства има. Сега, колкото се касае за ценза, за ревизирането на училищата, за програмитѣ и т. н., естествено, може да се остави извѣстенъ контролъ на самото правителство, но колкото се касае за уславянето на учителитѣ, въобще на материалната частъ, то ще бѣде абсолютно — и трѣбва да бѣде въ рѣцѣтъ на самото население. Вие виждате тукъ въ София: двѣ гимназии мъжки, двѣ женски гимназии, нѣколко трикласни, петокласни и разни училища. Всички тия работи тежатъ, разбира се, голѣма частъ на държавния бюджетъ. Съгласѣте се, че свършено несправедливо е, когато самата община чувства, че може да похарчи 10.000 фр., вие да ѝ казвате 20.000 харчете. Отъ друга страна, вие знаете, че отъ пѣколко разни закони, които бѣха внасяни, този е последниятъ законъ, който е далъ училищата подъ пълното управление на правителството — по-рано бѣха подъ управлението на общинитѣ, — и не може да се каже, че откакъ училищата сж въ рѣцѣтъ на правителството, нѣкакъвъ прогресъ, нѣкакъвъ напредѣкъ училищата сж направили. Защо? Защото, г-да народни прѣдставители, трѣбва да помните добръ, че у насъ учителитѣ не е като единъ чиновникъ, който трѣбва да отива отъ 8—12 и отъ 2—6 часътъ. Тамъ, дѣто възпитанието въ дома е толкова напреднало, учителитѣ има много малко работа, той може да се занимава само съ просвѣщението, въобще съ своитѣ уроци, но у насъ, дѣто сѣмействата въ отношение на възпитанието сж много далечъ, учи-

телитѣ трѣбва да бѣде и възпитателъ, той трѣбва съ своето примѣрно поведение да ръководи и ученицитѣ и даже по-старитѣ хора. А вие знаете какви сж учителитѣ у насъ: като знае учителитѣ, че неговото положение зависи отъ училищния инспекторъ, отъ училищния съвѣтъ, малко иска да знае за училищното настоятелство. Нѣма нужда да ви привеждамъ, какви учители имаме въ турско врѣме и какви сега. Може да кажете, че въ турско врѣме нищо нѣмаше. Наопаки. Въ турско врѣме учителитѣ съ по-голѣмо усърдие и учеха, и възпитаваха самото население. Сега у насъ учителитѣ сж чисто и просто чиновници. Ето защо, азъ мисля, като вземамъ отъ тази точка зрѣние, че ние се намираме близо до демаркационната линия за унищожението на дѣйствующия законъ и новиятъ законъ ще въведе свършено нова система, азъ мисля, че това степенуване, което прѣдлага г. Влайковъ... (Т. Влайковъ: Законътъ го прѣдлага.) Имайте търпѣние; азъ не Ви прѣкъсвахъ и Вие не ме прѣкъсвайте. Така щото, прѣдложението на г. Бѣлоградчикския народенъ прѣдставител е свършено неоснователно. Това степенуване ще го оставимъ въ бѣдѣще на общинитѣ: тѣ нека ги степенуватъ и, намѣсто 1.000, нека имъ дадатъ 10.000. (И. Георгиевъ: Ако заслужаватъ.) И когато вие съ вашата програма се явявате и казвате, че народътъ е напредналъ много, оставѣте този народъ самъ да управлява своитѣ училища; или вие върватъ, че този народъ е доста узрѣлъ за нѣкакви си демократически ваши прѣобразования и тогава дайте му право самъ да управлява своитѣ училища. Каква логика има вашата програма?

А. Каранешевъ: Ти говори сега за вашата програма, а ние послѣ ще говоримъ за нашата.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Не се разисква сега законътъ за народното просвѣщение. Когато дойде той, тогава ще говорите.

Н. Шивачевъ: Тукъ, г-да народни прѣдставители, има една класова борба, една класова защита и добръ забѣлѣжи уважаемиятъ П-щерски народенъ прѣдставител г. Такевъ, че тия приятели, редактори на жълтата хартия, тѣ иматъ интересъ да защитаватъ цѣлата каста, касателно по извѣстни свои агитационни и други нѣкои работи.

А. Каранешевъ: Това може вие да правите. Ние не искаме партизани учители.

В. Димитровъ: По единъ голѣмъ янлжлжкъ г. Шивачевъ е попадналъ въ прогресивно-либералната партия!

Н. Шивачевъ: Учителитѣ, г-да народни прѣдставители, трѣбва да бѣдатъ разсадници на образование, на най-добрия, примѣренъ животъ. Вие имате, напр., примѣръ въ Казанлъжското педагоги-

ческо училище. Е ли то разсадникъ на образование, е ли то разсадникъ на нравствено поведение и пр., или по-право е разсадникъ, пепиниеръ на социалистически проповѣдници, защото държавата се разправя съ него? Ако общинитѣ имаха подѣ своѣ вѣдѣние тѣзи учители, нѣмаше да бѣде това, тѣ щѣха да дадатъ други плодове. Ето защо азъ мисля, че това прѣдложение, което прави г. Влайковъ, за степенуването на учителитѣ, най-малкото нѣщо, което може да се каже сега, е несвоевременно. Когато дойде да се разглежда законътъ за народното просвѣщение, тогава ще можемъ да кажемъ много нѣщо.

Азъ аслж станахъ специално да отговоря на г. Влайкова, но ще кажа нѣколко думи и за самия театъръ тукъ. Има една сума, която се отпуска специално за театра. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че когато се касае за театъръ, кой е противъ? Никой. Истина е, че има противни мнѣния: едни казватъ, че театърътъ облагородява чувствата на хората . . . (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Ама тукъ въ параграфа нѣмате за театъръ!) Моля Ви, имайте търпѣние; азъ не Ви прѣсичахъ. Така щото, по моето мнѣние, при това материално положение, въ което се намираме, както добръ забѣлѣжи г. Такевъ . . .

Прѣдседателствуващъ Д-ръ А. Ходжевъ: § 19 когато дойде, тогава говорѣте по това. Ние така усложняваме разискванията.

Н. Шивачевъ: Свършвамъ. Общо говоря, имайте търпѣние. Азъ не съмъ съгласенъ, че сме въ подобро сега економическо положение. Истина е, че съ ликвидирането на *dettes flottantes*, на летящитѣ дългове, сѣ таки е едно подобрене въ економическо отношение. Друго е да има да дава човѣкъ на много души така нареченитѣ келъ борчларъ и друго е да има единъ чорбаджия — кредиторъ. Въ това отношение има, разбира се, едно по-голѣмо подобрене въ финансово, економическо отношение. Но, при сѣ това, мисля, че е много рано да се отпускатъ такива суми за театъръ. Ако нашето общество има пужда отъ театъръ, нека то плаща за своитѣ вкусове, а не държавата, още повече че само Софийското общество се ползува. Ето защо азъ бихъ молилъ г. Министра на Просвѣщението да се съгласи този параграфъ да се зачеркне съвършено.

Г. Кърджиевъ: Г-да народни прѣдставители! Вижда се, че въ нашата срѣда има едно недоброжелателство къмъ народното образование, едно недоброжелателство, което се изказва съ единъ видъ немарение, прѣнебрѣжение, негодуване къмъ учителитѣ. Истина, за твърдѣ голѣмо съжаление е този фактъ, това положение на работитѣ — да бѣдемъ недоброжелателни къмъ образованието, като патѣваме на учителитѣ, на училищата и пр. Туй недоброжелателство напоследѣкъ се изяви даже и

отъ нашия многоуважаемъ прѣдседателъ по случай мнимия атентатъ. Азъ го казвамъ мнимъ, защото не вѣрвамъ въ неговата дѣйствителностъ. Тукъ уважаемиятъ прѣдседателъ г. Драганъ Цанковъ, отъ висотата на прѣдседателското мѣсто, каза, че гимназиитѣ сж, които произвеждатъ хора бездѣлници, анархисти. Въ това има очевидна неистина. Отъ гимназиитѣ, г-да, имаме сѣдии, имаме търговци, имаме чиновници въ министерствата, въ кредитнитѣ учрѣждения, всѣду на деликатни постове имаме хора свършили гимназии, и не сме видѣли нито единъ да бѣде анархистъ, злодѣецъ и пр. Сжществуватъ, наистина, фалшификатори на марки и други прѣстѣпници, но това не сж хора свършили систематически едно срѣдно образование; напротивъ, даже тѣ нѣматъ никакво образование. Обикновено прѣстѣпници, развалени хора излизатъ изъ срѣдата на необразованитѣ, а тѣзи, които иматъ образование, особено пѣлно, тѣ биватъ хора най-поредѣчни и полезни на обществото. Ако се съзира, че има въ нашата държава напѣдѣтъ, това се дължи само на образованието и на образованитѣ хора у насъ. Образованитѣ хора се добиватъ отъ гимназиитѣ. Тогава, когато г. Цанковъ бѣ патѣкиналъ на гимназиитѣ, азъ нѣмахъ случай и не бѣше редѣтъ му да протестирамъ въ рѣчь, но сега азъ високо порицавамъ мисълта, че гимназиитѣ изкарватъ анархисти: това е една мисълъ неистинска, свършено неоснователна. За съжаление е, че такива мисли се пуцатъ тукъ измежду народнитѣ прѣдставители — мисли противъ гимназиитѣ, противъ учителитѣ, училищата, противъ образованието. Като вижда човѣкъ това, остава да съжалева, даже да се безпокои, за нашето бѣдѣще, ако туй течение, за нещастие, се продължава и по-нататѣкъ. За добра честъ, имаме хора, може би въ малко число, но за това пѣкъ силни сж умѣ, силни сж енергия, които ще възпратъ туй течение. И азъ тукъ съ радостъ ще констатирамъ, че човѣкътъ, който стои на чело на народната просвѣта, е единъ отъ тѣзи хора, които сж за образованието, противъ реакционернитѣ течения. Завчера, по случай на едно питане, той заяви тукъ, че народното образование е единъ важенъ факторъ на държавата и че той ще го поддържа навсѣкѣдѣ и ще се мжчи да отваря навсѣкѣдѣ проводници на свѣтлината. По-напредъ говорѣха — туй пѣкъ ще да забѣлѣжа, — че когато генералъ Куропаткинъ е билъ тукъ, казалъ: „поддържайте вашата войска винаги, нищо не падайте за войската“. Тѣй ще ви казва всѣки воененъ: туй е едно професионално желание. Азъ отъ руси пакъ съмъ чувалъ да казватъ, че г. Вите билъ седналъ надъ казната отторѣ и не давалъ никой да бѣрка вътрѣ, както си ще. Значи, единъ проповѣдва да се дава всичко за войската, други пѣкъ не дава, а иска економия и економическо въздигане на народа. Тѣй се застъпва всѣки за своето вѣдомство. Приятно е, прочее, че у насъ човѣкътъ, който стои начело на просвѣщението, като прѣвъ застъпникъ на това дѣло,

високо заяви, че той ще поддържа образованието, ще ратува за него, ще отваря навсякъде за младежта вратите за наука и просвещение.

Никакъв особен недостатък не се забелязва въ срѣдните училища; може да има само този недостатък, че тамъ се прѣдава много теория. Азъ и лѣтосъ говорихъ, че съ теорията може да се съедини и практиката и тогава отъ напите училища ще излѣзатъ хора еднакво на ума, както и на труда. И това е дѣло, което може съ общи усилия да се уреди. Да се говори, обаче, така изобщо, че гимназиите не били давали добри хора, това е една съвършено неоснователна мисълъ.

Тѣзи идеи като изказахъ, азъ мислявамъ къмъ втория въпросъ, който ни занимава. То е за кредита, който трѣбва да се прѣвиди за повишение на учителите. Ние тукъ създаваме закони, г-да, и не трѣбва да бждемъ ние, които ще газимъ самите тия закони. Въ закона за народното образование, който е въ сила, е казано относително учителите въ основните училища, въ чл. 67: (Чете.) „Учителите се повишаватъ всѣки 5 години на общо основание. Това тѣй сѣщо се постановява и относително повишението на учителите въ срѣдните училища.“ Чл. 159 отъ закона гласи: (Чете.) „Повишението на редовните учители въ степенъ става за показанъ успѣхъ въ службата всѣка пета година.“ Запомнете добръ — всѣка пета година! Въ закона е тѣй постановено, и сега ние, законодателите, да вземемъ да газимъ закона, който пакъ оттукъ е излѣзълъ — подобно противорѣчие сами на себе си азъ не мога да разбера. Законътъ изисква и, слѣдователно, ние трѣбва да прѣвидимъ сума, за да се изпълни туй прѣдписание на закона. Уважаемиятъ г. Такевъ забѣлѣжи, че въ общините не стигали били срѣдствата, за да се плаща на учителите. Той е противъ повишението на послѣдните и за училищата не мари, като казва, че важно било само здравето, важни били само економическите, поминъчните отношения на общините. Никой не отрича това, но мѣрвамъ, че и г. Такевъ ще се съгласи, какво не по-малко нужно е на единъ народъ, на една община, членове ѝ да бждатъ хора просвѣтени, а като бждатъ просвѣтени, ще знаятъ да си пазятъ здравето, да повдигнатъ поминъка си, да могатъ да добруватъ. Това е аксиома, върху която не вѣрвамъ да излѣзе нѣкой да спори. Прѣди всячко, училището: то ще даде здраве и поминъкъ! Въ туй нашиятъ народъ, безъ да сме го учили, се е убѣдилъ, и той е давалъ винаги жертви за училищата си. Първата грижа на общините у насъ е да осигурятъ приходи за училищата и да се грижатъ, щото да пращатъ дѣцата си тамъ. Не вѣрвамъ, прочее, че ние ще тръгнемъ противъ това течение у народа си. Истина, печално е, че когато разглеждахме закона за общините, не допуснахме да се въведе бачътъ. Тогава азъ говорихъ въ полза и главното отъ съображенията ми да защитявамъ бача бѣше и това, че чрѣзъ него ще се дадатъ източници на градските общини, за да

могатъ да поддържатъ училищата си. Това не бѣше единъ данѣкъ, а една такса, сѣ едно както когато отиде нѣкой на хана и на излизане плаща 20 ст., задѣто е боклучилъ. Бачътъ е една такса, а не данѣкъ. Както и да е, това не се прие, и не се прие затуй, защото тогава се казваше, че доходътъ, който изхожда отъ бача, е твърдъ малѣкъ и не би помогналъ на общините. Та сега отъ това, че бачътъ не е въведенъ, не значи, че трѣбва да затворимъ училищата и да не плащаме слѣдующето се на учителите. Има и други източници. Най-сетне, градовете сами ще намѣрятъ какъ да си плащатъ за училищата.

Върху туй свършвамъ, г-да прѣдставители. Могу бихъ да говоря и повече, но това ще остави за тогава, когато ще се внесе тукъ законътъ за народното просвещение: тогава ще се позабавя малко върху въпроса за поддржката на училищата. Сега азъ ви моля, въ името на народното просвещение, въ името на правдата, да не взимате залъга отъ учителите, които възпитаватъ дѣцата ви, и да прѣвидите сумата, която е билъ прѣдложилъ г. министърътъ и която е била приета въ комисията, именно сумата 75.000 л. При туй ви моля да бждете повече доброжелателни къмъ образованието, защото образованието е, което ни е въздигнало, образованието е, което ще ни въздига и нататѣкъ.

А. Каранешевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ ще кажа нѣколко думи въ отговоръ на г. Такева, като ще оставя да говори въобще по параграфа другарятъ г. Влайковъ, който е взелъ думата слѣдъ мене и който, вѣрвамъ, по-широко ще разгледа въпроса. (М. Такевъ: Мене запишете, г-нѣ прѣдседателю, слѣдъ г. Влайкова.) Г-нѣ Такевъ, както винаги обича да стане и навърля само купъ отъ думи, да напълни нѣколко колони въ дневниците, а за мисълта смѣтка не държи. Той стана тукъ да ни упрекне, че ние сме демагогствували, като сме искали непрѣмънно да се изпълни прѣдписанието на закона. Той даже държеше закона на рѣка, но не гледа какво се пише въ него. Той каза, че Влайковъ и Каранешевъ прѣдлагатъ степенуването на учителите. Ние не прѣдлагаме, а казваме, че законътъ прѣдвижда това, и искаме само да се изпълни законътъ. Г-нѣ Такевъ като искаше да защити себе си... (М. Такевъ: Защо себе си?) Да, да, защото ние знаемъ масата какъ гледа на учителите. Той казва, че демагогствуваме, но не вижда, че той именно демагогствува. Дѣйствиелно, ако питаме масата, тя ще каже: не ща училища. (К. Мирски и Г. Кжрджиевъ: Не е вѣрно!) Да, да, това е вѣрно. Защото учителите сѣ най-близо до широката маса и тя само тѣхъ вижда — само тѣхните заплати знае.

М. Такевъ: Никой не е противъ училищата, но сме противъ увеличението на заплатите. Разбирате ли?

К. Мирски: Масата иска училища!

А. Каранешевъ : Сега, въ чл. 67 за първоначалнитѣ училища се казва: „за първостепенни учители се назначаватъ само такива лица, които сж свършили пълно педагогическо или друго специално училище или срѣдно учебно заведение (учителскитѣ трѣбва да сж свършили пълнен дѣвически гимназиаленъ курсъ), положили сж държавенъ изпитъ и сж учителствували съ успѣхъ най-малко 5 години“. Въ чл. 159 за класнитѣ учители и тия въ гимназиитѣ се казва: „повишаването на редовнитѣ учители въ степенъ става за показанъ успѣхъ въ службата всѣка пета година“. Ето какво ние искаме; именно искаме да се изпълни това прѣдписаніе на чл. 67 за основнитѣ учители и прѣдписаніето на чл. 159 за класнитѣ учители.

М. Такевъ : Отдѣ ще да се взематъ пари?

А. Каранешевъ : Ще кажемъ послѣ.

Н. Цановъ : Отдѣ взематъ за генералитѣ?

М. Такевъ : Общинитѣ не даватъ на генералитѣ. Държавата може да даде колкото ще.

Н. Цановъ : Народътъ дава!

М. Такевъ : Вие давате отъ селскитѣ каси, а вие не можете да разполагате съ тѣхнитѣ каси.

Н. Цановъ : Какви селски каси? Народътъ, селски и градски, дава на генералитѣ. Това оставѣте Вие.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ : Г-нъ Такевъ! Права Ви бѣлѣжка, задѣто прѣдказвате.

А. Каранешевъ : Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Такевъ и сега на минутата направи пакъ грѣшка, като каза, че на генералитѣ народътъ не плаща, като че Господъ съ кошница имъ изпраща паритѣ. Той само думи говори, както казахъ и по-напрѣдъ. Та казвамъ, че ние искаме приложението на тѣзи членове, т. е. да се даде опова право, което сж добили учителитѣ, не сматри на това, че щѣлъ да се увеличи или не бюджетътъ на общинитѣ. Това за насъ не важеше, защото ние искаме изпълнението на закона. Г-нъ Такевъ направи едно смѣшание съ заплатитѣ и съ ония реформи, които ние проповѣдваме и за които пишемъ, като нарече нашата преса жълта, и че ние сме писали, че бачътъ е персийски данѣкъ. Ако Вие, г-нъ Такевъ, четете, което пишемъ, ще видите, че ние говоримъ за реформитѣ, които трѣбва да станатъ въ нашата данѣчна система. (Н. Поповъ: Не сте вие, които ще направите това!) Ние проповѣдваме съ нашето списание реформи въ данѣчната система. Ето защо не можете сега да смѣсвате повишението на учителитѣ съ това, че ние сме нарекли нѣкои данѣци персийски.

Но, както казахъ, азъ ще говоря малко. Ще оставя това и ще кажа за повишението на г. г. военнитѣ, дѣто г. Такевъ сжко така направи грѣшка. Той казва, че въ бюджета за военнитѣ се прѣдвижда сума за производство на военнитѣ въ чинове и че тази сума е била 8.000 л. Азъ съжалявамъ, че г. Такевъ е билъ воененъ. Ами че съ 8.000 л. може ли, питамъ азъ, да повишите купъ офицери и да произведете 100 души юнкери сега въ началото на новата година? Това перо отъ 8.000 л. се прѣдвижда за закѣснѣлитѣ съ производство офицери, които сж наказвани съ по нѣколко мѣсеца и които не сж били повишени. Затова е казано и въ параграфа, дѣто се прѣдвиждатъ тѣзи 8.000 л., „прѣзъ годината“. Така че и посрѣдъ годината военнитѣ ги повишаватъ. Тамъ има точностъ. Така щото, Вие, г-нъ Такевъ, се много забървахте. (М. Такевъ: Ще Ви обясня.) Азъ свършвамъ като вървамъ, че другарьтъ г. Влайковъ ще каже нѣщо повече.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ : Има думата г. Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ : Азъ съмъ искалъ думата, за да говоря по-подиръ.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ : Отстъпвате ли?

С. Лафчиевъ : Отстъпвамъ, за да говоря по-подиръ.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ : Има думата г. Влайковъ.

Т. Влайковъ : Азъ само двѣ думи ще кажа. Понеже изрично се обръщатъ къмъ мене, азъ съмъ, ангажиранъ нѣкакъ си да отговоря. Погрѣшка правятъ тѣзи, които се обръщатъ къмъ отдѣлни прѣдставители, а не къмъ г. министра, и искатъ да оспорватъ извѣстни работи въ бюджета.

На г. Шивачева ще кажа: какво мислимъ ние по въпроса за назначаване или уволняване и независимостта на учителитѣ, ние ще го кажемъ тогава, когато се постави на дневенъ редъ законътъ за учителитѣ. Сега на дневния редъ нѣмаме законопроектъ, а имаме бюджета, който е основанъ на съществуващитѣ закони.

На г. Такева всичката работа е, че общинитѣ нѣматъ срѣдства. Дѣйствително, общинитѣ нѣматъ достатъчно срѣдства, за да поддържатъ училищата, и при нареждането на закона трѣбва да се обмисли сериозно, каква частъ трѣбва да падне на общинитѣ и отдѣ тѣ ще намѣрятъ срѣдства. Сега-засега стои въ основата на закона, въ който е точно казано, че това ще плаща общината, а това ще плаща държавата. Но, казвамъ, ако една община така или иначе намира срѣдства да плати 99 л., тя ще може да намѣри срѣдства да плати още 1 л., който законътъ прѣдвижда за повишение

на учители, защото това повишение ще бъде 1 или 2% върху всички разности, които плаща общината.

Г-нъ Такевъ ни вмѣнява сега въ грѣхъ, че когато се повдигна въпросътъ — не ние, а законътъ, — на върмето ние сме били противъ бача. Да, били сме противъ бача, защото дѣйствително е персийска система, защото взима отъ селата и го дава на градоветъ, и го взима по единъ варварски начинъ, като туря прѣграда на пѣтипата и не дава свободно да се движатъ гражданитъ. И това е наречено не отъ насъ персийска система, а отъ хора, които по-добрѣ разбиратъ отъ този въпросъ. Но нѣма право г. Такевъ да натѣква, че съ отхвърлянето на бача, общинитъ се били лишавали отъ сръдства. Това не е вѣрно, защото по-големата частъ отъ градоветъ, а особено помалкитъ градове, слѣдъ измѣнението, което стапа въ закона за общинскитъ налози, получаватъ повече приходи, отколкото по-напрѣдъ при съществуването на бача и октроата. Това е безсъмѣнно. И послѣ, ако г. Такевъ искаше съ това да натѣква, че сѣ лишени общинитъ отъ нѣкои сръдства, той трѣбваше да направи натѣкване за всичкитъ общини. А той има прѣдъ видъ само градскитъ общини. Ами селскитъ общини какво правятъ и какво ще правятъ напредъ, когато никакъвъ бачъ не е прѣдвиденъ за тѣхъ, никакво повишение? Но защо да се повръщаме да говоримъ по този въпросъ, който се е свършилъ тогава? И азъ съжалявамъ, ако г. Такевъ е билъ толкова ревностенъ защитникъ на бача, защо не е взелъ думата тогава? (М. Такевъ: Нѣмаме ме тукъ.) Поне нѣкои отъ Вашитъ приятели защо не станаха да защитятъ бача. (Н. Гимиджийски: Никола Поповъ говори тогава отъ трибуната.) Но, така или инакъ, въпросътъ за бача сега не е на дневенъ редъ и не можемъ върху това нѣщо да говоримъ. Азъ не искамъ да поддържамъ по принципъ сѣщия въпросъ, за който говорихъ снощи, защото най-добрѣ го защити Дѣдо Цанковъ и стана тукъ едно щастливо промѣнение на ролитъ: единъ старъ човѣкъ, единъ старъ дѣецъ хвана да защитава единъ напредничавъ възгледъ, едни напредничави идеи, а единъ напредничавъ дѣецъ защитава едни назадничави идеи.

К. Мирски: Той поиска да се намали платата на селскитъ учители.

Д. Влаговъ: Г-да народни прѣдставители! Менѣ ми се вижда, че въпросътъ е поставенъ на почва, която прѣдизвика повечето дебати, които нѣматъ особено значение. Трѣбвало би най-напрѣдъ да се разгледа общата просвѣтителна политика на нашето Министерство на Просвѣщението. И мисля, че ако бѣше се турилъ тѣй въпросътъ, да разгледаме политиката на Министерството на Народното Просвѣщение у насъ отъ принципиална гледна точка, то тогазъ ние много по-лесно щѣхме да дойдемъ до заключението, което трѣбва да направимъ и което би било вѣрно.

Тукъ, когато се дебатира § 1 отъ бюджета за народното просвѣщение, нѣкои изказаха единъ укоръ спрѣмо крайната лѣвица, че тя повдигала въпроси по народното просвѣщение, особено които се касаятъ до народнитъ учители, съ нѣкакви си демагогски цѣли, и единъ отъ ораторитъ, отъ блѣсковитъ оратори на болшинството, а именно г. Шивачевъ, даже хвърли укоръ по адресъ на нашитъ социалисти, че ние сме били повече регресси, отколкото самиятъ г. Шивачевъ, който е единъ консерваторъ, попадналъ въ прогресивно либералната партия, кой знае по какъвъ начинъ. (Веселостъ.) Въ всѣки случай г. Шивачевъ каза едно нѣщо, че ние сме били именно противъ това, щото народътъ да се управлява...

Н. Шивачевъ: За васъ не съмъ казалъ нищо; азъ говорихъ за демократическата партия.

В. Димитровъ: Казахте за социалиститъ.

Н. Шивачевъ: Азъ казахъ, че Казанлъжкото училище изпраща социалисти.

Д. Влаговъ: Въ всѣки случай, ние изказахме тази мисль, че крайната лѣвица била противъ управлението на училищата отъ самия народъ. Тукъ азъ говоря по този въпросъ не само защото г. Шивачевъ е изказалъ тѣзи мисли, но защото тѣзи мисли у насъ изобщо се сподѣлятъ отъ мнозина. Казватъ, че имало хора, които искали да отнематъ управлението на училищата отъ ръцѣтъ на народа и да се прѣдаде въ ръцѣтъ на правителството, на държавата, по-добрѣ да кажа. Туй даже въ миналата сесия биде прокарано въ мотивитъ на единъ проектъ или на едно законодателно прѣдложение, внесено въ Народното Собрание, и отъ прѣдседателя на Народното Собрание г. Драгана Цанковъ. И тамъ тѣзи сѣщитъ мисли се изказваха, косто показва, че тия мисли сѣ общо разпространени у насъ. Обаче тукъ се прави едно смѣнение на два различни въпроса. Училищата могатъ да бѣдатъ въ ръцѣтъ на народа, да ги управлява народътъ, обаче изплащането заплатитъ на учителитъ може да бѣде и отъ държавата. (П. Марковъ: Държавата ще ги копае отъ земята.) Трѣбва да ви кажа, че днесъ, или, по-добрѣ, въ послѣдното двадесетолѣтие въ всички напреднали държави се забѣлѣзва тенденцията, щото държавата сѣ повече да се грижи за народното образование. (Н. Шивачевъ: Я кажете малко и за Америка.) И Америка е сѣщо. До 1870 г. въ Англия всички училища сѣ били въ ръцѣтъ само на народа — само народътъ даваше пари за училищата; обаче съ извѣстния актъ за училищата отъ 1870 г. и въ Англия държавата се грижи, полага най-големъ грижи за просвѣщението народно. Тѣй щото, въ държави, въ които прѣди 20 и 30 години общиятъ принципъ е билъ, щото да се не бърка държавата въ училищата, отъ 20 години насамъ, наопаки, общъ принципъ става, щото държавата сѣ повече

да се бърка въ народното образование. Затуй има си причини и главната причина е економическата. Колкото по-насамъ ние идемъ отъ началото на XIX вѣкъ, толкова по-сложно става економическото развитие, главно производството. Производството днесъ изисква най-сложенъ механизъмъ, най-сложни научни начини, които се прилагатъ къмъ него, за да могатъ да се увеличатъ, отъ една страна, производителнитѣ сили на народа, а заедно съ туй, отъ друга страна, да се увеличатъ и народнитѣ богатства, както казватъ. Ето защо държавитѣ обръщатъ най-голъмо внимание на образованието и затуй тѣ взиматъ въ рѣцѣтъ си собствено харченето, разпрѣдѣлението на сумитѣ за поддържането на училищата. Сега е доказано съ научни данни, че както основното образование, тъй сѣщо и сръдното образование, а нѣма съмнѣние, че нѣма да говоримъ и за висшето образование, за университетското образование — че всички тия видове образования сѣ единъ отъ най-моцнитѣ фактори за развитието на производството, за развитието, както казватъ, на народната цѣнностъ, на материалната цѣнностъ, на веществената цѣнностъ. Днесъ е доказано научно, че въ най-простата, въ най-черната работа, когато работникътъ обладава извѣстно развитие, той е много по-производителенъ, отколкото именно когато той не обладава никакво образование. Туй сѣ факти днесъ установени, и ако ми се даде случай когато разглеждаме закона за народното просвѣщение по-общо, тогавъ азъ ще ви приведа тия факти, за да видите какво грамадно значение има народното образование изобщо върху успѣха на производителнитѣ сили на всѣка нация, на всѣки народъ. Ако Англия, ако особено днесъ Съединенитѣ Щати стоятъ на първо мѣсто по богатствата си, то една отъ причинитѣ е именно тази, че тамъ най-много се харчи за народното образование. Никоя друга държава не харчи толкова днесъ за народното образование, колкото харчи именно Америка, но затуй пъкъ тя стои на първо мѣсто по своето економическо развитие въ цѣлия свѣтъ.

Като не искамъ повече да се простирамъ върху този фактъ, искамъ да ви обърна само вниманието, че държавата е принудена вслѣдствие на сѣ по-голъмото усложнение въ економическия животъ, на сѣ по-голъмото усложнение въ производственитѣ начини, тя е принудена именно сѣ повече да дава сръдства и по една система да ги разпрѣдѣли за равномерното развитие на народното образование. Затуй ние поне, социалиститѣ, гледаме на въпроса за училищната политика тъй, че нашата държава тъй сѣщо сѣ повече се принуждава и ще бѣде принудена да вземе харчоветѣ за училищата у насъ, народното просвѣщение да го вземе въ своитѣ рѣцѣ, а училищата може да си останатъ пакъ въ рѣцѣтъ на народа, да се управляватъ отъ народа. Тѣ сѣ два различни въпроса, които ние никога не трѣбва да ги смѣсваме. (Н. Шивачевъ: Тѣ сѣ свързани.) Тѣ сѣ свързани, както всички учрѣждения въ едно

общество сѣ свързани помежду си. Затуй нѣма какво да говоримъ. (Г-нъ Н. Шивачевъ възразява.) Но главното, на което азъ намирамъ, е това, че не можете да упрекавате когото и да е, когато ви говорятъ, че училищното дѣло у насъ може да се управлява, може да се остави въ рѣцѣтъ на народа, но харчоветѣ трѣбва да ставатъ отъ самата държава, защото тя има възможностъ да ги харчи, първо, по цѣлесъобразно и, послѣ, може тя да ги разпрѣдѣли въ страната по-равномѣрно. (Н. Шивачевъ: Да харчи двойно и тройно повече, отколкото самиятъ народъ може да харчи.) Не е истина. Разбира се, ако всички правителства сѣ пилѣли паритѣ на вѣтъра, както и вашето правителство сега пилѣе тъй сѣщо много сръдства на вѣтъра, това показва, че неразумно се управлява държавата, но ние прѣдполагаме, че начело на държавата стоятъ хора, които мислятъ за най-сѣщественитѣ нужди поне на буржоазното общество, г-нъ Шивачевъ.

Н. Шивачевъ: Държавата е най-лошъ администраторъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгъ: Не прѣкъсвайте оратора!

Д. Благоевъ: Въ всѣки случай, не е противорѣчие искането, щото държавата да има извѣстенъ контролъ за тия харчове, съ искането, щото народътъ да управлява самъ своитѣ си училища. Туй едно. Друго едно нѣщо, което у насъ се забѣлѣзва, е слѣдующето. Това даже и миналата извънредна сесия въ бюджетарната комисиия и тази година въ бюджетарната комисиия, сетнѣ и въ обществото, както ви е извѣстно, е разпространено тъй сѣщо, че ние сме имали много гимназии и сме харчили пари по много гимназии съвършено, казватъ, на вѣтъра. Ето едно голѣмо заблуждение, върху което ние трѣбва всѣкога да се поспираме. У насъ, за добра честъ трѣбва да го кажемъ — поне досега, — не знай министъръ на Просвѣщението, който да излѣзе било прѣдъ Народното Собрание, било въ бюджетарната комисиия да се е съгласилъ съ таква възгледъ за народното образование у насъ. Но, на всѣки случай, този възгледъ е много разпространенъ у насъ и казватъ, че у насъ гимназиалното образование било съвършено излишно, и затуй ние ще чуемъ: да унищожимъ гимназиитѣ и да въведемъ професионалнитѣ училища.

К. Мирски: Кой казва да унищожимъ гимназиитѣ?

Г. Кърджиевъ: Рефератъ въ Економическото дружество държаха.

Г. Кирковъ: Казватъ, да се намали числото.

Н. Цановъ: Ами ако има ученици, които да постѣпватъ въ гимназиитѣ, какъ ще ги спремъ?

Д. Благоев: Въпросът не е въ това, г-нъ Мирски, че искали да намалят или унижат гимназиите. Азъ казвамъ, че има общо течение противъ гимназиалното образование и казватъ, че у насъ гимназиалното образование било ненужно. То е едно голѣмо заблуждение и ето защо. Менѣ ми е чудно много, когато излизатъ да говорятъ противъ гимназиите и гимназиалното образование хора отъ господствующата класа. Туй не го говорятъ, напр., наемни работници, изпаднали земледѣлци, не тѣзи, които, тѣй да се каже, изгубватъ сръдствата за сѣществувание, а го говорятъ хора, които защищаватъ дневната наредба съ дѣтѣ си ржѣ и които не даватъ да се каже, че има нѣщо лошо, което трѣбва да се махне. Азъ искамъ да кажа, че туй се говори отъ хора, които би трѣбвало, напротивъ, да защищаватъ гимназиалното образование. Като казвамъ, че тѣ трѣбва да го защищаватъ, азъ не излизамъ отъ тази идеалистическа гледна точка: дайте ни образование, дайте да свѣтне свѣтлина. Тѣ сж едни общи изложения, които не доказватъ нищо положително. Гимназиалното образование има друго значение, практическо значение за живота. То е прѣди всичко необходимо, за да приготви хората, които ще станатъ техници, механици, химици и пр. А тия категории образование сж необходими, за да може да се повдигне народното стопанство на едно по-високо стѣпало. Вие вземѣте всички държави, които нѣматъ индустриално развитие, но които се мъчатъ да създадатъ едно индустриално развитие, и вие ще видите, че тѣ на тази степенъ отъ развитието най-много харчатъ за гимназиалното образование и главно за реалното гимназиално образование. Защо? Защото реално гимназиално образование какво ще рече? Да свърши, да изучи човѣкъ математика, т. е. не да изучи, а да има тѣзи необходими знания отъ тия нѣща, съ които вече да може да влѣзе въ живота, които може да ги приложи и безъ висше образование. Тамъ той изучава рисуване, послѣ чѣртание, геометрия, химия, физика съ механиката — всички познания, които сж необходими, за да може човѣкъ, когато вземе да работи въ живота, да може той най-добрѣ да се ориентира върху материята, съ които той има да работи въ производството за обогатяване свое или за обогатяване на нацията. Тѣй че тукъ, както виждате, гимназиите сж необходими. И затуй ние виждаме въ страни, както ни каза онзи день г. Яблански, че ужъ Дания била страна чисто земледѣлческа — това, първо, не е истина; второ, той, като изхождаше отъ този погрѣшенъ възгледъ, че Дания била чисто земледѣлческа страна, каза и друго, че ние сме имали много гимназии — че за гимназиалното образование се грижимъ, а пъкъ за професионалното не сме се грижили — единъ възгледъ, който е тѣй сжщо лъжовенъ. Дания азъ нѣма да говоря каква страна е, защото това би ни завело твърдѣ далечъ, но ще ви кажа, че тя харчи много пари за гимназии и недавна, въ по-

слѣдно врѣме откри 13 нови гимназии. Защо? За това, защото развитието на нейното производство тѣй се увеличава, че изискватъ се повече квалифицирани работници, т. е. че тя изисква хора които да иматъ специални знания, а вие специални знания не можете да дадете на поколѣнието, ако не му дадете едно добро гимназиално образование, ако не му дадете познания по математиката, по физиката, механиката, геометрията, рисуването, чѣртанието и т. н. Тѣй че, гимназиите сж нѣщо необходимо. Ние само едно можемъ да кажемъ за насъ, че гимназиите не че сж много, но че не можемъ по-нататъкъ да ги увеличимъ за жалостъ, защото дѣйствително народътъ, масата е отслабнала откъмъ платежните си сили, и че ние досега не искаме да покѣтимъ данѣчната система у насъ, да прѣхвърлимъ една частъ отъ данѣчния товаръ върху по-силната класа, а оставяме слабите класи да плащатъ голѣмата частъ отъ данѣчния товаръ. Ето защо нѣмаме сръдства да увеличимъ гимназиите по-нататъкъ. А увеличението на гимназиите не е никога зло. Защото доказано е, че който свърши 1—2—3 класа, той е много по-добъръ работникъ въ производството, отколкото единъ простъ човѣкъ, който не е свършилъ нищо. Тѣй че за насъ тѣ сж една сѣществена нужда за економическото ни развитие. Искате ли да създадемъ производство и то да върви както трѣбва, не само на експлоатация на прости трудъ, а да се развива много по-бързо и по-силно, то трѣбва вие да поддържате гимназии, за да създадете механици, химици, техници и т. п.

Друго едно нѣщо, въ свръзка съ системата на образованието, което ще си позволя тукъ тѣй сжщо накратко да кажа, е за основното народно образование. Основното народно образование у насъ не стои тѣй добрѣ, както обикновено може да си го прѣдставяваме. У насъ споредъ статистиката, която азъ имамъ, числото на учениците, които се записватъ всѣка година въ основните училища, се намалява. За примѣръ азъ нахжсо ще ви кажа слѣдующето, че въ 1896/1897 г. — за едно петолѣтие имамъ статистически данни — записани ученици въ народните училища има 190.968; въ 1897/1898 г. се намаляватъ на 185.514 души.

С. Лафчиев: Въ числото на учениците въ основните училища трѣбва да имате нѣкоя грѣшка.

Д. Благоев: Отъ Статистическото бюро ги вземахъ.

С. Лафчиев: За 1896/97 г. числото на учениците е 255.565.

Д. Благоев: Азъ само за момчетата казвамъ, а за момичетата не казвамъ; заедно съ момичетата сж 255.565. То е вѣрно. Имате право. Азъ забравихъ да ви кажа, че само за момчетата говоря. Въ 1898/99 е имало 174.296 души; и най-сетѣ, за да не ви занимавамъ много съ тия цифри, ще ви кажа,

че въ 1900/901 сж намалени на 166.522 души. Както виждате, въ 1896/97 г. — 190.000, а въ 1900/901 г. — 166.000; значи, имаме едно намаление близо отъ 30.000 момчета въ нашитѣ училища. Сжщо такава една таблица имамъ и за гимназиитѣ дѣвически и мъжки, която ни показва едно постоянно намаление въ числото на учащитѣ се всѣка година. Тѣзи работи ще ги говоримъ другъ пътъ, но азъ само споменавамъ за тия цифри, за да кажа, че у насъ просвѣщението отива назадъ. Ето една отъ причинитѣ, по които нашата страна не напредва економически въ своето производство. Освѣнъ туй намалението на числото на дѣцата, които постѣпватъ въ народнитѣ училища, какво ни показва още? Показва ни друго едно нѣщо много печално, за което имамъ случай да говоря и върху което ние сѣ още не губимъ надежда, че министерството ще обърне внимание, а именно намаляването на дѣцата въ основното училище показва, че сѣ повече дѣца се вмѣкватъ въ производството. У насъ, г-да, се увеличаватъ фабриктѣ, работилницитѣ, и въ тия фабрики и работилници ние виждаме сѣ повече да се вмѣква дѣтскиятъ и женскиятъ трудъ — момченца и момичета. Ето едно зло, което тѣй сжщо прѣчи на развитието на народното богатство и на производителнитѣ сили у насъ. Тѣй щото, въ народното образование изобщо ние виждаме изобщо единъ назадъкъ, а тоя назадъкъ се отразява и върху економическото развитие на нашата страна, и затуй ние нѣмаме този напредъкъ, който да се съгласява съ сръдствата, които ние харчимъ за поддържането на толкозъ учрѣждения, на толкозъ чиновници, ужъ които иматъ за цѣль да се грижатъ за успѣха на тази страна, каквото учрѣждение е и Министерството на Търговията и Земледѣието. Когато се говори по бюджета на Министерството на Търговията и Земледѣието, много тукъ се настояваше и както азъ тамъ забѣлѣжихъ, тамъ много училища се отварятъ, тѣй нареченитѣ низши земледѣлчески училища, и нѣкои даже отидоха дотамъ, да казватъ, че отъ тия низши земледѣлчески училища народътъ, масата отъ народа щѣла да види своето щастие, щѣла да види своята поддръжка, щѣла да види своето обогатяване и т. н. Това е една илюзия, която или съзнателно се поддържа, или несъзнателно се поддържа. Тукъ нѣкои отъ г. г. прѣдставителитѣ говориха въ Народното Събрание, частно нѣкои на мене сж говорили, че тамъ, дѣто има такива училища, оказва се, че положително никакво влияние върху земледѣието нѣма. Само извѣстно влияние се забѣлѣзва отъ тѣзи училища върху градинарството, а върху земледѣието, върху зърненото производство именно, никаква положително култура не сж въвели, никакъвъ напредъкъ не сж показали. И естествено, не могатъ тѣзи училища да се явяватъ разсадници на земледѣлческата култура. У насъ би трѣбовало въ основнитѣ училища да се обърща внимание, да се прѣподаватъ такива прѣдмети, които дѣйствително сж необходими за повдигане на земледѣлческата индустрия.

Доколкото менѣ е извѣстно програмата на основнитѣ училища, тя, наистина, има тѣзи цѣли. Тамъ изучаватъ и познания отъ естественитѣ науки, отъ математика или смѣтане, подирѣ отъ физика първоначални знания и разни други такива. Едно нѣщо, което напоследъкъ се въведе и което трѣбва да се поддържа, то сж първоначалнитѣ знания по земледѣлие. Ето оттамъ може да се направи нѣщо, оттамъ можемъ да очакваме нѣщо за развитието на нашето земледѣлие. Азъ се съмнѣвамъ въ това, защото най-голѣмата частъ отъ нашата маса е изгубила своята земя, земята не е вече нейна, а на голѣмитѣ притежатели, на лихваритѣ, които я даватъ на изполица на населението да я обработва, а понеже населението нѣма прѣми интереси да влага въ чужда земя свои капитали и знания, то азъ не очаквамъ отъ такова положение на работитѣ никакъвъ напредъкъ на земледѣието, само чрѣзъ училищата. Но въ всѣки случай, когато е въпросъ за основнитѣ училища, то тамъ ние трѣбва да обърнемъ най-главно внимание, а тѣзи низши земледѣлчески училища, тѣзи даже занаятчийски училища, които се отварятъ често пакти безъ всѣкаква полза, тѣ трѣбва да се изхвърлятъ и да се обърне най-сериозно внимание на народното образование. (К. Мирски: И единтѣ, и другитѣ сж полезни.) При тѣзи условия, г-нѣ Мирски, при които се намира нашата страна, положително е невъзможно. Хората на други мѣста харчатъ много за земледѣлческитѣ училища, но тѣ иматъ другъ интересъ, тамъ има други хора, които го искатъ, това сж именно земледѣлцитѣ. Но азъ казвамъ, че ако при тѣзи условия, при които се намираме, основното образование се тури добръ, ако г. Министерътъ на Просвѣщението обърне внимание, щото дѣцата, които подлежатъ на задължително обучение, непрѣмѣнно да постѣпватъ и строго да се отнася къмъ туй, оттамъ ние можемъ да очакваме въ близко бъдѣще едно повдигане материално на нашата страна. (К. Мирски: Най-много оттамъ.) Да, най-много оттамъ.

Подиръ това минавамъ къмъ единъ чисто практически въпросъ. То е въпросъ за повишението на основнитѣ учители. Г-да народни прѣдставители! Азъ тѣй не поставямъ въпроса. Не мога да се опра и на училищния законъ, при всичко, както ще ви кажа, училищниятъ законъ, или по-добрь законодательтъ му, безъ да се сѣща може би, е вмѣкналъ единъ принципъ, който именно ние го защитаваме, ние социалъ-демократитѣ, и вѣрвамъ тѣй сжщо и нашитѣ приятели демократитѣ. (Н. Поповъ: Младитѣ.) Азъ вѣрвамъ, че и вие нѣма да се откажете. Демократически принципъ е този: колкото е възможно и колкото отиваме по-нататъкъ, да приравняваме платитѣ на служащитѣ въ държавата. Този е демократически принципъ, и казвамъ, че този демократически принципъ ние го виждаме сега — азъ нѣма да говоря дали е станало съзнателно или не, но допускамъ, че може би да е станало съзнателно въ члена, който казва, че учителитѣ отъ основнитѣ,

както и отъ другитѣ училища, слѣдъ всѣки 5 години се повишаватъ въ заплатата имъ. Този принципъ е прокаранъ въ нашия законъ много несъстоятелно. Защото, както виждаме ние, отъ 25 години насамъ и откогато съществува този законъ, ние не виждаме да се прилага и да се гони тази именно цѣль, за да се приравнятъ заплатитѣ, а пъкъ принципътъ, който ние защитаваме и ще го защитаваме винаги, е този, щото заплатитѣ на служащитѣ да се приравняватъ. Азъ имамъ случай да говоря, че у насъ има хора, които заематъ служби, и тѣзи хора сж най-непроизводителни, а получаватъ извънредно голѣми плати. Азъ ще ви кажа, че и въ училищата това го има. Единъ учителъ въ гимназията, когато почва да учителствува, първитѣ 5 години той има най-голѣма работа, и най-малка му е работата затова, защото той първитѣ години трѣбва да полага най-голѣмъ трудъ, за да се приспособи къмъ училищната практика, къмъ училищнитѣ нужди, да усвои методата, по която ще прѣподава, да усвои материала, по който ще прѣподава и т. н. Тѣй щото, първитѣ години учителътъ полага най-голѣмъ трудъ, обаче първитѣ години той получава най-малка плата. А учители, които вече слѣдъ 6, 8, 10 години сж усвоили тия срѣдства училищни, тѣ именно вече по-нататкъ употребяватъ много по-малко трудъ, обаче получаватъ извънредно голѣми заплати.

Г. Кжрджиевъ: Туй повишение не е за работата, а за нуждитѣ. На 20 години единъ момъкъ е самъ, а на 30 години е съ жена и съ 3—4 дѣца. Ето кждѣ е работата.

Д. Влаговъ: Г-нъ Кжрджиевъ! Азъ много добръ го разбирамъ това, но Ви казвамъ, че е извънредно неравномѣрно разпрѣдѣлението на заплатата. Азъ не казвамъ напр., че нѣма да има извѣстна разлика, но казвамъ, че е много голѣма разликата. Затова азъ казвамъ, че споредъ насъ, разбира се — и не вѣрваме това да приеме г. министърътъ, или който и да е билъ на негово мѣсто нѣма да го приеме, — машината ще върви така, както е нагодена. (А. Каранешевъ: Докато се ступи.) Но ние ще настояваме върху туй, щото платитѣ да се приравнятъ, особено по народното образование, и да се плащатъ ония работници по народното образование, които сж най-важни, да се плащатъ по-добръ, а най-важни сж народнитѣ учители.

Има, наистина, едно нѣщо, което се възражава отъ гледна точка на днешния животъ, то е туй, че народниятъ учителъ е вложилъ за добиване на своето образование по-малкъ капиталъ, а единъ учителъ съ висше образование е вложилъ по-голѣмъ капиталъ и отъ тамъ се прави днешната разлика между учителитѣ, че единъ учителъ отъ основното училище е похарчилъ по-малко за добиване на своята професия, а единъ учителъ отъ гимназията е похарчилъ повече. Въ бжджето социалистическо общество подобно нѣщо нѣма да има. Тамъ ще

има, именно, служащи, които ще служатъ на обществото, и обществото ще имъ доставя всичко необходимо, за да живѣе единъ човѣкъ човѣшки животъ. (Веселостъ.) Да, вие се смѣете, вамъ е, тѣй да се каже, весело, но увѣрявамъ ви, че само въ социалистическото общество ще могатъ да се приложатъ демократическитѣ принципи, за които ние ратуваме. Ние сме длъжни и прѣдъ васъ да ги изтънемъ, не че мислимъ, че можемъ да ви убѣдимъ; може би отдѣлни личности отъ васъ да се намѣрятъ, които да съчувствуватъ на нашитѣ идеи, но болшинството ние не си правимъ иллюзии, че ще ги приеме. Длъжни сме, обаче, да ви ги кажемъ. И демократическиятъ принципъ, който го искаме, е този: да настояваме винаги тукъ да се приравнятъ заплатитѣ.

Като изхождамъ отъ тази гледна точка, азъ се присъединявамъ къмъ мнѣнието на г. Влайкова, че дѣйствително законътъ го изисква, но и принципътъ го изисква, главно, да се повишатъ учителитѣ, които сж изслужили вече 5 години, защото съ туй ние се приближаваме къмъ оня принципъ, който защитаваме — да се приравнятъ заплатитѣ. А едно повишение на заплатитѣ на учителитѣ, чрѣзъ повишението имъ на степени, несъмнено, е едно приближение къмъ това положение. Ето защо ние настояваме, именно, да се повишатъ учителитѣ, да се увеличатъ заплатитѣ на народнитѣ учители, а не затуй, че ще ни чье народътъ или учителитѣ ще ни чуятъ — прѣди всичко не всички учители раздѣлятъ нашитѣ убѣждения, — а второ, за насъ е важно да изкажемъ принципа. Та отъ този принципъ излизаме и искаме, именно, да увеличимъ заплатитѣ на народнитѣ учители. Народътъ, масата — тя не е противъ училищата, както казаха тукъ. Има доста заинтересовани сега въ селата отъ буржоазната класа, която, именно, надѣхва бѣдния народъ и му казва: защо ти харчишъ 3.000 л. за учители — ужасъ! И туй дѣйствително съмъ го чувалъ въ Ямболско, дѣто тия, селски думбази, както ги казватъ, говорятъ на масата, казватъ: защо ви трѣбва 3.000 л. да плащате за учители — то е ужасъ! Обаче селската маса друго-яче се отнася къмъ образованието; тя чувствува, макаръ да не го съзнава, но тя чувствува, че образованието го прави да не е слѣпъ, да разбира поне разписката, която му дава бирникътъ, да разбира призовката, която му праща сждътъ; а тази нужда винаги се вижда въ днешното общество на всѣа крачка. Ето защо масата, народътъ, не е противъ образованието, но има съсловия, които се издигатъ на гърба му, и тѣ сж противъ образованието. И чудно ми е много, когато се явяватъ хора, именно съ демократически претенции, да дохождатъ тукъ да привеждатъ мотиви, че бацитѣ не е даденъ, оетроата не знамъ какво било, шиникъ-парасъ не е даденъ и пр. и затуй не трѣбва да настояваме да се увеличатъ заплатитѣ на учителитѣ. Азъ туй не го разбирамъ; а, напротивъ, който искрено съчувствува на демократическитѣ принципи, които

сж полезни, които сж вѣрни принципи, които принципи служатъ на всѣки единъ народъ, той трѣбва да защищава принципа за приравнение заплатитѣ на народнитѣ учители и за увеличаването имъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣдъ видъ на това, че настоящиятъ бюджетъ, съ твърдѣ малки изключения, е основанъ на разпоредданията на сѣществующитѣ закони, не сж оправдани такива дебати тукъ, каквито напр. възведе г. Благоевъ — да ни етира своето мнѣние и своето схващане на учебното дѣло. Свобода има всѣки единъ въ Народното Събрание да го прави, но не сж оправдани отъ точка зрѣние да не се губимъ въ разисквания, които нѣма да се отразятъ — и да искаме да се възприематъ такива мнѣния, — не могатъ да се отразятъ на настоящия бюджетъ днесъ. (Д. Благоевъ: Да, но тѣ ще се отразятъ върху Вашата работа въ бджжжж.) Мѣстото ще му дойде, и тогазъ ще можемъ да разискваме много лесно, когато, както знаете всички, ще се разисква новиятъ законопроектъ за народното просвѣщение по срднитѣ и основни училища. Зарадъ това и азъ въ много дълги и широки разисквания по този прѣдметъ нѣма да се впускамъ. Азъ ще направя само нѣколко бѣлжжжж на ораторитѣ по въпроситѣ, които се повдигнаха, когато се разискваше специално този параграфъ на бюджета.

По-напрѣдъ говориха защитници, за да се отпусне кредитъ за повишаване на учителитѣ. На тѣхъ нѣма какво да отговори, защото съмъ съгласенъ съ тѣхъ. Заради това ще отговори съ нѣколко думи на г. Такева, който първи бѣше отъ ония, които правятъ опозиция на този кредитъ. Г-нъ Такевъ прави възражения за отпусането на този кредитъ двояки: първо, казваше, по силата на чл. 182 отъ закона за народното просвѣщение, ние можемъ за смѣтка на държавата да увеличимъ тази сума за повишаване на учителитѣ, а не за смѣтка на общинитѣ, т. е., съ други думи, прави едно възражение ужъ основано на смисълта на закона, на прѣдписанието на закона и, второ, финансово или фискално възражение прави — общинитѣ нѣматъ възможностъ да плащатъ това повишение. На първото трѣбва много малко да се каже, г-нъ Такевъ, защото очевидно несъстоятелно е. Азъ разбирамъ, ако единъ министъръ, като административна власть, наложи разходъ на общината, каквото тя, може би, не ще да плаща; тогазъ, разбира се, произволенъ е този параграфъ; такъвъ разходъ не мога да наложя. Но този разходъ е наложенъ по силата на единъ законъ. Законодателятъ никѣдъ не е казалъ, че азъ, когато постановявамъ разпоредданията на чл. 182 отъ закона за народното просвѣщение, правя ги само за държавното съкровище; защото, очевидно, тѣзи разпореддания засѣгатъ разходи, визиратъ разходи, а не за общинитѣ. Като не я правя тази разлика, очевидно е, че разпоредданията на чл. 182 сж задължителни и за общинитѣ, като законъ общъ за държавата. Значи, насъ не

може да ни възпре такова съображение, черпено отъ чл. 182 на закона за народното просвѣщение, да не наложимъ този разходъ на общинитѣ.

Второто съображение, фискалното, то е още по-слабо, г-да народни прѣдставители! Не искамъ да се впускамъ азъ сега, че общинитѣ нѣматъ тѣзи срдства. Общинитѣ сж въ много стѣснено положение, така щото трѣбва да ги менажираме въ тѣхното положение. По мое мнѣние, г-да народни прѣдставители, азъ бихъ билъ съгласенъ да се менажира въ общинитѣ, ако дѣйствително отъ истинска нѣмотия би дошли до това положение, било селски, било градски. Тѣ сж дошли до туй положение не защото прѣди година, прѣди двѣ години, прѣди три години се е прѣкратила октроата или се е прѣкратилъ бачътъ, защото споредъ даннитѣ, които се иматъ, глобалната сума на доходитѣ на общинитѣ не намалява. Общинитѣ страдатъ, г-да народни прѣдставители, съ общи думи казано, отъ лошото имъ управление. (К. Мирски: И отъ малкия контролъ на правителството.) Това е пакъ сѣ лошо управление; това влиза въ понятието „лошо управление“, било че централната власть не си е изпълнявала длъжността да контролира общинитѣ, било защото прѣмитѣ органи на общинскитѣ управления сж били негодни да управляватъ. Тамъ е злото, г-да прѣдставители, но специално за този примѣръ азъ разяснихъ и въ бюджетарната комисия. Сумитѣ, които се изискватъ отъ мене за повишение на учителитѣ, се дѣлятъ на двѣ категории: повишения, които ще повлѣкатъ за прѣзъ цѣлата година плащане, изключително отъ държавната хазна, жалването, съ други думи, на учителитѣ по гимназитѣ и на учителитѣ въ ония класни училища, въ които плаща частъ общината и частъ държавата, и въ основнитѣ училища. Сумитѣ, прочее, които ще легнатъ съвмѣстно на общинитѣ и на държавата, не сж 75.000 л., каквото кредитъ искамъ азъ, а сж 7.020 л. и 33.096 л., значи 40.000 л. е всичката сума. Отъ тѣхъ, ако вземете за класнитѣ училища половината отъ 7.020—3.500 и $\frac{1}{3}$ отъ 33.000 л., имаме 11.000 л. и нѣщо, значи 15.000 л. ще има да легнатъ върху всичкитѣ общини. Конкретно, слѣдователно, азъ отъ този кредитъ ви искамъ да легнатъ върху общинитѣ 15.000 л., разпрѣдѣлени върху всичкитѣ общини, и ще дойде, че тази цифра е вѣрна, която г. Влайковъ каза: на 100 ще плащатъ единъ или два лева общинитѣ. Заради това страхътъ, че особено обрѣмевание на общинскитѣ бюджети щѣло да стане отъ това увеличение, е неоснователенъ.

По-нататѣкъ, г. Шивачевъ се впусна въ нѣкои общи разсждения за положението на училищата. Страхътъ азъ го знаа, че сѣществуватъ у мнозина, но цѣрътъ, който прѣдлага г. Шивачевъ, ще докара единъ обратенъ резултатъ на ония, които се гони. Сжщитѣ бѣлжжжж, които ще направя по отношение думитѣ на г. Шивачева, ще отговорятъ отчасти и на г. Благоева. Г-нъ Шивачевъ изплашилъ се — макаръ ви казахъ, че не е мѣстото му тукъ,

но само съ няколко думи ще отговоря, — изплашил се от някакъв социализъм, който се развивал в училищата, и, представяте си, какъв първ прѣдлага: „Дайте управлението на училищата въ рѣцѣтъ на ония елементи, които азъ мисля“ — г. Шивачевъ си говори — „че сѣ реакционни и тѣ съ гонението си ще турятъ край на това положение“. Това е смѣтка погрѣшна и свършено противоположни резултати ще докара. Ако даже за единъ моментъ се съобрази азъ съ мнѣнието на г. Шивачева по срѣдствата, ще му кажа слѣдующето: ако нѣкой иска да лови мухи, съ медъ повече мухи ще улови, отколкото съ оцетъ. Ако за единъ моментъ бихъ се съгласилъ съ него за ловене на мухи, азъ ще поднеса медъ, а нѣма да поднеса оцетъ. Казва: „Оставѣте въ рѣцѣтъ на общинитѣ управлението на училищата, тѣ да си условатъ учителитѣ“ и пр. Азъ за единъ моментъ ще се поставя на становището на г. Шивачева и всички онии, които мислятъ като него. Съ тона, казвамъ, ще изкажа мнѣние и по отношение сжжденията, които изказа г. Благоевъ. Г-нъ Шивачевъ мисли, а, може би, и мнозина съ него, че ние увѣрени сме, че папистѣ общински управления, било въ проявлението имъ на административни колегии, каквато е общинскиятъ съвѣтъ, било колегии за управление на училищата, каквито сѣ училищнитѣ настоятелства, мислимъ, че имаме ние реакционни елементи тамъ. Много се лъжатъ. Може за днесъ да е тъй, но съ развитието на обществото, могатъ тѣ да избѣгнатъ отъ рѣцѣтъ имъ, пакъ, казвамъ, ако се поставя на гледището на г. Шивачева. Защо мислите? Защото, ако има опасностъ отъ социализма или други демократически понапрѣдничави идеи или, както ги казватъ, разнасани, по-скоро, г-нъ Шивачевъ, ще прѣвзематъ 5—6 или 10 училищни настоятелства въ рѣцѣтъ си такива елементи, отколкото централното управление. Вие можете да намѣрите въ България слѣдъ 5—10 години много училищни настоятелства и общини въ рѣцѣтъ на социалисти ако щете, въ рѣцѣтъ на крайни демократи ако щете, но се съмнѣвамъ, че скоро централното управление ще бѣде въ рѣцѣтъ на тия елементи. (Н. Цановъ: Ще, ще! — Д. Благоевъ: Несъмнѣно по-далечъ ще отиде.) Азъ мисля, че въ това отношение сме съгласни. Та, ако мислите, че сжествува въ това отношение нѣкакво зло, на което трѣбва да се тури край, или да се обуздае, вие трѣбва да се грижите да се усили правото на централното управление върху управлението на училищата, отколкото то да се децентрализира. Туй, собствено, казвамъ като академически разисквания засега. Вѣрно е, и тази тенденция не само изъ учебното дѣло я има, а я има изъ всичкитѣ отрасли на управлението, че модернитѣ държави гледатъ да даватъ колкото е възможно повече атрибуции въ дѣятелността на държавата, отколкото по-напрѣдъ ги имаше. Едно време Аристотелъ казвалъ, че цѣлата на държавата е да осигури нейното сжествуване като

единица на властта, на управлението, да осигури нейното сжествуване толкозъ напр., колкото да има закони такива, дѣто да се казва, че може да сжществуватъ министерства, че може да сжествува войска, че може да сжществува полиция, че може да сжществува министерство на фиска, за да събира даждия и да ги харчи за своитѣ чиновници. Но полека-лека задачата на държавата се разшири и тя поема върху себе си атрибуции такива, които прѣди десетолѣтия нито сѣ ги сънували. Така и въ училищното дѣло, г-да народни прѣдставители. Защо? Защото прѣдъ видъ общественитѣ нужди, които се развиватъ, държавата по-правиленъ възгледъ може да има за пуждитѣ на цѣлата държава, отколкото едно затѣнчено училищно настоятелство на нѣкоя община. Настоятелството не може да бѣде увѣрено, че питомцитѣ на неговото училище непрѣмѣнно ще останатъ тамъ, дѣто сѣ се учили, та да нормира програмата и задачитѣ на училището съ нуждитѣ, които селската бариера показва, защото питомцитѣ на селското училище може да се разпрѣснатъ и да станатъ дѣятели въ цѣлата държава. Затова държавата трѣбва да промислюва за възпитанието и образованието на народа, така щото, то да е пригодно на ученицитѣ, които прѣдполага, че тѣ могатъ да живѣятъ навсѣкѣждъ въ държавата. Тѣй щото, оправдано е това мнѣние — тази тенденция има не само крайната лѣвица, ами и всички, които боравятъ съ учебното дѣло, — общиятъ надзоръ и общиятъ тонъ за възпитанието и образованието да произтича отъ централната властъ и въ законопроекта за народното просвѣщение, който се приготвя, който е готовъ, ако щете, отъ прѣди година и половина, тази тенденция има. Има и друга тенденция — да се възложатъ извѣстни задачи и на мѣстнитѣ учрѣждения, на мѣстнитѣ административни единици, каквито сѣ училищнитѣ настоятелства и общинитѣ; но тѣхната задача не е такава, каквато е на държавата, а тѣхната е чисто хазийствена. Право е тая частъ да уреждатъ тѣ: за доходитѣ, за обстановката на училището, за мѣстния надзоръ чисто хазийственъ на училището, а общиятъ потикъ на учебното дѣло ще се дава отъ централната властъ. (Н. Поповъ: Вие направихте бѣлѣжка на г. Благоева, а Вие влѣзохте въ сжщия пѣтъ.) Азъ искахъ да ви кажа, че не се работятъ нѣкои нови работи, а работи, които всички знаете.

По-нататкъ, една много кратка бѣлѣжка ще направя на г. Благоева по отношение числото на ученицитѣ. Причинитѣ, които той показва, не сѣ дотамъ вѣрни, защото една отъ причинитѣ, които посочи той, била, че фабрицитѣ у насъ отнемали много дѣтски трудъ и ги отклонявали отъ училището. Щѣше да бѣде правъ г. Благоевъ, ако ни покажеше цифри такива, (Д. Благоевъ: Ще ви покажемъ.) които да имаха нѣкаква пропорция между числото на намаленитѣ ученици и числото на влѣзитѣ дѣца въ фабрицитѣ. Ако нѣма никаква пропорция, аргументътъ на г. Благоева пада. И азъ

съмъ увѣренъ, че пропорцията е такава. Напр., той ни посочи, че съ 40—50.000 души се намаляли училищитѣ. Вие мислите, че 10—15.000 души сж влѣзли въ нашитѣ фабрики? Никогажъ! (Д. Благоевъ: Какъ никогажъ!) Това очевидно не е право. Когато ще имате врѣме, азъ ще Ви моля да ми дадете, да ми покажете цифрата на ученицитѣ подлежащи на първоначално образование, а така също и числото на тия, които сж влѣзли въ фабрицитѣ, за да ги сравнимъ.

Д. Благоевъ: Когато разгледаме законопроекта за защита на женския и дѣтския трудъ, ще ви покажемъ всички цифри и ще видите!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Злото е другадѣ. Споредъ мене, причинитѣ за намалението на ученицитѣ въ основнитѣ училища сж слѣдующитѣ три. Мѣрцитѣ, които принуждаватъ, или които заставятъ, подъ страхъ на наказание, да се въвеждатъ ученицитѣ подлежащи на първоначално образование, не сж ефикасни, дохождатъ много сложни, за да могатъ дѣйствително да повлияятъ на онѣзи власти, които сж задължени да бдятъ за въвеждането на ученицитѣ подлежащи за първоначално образование въ училищата. Втора причина е отсъствието на много училища и на удобни училища. На много села имъ се пада да отиватъ дѣцата далечъ на училище, а пъкъ пътищата сж много лоши. Особено записани сж въ началото на учебната година много ученици и, когато прѣзъ годината би трѣбвало да посѣщаватъ училището, нѣма ги, понеже е опасно съобщението между селата и училищата. И трета причина е лошото економическо състояние прѣзъ тѣзи години, за които говори г. Благоевъ. Недѣйте да мислите, г-да народни прѣдставители, че това економическо състояние на родителитѣ не влияе, за да ги поощрява да въвеждатъ дѣцата си въ училището. (К. Мирски: Много влияе.) Малко родители тогава ще помислятъ да пращатъ дѣцата си въ училище. Може да е единъ порокъ това, може да не е оправдано това положение, но тъй е. Щомъ гражданинътъ се намира въ добро економическо състояние, той тогава се замисля и за повдигането на дѣтето си. Тази година, като слѣдствие, може би, на малко подобрене на економическото положение, съ 70.000 души приблизително се увеличиха ученицитѣ въ нашитѣ основни училища. Азъ ще ви донеса списъка на ученицитѣ — защото не знаехъ, че този въпросъ ще се повдигне, — ще ви донеса списъка на ученицитѣ записани въ началото на настоящата година. (Д. Благоевъ: Какъ ще обясните това същото явление прѣди 5 години, че се намалиха отъ 1894 и 1895 г.?) Послѣ една друга и послѣдна бѣлѣжка и съ това, може би, ще свърша разискванията по тоя въпросъ. Г-нъ Каранешевъ говори за оная сума, която бѣше прѣдвидена миналата година въ бюджета, за помощъ на бѣднитѣ студенти, и която

се заличи сега. Съображенията ще кажа, когато дойде редъ да се разисква параграфътъ, а сега нѣма да говоря нищо.

По отношение на това, което каза г. Влайковъ, че не дотамъ е цѣлестобразно и умѣстно засега, прѣди да се извършатъ нѣкои приготвителни работи, раздѣлението на гимназиитѣ. Така напр., той каза, че вие първоначално прѣдвиждате раздѣление на гимназиитѣ, прѣди да пригответе нужнитѣ помѣщения и фактически да се раздѣли управлението на гимназиитѣ и за учебнитѣ помагала. Г-да народни прѣдставители, на това не може да се възразява, защото причинитѣ, които ме засташиха да искамъ това раздѣление на гимназиитѣ, сж чисто отъ административно естество и педагогическо, ако щете. Административно, защото така разпрѣснати гимназиитѣ, единъ човѣкъ не може да ги управлява; и колкото повече ученици има въ една гимназия, толкова отчасти и административната работа се увеличава. Значи, трѣбва да облекчимъ административния товаръ на единъ директоръ, за да може да се посвети и на другитѣ задачи, които по закона му се възлагатъ. Има и чисто образователно значение. Първо, директорътъ колко повече познава ученицитѣ, толкова по-добрѣ; колкото по-малко подвѣдомствени ученици има, толкова по-добрѣ ги познава. Послѣ, трѣбва и познанство съ учителитѣ: ако единъ директоръ подвѣдомствени има 60—70 или 100 души учители, по-мѣчно ще узнае тѣхнитѣ достойнства и тѣхнитѣ способности, отколкото ако има половината отъ тѣхъ. А освѣнъ това има и въпроси, които се разискватъ въ училищнитѣ съвѣти; тѣ по-мѣчно се разискватъ, по-мѣчно се разбиратъ и още по-мѣчно се рѣшаватъ рационално, когато има да засѣдаватъ почти като парламентъ 100 души учители на едно мѣсто, отколкото когато засѣдаватъ 20 или 30 души. Ето, прочее, причинитѣ, които ни накарата да раздѣлимъ гимназиитѣ. Фискални нѣкакви сериозни послѣдствия нѣма да послѣдватъ отъ това нѣщо, защото много малка ще бѣде разликата въ разходитѣ когато съществува такава една голѣма гимназия или когато съществуватъ двѣ гимназии; тѣ сж въ добавънитѣ на директора и въ разноснитѣ за секретарията.

Сега г. Влайковъ казва: защо, прѣди да пригответе тази работа, за помѣщения на училищата и за помагала, вие раздѣляте гимназията? Тамъ той не е правъ, г-да народни прѣдставители. Министерството не може да рѣшава въпроса за материалнитѣ нужди на гимназиитѣ, прѣди да се приеме отъ Народното Събрание самото раздѣление на гимназиитѣ. Азъ не мога да промишлявамъ, да наемамъ здание за втора гимназия, такова здание, дѣто да може да се прибере цѣлата втора гимназия, ако е възможно, додѣто не се разрѣши този въпросъ отъ Народното Събрание, приема ли или не приема това раздѣление; не мога да се впусна въ особени разходи за набавяне вече на два комплекта училищни помагала, ако не е разрѣшенъ

този въпросъ отъ Народното Събрание. Но има и друго едно нѣщо, г-да народни прѣдставители. Въ забѣлѣжката на параграфа вие ще видите, че осъществлението на това раздѣление ще стане отъ идущата учебна година, 1 септемврий 1903 г. Прочее, онѣя указания, които ни прави г. Влайковъ, защото и ни се налагатъ, министерството ще ги направи, и тѣ сж отъ административно естество, г-да народни прѣдставители. Да взема мѣрки, за да се намѣри едно здание подходящо за тази работа, да се раздѣлятъ комплектитѣ на учебнитѣ помагала, за да служатъ на двѣ гимназии, то е работа чисто административна; нѣмамъ нужда отъ никакво особено разрѣшение по-нататѣкъ, ако ми разрѣшите да раздѣля гимназиитѣ. (Т. Влайковъ: Ама не е прѣдвиденъ кредитъ!) Може съ сѣщия кредитъ. Така напр. за помѣщенията. Ако ми разрѣшите раздѣлението на гимназиитѣ, азъ ще си направя къмъ септемврий мѣсецъ единъ контрактъ, който ще се отрази върху бѣдѣщия бюджетъ, ще си направя единъ контрактъ за двѣ години напр. Увѣрявамъ ви, прочее, че всички тѣзи мѣрки, които сж потребни, за да се раздѣли фактически гимназията, сж отъ административно естество. Въ началото на учебната година можете да направите бѣлѣжка на министерството, какво е направило, за да осъществи това дѣйствиелно, това фактически раздѣление на гимназията, когато ще видите какви мѣрки ще взема въ това отношение и когато видите, че министерството не е могло да постигне цѣлта, която е гонило съ раздѣлението на гимназията.

Тѣзи бѣха бѣлѣжкитѣ по този въпросъ. По-нататѣкъ нѣма какво да говоря по него, защото ми се чини, че съ кратки думи изчерпахъ всичко, което трѣбваше да се каже по тия въпроси, повдигнати тукъ.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Г-нъ Такевъ има думата. (Гласове: Часътъ е 12.)

М. Такевъ: Само двѣ думи ще кажа, г-да прѣдставители! Само 5 минути.

Азъ знаехъ, че ще се депласира въпросътъ, за да се намѣри една подходяща лесна почва за защита. И г. Влайковъ, и г. Кжрджиевъ, и всички тѣзи приятели отъ тукъ, наши приятели отъ лѣвицата, казаха: „какъ, вие сте противъ просвѣщенieto, вие сте противъ народната просвѣта! Че не е ли тя, която дава очи на всички?“ Да, вѣрно е. (П. Каравеловъ: Говедаръ е станалъ учителъ случайно.) Но моля ви, г-да прѣдставители, това ли бѣше въпросътъ, за туй ли се ние караме, за туй ли и азъ оведѣ говорихъ 10—15 минути? Съвсѣмъ не. Азъ никога не съмъ викалъ противъ просвѣщенieto, никога не съмъ билъ противъ училищата, никога не съмъ билъ противъ учителитѣ; напротивъ, азъ съмъ билъ всѣкогажъ единъ отъ защитата на тая просвѣта и, колкимъ съмъ ималъ случай, бивалъ съмъ училищенъ настоятелъ, ма-

каръ да живѣя далечъ отъ Пещера, за да вземамъ непосредствено участие въ уреждане на учебното дѣло въ онзи край, дѣто азъ живѣя. Но, г-да прѣдставители, не е тамъ въпросътъ. Оведѣ се повдигна слѣдующиятъ въпросъ. Сега по закона всѣки 5 години учителитѣ получаватъ извѣстна степенъ на повишение. Тѣ се дѣлятъ на три степени: класнитѣ учители отъ първа степенъ получаватъ 3.900 л.; отъ втора степенъ — 3.120; отъ трета степенъ — 2.640. Азъ какво казвамъ? Въпросътъ е сега: има учители, на които отъ 2.640 л. трѣбва да се качи заплатата на 3.120; има учители, които получаватъ 3.120 и искатъ да имъ се покачи на 3.900 л. Азъ казвамъ: нѣмамъ нищо противъ да имъ качите, но покажете отъ общинитѣ ще взематъ тия срѣдства, за да повишатъ. Както виждате, не е въпросътъ въ намалението, въ затварянето на училищата; не е въпросътъ да намалимъ числото и заплатата на учителитѣ; не е въпросътъ да намалимъ възможността на хората да учатъ дѣцата си, ами е въпросътъ дали учителитѣ, които получаватъ 3.120 л., трѣбва да получаватъ 3.500 л., или дали тия, които получаватъ 3.500 л., трѣбва да получаватъ 3.900 л. Азъ казвамъ: нѣмамъ нищо противъ вашето искане. Законътъ пише, че прѣзъ 5 години трѣбва да се увеличава платата на учителитѣ, както на джандаритѣ и на старшитѣ стражари и на унтеръ-офицеритѣ; а вие завчера чухте по едно питане г. Министъръ-Прѣседателътъ каза, че по бюджетни причини не можемъ да дадемъ това увеличение на тия ратници, на такова свръхсрочни служащи, каквито сж унтеръ-офицеритѣ. По колко? — Не както на учителитѣ по 500 л., ами по 12 л. Нѣма срѣдства; макаръ че се пише въ закона, пакъ не се дава. Сжщо така се прѣдписва отъ законитѣ да се повишаватъ бирницитѣ отъ втори въ първи разредъ съ 20 л. и т. н., но не го правятъ, защото нѣма срѣдства. Ние не сме нито противъ унтеръ-офицеритѣ, нито противъ бирницитѣ, а още по-малко противъ учителитѣ. Прочее, въпросътъ е депласиранъ. Ние не възставаме противъ учителитѣ, а противъ онова ваше желание, което е сега невъзможно да се осъществи, именно да се повиши заплатата на учителитѣ. Но азъ никога не съмъ отождествявалъ заплатата на учителитѣ съ народната просвѣта. Азъ съмъ отождествявалъ редовното получаване на заплатата отъ учителитѣ съ народната просвѣта. Това е вѣрно. И едно важно съображение, което оведѣ ме на кара да ви говоря противъ увеличението на заплатитѣ, бѣ това, че вие фактически ще отнемете възможността на училищнитѣ настоятелства да плащатъ редовно заплатата на учителитѣ. А отъ какво значение е редовното изплащане заплатата на учителитѣ? За класнитѣ училища най-долната заплата за учителитѣ е 2.640 л.; а за основнитѣ учители най-долната заплата е 1.140 л. Вие искате да се покачатъ въ второстепенни третостепеннитѣ учители, отъ 1.420 л. да се покачи заплатата имъ на 1.680 л., а заплатата на второстепеннитѣ да се въз-

качи както е оная на първостепеннитѣ. Значи, въпросътъ е да повишимъ заплатитѣ имъ отъ 200—400 л. на всѣкого едно. Азъ ви казвамъ, че ако увеличите заплатитѣ, ако второстепеннитѣ учители направите първостепенни, а третостепеннитѣ ги направите второстепенни и имъ дадете опредѣлената споредъ закона заплата, вие ще отнемете фактически възможността на общинитѣ да изплащатъ редовно тѣзи заплати. А нередовното изплащане на заплатитѣ на учителитѣ причинява всички ония неприятности въ учебното дѣло, дѣто често пѣти учителитѣ се принуждаватъ да затварятъ училището и телеграфически да пращатъ ключоветѣ на министъра. Азъ намирамъ случайно тукъ въ алманаха нѣколко реда писано върху редовното изплащане заплата на учителя, което напълно сподѣлямъ. Ние трѣбва да искаме отъ нашето министерство, отъ нашитѣ окръжни съветѣ и отъ нашитѣ училищни настоятелства да бждатъ акуратни и редовни въ изплащането, а за да бждатъ такива, дайте имъ физическа възможность. На стр. 657 ето, г-да прѣдставители, какво чета азъ въ алманаха на послѣдната година: (Чете.) „Ако има условие, което най-зловрѣдно да се отразява върху учебното дѣло, то е именно нередовното изплащане на учителската заплата. Тая нередовность сломява свършено духа на учителя и той не само че губи способността да проявява всички ония душевни качества, които като педагогъ трѣбва да проявява, но и като обикновенъ гражданинъ и човѣкъ се подгъва подъ тежестта на мизерията и идва до най-плачевно и унижающе човѣшкото достойнство положение“. Най-долната заплата въ селата е 1.140 л., а въ градоветѣ, както ви казахъ, 2.100 и толкова лева, а най-горната плата въ класнитѣ училища въ градоветѣ 3.900 л., а въ селата 1.640 л., и че ако на единъ учителъ въ една община редовно му даватъ мѣсечната заплата, прѣдвидена въ закона, 100 л. на мѣсець — то е най-долната — и 1.680 л., значи около 140 л. мѣсечно, азъ ви утѣрявамъ, че той ще бжде много по-доволенъ, отколкото ако му прѣдвидите да му даватъ по 200 л. на мѣсець, но съираде на 6 мѣсеца единъ пѣтъ да получава заплата си. И г. Влайковъ се принуждава да прави запитване, защо на пловдивскитѣ учители не се е платило 6 мѣсеца. И азъ ще кажа за Пещера, защо на пещерскитѣ учители — признавамъ — не се е платило за 3 мѣсеца, (Т. Влайковъ: И 50 л. да имъ дадете, пакъ нѣма да имъ се изплаща редовно.) защо на други 8 мѣсеца не се е платило и т. н. Ето, г-да прѣдставители, дѣ е въпросътъ, като отрицавамъ категорически всѣкаквъ помислъ да посегнемъ на просвѣщението, на учебното дѣло. Азъ искамъ да намѣримъ сръдства за поддържане на това учебно дѣло ефикасно; не на книга да пишемъ само, а реално да посръщаме тия нужди, да изплащаме заплатитѣ на учителитѣ. Азъ съмъ убѣденъ, г-да прѣдставители, че чиновници, които получаватъ по 300 л. мѣсечно, ще бждатъ доволни

да имъ се дава по 250 л. мѣсечно, но да знае всѣки единъ отъ тѣхъ, че който легне чиновникъ, утрѣ ще осѣмне чиновникъ; да знае, че не ще шконтира заплата си на банкеритѣ, а това ще бжде, когато се балансира вашиятъ разходъ съ вашия приходъ. Не направите ли това, г-да прѣдставители, вие ще имате на книга голѣми заплати, но въ сжщность даскалитѣ ще гладуватъ. Това имаше, прочее, да каже въ възражение на туй, което каза г. Влайковъ и г. Каранешевъ. Да, вѣрно е, че има законъ, вѣрно е, че трѣбва да се повишатъ учителитѣ, както е вѣрно, че трѣбва да се повишатъ и всичкитѣ други държавни служители, какъвто е принципътъ на социалъ-демократитѣ, че трѣбва да се приравнятъ заплатитѣ; но, както ви казахъ, сръдства за това нѣма.

Но, г-да прѣдставители, азъ искамъ на друго да ви обърна вниманието. Дайте да повишимъ заплатитѣ на всичкитѣ чиновници, нѣмамъ нищо противъ — за училищата, за учителитѣ не дѣйте говори, никой не е противъ, — но питамъ ви, моля ви се, като изключимъ 10% върхнини, които сме дали за учебното дѣло, и като изключимъ октроата отъ колониалнитѣ стоки, отъ вноса, какъвъ другъ приходъ, какви други върхнини иматъ общинитѣ? Вѣрно е, че когато се е писалъ законътъ за училищата, когато се прѣдвиждаха степенитѣ на учителитѣ, сжществуваше законътъ за бача, сжществуваше законътъ за кантарието, сжществуваше законътъ за октроата, сжществуваше законътъ за шиникъ-парасж. Лоши сж тия данѣци, китайски сж, но сжществуваха. Общинитѣ събираха приходи отъ тия данѣци. Ние взимаме отъ шиникъ-парасж 5.000 л., отъ кантарие — 3—4.000 л., отъ кръвнина — 8.000 л., отъ октроа — 24.000 л., и тогава можехме да плащаме на учителитѣ прѣдплата. (А. Каранешевъ: Най-нередовно тогава се плащаше.) Не знамъ другадъ какъ се е плащало, но у насъ се е плащало редовно. Но, казвамъ, откогато тия китайски или персийски даждия се отнеха, отнеха се и материалнитѣ сръдства на общинитѣ да си поддържатъ всичкитѣ тия отрасли. Вѣрно е, че прѣди всичко трѣбва просвѣщение — азъ малко ще се отклоня отъ уважаемия другаръ г. Кърджиевъ, — прѣди всичко просвѣщение ни трѣбва; но азъ ще кажа, редомъ съ просвѣщението, дайте ни санитарни условия. Тази година въ нашата община умрѣха 200 и нѣколко дѣца и числото на нашитѣ дѣца въ училището отъ това се намали. Това одевѣ пропусна г. министърътъ да каже, че една отъ причинитѣ за намалението на ученицитѣ е и тая епидемия, която върлува нѣколко мѣсеца въ Южна-България. У насъ 200 дѣца умрѣха, защото, г-да прѣдставители, ние нѣваме възможность да имъ дадемъ първата медицинска помощъ на тия несчастни дѣца, които сж одушени отъ скарлатина и дифтеритъ. Имаме единъ околийски лѣкаръ, който трѣбва да обикаля 150 километра, и имаме нужда отъ градски лѣкаръ, а нѣваме сръдства да вземемъ такъвъ; нѣваме сръдства да

имъ дадемъ безплатна медицинска помощъ, а вие тургате на по-заденъ ли планъ здравето на тия дѣца, отколкото тѣхното просвѣщение? Прѣди да отидатъ на училище, тѣ трѣбва да бѣдатъ здрави; прѣди да получатъ образование, прѣди да почнатъ да се учатъ, трѣбва да иматъ 7-годишна възраст и да бѣдатъ здрави. (А. Каранешевъ: Кой отрича това?) Ето защо когато азъ одевѣ ви говорихъ, не отказахъ, че просвѣщение трѣбва, но ви казвамъ, че сѣщеврѣменно трѣбватъ и санитарни условия. (А. Каранешевъ: Никой не отрича това.) Понеже никой не отрича, тогава трѣбва да бждемъ справедливи и да кажемъ — тукъ не говоримъ за вещественитѣ разходи, защото ние имаме 30—40—50 дѣца или 100 дѣца, но нѣма какъ да ги учимъ, училище нѣмаме. Отидѣте въ Пещера, ще видите колко дѣца има и колко училища има; отидѣте въ Аликочево, ще видите, че дѣцата се учатъ въ кочина. Ние не сме противъ просвѣщението, но дайте ни срѣдства, г-да! Ние не сме противъ просвѣщението, желяемъ го, искаме го; но когато ще говоримъ за тия работи, не трѣбва да почнемъ отъ заплатата на учителитѣ, ами трѣбва да почнемъ отъ срѣдствата материални, и тогава да дойдатъ тия учители да учатъ нашитѣ дѣца. А тия срѣдства сж, първо, училищата, второ, всички други условия за отоплението, за освѣтлението, за прислугата и за санитарна служба. И на учителитѣ ще дадемъ. Никой не е противъ учителитѣ, никой не е възставалъ противъ тѣхнитѣ заплати, но казвамъ, че нѣмаме срѣдства засега да ги повишаваеме, а искаме редовно да имъ се издѣлжаваеме. Г-нъ Молловъ одевѣ казваше, че той поискалъ единъ кредитъ отъ 50.000 л., за да се устрои санитарната служба, за да ни дадатъ нѣколко десетки лѣкари, за да има въ всѣка околия участковъ лѣкарь, да се олужи санитарната служба въ България. Какво му казва министърътъ? „По никой начинъ, нѣма кредитъ!“ Когато дохожда бюджетътъ тукъ, кредитътъ отведнажъ го вписваме — 80.000 л. Отдѣ ще го намѣрите тоя кредитъ? Безспорно всички викахме и азъ викахъ, че сж раздухани вашитѣ пера за приходъ, че вие имате фиктивни пера за приходъ. И туй е за държавния бюджетъ, г-да прѣдставители! Но вие, когато вписвате тоя параграфъ, вие несъзнателно ангажирате бюджетитѣ на общинитѣ, които сж вече гласувани. Какво ще стане съ тази община, въ която ще се повишатъ двама учители? Напр., Пещерската има двама учители и единиятъ отъ тѣхъ получава 3.400 л., а ще му дадете 3.900 л., а двамата като ще повишите съ по 500 л., тѣ правятъ 1.000 л. — държавата ще даде половината и вие половината. Питамъ ви: папийтъ бюджетъ е гласуванъ; отдѣ ще вземемъ половината, отдѣ ще вземемъ тия 500 л.? Трѣбва да разхвърляме новъ данъкъ.

Д. Влагоевъ: Трѣбва да намалите заплатата на вмета.

М. Такевъ: Кметътъ получава 80 л. — колкото единъ пждаритъ. На една община като Пещерската може ли такива условия да се правятъ? Помощникъ-кмета го унищожиха, защото нѣма откъдъ да му заплащатъ.

Д. Влагоевъ: Искайте, г-нъ Такевъ, увеличението на разходите по просвѣщението, а искайте отъ другадѣ намаления!

М. Такевъ: Когато ще ангажираме общинскитѣ бюджети, не трѣбва да забравяеме, че трѣбва и срѣдства да имъ дадемъ. Азъ съмъ заедно съ васъ, да имъ дадемъ на учителитѣ, колкото обичате, но посочете имъ източници на тѣзи общини. И като ви говоря, азъ дѣйствително пледирамъ своя собствена кауза, понеже ще подписвамъ единъ бюджетъ, бюджетътъ на нашата община като училищентъ настоятелъ, и азъ се чудя откъдѣ ще намѣримъ източници и какъ ще го съставимъ.

Н. Цановъ: Ако вашата община не може да намѣри 500 л. за учителитѣ, по-добрѣ унищожете я!

М. Такевъ: И ще я унищожимъ! И така, г-да народни прѣдставители, цѣрѣтъ, който ни се прѣдлага, е, щомъ една община не може да повиши на народнитѣ учители заплатата отъ 3.400 л. на 3.900 л., прѣдлага ни г. Цановъ да изгоримъ там община.

Н. Цановъ: Не да я изгорите.

Д. Влагоевъ: Вие обобщавате въпроса, г-нъ Такевъ.

М. Такевъ: Нека чуятъ учителитѣ, нека чуе обществото какви цѣрове ни се прѣдлагатъ! Азъ не желая повече да говоря върху една база, която е съвършено фалшива. Общинитѣ нѣма да унищожимъ, училищата нѣма да унищожимъ, на учителитѣ редовно ще платимъ, колкото можемъ да имъ заплатимъ пакъ споредъ закона. Ако не можемъ тази година да ги повишимъ, догодина ще ги повишимъ, па ако не можемъ и догодина да ги повишимъ, ще ги повишимъ до друга, когато имаме срѣдства, но на учителитѣ ще плащаме редовно, колкото има срѣдства, колкото имаме възможностъ да имъ плащаме. (Н. Цановъ: Има ли учители съ заплатата 3.400 л. годишно у васъ?) Г-нъ министърътъ ми каза едно. Но, г-нъ Такевъ, теорията почива на двѣ начала: първо, когато се е писалъ законътъ, чл. 182, безспорно той прѣдвижда извѣстна тежестъ не само на държавата, но и на общинитѣ. Вѣрно, г-нъ министре, но азъ никога не допущамъ, че една държава, когато пише закони, чрѣзъ които обрѣмнява разходите на една община, не ще самата тази държава да се погрижи да създаде и приходи на тази община. Ако вие бѣхте балансирали Вашето желание, по чл. 182 да се увеличатъ разходите на общинитѣ, а сѣщеврѣменно имъ намѣрѣхте и из-

точници за разходите, азъ щѣхъ да бѣда първиятъ, който да Ви ржкоплеца. Но Вие правите едно: Вие рѣжете приходитѣ, а разходите ги увеличавате. Кждѣ е тази теория: параграфитѣ въ разхода да ги увеличавате, а приходитѣ да ги унищожавате даже? Ето защо теорията, която ни разправяше г. Радевъ, е съвършено невѣрна въ основата си. Но той ни каза и второ: азъ искамъ отъ общинитѣ да понесатъ една тежестъ отъ 15.000 л. Не е тамъ въпросътъ, г-нѣ министри — 15.000 или 50.000 л. Вие чухте, че това перо, което искатъ да се впише, не удовлетворява законнитѣ искания на тѣзи учители, които трѣбва да се повишатъ. Казваше, ми се струва г. Влайковъ, че единъ кредитъ трѣбва не отъ 15.000 л., а отъ 150.000 л. и повече трѣбвалъ за повишението на учителитѣ. Значи, не е тукъ въпросътъ за квантума — колко ще увеличимъ, — а е въпросътъ за принципа. Питамъ ви: като искате да увеличимъ съ 15.000 л. разходите на общинитѣ, дадохме ли имъ приходи?

Министръ Д-ръ А. Радевъ: Сжществува законъ, г-нѣ Такевъ! Когато има законъ какво можемъ да правимъ?

М. Такевъ: Вѣрно е, г-нѣ министри. Сжщо така сжществува законъ, който казва — за да отговоря съ Вашия аргументъ, — че всѣки петъ години на свръхрочно служащитѣ унтеръ-офицери се увеличава заплатата съ 12 л. Питамъ г. министра и вашиятъ шефъ ми каза: „макаръ законътъ да прѣдписва, ние не имъ даваме, защото нѣма въ бюджета сръдства“. Вие сте солидарни помежду си; защо мѣрите съ два аршина: на учителитѣ давате, а на унтеръ-офицеритѣ не давате? Отнехте имъ и порционнитѣ пари! И тѣ сж нещастни служители.

А. Каранешевъ: На генералитѣ увеличица.

М. Такевъ: Да, на генералитѣ даватъ. Когато дойде за генералитѣ, пакъ азъ ще говоря, а Вие ще мълчите, както сте мълчали. (Смѣхъ.) Азъ ще говоря и сега противъ генералитѣ, както всѣки денъ прави питання до г. Военния Министръ. Азъ не съмъ се стѣснявалъ, а съмъ говорилъ всѣкога противъ параграфитѣ, които трѣбва да се намалятъ. Но, г-да прѣдставители, всѣка материя ще се дебатира, когато ѝ дойде врѣмето. Когато дойде военниятъ бюджетъ, ще изслушаме теориитѣ на г. Влайкова и на г. Каранешева по реформитѣ, които ще прѣдложатъ. За генералитѣ тамъ можемъ да говоримъ: 1.000 л. айджъ, това е грамадна сума. Но сега е въпросъ за учителитѣ, за тѣхъ ви говоря Нищо нѣмамъ противъ да имъ увеличимъ, но дайте сръдства. Не съмъ противъ просвѣщението, не съмъ противъ училищата, не съмъ противъ учителитѣ, но съмъ противъ отнемане възможността редовно да се изплаща на учителитѣ и по този начинъ да ги караме да шконтиратъ заплатитѣ си и да прѣвиватъ грѣбнакъ, както казва този приятелъ въ училищентъ алма-

нахъ. Ето кждѣ е работата. Прочее, отъ чисто практически съображения, ази ви моля поне засега, понеже нѣма сръдства, като правите абстракция отъ всичко това: „просвѣта, умъ, народентъ гений“ и пр., за които се проповѣдва отгукъ, като че сме противъ всички тия работи. Ние говоримъ противъ увеличението на извѣстентъ параграфъ касателно заплатата на учителитѣ: понеже нѣмаме сръдства засега да се увеличи, молимъ да се не увеличава, а когато ще имаме тѣзи сръдства заедно съ васъ ще вдигаме ръка да се увеличи. Но ви моля да се запомни и да се не експлоатира, че нѣкой въ нашата ограда е възставалъ противъ народната просвѣта. Ние всички: и либерали, и консерватори, искаме просвѣщение, и че ние желяемъ и че сме достигнали до извѣстна степенъ, показва ни една таблица. Ние сме четвърта държава въ свѣта по числото на учителитѣ въ сравнение съ ученицитѣ; ние сме подиръ Съединенитѣ Щати, Нидерландия и Белгия. Всички останали държави сж подиръ насъ — на 38 души ученици имаме учителъ. (Д. Цанковъ: То е само на хартия.) Азъ не съмъ противъ това, нека има учители. А че, г-нѣ Цанковъ, не е само на хартия, азъ казахъ на г. министра, че ние имаме въ педагогическото училище въ Бюстендилъ учители, които прѣподаватъ по 12 часа. (Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: Той каза, че ще уравни това.) То е негова работа. Искамъ да ви кажа, че това не е само на книга, ами en fait е така. Но искамъ да отговоря на г. Цанкова, защото и г. Влайковъ поддържа неговата теория. Г-нѣ Цанковъ каза, че не трѣбва да възставаме противъ учителитѣ. Учителъ е едно, а заплатата е друго. Второ, той казваше, че грѣшката е въ едно, защото учителитѣ отъ селата получавали равна заплатата съ учителитѣ отъ градоветѣ, и затуй, казва, тамъ трѣбва да реформираме. Г-нѣ Влайковъ похвали рѣчта на г. Цанкова. (Т. Влайковъ: Азъ казахъ, че съмъ за повишението, а вие сте противъ повишението.) Азъ не съмъ съгласенъ въ заплатата на учителитѣ въ градоветѣ и учителитѣ въ селата въ основнитѣ училища да има разлика. Азъ ще поддържамъ системата, щото учителитѣ въ селата и учителитѣ въ градоветѣ да получаватъ еднаква заплатата, защото иначе учителитѣ отъ селата ще бѣгатъ въ градоветѣ, когато заплатитѣ не сж еднакви. Тази теория най-добръ я разви г. Влайковъ и мисля, че въ това отношение той трѣбваше да се не съгласява съ уважаемия нашъ прѣдседателъ. (Т. Влайковъ: Не бѣше за него въпросътъ, а за повишението.) Вие потвърдихте думитѣ на г. Цанкова. Но като поддържаме тази теория, ние искаме едно: поне учителитѣ отъ първа и втора степенъ въ класнитѣ училища, които получаватъ заплатата отъ 3.100 до 3.900 л., да се не назначаватъ по селата. Ако направите справка, ще видите, че има села, които поддържатъ такива степенувани учители.

Его защо, г-да прѣдставители, още единъ пътъ като констатирамъ туй, за да се не изнася на пло-

падат да се експлоатира, че нѣкой въ Народното Събрание е възставалъ противъ народната просвѣта, трѣбва хубаво да разграничимъ въпроса. Всякиятъ въпросъ се касае да се повишатъ ли заплатитѣ на учителитѣ или не, но просвѣщението сме го поддържали, поддържаме го и ще го поддържаме всѣкога, докато сме убѣдени, че само въ просвѣтата можемъ да имаме достойно гражданство.

Т. Влайковъ: Г-нъ Такевъ, стоите ли на убѣждението, че само 8.000 л. се прѣдвигатъ за повишението на офицеритѣ? (Глъчка.)

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Има записанъ г. Никола Поповъ, но той си отстъпва мѣстото на г. Каравелова; подиръ г. Каравелова иде г. Лафчиевъ и подиръ г. Лафчиева — Никола Константиновъ. Частъ е 12 и нѣщо. (П. Каравеловъ: Азъ искамъ сега да говоря, защото подиръ обѣдъ нѣма да дойда.)

И. Гешовъ: Дайте думата на г. Каравелова!

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Азъ мисля, че можемъ да изслушаме г. Каравелова.

П. Каравеловъ: Може-бити българскиятъ народъ най-много е дрънкалъ за просвѣщението, но най-невѣжествено се е отнасялъ отъ самото освобождение. Ние само говоримъ громки думи, но практически резултати не виждаме. Съжалявамъ, че този пътъ се продължава и ще се продължава и занапрѣдъ. Азъ сега ще ви докажа, че вие прѣчтите на просвѣщението съ вашитѣ закони. (Т. Влайковъ: Да ги изгѣнимъ, ако прѣчатъ!) Моля, моля. — Азъ лани изработихъ законъ, вие го знаете. Прѣдложихъ реформи врѣмenni, които ще се изпълняватъ въ продължение на 6 или 7 години, показахъ най-големитѣ злини тамъ, всички го разбрахте, че сж степенувани най-пристрастнимъ образомъ отъ прирастенъ министъръ хора съвършено негодни и сж се натъкмили на всички мѣста. Това ви доказахъ, и вие го знаете. Азъ даже помня, че г. Кънчовъ ме прѣкъсна и, когато му отговорихъ, той приведе такива примѣри, че има хора свършили въ едно и сжщо училище, сж единъ и сжщъ дипломъ и тия, които сж по-добри свършили, още сж най-последенъ сортъ учители, а онѣзи, които сж свършили по-лошо, сж излѣзли два класа по-напрѣдъ. Рекохъ, това е станало, ще се помжчимъ да го видоизмѣнимъ; но това тѣй лесно не става. Азъ съмъ на мнѣние, които трѣбва, да се повърнатъ. (Т. Влайковъ: И азъ съмъ на сжщото мнѣние!) И вие сте на сжщото мнѣние, но какво правите? Правите противното. Щомъ дойде г. Кънчовъ, степенува ги всичкитѣ, безъ да мисли дали заслужаватъ всички да се степенуватъ, или не. Ако азъ не ги степенувахъ, не ги степенувахъ въ името на държавна идея, а не на даскалски

идеи, — че трѣбва да се изработи законъ, да се турятъ основи, за да се поправи работата. Тая бѣше причината, а не бѣше, че ми е жално за паритѣ. Въпросътъ е, че трѣбва да видимъ, кого да степенуваме и кого не трѣбва да степенуваме. Вие всички говорите, че безобразно сж степенували. И азъ го казахъ, и затова никакво степенуване не направихъ, при всичко че даскалитѣ се оплакваша, че съмъ нарушилъ правото имъ.

Т. Влайковъ: Но безобразното степенуване не е ставало въ силата на закона, а противъ закона!

П. Каравеловъ: Азъ ви казахъ, че г. Кънчовъ бѣше много добръ министъръ, но и той степенуваше по този начинъ.

Министъръ Х. Тодоровъ: Той назначи комисия.

П. Каравеловъ: Вие пъкъ сѣ съ вашитѣ комисии. И лани ни говориха за комисия. Азъ грошъ не давамъ за вашитѣ комисии. (Смѣхъ.) Въпросътъ е дали трѣбва да се степенуватъ всички. Той е въпросъ сериозенъ, и когато е тѣй, трѣбва, прѣди да степенувате и да внасите кредитъ въ бюджета, да внесете законъ какъ да поправите тая работа. Когато направите, едни да се степенуватъ, а други да не се степенуватъ, вие още повече ще развалите работата, защото и безъ това сж степенуването отъ г. Радославова работата е развалена досущъ. Тия хора чрѣзъ степенуване заели сж хубавитѣ мѣста и прѣчатъ на способнитѣ хора да влѣзатъ въ училищата, или, ако влѣзатъ, заематъ много долно мѣсто. Така щото, не ние прѣчимъ, а вие. И некадърности отъ Габровската гимназия комисията прѣпрати тукъ. (Т. Влайковъ: Споредъ комисията на покойния Кънчовъ тѣзи степенувания сж спрѣни.) Не споредъ комисията, но споредъ закона. Азъ затова ви казахъ, че трѣбва да се изработи законъ. Азъ не мога да хвърля учители годни, или негодни подиръ 5—6 години на улицата, но ви посочихъ пътя, какъ полелека да се освободимъ отъ тѣхъ и да пробираме дѣйствиелно по-добри хора и тогава ще имаме и по-добро образование. Затова да се не гледа само на интереса на учителитѣ, защото сж полезни, или не сж полезни за изборитѣ — защото и това играе голѣма роль, — и искрено съжалявамъ, че когато сж тѣ степенувани, всичкото това е станало, защото сж се интересували въ изборитѣ. Комплименти имъ правимъ постоянно: „просвѣтителни, солта на земята“. Сждията не билъ нуженъ, а само учителитѣ. Ами вие знаете ли, че сждитѣ въ окръжния сждъ получаватъ по-малко? (Д. Влагоевъ: Да, ама безъ учители нѣма да имате сждни!) А а а, безъ наковалня не може да има чуку! Такива работи, ако вземемъ да говоримъ... Азъ желая въ България всички да се научатъ, че всички граждани въ България сж еднакво полезни. И говедарѣтъ е много полезенъ, че пасе говедата.

Какво ще повтаряме това постоянно? Азъ зная, че съдията е полезен; но той не прѣподава на дѣцата, а съди хората. Има разлика между тѣхъ, но еднакво сѫ полезни. Нѣма нужда комплименти да правимъ на учителитѣ, защото тѣ сѫ 6—7 хиляди души и, като трѣгнатъ по-изборитѣ, ще викатъ: тоя е добъръ, а она — лошъ човѣкъ. Хемъ пари не ще, хемъ голѣмо жалване даваме. Г-нъ Такевото прѣдложение тоже има голѣма цѣна — дали така лесно можемъ да товаримъ общинитѣ да плащатъ голѣми суми. Азъ отъ това тоже се отказвамъ, и азъ симпатизирамъ на неговото прѣдложение. Азъ разбирамъ, че когато има законъ и условия благоприятни, ние можемъ да позволимъ повишения и отъ хазната, и отъ градоветѣ, макаръ че ти е доста смѣла постѣпка, направена отъ страна на българския законъ, по трѣбва да наредимъ нѣкои условия. Ако не наредите условия, вие ще усилите злото. Ако азъ бързахъ лани, бързахъ за да спремъ това зло. А то си върви, и догодина ще бѣде по-мѣчно да се прѣмахне: вие ще имате нови учители, съвършено негодни, съ голѣми заплати, съ голѣми пенсии. Това нѣма нужда да правимъ.

Сега сѣ съ генералитѣ вие имате работа; друго нѣма. Азъ лани ви показвахъ какви економии може да станатъ отъ тѣхъ. Азъ тоже желая да се скратятъ жалванията, но колко приходъ ще прѣнесе то. Азъ да ви кажа, че въ България ни единъ не получава голѣмо жалване, или пъкъ изключение правятъ прѣдставителитѣ въ странство и най-безобразни сѫ прѣдставителнитѣ, отъ които печелятъ пари. (Нѣкой отъ дѣсницата: Тѣ ги и харчатъ!) Съжитѣ повече ли получаватъ? Азъ симпатизирамъ на учителитѣ, самъ съмъ билъ учителъ, но така да рѣшавате тия въпроси, не е хубаво. Ако го карате така, вие, намѣсто полза, ще принесете врѣда, или пъкъ нѣма да направите по-добро, отколкото е било досега. Не отъ васъ ще зависи това, а отъ врѣмето. Българското учебно дѣло въ корена си не струва. Вие, може би, просвѣщенето на народа да правите съ учители, но далечъ не съ всички. Повечето прѣподаватъ и аритметика, и всевъзможнаго рода науки и стари учители прѣподаватъ въ младшитѣ класове, по да ги глезимъ, съвършено не е право. Ние трѣбва да гледаме да плащаме на учителитѣ съотвѣтно, както плащаме на другитѣ служащи. Азъ това приемамъ. Може и да се повишаватъ, но не толкова бърже. Я прѣсмѣтнатѣ какъ ще се повишава, какъ ще расте бюджетътъ. Едва ли това ще бѣде пѣтно за бюджета. Вие сѣ гледате, дѣто трѣбва и дѣто не трѣбва, да се откриватъ училища. Въ Айтосъ откриваме училище, но пари че ще се плащатъ, не мислите. Ще учите хората тамъ на камѣнаци да сѣятъ. Постоянно растатъ разноскитѣ и азъ не зная какво ще стане. Менѣ ме интересува финансовата способностъ на страната. Азъ не съмъ противъ и на други мѣста да стане, но и тукъ така да не бързаме да ги правимъ, да не

бързаме да покровителствуваме безчестни хора. Вие не сте криви, но нѣкои сѫ криви. И ако прѣгледаме учителския персоналъ, ще видимъ — азъ и лани казахъ това, — че има села чутъ ли не съ първокласни учители, и, подиръ това, първокласни учители прѣподаватъ въ низшитѣ класове. Никѣдъ нѣма писано, че такива учители могатъ да прѣподаватъ аритметика и български езикъ въ първитѣ класове, но ние виждаме, че и аритметика, и български езикъ прѣподаватъ и първокласни, и старши учители. Това може ли да се допусне? Трѣбва тоя въпросъ да се нареди коренно. Ако се не нареди, нищо не е наредено. Азъ съжалявамъ, че вие не внесохте молъ законопроектъ, или вапия, или нѣкой новъ, но тоя въпросъ прѣдварително да се нареди, защото ще се заплетете, и слѣдъ 1—2 години ще се намѣримъ още въ по-мѣчно положение. Който дойде слѣдъ васъ ще каже: прѣди 3—4 години бѣше по-хубаво. (Министръ р-ъ Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Твърдѣ скоро ще имаме сѣ първостепенни учители!) Туй може да бѣде. Мене не ме е ядъ, че ще имаме първостепенни учители, ами за говедари. (Смѣхъ.) Даскали и даскали прѣподаватъ въ първитѣ класове аритметика и ние имъ плащаме. Ние съвсѣмъ за друго трѣбва да плащаме. Ние трѣбва да ги поставимъ на други основи. Поне до четвърти класъ да останатъ; отъ четвърти класъ нагорѣ трѣбва да бѣдатъ на други основи. Тѣй правятъ и въ Европа. Послѣ, това, на което обърна внимание г. Такевъ, е най-важно. Вие знаете, че има мѣста, дѣто учителитѣ сѫ съ 14 часа и по-малко. Ние трѣбва да въведемъ годишна часъ: колкото прѣподаватъ, толкова да получаватъ. То е най-разумното. Затова вие можете да ги повишите, понеже така законътъ говори. Законътъ говори по-хубави работи, но не се изпълняватъ. Но азъ ще моля да се внесе законътъ и да видимъ какво трѣбва да направимъ съ нашето народно просвѣщение — да не оставите поне по-лошо, отколкото сте заварили.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Засѣданието се прѣустановява до 2 часътъ слѣдъ обѣдъ.

(Слѣдъ пладнѣ.)

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Думата има г. Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Качвамъ се на тази трибуна да изглася единъ свой дългъ, като народенъ прѣдставителъ, да сподѣля съ васъ тия бѣлѣжки, които азъ считамъ за нужно да направя по бюджета на Министерството на Народното Просвѣщение. Въ извънредната сесия азъ имахъ честта да изложа прѣдъ васъ мнѣнието си по нѣкои въпроси по народното просвѣщение; сега пъкъ ще ви отегча съ нѣкои други бѣлѣжки, и ще ви моля да ме удостоите съ вашето внимание, за да видите какво

азъ мисля, че трѣбва да се направи по народното просвѣщение, за да може то да отговаря на своето назначение.

Прѣждеговорившиятъ г. г. оратори засегнаха малко отъ принципиалнитѣ въпроси, които подлежатъ на разрѣшение. Азъ на тия въпроси нѣма да се спирамъ, понеже отъ ораторитѣ, които говориха по този въпросъ, и отъ отговора на г. министра въпросътъ напълно се разясни. Азъ мимоходомъ само ще засегна нѣкои отъ тѣзи въпроси, а сега ще искамъ да направя нѣкои бѣлѣжки, като почна най-напрѣдъ отъ нашето Висше училище, което досега бѣше не засегнато.

Вие знаете, че Висшето училище, като огнище на нашата народна просвѣта, като училище, отъ което се приготвятъ бѣдѣщитѣ дѣятели по нашето просвѣщение, играе най-голѣма роль, не само въ живота училищенъ и учебенъ, но и въ социалния животъ. Каквито хора подготви нашето Висше училище, такива ще бѣдатъ и нашитѣ дѣйци. Ако тѣ бѣдатъ добри подготвени, ще се радваме на добри работници на книжовното, правното и социално поле; ако излѣзатъ лоши работници, това ще се дължи намъ, че като сме забѣлѣжали нѣкои недостатѣци въ организацията на това висше учебно заведение, не сме направили нужното за поправянето тѣзи недостатѣци и непълноти въ организацията му. Рѣководимъ отъ тѣзи съображения азъ смятамъ, че ще изпълня дълга си, като посоча на слабитѣ страни въ организацията на това единствено висше учебно заведение у насъ.

Първото нѣщо, което се забѣлѣзва въ това Висше училище, първиятъ неговъ недостатѣкъ, който бѣше изтъкнатъ и миналия пътъ отъ мене отъ тая трибуна, но досега не обърнато на него внимание отъ надлежната висша училищна власть, е въпросътъ за приемане като редовни студенти въ Висшето училище по педагогика и философия младежи свършили педагогическо и богословско училище. Тукъ считамъ за нужно да изложа какъто историята на този въпросъ. Въ първия законъ за народното просвѣщение бѣше прѣдвидена забѣлѣжка къмъ чл. 12, че младежитѣ свършили педагогически и духовни училища се приематъ като редовни студенти по педагогика и философия въ Висшето училище. Обаче наблюденията и изучаванията, направени прѣзъ дългия периодъ отъ 1891/92—1897/98 г., бѣха достатѣчни да убѣдятъ академическия персоналъ на Висшето училище, че тия младежи сж съ слаба подготовка, та не могатъ да слушатъ съ успѣхъ прѣподаванията и да могатъ да отговорятъ на тия надежди, които възлага нашето общество на тѣхъ като на възпитаници въ това висше учебно заведение, вслѣдствие на което академическиятъ съвѣтъ въ 1898 г. взе едно постановление, което прѣприати въ Министерството на Народното Просвѣщение. Азъ ще отегча вашето внимание, за да цитирамъ този рапортъ на академическия съвѣтъ. Той е отъ 8 май 1898 г. Той гласи дословно слѣдующето: (Чете.) „Акаде-

мическиятъ съвѣтъ на Висшето училище въ заседанието си отъ 5 т. м. помежду другитѣ въпроси бѣ занятъ и съ разглеждането сравнителната таблица на записанитѣ прѣзъ тази учебна година студенти по факултети на сжщото училище и забѣлѣжи, че възъ основа на забѣлѣжката къмъ чл. 12 отъ закона за Висшето училище сж се записали за редовни студенти по педагогика и философия свършившиятъ съ матура педагогическитѣ и духовни училища въ твърдѣ голѣмо число, сравнително съ приетитѣ свършивши съ матура класическа и реална гимназия, за редовни студенти и въ третитѣ факултета. Отъ статистиката за второто полугодие 1897/98 г. се виждатъ слѣдующитѣ данни:

„1) записани студенти всичко редовни 276 и слушатели 41, отъ които:

„по философия и педагогика:

	I година	II година	III година	
редовни	80	35	2	} а всичко { редовни 117 слушатели 13;
слушатели	10	2	1	

„2) че записанитѣ съ педагогическо и богословско образование за редовни студенти по два прѣдмета съставятъ почти $\frac{2}{5}$ отъ всичкото число на студентитѣ въ Висшето училище;

„3) записването отъ тия училища нараства въ значителна степенъ отъ година на година; така: въ учебната година 1895/96 е имало редовни само двама студенти, въ 1896/97—35 и въ настоящето полугодие — 80 студенти; освѣтъ това, г. г. прѣподавателитѣ сж забѣлѣжали, че свършившиятѣ студенти съ матура педагогически и богословски училища не сж подготвени да възприематъ прѣподаванитѣ въ Висшето училище науки.

„Отъ горѣизложеното излиза, че приемането за редовни студенти въ Висшето училище и отъ педагогически и богословски училища заедно съ гимназиститѣ и съ еднакви съ тѣхъ права е една аномалия, лошитѣ послѣдствия отъ която трѣбва още оврѣме да се отмахнатъ.

„Академическиятъ съвѣтъ, като обмисли всеотранно тоя въпросъ, рѣши да се ходатайствува прѣдъ Васъ, Г-нъ Министре, да благоволите и суспендирате забѣлѣжката къмъ § 12 отъ закона за Висшето училище, утвърденъ съ Височайши указъ отъ 20/XII 1894 г., и § 79 отъ правилника за сжщото училище, утвърденъ съ Княжески указъ“ и т. н.

Министерството на Просвѣщението, като сподѣляше възгледитѣ на академическия съвѣтъ и рѣководимо отъ различнитѣ рапорти на неговитѣ главни инспектори, тогава членове на учебния комитетъ, за педагогическата подготовка и практическа дѣйностъ на учебното поле за интересующитѣ ни младежи свършили Висшето училище, видѣ, че тия академически съображения на академическия съвѣтъ сж дѣйствително основателни, сподѣли ги, усвои ги и внесе въ Народното Собрание прѣдложение за отмѣнение забѣлѣжката къмъ чл. 12 отъ закона за Висшето училище въ смисълъ, за въ бѣдѣще да се не приематъ свършившиятѣ богословско и педагогическо училище въ Висшето училище, и

въ 1898 г. тази заблъжка бѣше отмахната, обаче въ слѣдующата 1899 г., помимо волята, безъ знанието на централната власт, на Министерството на Просвѣщеніето, тази заблъжка пакъ бѣше възстановена. Но новиятъ министъръ на Просвѣщеніето тогава, безъ да знае какъ стои въпросътъ, приема направеното въ Народното Сѣбрание прѣдложение, отново свършилиятъ педагогически и духовни училища да се приематъ за редовни студенти по педагогика и философия. Оттогава се приематъ въ Висшето училище младежитъ, свършили богословско и педагогическо училище. Злото още повече се уголѣмява. Тѣзи възгледи като сподѣля съ насъ, азъ вѣрвамъ, че г. министърътъ ще потвърди това, че злото е нарастнало: числото на свършилиятъ Висшето училище съ педагогическо и съ богословско образование отъ денъ на денъ нараства, безъ министерството да може да ги удовлетвори, защото прѣдпочита младежи съ друго по-сѣлдно сръдно образование, макаръ по сѣлпата специалностъ, вслѣдствие на което се чува не малко оплакване и въ педагогическия, и въ периодическия печатъ. Това е една язва, която съ врѣме трѣбва да се излѣкува, и азъ ще моля г. министра да вземе блъжка и додѣто е врѣме да се разрѣши въпросътъ въ единъ или въ другъ смисълъ.

Вториятъ въпросъ отъ сѣществена важностъ, който е въ свръзка съ организацията на Висшето училище, е въпросътъ за приемането на жени за студентки въ Висшето училище. Този въпросъ имахъ честта да го повдигна въ извънредната сесия и считамъ за нужно и сега да го повдигна. Министерството на Просвѣщеніето не е счело за нужно да сезира законодателното тѣло съ този толкова важенъ и отъ социално, и отъ економическо, и отъ морално гледище въпросъ. Ако ние биваме сезирами съ разрѣшеніето на маловажни въпроси, какъвто е напр. въпросътъ за назначаването на единъ писаръ и т. н., азъ мисля, че въпросътъ за доущането на женитъ въ нашето Висше училище е, несъмнѣно, отъ по-голѣма важностъ и би заслужвало народното прѣдставителство да бѣде сезирано съ него. Азъ мисля, че това не е само една домашна работа между академическия свѣтъ на Висшето училище и министерството. Моето мнѣние какво е по него, не считамъ за нужно тукъ и сега да го излагамъ напълно, макаръ между скоби ще кажа, че азъ не съмъ противникъ на доущането на женитъ въ Висшето училище, но нека това да се извърши по законодателенъ редъ. Българската жена е вврѣла рамо до рамо съ българския мъжъ; българската жена е поставена въ по-друго социално положение, отколкото е поставена въ други страни. Може да се възрази, че въ други по-напрѣднали страни, какъто е Англия, какъто е Франция, какъто е Германия, тамъ такива права не сѣ дадени още на жената, но това не ще рече, че и въ България не трѣбва да се дадатъ. На всѣки случай, азъ ще моля г. министра да сезира Народното Сѣбрание. И тоя въпросъ е, който

може да има много важни послѣдствия, както въ казахъ, и въ социално, и въ економическо, и въ морално отношение. Отъ уреждането на този въпросъ много ще зависи бѣдѣето на българската жена и бѣдѣето на нашия социаленъ строй, та и на самото Висше училище.

Другъ единъ въпросъ, друга една слаба страна въ организацията на Висшето училище е въпросътъ за катедритъ, които се прѣдвиждатъ. Законътъ абсолютно мълчи по този въпросъ и нищо не говори какви катедри има, по какви специалности и размѣрътъ на тѣзи специалности. Този въпросъ е разрѣшенъ само отъ правилника за Висшето училище, който лесно може да се измѣни. Съ § 45 отъ правилника на Висшето училище, дѣйствително, този въпросъ е разрѣшенъ, но много въ общи черти. § 45 ето какво гласи: (Чете.)

„Разнитъ науки въ Висшето училище се разрѣдѣлятъ по факултети. Въ отворенитъ досега три факултета влизатъ слѣднитъ науки: а) въ историко-филологическия факултетъ: история и география, славянска филология, литература, философия и педагогика; б) въ физико-математическия факултетъ: природни науки, математически науки; в) въ юридическия факултетъ: правни науки, политически науки; г) покрай това се уреждатъ при факултетитъ и допълнителни прѣподавания по старитъ класически езици, по новитъ европейски езици и по други прѣдмети съ извѣстно практическо значение“.

Това е всичко, което обема такава една широка материя. Тази свобода, дадена на академическия свѣтъ, естествено, е била диктувана отъ съображеніето, че академическиятъ свѣтъ никога нѣма да злоупотреби съ тази свобода и че академическиятъ свѣтъ по ще вземе присърце интереситъ на висшето образование у насъ и ще направи тѣй, както му диктуватъ интереситъ на висшето образование. Обаче, въ това отношение, трѣбва да признаемъ, че сѣ станали извѣстни грѣшки — не доущамъ умишлено, но на всѣки случай станали сѣ грѣшки. Сѣществува въ катедритъ една голѣма празнота. Ако вникнете въ разписанието на лекциитъ, вие ще видите, че едни прѣдмети сѣ застъпени добръ и даже по-добръ, отколкото въ много по-стари европейски университети, които разполагатъ, несъмнѣно, съ много по-добъръ академически персоналъ, а други прѣдмети даже свѣтъ не сѣ застъпени. За да се прѣмахне това нѣщо, азъ мисля, че този въпросъ трѣбва да се разрѣши по законодателенъ редъ, както е направено за всички университети. Въпросътъ, който засѣга тази материя, не е оставенъ единствено на академическия свѣтъ. На академическия свѣтъ е оставена свободата само въ размѣра, но по никакъвъ начинъ не и въ катедритъ. За да се прѣмахне тази празнина, за да се прѣмахне тази еластичностъ въ тълкуванието, азъ мисля, че ще бѣде добръ да се прѣдвиди изрично въ закона. Сегашниятъ законъ за Висшето училище сѣществува отъ десетина години, въ много отношения е доста

непълнен и се налага длъжност на Министерството на Просвѣщението да попълни тази празнина, като попълни и тѣзи празнини, които е посочила самата практика. Другъ единъ въпросъ — азъ ще бъда по-краткъ, понеже не разполагаме съ много врѣме, — по организацията на Висшето училище, е въпросътъ за приватъ-доцентурата. Приватъ-доцентурата е създала славата на германскитѣ университети, като разсадници на науката. Сърещуването, което съществува тамъ, е дало най-силенъ потикъ на науката. У насъ въ организацията на Висшето училище липсува този институтъ, а то не малко бърка на неговото прѣуспѣване. Имаше достатъчно сили за приватъ-доценти, но понеже законътъ не позволява, затова нѣмаме туй нѣщо. А разрѣшаването на този въпросъ не е свързанъ съ толкова много материални жертви. Въ Германия е поставенъ на свършено друга почва. Азъ мисля, че въ интереса на самата наука е да създадемъ този новъ институтъ при нашето Висше училище.

Друга една празнина въ организацията на нашето Висше училище, която подчъртахъ и миналиятъ пътъ, въ извънредната сесия, то е въпросътъ за тѣй наречената изпитна система. Вѣрвамъ г. министърътъ ще се съгласи съ мене, че младежитѣ съ тази подготовка, съ която излизатъ сега, тѣ не сж въ състояние да понесатъ товара, който имъ се налага въ живота още въ първитѣ години, вслѣдствие малкото количество познания, съ които младежитѣ излизатъ отъ Висшето училище, а това е продуктъ на тази именно изпитна система. § 56 отъ правилника за Висшето училище прѣдвижда слѣдното нѣщо: (Чете.) „При Висшето училище се правятъ изпити полугодични, академически и държавни.“ За послѣднитѣ два има да говоря, не му е туй мѣстото. Ще кажа за полугодичнитѣ. Въ члена се казва: (Чете.) „а) полугодичнитѣ изпити сж задължителни за всѣкой редовенъ студентъ, подиръ свършъка на всѣко полугодие; б) академическитѣ и държавнитѣ изпити се допускатъ за ония, които притежаватъ отпуско свидетѣлство.“ А § 57 гласи: (Чете.) „Изпитътъ за всѣко полугодие се прави по материалъ поне отъ 8 седмични часа на прѣдметитѣ, които си е записалъ студентътъ да посѣщава. За тоя материалъ се взиматъ прѣди всичко главнитѣ прѣдмети за избраната отъ студента специалностъ (вж. § § 47 и 50), а подиръ тѣхъ се взиматъ и най-близкитѣ второстепенни.“ А забѣлжката къмъ § 57 гласи слѣдующето: (Чете.) „На студентитѣ, които полагатъ поправителенъ изпитъ по латински езикъ, числото на седмичнитѣ часове за изпититѣ по другитѣ главни и второстепенни прѣдмети се намалява на 6“ — значи, не на 8, а на 6, — „а на ония, които полагатъ такъвъ изпитъ по латински и гръцки, седмичнитѣ часове по ония прѣдмети се намаляватъ на 5 часа.“ Оттукъ, слѣдователно, вие виждате, че за зачитане полугодиято, изисква се студентитѣ всѣко полугодие да полагатъ изпитъ по на 8, 6 или 5 прѣдмета. Вслѣдствие на тази широка свобода,

която се дава на студентитѣ, по-голѣмата частъ отъ тѣхъ, за да не кажа всички, като се ползватъ отъ тази свобода, полагатъ изпитъ само по на 8 часа, а по останалитѣ лекции, до 20, по които не е задължително полагането всѣко полугодие изпитъ, студентитѣ и не ги поглеждатъ, а понеже е свойствено на човѣшката натура всѣкога съ по-малко трудъ да извършва извѣстна работа, то студентитѣ се ползватъ отъ тая свобода и свършватъ Висшето училище съ много оскѣденъ запасъ отъ знания по извѣстни прѣдмети, а по много отъ прѣдметитѣ сж слаби — тѣ напуштатъ училището, безъ да сж прочели нѣщо. И когато тѣ свършатъ Висшето училище, стѣпятъ на полето на практическа дѣйностъ, тогава чакъ тѣ почувствуватъ тази празнота въ тѣхнитѣ познания и правятъ маса грѣшки; особено това се чувствува между учителитѣ. Свършилитѣ Висшето училище въ историко-филологическия факултетъ и физико-математическия факултетъ, които ставатъ учители, които притежаватъ по-малко запасъ отъ знания, ставатъ учители, но не притежаватъ нужнитѣ познания по материята, тѣ почувствуватъ почвата подъ краката си още отъ първитѣ имъ стѣпки разкладена и още отъ първата година почва работата имъ да куца; изгубватъ авторитета прѣдъ ученицитѣ. Ще видите, че се срѣщатъ въ изобилие такива случаи, дѣто такива учители взематъ да прѣподаватъ единъ прѣдметъ ту въ този, ту въ онзи класъ, който тѣ, може би, не сж поглеждали въ училището, за да могатъ, като го прѣподаватъ, заедно съ ученицитѣ да го учатъ. Но кой кого ще научи? Ревизоритѣ на министерството на Народното Просвѣщение сж констатирани този печаленъ фактъ и министерството се е загрижило отдавна надъ него, но и досега този въпросъ не е разрѣшенъ и чака своето разрѣшение. На настоящия Министъръ на Народното Просвѣщение този въпросъ като му го подчъртавамъ, вѣрвамъ ще го вземе присърце, за да го разрѣши тѣй, както изискватъ интереситѣ на учебното дѣло, интереситѣ на самитѣ ученици и Висше училище. Мнозинството отъ тия младежи, слѣдъ това, като притежаватъ микроскопиченъ запасъ отъ знания, боятъ се да се явяватъ на държавенъ изпитъ; нѣколцина отъ тѣхъ сж се явявали единъ пътъ, втори пътъ, трети пътъ и никога не могли да издържатъ изпита си; при тия сѣщитѣ прѣподаватели, които сж имъ прѣподавали извѣстни прѣдмети, сега не могатъ да издържатъ държавенъ изпитъ. Вслѣдствие на това мнозина отъ тѣхъ трѣбваше да прѣвиватъ грѣбъ, трѣбваше, собствено да го кажа, да пълзятъ, за да измолятъ отъ единъ министъръ на народното просвѣщение, прѣди нѣколко години, да промѣни единъ членъ отъ закона за Народното Просвѣщение, споредъ който тия младежи, които не сж могли да издържатъ изпитъ, да се степенуватъ и авансиратъ, безъ да го полагатъ. Една много лоша практика, която има вече своето злоторно влияние върху нашата младежъ, върху възпитаницитѣ на нашето Висше училище.

Миналата и по-миналата година, когато ходихъ въ провинцията, срѣгнахъ се съ много младежи учители и, когато ги запитахъ защо не побързатъ съ полагаането държавния си изпитъ, тѣ казваха: може да дойде и напиятъ Господъ. Ако се намѣри министъръ, който еди-кой си и еди-кой си выпускъ освободи отъ държавенъ изпитъ и ги степенува, защо да не допуснемъ, защо да не се надѣваме, че и за насъ ще дойде редъ, че и за насъ ще се намѣри министъръ и Народно Събрание, които да ни избавятъ отъ тежеститѣ на този изпитъ. Това е една деморализация въ висша степенъ! Отъ това можемъ да извлѣчемъ единъ урокъ: че може да се намѣри една пжтека да се заобиколи законътъ. Тия младежи, намѣсто да ги оставимъ да излѣзатъ отъ училището, безъ да иматъ нѣра въ себе си, въ своитѣ познания, трѣбва да ги накараме още отъ ученическата скамейка да излѣзатъ съ извѣстенъ запасъ отъ нужнитѣ познания. За способностъ, за възпитаването и формирането характеръ, воля и пр. тукъ нѣма да говоря, защото сега нито му е врѣмето, нито му е мѣстото. Желанието си въ това отношение ще резюмирамъ съ слѣдното: нека Министерството на Народното Просвѣщение вземе мѣрки за измѣняването изпитната система на Висшето училище въ смисълъ, че младежитѣ, които свършватъ пълния курсъ на училището, да излѣзватъ отъ аудиториитѣ му пакъ съ извѣстенъ минималенъ запасъ отъ знания, който се признае за най-необходимъ. Въ страни по-напрѣднали, каквато е Франция, централната властъ взема по-ефикасни сръдства, за да се накаратъ слушателитѣ на нѣкои родъ висши учебни заведения по-редовно да посѣщаватъ лекциитѣ въ училище, да се подлагатъ на по-чести, по-строги и по-сжществени изпити и писмени работи, за да могатъ да изкаратъ тѣзи младежи поне съ извѣстно количество знания — извѣстенъ установенъ минимумъ знания. Ако тамъ това става, ако тамъ се усѣща тая нужда, азъ мисля, че у насъ още повече се усѣща нужда отъ подобни мѣроприятия. Напитѣ студенти, момци на 18 до 23-годишна възраст, колкото да бждатъ съзнателни, сѣ иматъ нужда още отъ извѣстно опекунство — нека тази дума се не злоупотѣблява.

На свършване, по въпроса за Висшето училище, считамъ за нужно да обърна вниманието на г. министра още на слѣдующето. За да можемъ да направимъ нашето Висше училище да бжде дѣйствително едно огнище, единъ фокусъ на българската наука, на българската цивилизация, на българската култура — а къмъ това трѣбва да се стремимъ, защото това е била единствената цѣль, която е гонилъ законодателятъ съ създаването на нашето Висше училище, — ние трѣбва да му дадемъ възможностъ дѣйствително въ това отношение да може да просѣществува и въ това отношение ние не трѣбва да се скѣпимъ въ отпускане на учебни помагала. Азъ по-нататкъ ще се спра, при разискване въпроса за тѣзи помагала, за да направя своето прѣдложение; но тукъ считамъ за нужно да

обърна вниманието на г. Министра на Просвѣщението върху слѣдующия въпросъ. Висшето училище не притежава свой органъ, не притежава сръдства и възможностъ, дѣто наптитѣ млади учени да могатъ да печататъ и изваждатъ на бѣль свѣтъ своитѣ учени трудове. Тѣзи учени трудове и изслѣдвания, понеже не могатъ да бждатъ достояние на обикновената публика, не могатъ да бждатъ достъпни всѣкому и не имъ е мѣстото въ обикновенитѣ журналы. Мнозина отъ тѣхъ, ако сж писали нѣщо и ако не намѣрятъ приемъ въ други журналы, изпращали сж го въ чуждъ журналъ; но повечето отъ тѣзи професори, като нѣматъ дѣ да печататъ своитѣ учени трудове и изслѣдвания, стоятъ съ сгърнати рѣцѣ и постепенно-постепенно отивкатъ отъ работата, понеже нѣматъ потикъ къмъ литературна и научна работа. И колкото ние сме прави да ги осжждаме, че не работятъ, толкова сж тѣ повече оправдани, като казватъ, че и да искаме да работимъ нѣщо, нѣма защо да се работи, защото нѣма дѣ да се печати. Заради това, въ това отношение ще моля г. министра да имъ се притече на помощъ, като ги улесни съ издаването на единъ специаленъ органъ на наптитѣ учени сили, дѣто всѣки единъ да печати своитѣ изслѣдвания, било научни открития, и да видимъ, кой е кумъ, кой е сватъ, кой отъ тѣхъ работи, кой не работи, за да дойде единъ прѣкрасенъ денъ та да видимъ, дали и тамъ не е вече врѣме, които сж за архивата, да се изпратятъ въ нея, и които сж на мѣстото си, да оставимъ, а които не сж на мѣстото си, да ги извадимъ отъ тамъ. Защото ние сме хора, подложени на грѣшки, и, може би, не сме били сполучливи въ избора, та тамъ, дѣто не сме били сполучливи въ избора, дѣто имаме този несполучливъ изборъ, да го поправимъ.

Съ тѣзи кѣси бѣлѣжки азъ искамъ да свърша съ Висшето училище. За да се не повръщамъ, обаче, втори пжтъ къмъ него, азъ ще се спра върху 2—3 малки още въпроса, именно по бюджета. Единъ пжтъ говорихъ, че съгласно чл. 9 отъ закона за Висшето училище, за практическитѣ упражнения се прѣдвиждатъ асистенти, на които, ако не бждатъ студенти, се плаща по 2.400 л. заплата. Законътъ е ясенъ, категориченъ и изриченъ; обаче, въпрѣки туй, въ бюджета на Висшето училище сж прѣвидени асистенти третостепенни учители и лаборанти третостепенни учители. Това е едно заобикаляне на закона. И по-напрѣдъ г. министърътъ говори, че по въпроса за степенуването на учителитѣ ние трѣбва да бждемъ роби на закона. И дѣйствително, трѣбва да бждемъ такива, когато самъ законътъ прѣдписва това. Чл. 9 е ясенъ и категориченъ. Той гласи слѣдующето: „За практическитѣ упражнения по нѣкои прѣдмети се даватъ на прѣподавателитѣ, ако е нужно, асистенти, които, ако не сж студенти, получаватъ до 2.400 л. годишна заплата“. Ако г. министърътъ намѣри за необходимо, дѣйствително, възнаграждението на тия асистенти да бжде по-голъмо, отколкото прѣдвижда законътъ, нека по надлежния редъ да внесе измѣ-

нение на закона. Но азъ мисля, че не е право едно заобикаляне на закона, колкото и да го подвеждаме подъ формулата, че бюджетътъ е законъ надъ законитѣ. Трѣбвало би законътъ надъ законитѣ винаги да бѣде въ хармония съ законитѣ: иначе той не може да бѣде законъ надъ законитѣ.

Втори единъ въпросъ мѣнитъкъ съ организацията на Висшето училище е въпросътъ за училищнитѣ такси. Азъ по-напрѣдъ говорихъ лично на г. министра по този въпросъ и той ми обѣща, че ще направи едно разпореждане, обаче и досега туй разпореждане не е направено. Вие знаете, г-да, че споредъ единъ специаленъ законъ за училищнитѣ такси, ученицитѣ отъ горнитѣ класове и студентитѣ отъ Висшето училище, за да бѣдатъ освободени отъ училищна такса, трѣбва да притежаватъ бѣлѣжката „добъръ“; а за долнитѣ класове трѣбва да притежаватъ пакъ бѣлѣжката „добъръ“, но въ скоби стои $3\frac{1}{2}$. Съ окръжно прѣдписаніе № 7.505 отъ миналата година Министерството на Просвѣщението, като дава гласностъ на този законъ, казва: за въ бѣдѣще всички учебни заведения ще се ръководятъ по него; обаче, съ едно специално прѣдписаніе, № 12.506 отъ миналата година, Министерството на Просвѣщението прѣдписва на ректората на Висшето училище слѣдното: въ бѣдѣще младежитѣ, които постѣпватъ въ първия курсъ на Висшето училище, ще се освобождаватъ отъ училищна такса не съ бѣлѣжка „добъръ“ — 4, ами „много-добъръ“. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: За баловетѣ ли казвате?) Да, за баловетѣ — намѣсто 4, бѣлѣжката 5. Кои сѣ били мотивитѣ, които сѣ продукували това мѣроприятие, не зная; (Министъръ М. Сарафовъ: Не фискални нужди.) но не е справедливо. Мепѣ ми се чини, че въ това отношение специалното прѣдписаніе до ректората на Висшето училище е въ противорѣчие съ изричния текстъ на чл. 3 отъ закона, и зарадъ това моля г. министра да вземе бѣлѣжка тукъ, толкозъ повече че числото на студентитѣ, които се освобождаватъ, споредъ този членъ отъ закона, не е голѣмо. Но не е тамъ работата, а работата е въ принципа, и зарадъ това не трѣбва да се допуска подобно нарушение на закона.

Азъ щѣхъ да взема да поговоря по въпроса за повишението на професоритѣ отъ Висшето училище; но слѣдъ декларацията на г. министра, която направи отзарана, по повишаването на служащитѣ по учебното вѣдомство, нѣма да говоря по този въпросъ и ще прѣмина по-нататѣкъ, като изказвамъ желание, щото декларацията на г. министра да не бѣде само една комедия.

По срѣдното образование искамъ, г-да, да направя редъ бѣлѣжки. Централната властъ на Министерството на Просвѣщението би трѣбвало да служи като образецъ на почитание и на изпълнение на законитѣ. Въ това отношение, като шефъ на централната властъ, Министерството на Просвѣщението би трѣбвало да даде примѣръ на моралъ,

на зачитане законитѣ и на изпълнение на своитѣ задължения. За съжаление, тукъ ще бѣда принуденъ да констатирамъ извѣстни дѣяния, които не сѣ въ хармония съ това, което току-що казахъ, и че централната властъ е направила нѣкои постѣпки и разпореждания, които сѣ именно въ състояние да отчаятъ учителството и всичкитѣ непосредствени органи на Министерството на Просвѣщението и да ги накаратъ да не гледатъ съ присърце по-нататѣкъ на своята работа. Направиха се нѣкои такива нарушения на законитѣ, които дѣйствително не могатъ подъ никакъвъ начинъ да бѣдатъ оправдани нито по педагогическо съображение, нито съ интереситѣ на учебното дѣло, нито съ повелението на закона, освѣнъ съ съображенията, които менѣ не сѣ познати и които могатъ самитѣ министри да знаятъ. Същате се какви сѣ тѣзи съображения. Тукъ ще подчъртая за нарушението на чл. 159 отъ закона за народното просвѣщение. Въ чл. 159 отъ закона се прѣдвижда повишението на учителитѣ да става слѣдъ всѣко петолѣтие. (Министъръ Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Това е по принципа.) Азъ ще говоря именно по принципа. Но въпрѣки това изрично прѣдписаніе на закона, Министерството на Просвѣщението повиши едно лице, което бѣше второстепененъ учителъ и което, съгласно чл. 159 отъ закона, нѣмаше право да бѣде повишено още въ първа степенъ като учителъ, защото още не притежаваше ценза, петолѣтния срокъ, изслуженъ като учителъ, и това лице, ако бѣше останало като учителъ, щѣше да подпадне подъ ударитѣ на онова тълкувание на члена, което отзари даде г. министърътъ. Азъ не искамъ да говоря по този въпросъ, а искамъ само да кажа за фаворизацията, която се направи на това лице. Този човѣкъ, ако бѣше учителъ, щѣше да стои само второстепененъ учителъ, щѣше да работи още една-две години, додѣто Народното Сѣбрание отпусне кредитъ, за да бѣде повишенъ заедно съ другаритѣ си. Това сѣщото лице, въпрѣки изричното прѣдписаніе на този членъ, не само се авансира на първостепененъ учителъ, като оставя назадъ своитѣ другари, но и не го правятъ директоръ, ами началникъ на отдѣление. (Н. Шивачевъ: Както въ Министерството на Правосъдїето: Златанова отъ началникъ на отдѣление го пратиha членъ въ апелацията.) То е другъ въпросъ. — Слѣдователно, вие виждате обратната страна на медала. Отзари се говори за защитата правата на учителитѣ, а азъ тукъ изтъквамъ единъ примѣръ за едно повишение, направено за облагодѣтелствуване на едно лице. Съ облагодѣтелствуването на това лице най-напрѣдъ се онеправдаватъ всичкитѣ негови другари, всичкитѣ първостепенни учители, които сѣ се намирали прѣди него; онеправдаватъ се всички директори, на които той се натрапва за началникъ. Върши се и друга една въпиюща несправедливостъ. Ами че какъ можете да назначите за началникъ на директоритѣ лице, което не е сънувало какво е директорска

длъжност, когато той не знае въ какво състои тая длъжност?

Г. Кжрджиевъ: Васъ като назначиха за главен секретаръ въ министерството, колко първостепенни учители имаше прѣди Васъ, та натѣкватъ на другитѣ?

С. Лафчиевъ: Азъ не мога да Ви разбера.

Г. Кжрджиевъ: Когато назначиха Васъ за главен секретаръ, Вие ли бѣхте по реда на първостепеннитѣ учители първият? И сега, ако сж назначили не първия по реда отъ първостепеннитѣ учители, това не е нѣкаква грѣшка. Това е лице, което отговаря на административната длъжност. Само единъ дертъ отъ Ваша страна е това, дѣто разправяте.

С. Лафчиевъ: Г-нъ Кжрджиевъ! Имамъ честь да Ви заявя, че ако паметьта Ви е кжса, азъ ще Ви припомня. (Г. Кжрджиевъ: Не ми е кжса.) Когато станахъ главен секретаръ, не станахъ отъ първостепененъ учителъ, а бѣхъ по-напрѣдъ директоръ; отъ директоръ станахъ главен инспекторъ, отъ главен инспекторъ стапахъ членъ на учебния комитетъ, послѣ подпрѣдседателъ на комитета и отъ тая длъжностъ ме взеха и ме направиха главен секретаръ. Доволни ли сте отъ обясненията?

Г. Кжрджиевъ: Тамъ не се изискватъ тия митарства, а се иска способенъ и характеренъ човѣкъ.

С. Лафчиевъ: Даже и да приемемъ, че съ мене е станало неправда, мигаръ това дава право да се правятъ беззакония и сега? (Г. Кжрджиевъ: Това не е беззаконие.) Това даваше ли право на сегашния министъръ по такъвъ начинъ да постѣпи? И това говорите Вие, вчерашенъ възпитателъ.

Г. Кжрджиевъ: На кой законъ се основавате, та говорите? Дѣ го има това писано?

С. Лафчиевъ: Ще Ви отговоря на този въпросъ. Ако за единъ простъ първостепененъ учителъ се изискватъ петъ години, за да се повиши... (Не се чува.)

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: То е едно изключение.

С. Лафчиевъ: Г-нъ министре! Ако се не водимъ по законитѣ и логиката, тогава по кои закони ще се водимъ?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Щомъ нѣма условия за назначаване на началникъ, министърътъ има право да назначи лице, което мисли че е подходящо.

С. Лафчиевъ: Г-нъ министре! Това не е логика; това е софизъмъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Софизъмъ е Вашето, за да изкарате пристрастие.

С. Лафчиевъ: Не.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Моля, говорѣте на Събранието.

Д. Манчовъ: Карайте си другата работа. Какви хубави работи говорѣше, а сега кждѣ обърна!

С. Лафчиевъ: Ехъ, щомъ допрѣ ножътъ до кокала, тогава не е хубаво. (Смѣхъ.) Като сте криви, мълчете баре.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Но не се отдавайте; азъ ще Ви отговоря.

С. Лафчиевъ: И тѣй, вие виждате, г-да, че това е едно несправедливо разпореждане. Колко това разпореждане обижда неговитѣ другари и цѣлото учителство! Поставѣте се вие въ положението на неговитѣ другари второстепенни учители, на неговитѣ по-старши другари — първостепеннитѣ учители; поставѣте се въ положението на директоритѣ — съ какво присърце, съ какво усърдие ще работятъ тѣ за въ бждѣше? Ще иматъ ли куражъ да работятъ по-нататѣкъ, като нѣма кой да ги възнаграждава, а се намѣрва кой да ги обижда и онеправдава? Въ какво се състои достойнството на този човѣкъ? Нѣмамъ нищо противъ личността, никакъвъ дертъ не ме движи; ръководя се единствено отъ строгото прѣдписане на закона. Тогава? А отзарианъ Дѣдо Цанковъ говорѣше за нѣкаво си насърчение на учителството.

За да отговоря на г. министра, че никакъвъ законъ не го задѣлжава отъ какви хора да взема за началници на отдѣление, азъ ще си послужа не съ софистика, а съ друго едно строго прѣдписание на закона; ще му посоча закона за инспекторитѣ. Чл. 5 отъ закона за инспекторитѣ гласи слѣдующето — азъ ще се отстраня малко отъ въпроса, но ще ми позволите, за да подкрѣпя своята теза. (Г. Влайковъ: Когато дойде този параграфъ.) Не, не! Чл. 5 отъ закона за инспекторитѣ гласи дословно слѣдующето: „Окрѣжнитѣ училищни инспектори се взиматъ измежду директоритѣ на гимназиитѣ, педагогическитѣ училища и измежду тѣзи първостепенни и съ висше образование при сжщитѣ училища учители, които сж се отличили съ своята учителска вѣщина и съ трудовѣтъ си по педагогическата литература.“

Азъ ще пристѣпя сега къмъ разглеждане на тоя членъ на закона не отгорѣ надолу, а отдолу нагорѣ. За да бждешъ инспекторъ, трѣбва да си билъ директоръ на гимназия или на педагогическо училище; второ, да си човѣкъ съ висше образование; трето, да си първостепененъ учителъ; четвърто, да си учителъ именно въ тѣзи гимназии; слѣдъ

това иде условието да си се отличилъ съ своята педагогическа учителска вѣщина и съ трудоветѣ си по педагогическата литература. Ето ценза, за който ние говоримъ, г-нѣ министре, ето ценза, който ни дава именно право, какво да искаме отъ тогози, който ще става и началникъ на инспекторитѣ или директоритѣ. (И. Гърковъ: Той е специаленъ законъ само за инспекторитѣ!) По тѣзи въпроси Вие поне не ме закачайте. Ето, слѣдователно, като разнишваме чорапа отгорѣ надолу, ще искаме бѣдѣщиятъ шефъ на тѣзи учрѣждения да бѣде най-напрѣдъ човѣкъ съ висше образование; слѣдъ това да бѣде човѣкъ въ тѣзи училища, да се е отличилъ съ своята учителска вѣщина и да се е отличилъ съ своитѣ трудове по педагогическата литература. Притежава ли тѣзи качества? Ето отдѣ ще взема аргументи, за да оборя г. министра, че не му сж били свързани рѣцѣтъ, когато трѣбвало да избира своитѣ началници. Наистина, никѣдъ въ прѣдписанията на закона го нѣма това нѣщо, но ако вземемъ тѣй да разсѣждаваме, ще дойдемъ до въпроса, г-нѣ министре, дѣ въ закона е прѣдвидено, че, за да имашъ срѣдно образование, трѣбва да имашъ основно? Никѣдъ. Но логиката какво изисква? Можешъ ли да притежавашъ висше образование, безъ да притежавашъ срѣдно?

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Дановъ: Малко по-спокойно!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Запрѣтено е да се говори за логика въ това Стѣбране.

С. Лафчиевъ: Законитѣ на логиката не сж забъркани още.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Не сме навикнали на тѣзи екстравагантни работи!

С. Лафчиевъ: Та сега искамъ да констатирамъ факта, че при подобно флагрантно нарушение на закона, съ суспендирането на чл. 159 на тоя законъ онеправдаватъ се едни, които оставатъ за учители, а други се облагодѣтелствуватъ — единици. Ето дѣ е лошото у насъ, че рибата се вмирисва отъ главата и централната властъ слѣдъ тѣзи флагрантни нарушения на закона нѣма право да се сърди на учителитѣ, че не били работили съ пристѣрце. Всѣки учителъ има право да каже: за мене, като учителъ, законъ не сѣществува, за да запази моитѣ права гарантирани отъ закона, а овзи, задѣто билъ такъвъ и такъвъ, не само може да авансира, по може и да прѣскача по нѣколко степени.

Г. Кжрджиевъ: Въ сила ли е още чл. 153? Какво казва той? Директоритѣ и училищнитѣ инспектори се назначаватъ отъ Министра на Просвѣщенieto.

С. Лафчиевъ: Туй и баба го знае.

Г. Кжрджиевъ: А пъкъ Вие баете за бълхи.

С. Лафчиевъ: Чакайте да натѣпча главата на г. Кжрджиева, който до вчера е прѣподавалъ логика, а пъкъ е скаранъ съ нейнитѣ закони. (Отъ дѣсницата: Много на високо се качвашъ.)

Г. Кжрджиевъ: Вие когато отивахте, азъ се връщахъ!

С. Лафчиевъ: Второ едно разпореждане на централната властъ, което подлежи на обсъждане, е ненаврѣмненото нареждане на учителския персоналъ. Една отъ главнитѣ задачи, не искамъ да кажа единствената, на Министерството на Просвѣщенieto е своєврѣмненото нагласяване на учителския персоналъ, за да могатъ училищата на врѣме да почнатъ да работятъ. Отъ всѣка страна се чуватъ оплаквания, че учителитѣ малко работѣли, че сж се разтакали и т. н. Обаче, ние виждаме, че въ това отношение примѣръ имъ дава централната властъ. Учителитѣ едва работятъ 10 мѣсеца. Ако вземете да прослѣдите, споредъ статистиката, ще видите, че въ срѣднитѣ учебни заведения учебната година едва се колебае между 180 и 210 учебни дни — споредъ това дали е имало да върлува епидемическа болестъ или е нѣмало. Ако учителскиятъ персоналъ се пазначи единъ мѣсець по-късно и ако училищата почнатъ да работятъ единъ мѣсець по-късно, това вече прали $\frac{1}{6}$ отъ учебното врѣме, а тази загуба не е малка. Затова, именно, централната властъ би трѣбвало да даде примѣръ съ своята акуратностъ, съ своето пристѣрце гледане на работата. А тази централна властъ едва кѣдъ срѣдата на октомврий можала да нареди учителския персоналъ. До това врѣме училищата кучаха: полу работѣха, полу не работѣха, което бѣше равносильно почти на никакво работене, а въ много класове даже никакъ не се е влизало въ класъ отъ учители, понеже не били още пристигнали. Въ това отношение азъ бихъ желалъ централната властъ да даде примѣръ на акуратностъ въ бѣдѣще и подобна една неразпоредителностъ да се не допуца. Ако на централната властъ не е достатѣчно ваканционното врѣме, за да нагласи учителския персоналъ, нека направи разпоредбитѣ си по-рано, когато има повече врѣме на разположение, но по никакъвъ начинъ въ бѣдѣще да не допуца да се правятъ подобни злоупотрѣбления — прѣзъ първата половина на октомврий да се почва работа, когато законътъ прѣдписва да се почва на 1 септемврий. Не зная това какъ да си обясни. Тази халтавость не издържа абсолютно никаква критика. Това не е вина на настоящия министъръ, но азъ не обвинявамъ настоящия министъръ, а централната властъ; отъ когото и да бѣде тя олицетворявана, който и да бѣде този министъръ, той заслужва осѣждане и отъ педагогическо и отъ административно гледище.

Второ едно нѣщо, което заслужва да се отбѣлѣжи тукъ, то е въпросътъ по моето миналогодишно питане, а именно въпросътъ за окръжното № 9.528 отъ миналата година, съ което Министер-

ството на Просвѣщението бѣше отмѣнило нѣкои отъ прѣдписанията на сѣществующитѣ правилници. Азъ и тогава имахъ честта да изтъкна тая мисль, че е несправедливо, нелогично и беззаконно да се отмѣняватъ съ прѣдписания отъ по-низшъ разредъ прѣдписания отъ по-висшъ разредъ. Централната власть, ако намѣрваше прѣдписанията на тия правилници несъобразни съ закона, трѣбваше да измѣни правилницитѣ, а не съ окръжно да прѣдписва отмѣнението на нѣкои отъ тия прѣдписания. И съ съжаление трѣбва тукъ да констатирамъ, че моитѣ тогавашни опасения се изпълниха: голѣма частъ отъ учителството бѣше раздвижено възъ основание на фамозната точка 12 отъ това окръжно; всички викаха, че учителитѣ били натрапени на общипитѣ и ги разгониха като птици изъ цѣла България. Азъ бихъ желалъ г. Министерътъ на Народното Просвѣщение да вземе актъ отъ тази бѣлѣжка, това окръжно да го отмѣни, защото въпроситѣ не се разрѣшаватъ съ окръжно, а съ законъ и съ правилникъ. Иначе не зная дѣ ще се спремъ, ако почнемъ и продължимъ така да тълкуваме и заобикаляме и закони, и правилници. Да се отмахне тая аномалия, да се отмахне тая несъобразностъ да се отмѣнява правилникъ съ окръжно прѣдписание. Азъ не мога да се начудя защо централната власть има особена слабостъ къмъ нѣкои учители, които не особено добръ сж рекомандувани прѣдъ нея отъ тѣхнитѣ респективни началства. Въ Пловдивската гимназия има едно лице прѣподавателъ по музика, уволненъ по-рано съ мотивиранъ километрически приказъ, за пиянство, за развала и какво не щешъ още. Този приказъ азъ го дирихъ, за да ви го прѣдстави тукъ, но не можахъ да си го доставя; но отъ тѣзи нѣколко думи, които ви казвамъ, ще си съставите понятие за този човѣкъ. Този сѣщиятъ господинъ се праца въ Кюстендилъ единъ пѣтъ, послѣ въ Варна и оттамъ се повръща въ дѣвическата гимназия въ Пловдивъ, защото се намѣрвалъ подъ високата протекция на нѣкои високи хора — на нѣкои голѣмци. Този господинъ прави цѣла година скандали, внесе се въпросътъ за него въ окръжния училищенъ съвѣтъ и той му наложи наказание, но той каза по адресъ на окръжния училищенъ съвѣтъ: вие нищо не можете да ми направите, азъ не искамъ да ви знамъ и дѣйствителността потвърди думитѣ и заканването му. Този сѣщиятъ господинъ, макаръ и жененъ човѣкъ и макаръ да е учителъ въ дѣвическата гимназия, е вземалъ дѣйствующи лица отъ известни заведения, като поклонници на музата и музиката да ги води въ гимназията, за да видятъ какъвъ е той и неговиятъ хоръ. И той не е заслужилъ никакво друго наказание, освѣтъ да бжде прѣмѣстенъ въ мъжката гимназия. Азъ мисля, че една подобна личностъ не ѝ е мѣстото въ една гимназия, не е за възпитателъ. А пѣкъ други лица, единъ безупреченъ учителъ, единъ прѣкрасенъ работникъ, заради това, че ударилъ една плесница на едного, прави му се мъжрене чрѣзъ „Държавенъ Вѣстникъ“. Азъ не

сѣмъ поклонникъ на тѣлесцитѣ наказания, азъ сѣмъ врагъ на това и въ своята дѣятелностъ не сѣмъ го прилагалъ, но централната власть трѣбва да бжде малко по-внимателна въ подобни случаи. Централната власть, ако иска въ това отношение да бжде уважавана и почитана, трѣбва нѣкои наказания отъ изправителенъ характеръ да ги налага своєврѣменно и безпристрастно и да не бжде за едного майка, а за друго мащеха.

Слѣдъ това ще прѣмина, г-да, къмъ единъ въпросъ отъ чисто принципиално гледище, въпросъ, който е, може би, свързанъ съ нашитѣ международни отношения. Азъ бихъ желалъ г. Министерътъ на Народното Просвѣщение въ това отношение да проучи въпроса, за да му тури точка. Чл. 10 отъ закона за народното просвѣщение гласи слѣдующето: „Дѣцата на българскитѣ подданици отъ разни християнски вѣроизповѣдания получаватъ първоначалното си образование на български езикъ.“ Едно прѣдписание на закона, което е стояло досега като мъртва буква. Законитѣ иматъ своето значение само тогава, когато се изпълняватъ. Авторътъ на този членъ е гонилъ, вѣроятно, известна задача, като се е ръководилъ отъ известни национални съображения, отъ чисто български съображения. Досега по какви съображения този законъ не е намѣрилъ приложение? Азъ нѣма да се справамъ да отговарямъ на този въпросъ, но бихъ желалъ г. Министерътъ на Народното Просвѣщение да изучи въпроса и да види дали вече не е врѣме да се приложи това прѣдписание на закона. Ако не е врѣме да се прилага, тогава нека да се махне това отъ закона, да не сѣществувва поне като мъртва буква. Ако усвоимъ прокарания въ чл. 10 на закона принципъ, ако сме въ състояние да го прокараме, азъ ще моля г. министра отъ чисто национално гледище, този принципъ да го прокара, защото ние въ национално отношение като младъ народъ имаме особено голѣма нужда отъ национално възпитание. Този принципъ може да послужи като едно оръжие въ рѣцѣтъ на централната власть и затова азъ бихъ желалъ централната власть да усвои този принципъ и да го прокара.

Други два принципа прокарани въ закона за народното просвѣщение, принципи, които сж останали досега мъртва буква, сж принципитѣ прокарани въ чл. чл. 210 и 211. Чл. 210 гласи: „Програмата за началнитѣ народни училища е задължителна за всички частни начални училища.“ А чл. 211 гласи: „Инспекторитѣ могатъ да посѣщаватъ въ всѣко врѣме тия училища и да се убѣрятъ чрѣзъ изпитъ, че програмитѣ се съобразяватъ напълно съ програмитѣ на народнитѣ начални училища.“ И тѣзи двѣ прѣдписания на закона досега сж останали мъртва буква. Азъ обръщамъ сериозното внимание на г. министра и бихъ желалъ по-скоро да приведе въ изпълнение това прѣдписание на закона.

Сжщото става и съ прѣдписанията на чл. чл. 215 и 216 отъ закона за народното просвѣщение.

Чл. 215 казва, че „чужди подданици могат да отварят училища за дѣцата на чужденците, като прѣдизвѣстятъ министерството чрѣзъ инспектора и му доставятъ нужнитѣ свѣдѣния за учителитѣ и училищното помѣщение. Сжщитѣ лица сж задѣжени да съобщаватъ ежегодно всички статистически данни, които се изискватъ отъ училищата въ Княжеството“. А пъкъ чл. 216 гласи: „Ако чужди подданици пожелаатъ да приематъ и дѣца на български подданици въ училищата, които сж отворили за дѣцата на чужденците, тѣ трѣбва прѣдварително да се съобразятъ напълно съ изискванията на закона за народнитѣ училища“. Тѣзи послѣдни четири члена, които ви прочетохъ, г-да народни прѣдставители, сж останали и досега мъртва буква. Не само това, дѣто въ нѣкои училища не се допущатъ инспекторитѣ да направятъ ревизия, та да видятъ дали сж приложени законитѣ и програмитѣ, а нѣкои училища дори не сж благоволили да даватъ статистически свѣдѣния, които се изискватъ отъ тѣзи училища.

Н. Шивачевъ: Кои училища сж прави това?

С. Лафчиевъ: Г-нъ министърътъ ги знае.

Н. Шивачевъ: И ние ги познаваме, та можемъ да ги кажемъ. Грѣшка, ми се струва, имате въ тая работа.

С. Лафчиевъ: По бихъ желалъ да имамъ грѣшка, отколкото тая работа да е така, както я излагамъ. А пъкъ отъ едно частно училище сж счели даже за не нужно да дадатъ статистически свѣдѣния на училищния инспекторъ и се обърнали къмъ него съ едно много арогантно писмо, и сж му казали: „г-не, съгласно капитулациитѣ, каквото нѣщо искате отъ насъ, можете да го искате, но трѣбва да се обърнете къмъ насъ чрѣзъ нашето дипломатическо агентство“. Това е единъ шиканъ, който не имъ прави честъ, но азъ бихъ желалъ въ бждѣще да имъ се посочи, че живѣятъ въ една страна, дѣто хората уважаватъ и почитатъ своето и нѣма да допуснатъ комуто и да било да погазва прѣдписанията на българскитѣ закони.

Въ свръзка съ тѣзи въпроси, азъ искамъ да повдигна другъ единъ въпросъ, който сега мина прѣзъ ума ми. При лѣтошната ми обиколка на нѣкои села тукъ, обиколихъ тѣхнитѣ училища, видѣхъ въ какво състояние се намиратъ и селянитѣ ми се оплакаха отъ това, че инспекцията настоявала особено силно да си строятъ училищни здания, но само здания, които струватъ много скъпо, и това не имъ дава възможность да се снабдятъ, ако не съ първокачествени училищни здания въ строително отношение, то поне съ второкачествени, които ако не служатъ 100 години, то поне да служатъ 50 години. И тѣ казватъ: „срѣдства за строене солидни здания не притежаваме и нѣмаме възможность да строимъ такива здания;

настоящото училище не отговаря на своето прѣд-назначение, но нѣма какво да правимъ“. Молиха ме, ако зависи отъ мене, нѣщо да направя. Азъ се позаинтересувахъ съ този въпросъ, направихъ надлежната справка въ правилника за строенето училищни здания и намѣрихъ слѣдующето нѣщо. Въ чл. 12 на този правилникъ за строенето на училищни здания има слѣдното прѣдписание: (Чете.) „Училищнитѣ здания трѣбва да се строятъ въобще масивно, но могатъ да се строятъ въ извънредни случаи, дѣто необходимостта го изисква, тѣй сжщо и паянтови, дървени или керпичени постройки; обаче за всѣки отдѣленъ случай е потрѣбно разрѣшението на министерството“. Централната властъ досега, дѣйствително, се е придържала о това, щото училищнитѣ здания да бждатъ и по-солидни, и по-красиви; понеже ще правятъ здания единъ пжтъ завинаги, то да се построяватъ и по-солидни, и по-хубави. Но като имате прѣдъ видъ, че 25 години има вече откажъ е освободена България и споредъ статистиката, която ви цитирахъ миналата година, вие видѣхте каква малка частъ отъ училищнитѣ здания, които притежаваме, сж добри и масивни здания — досега министерството, ръководимо отъ доброто желание да се снабди България съ добри, съ масивни здания, никога не е одобрявало плановѣтъ за паянтови здания, и, вслѣствие на това, едва половината отъ нашитѣ училищни здания отговарятъ поне отчасти на своето прѣдназначение, — затова азъ бихъ желалъ въ бждѣще министерството да не бжде до такава степенъ строго въ това отношение, азъ бихъ молилъ г. министра да направи една малка отстъпка отъ това, каквото се прѣдвижда въ първата половина на чл. 12, а именно, да се позволява построяването паянтови здания за училища, каквито сж зданията на основнитѣ училища въ столицата. Ако въ столицата се позволява да има паянтови училищни здания, защо въ селата да не позволимъ такива? Това ще бжде въ интереса на самитѣ села, въ интереса на учебното дѣло, въ интереса на учителитѣ, въ интереса на дѣцата и въ интереса на всички. Азъ ще моля г. министра да вземе бжлѣжка и да направи разпореждане, щото за въ бждѣще инспекторитѣ да не бждатъ толкова вискателни и централната властъ да бжде малко по-отстъпчива въ това отношение.

По-нататкъ, въ бюджета на Министерството на Народното Просвѣщение има прѣдвидено, че се прѣдвижда сума за вечерни училища, обаче, когато дойде този параграфъ, тамъ азъ ще говоря доколко тая сума ще бжде достатъчна, или не; тукъ въ свръзка съ този въпросъ азъ считамъ за нужно да обърна вниманието на народното прѣдставителство и на г. министра върху прѣдписанието на чл. 13 отъ закона за народното просвѣщение. Споредъ този членъ, се изисква за вечернитѣ и недѣлнитѣ училища да се изработи една програма, и министерството, при всячко това, още нѣма изработена програма. (Министърътъ г. Д-ръ А. Радевъ нѣщо възразява.)

Азъ по-горѣ говорихъ и осъдихъ, че централната властъ се е показала къмъ едни учители майка, а къмъ други мащеха, едни е фаворизирала, а други е онеправдавала. Но като вънецъ на всичко ще изтъкна слѣдния фактъ. Вие помните, г-да, че миналата година Министерътъ на Народното Просвѣщение бѣше внесълъ въ Народното Събрание едно прѣдложение, за да се намали заплатата на селскитѣ учители отъ тѣзи на градскитѣ учители съ извѣстенъ процентъ, вслѣдствие на което се почна едно движение въ цѣла България и отъ много мѣста учителскитѣ дружества и учителитѣ отъ цѣли околии изпратиха своитѣ протести както въ Народното Събрание, така и въ министерството, но отъ тѣзи протести съ особена рѣзкостъ се отличаваха два протеста: протестътъ на шуменскитѣ учители и протеста на дрѣновскитѣ учители. Азъ осъждамъ този начинъ на дѣйствиe, и осъдително е и заслужаваха тѣзи учители извѣстно наказание, но трѣбвало би наказанието и за едниѣ и за другитѣ да се приложи еднакво: за еднакво прѣстѣпление трѣбва еднакво наказание, иначе, отсѣтствува справедливостта. На шуменскитѣ учители за сѣщото прѣстѣпление се налага — какво наказание мислите вие? — само просто мѣмрене, че протестиратъ по такъвъ начинъ, а на дрѣновскитѣ учители се налага това наказание: уволняватъ се всички подписали просбата до г. министра, съ изключване отъ Търновски окръгъ най-малко за една година. Види се, слѣдъ това Министерството на Народното Просвѣщение трѣбва да е съзнало тая особена несправедливостъ и искали да я поправи и поизглади малко, да я направи не толкова очебиюща и то най-главно вслѣдствие на извѣстни постѣпки, направени не направо отъ мене, но косвено; слѣдъ това, министерството смекчи това наказание — да се изключатъ не отъ цѣлия Търновски окръгъ, а само отъ Дрѣновската околия. Сmekчи се наказанието, но то не достигна цѣлѣта си, защото бѣше направено едва на 15 октомврий или въ първата половина на октомврий — за точната дата не се прѣпирамъ, — обаче знаете положителния фактъ, че всички тия учители бѣха разгонени като пилци, всички учители се разпрѣснаха, вслѣдствие на което се разстрои учебното дѣло въ Дрѣновско; всички учители се разпрѣснаха, дойдоха хора нови и неопитни и най-голѣмиятъ недостатѣкъ бѣше този, че между тѣзи наново назначени учители инспекторътъ се затруднява най-много въ избора на главнитѣ учители; старитѣ опитни и добри дѣйци бѣха прогонени и нѣмаше кого да избератъ за главенъ учителъ. Азъ сега като бѣхъ тамъ, имаше много силенъ ропотъ и всички именно посочваха този фактъ, че за едно и сѣщо прѣстѣпление на двѣ разни лица налагатъ разни наказания. Азъ бихъ желалъ за въ бѣдѣще това да се не повтаря. Законодательтъ ако е оставилъ на централната властъ утвърждаването на рѣшенията на окръжния училищенъ съвѣтъ, то го е направилъ съ единствената цѣль, вѣроятно, да може да се изгладятъ тия грапабини, тия нееднакви гледания

на въпроса, които бѣха имали различнитѣ окръжни училищни съвѣти, за да не бѣде държавата на едни майка, а на други мащеха. Обаче централната властъ въ това отношение не е могла да се турне, не е могла да се постави на тая висота, на която законодательтъ е искалъ да се постави.

Като допълнение на туй ще приведа още единъ фактъ: централната властъ се е показала много пристрастна, много мекушала къмъ едного отъ инспекторитѣ, който въ това отношение е вършилъ своеволие. Въпросътъ е за Търновския окръженъ инспекторъ г. Сирмановъ. Азъ миналата година говорихъ за него, кой е и какъвъ е, та сега нѣма да се спирамъ, но г. министърътъ, ако желае доброто на учебното дѣло, ако желае да принесе полза, ако желае да повдигне своя престияжъ като администраторъ и накара хората да работятъ съ присърце, нека този архивенъ старецъ го турне въ архивата, на стари години да си почива, защото учебното дѣло не е сиротопиталище, а на негово мѣсто да турне по-младъ, по-енергиченъ човѣкъ, човѣкъ по-образованъ, по-достоеенъ за тая длѣжностъ, човѣкъ съ по-голѣми дарби, за да може да импонира, да може да се наложи и съ достоинство да изпълнява своята длѣжностъ. Единъ такъвъ старецъ не може да изпълнява тази длѣжностъ, както би трѣбвало да я изпълнява. Човѣкъ съ III—IV-класно образование отива да прави ревизия въ класнитѣ училища, дѣто има хора съ висше образование! Той положително не се чувствува на мѣстото си, чувствува се унизенъ, чувствува се смазанъ, нѣма никакъвъ авторитетъ, и това повдига само съжаление у подчиненитѣ му и тѣ се чувствуватъ просто онеправдани: защо една такава баба да имъ се праща за инспекторъ. Обаче за извършване беззакония той е много ербапъ. (П. Каравеловъ: Тамъ е той способенъ.) Въпрѣки прѣдписанията на закона, той е извършилъ слѣдующето своеволие. Главниятъ учителъ въ гр. Тръвна, който се назначава съ приказъ отъ Министерството на Просвѣщението, безъ да събщи въ министерството: добъръ ли е, лошъ ли е, какъвъ е, взема та го прѣвежда въ едно село, а единъ учителъ отъ селото туря го въ гр. Тръвна; и това го върши помимо окръжния училищенъ съвѣтъ и министерството. Министерството не знае какво става. Приказътъ не се отмѣнява, и градскиятъ учителъ продължава да бѣде учителъ въ селото, а селскиятъ — въ града, и изпълнява своята длѣжностъ като главенъ учителъ. По-голѣмо незачитане на централната властъ и на закона може ли да бѣде? Трѣбваше да иска поне да издаде министерството приказъ, да се уволни отъ длѣжността главенъ учителъ, а той това не прави; и този главенъ учителъ продължава да стои учителъ въ селото. Той не се постаралъ даже да оформи това нѣщо, напр. да го наклевети че е извършилъ прѣстѣпление, та да го прѣмѣсти и да назначи другия вмѣсто него. Не. На окръжния училищенъ съвѣтъ, на околийския инспекторъ, отъ когото зависатъ тия въпроси, не

имъ е давалъ да знаятъ това, що върши той. По едно време той се е опиталъ чрѣзъ окръжния училищенъ съвѣтъ да направи нѣкакво размѣстване на нѣкои учители; но членоветъ на окръжния училищенъ съвѣтъ сж се показали на висотата на положението си: тѣ сж му поискали мотиви за налагането на тия наказания, които той е прѣдлагалъ, каквито мотиви той не е могълъ да прѣдстави, и, вслѣдствие на това, всичкитъ негови разпореждания и искания сж били отхвърлени. И слѣдъ като тѣзи негови искания били отхвърлени по този начинъ отъ съвѣта, той е намѣрилъ този начинъ на дѣйствиe — безъ да пита окръжния училищенъ съвѣтъ и министерството. Той си е присвоявалъ правото да върши своеволие. Азъ мисля, че съ подобни своеволия не се възпитава, не се повдига престижътъ на поста, който заема, и не играе ролята на агентъ на Народното Просвѣщение, а играе ролята на нѣкой сатрапъ и дребей. Азъ мисля, че не е времето сега, когато подобни хора трѣбва да се търпятъ и подобни работи да се вършатъ. Като говоря сѣ въ сжщия духъ за нарушение на законитъ отъ централната власт, идва ми на умъ за друго едно нарушение пакъ на § 5 отъ закона за инспекторитъ, за който говорихъ по-рано, именно, че се изисква за да бѣдешъ инспекторъ, първо, или да бѣдешъ директоръ на мъжка или на женска гимназия, или на педагогическо училище; второ, да бѣдешъ човѣкъ съ висше образование, да бѣдешъ първостепененъ учителъ, да си се отличилъ съ своята педагогическа вѣщина и въ литературното поле. Азъ питамъ г. Министра на Народното Просвѣщение: инспекторитъ Сирмановъ, Рачевъ, и току-що изпечениятъ новъ инспекторъ Карановъ кои отъ тия качества притежаватъ, за да бѣдатъ назначени за инспектори? (К. Мирски: Вие какъ знаете: притежаватъ ли ги или не?) Ще ви кажа. Най-напрѣдъ се изисква висше образование — нито единъ отъ тѣхъ го нѣма.

Т. Влайковъ: Не е казано точно въ закона. Недостатъкъ е на закона, че дава право да се тълкува, че могатъ да бѣдатъ назначавани такива лица, само ако сж били директори.

С. Лафчиевъ: Подобно софистическо тълкувание може да се направи, но азъ питамъ: Паскалъ Рачевъ кждѣ е билъ директоръ; Карановъ кждѣ е билъ директоръ?

С. Ицковъ: Когато Вие бѣхте главенъ секретаръ, Карановъ бѣше инспекторъ; защо не го уволнихте, а ходѣхте заедно съ него за риба и се фотографирахте заедно съ него?

С. Лафчиевъ: Куче, казватъ, което не знае да лае, самъ вкарва вълка въ кошарата.

С. Ицковъ: Ако Вие си позволявате да ме наричате куче, азъ Васъ наричамъ такъвъ.

С. Лафчиевъ: Азъ Ви извинявамъ, защото г. Министъръ Радевъ каза по-завчера на одного отъ бившитъ си другари пословицата: „Хасанъ бурда, акхлъ багларда“. Съ сжщата поговорка ще Ви отговоря и азъ. Вие, види се, сте тукъ, но акхлътъ ви кой знае кждѣ е. Затова по-хубаво е да мълчите, когато не знаете какво говорите. Тогава бѣше съвършено другъ законътъ за инспекторитъ. Сега този законъ е новъ, новъ вотиранъ въ редовната сесия на 1898 г.

С. Ицковъ: Именно, това бѣше въ 1898 г. а!

С. Лафчиевъ: Сега ще Ви обвиня, че и паметта Ви е къса.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, не обиждайте.

С. Лафчиевъ: Азъ се уча отъ министритъ да употребявамъ тѣзи турски поговорки, тъй че не ми вързвайте кусуръ; а това по инерция върви. На всѣки случай, признавамъ, че съмъ добъръ ученикъ. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Радвамъ се!)

Вие виждате, слѣдователно, г-да, — азъ ще се върна пакъ на въпроса — по § 5 се направи още едно нарушение. Ще кажемъ, че онова *fait accompli* било заварило Сирманова. Инспектора да оставимъ, Рачева сжщо — Рачевъ не притежава нито едно отъ изискванитъ качества, но Карановъ... (Г. Кжрджиевъ: Той е работилъ много повече отъ Васъ!) Може, но законътъ не му дава туй право. Ако той е заслужилъ къмъ България, Народното Събрание може да му даде пенсия, но никой нѣма право, на основание на заслугата му, да се тълчатъ законитъ. (Г. Кжрджиевъ: Вие приспособявате закона за себе си лично, а не за държавата!) Елате прочетѣте закона бе; ако не знаете, мълчете! (А. Самоковлийски: Директоръ е билъ!) Да, въ Дупница, дѣто е било трикласно училище. Искаме директоръ на гимназията. Ако не знаете законътъ, мълчете баремъ!

Друга една неправда, която ще изтъкна, е нееднаквото прилагане на закона за народното просвѣщение по двѣ разни вѣдомства въ България: по вѣдомството на Просвѣщението и по вѣдомството на Търговията и Земледѣлието. Едни и сжщи учители, съ едно и сжщо образование, едни постѣпватъ въ едното вѣдомство, други — въ другото вѣдомство, въ едното се иска държавенъ изпитъ и се авансира, споредъ както допуща законътъ, а въ другото се авансира безъ държавенъ изпитъ и даже направо степенуване практикува. Ми се чини, че подобно прилагане на закона не е въ интереса на дѣлото, и мисля, че г. Министърътъ на Просвѣщението би трѣбвало да се замисли за въ бѣдеще да не се повтаря това нѣщо.

Още една несправедливостъ и съ туй искамъ да свърша, къмъ централната властъ; въпросътъ г-нъ министре, е за командировката на учители

Дюкмеджиевъ. На всеки случай искамъ да я релевирамъ. (Глътка.)

(Прѣдсѣдателското мѣсто заема прѣдсѣдателътъ г. Д. Цанковъ.)

Прѣдсѣдателътъ: Моля, тишина, г-да народни прѣдставители!

С. Лафчиевъ: Съгласно закона за народното просвѣщение, г-да, нийдѣ се не дава право на г. Министра на Народното Просвѣщение да командирова учители задъ граница, за да се специализиратъ. Бившиятъ Министъръ на Просвѣщението, въпреки това, че законътъ не му дава право, е командировалъ единъ учителъ отъ Шуменското педагогическо училище, г. Дюкмеджиевъ, да се специализира въ Петербургъ по музиката. (П. Каравеловъ: Това тоже е хубаво!) Г-да, може би г. Министърътъ на Просвѣщението да се затули задъ този правенъ принципъ, че понеже не е забранено, значи, че е позволено. Но азъ ще ви кажа, че въ закона за народното просвѣщение, въ графата за основнитѣ училища, това право на министерството, да провозеда пѣкои учители да се специализиратъ и да ги командирова, е прѣдвидено изрично; обаче, за учители отъ срѣднитѣ училища това право на министра не е прѣдвидено, слѣдователно, мълчеливо му се отказва — въ единия случай като му се дава, значи въ другия случай не му се позволява. (Г. Влайковъ: И послѣ, по музиката имаме толкова сили!) Да, именно това искамъ да подчерпя, че, при това, имаме толкова сили на разположение — имаме една стипендия по музиката, — имаме и толкова кандидати, не само кандидати за гимназия, но ние проводихме млади сили, свършили консерваторията, въ провинцията, въ класнитѣ училища. При такава наличностъ, азъ мисля, нѣмаме защо да се показва толкова щедрa държавата къмъ единъ.

П. Каравеловъ: Той е отъ Шуменъ!

К. Мирски: Г-нъ министърътъ е отъ Шуменъ.

М. Маджаровъ: Г-нъ Радевъ не е съгласенъ съ това!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ си направихъ дълга, прѣди Вие още да се сѣтите!

С. Лафчиевъ: Като се държа се по бѣлѣжкитѣ въ § 1, за да бѣда по-късъ, азъ искамъ да се спра върху главата за волнонаемни учители. Прѣдвижда се на стр. 15: (Чете.) „Волнонаемни и врѣмenni учители при всичкитѣ учебни заведения и образцови — при педагогическитѣ училища и дѣвическитѣ гимназии съ годишна заплатата отъ 900 до 2.100 л. включително—220.000 л.“ По-долу: (Чете.) „За възнаграждение на образцови общински учители и учители при педагогическитѣ училища и дѣвическитѣ гимназии, които ръководятъ обучението съ ученицитѣ (по 300 л. годишно одному); възнаграждение на

прѣподаватели за отдѣлни прѣдмети (чл. 16 отъ закона за народното просвѣщение), — 10.000 л.“, когато по-напрѣдъ сѣ били 25.200 л. Тѣзи двѣ отдѣлни пера на единъ и сѣщи параграфъ, споредъ формулировката, която имъ е дадена, и едното, и другото почти не се отличаватъ, защото въ единия и въ другия случай се говори за образцови учители. Ако въ долното перо влѣзватъ възнагражденията на образцовитѣ учители „въ педагогическитѣ училища и дѣвическитѣ училища“ — азъ разбирамъ всичкитѣ учители въ всички педагогически училища, — тогава прѣдвидената въ параграфа сума не е достатъчна; ако, обаче, не е тѣй, тогава не разбирамъ защо тѣзи двѣ пера не се съединятъ въ едно. Не мога да разбера защо тази година се появила тази охота въ Министерството на Просвѣщението, най-много да се ползува отъ § 16 отъ закона за народното просвѣщение. § 16, г-да, прѣд-вижда прѣподаватели на часъ и законодательтъ, когато е прѣдвидѣлъ този членъ, е ималъ прѣдъ видъ най-главно това, че при разпрѣдѣлението уроцитѣ между учителитѣ може по пѣкои отъ останалитѣ не заети нѣколко часове по извѣстни прѣдмети да се назначатъ специалисти учители; но като е билъ убѣденъ, че това ще бѣде много тежко, много скѣпно и отъ единственото това съображение е прѣдвидѣлъ да се даватъ така само по нѣколко часа, като се плаща на седмични часове. Тази година, отъ какви съображения не знамъ — ще чакамъ г. министърътъ да обясни — Министерството на Просвѣщението е направило разпорѣждане да се назначаватъ вече учители не тукъ-тамъ, ами много учители — особено нещастнитѣ музиканти — да ги назначаватъ на седмични часове съ 4—5 л. за урокъ, когато при сѣщитѣ училища имa редовни учители едни съ по 10 урока, други — 12, трети — 14 урока. Тази мѣрка нито отъ економическо, нито отъ педагогическо отношение издържа критика. И азъ ще изложа моитѣ мотиви. Отъ економическо съображение ето защо: досегашната практика единъ прѣподавателъ по рисуване, гимнастика, пѣние е ималъ около 22—24 урока; сега, ако дадемъ на 4 души учители по 6 урока, то за 24 урока ще бѣдатъ нужни 4 души такива учители; ако на всеки урокъ се плаща по 4 л., както обикновено навредъ се дава — нѣкъдѣ се плаща 4, а нѣкъдѣ 5 л. — азъ ще взема минималното, а не максималното — 6 урока по 4 л. струватъ 24 за недѣля; 4 недѣли по 24 л. струватъ 96—100 л. мѣсечно, а на 4 души волнонаемни учители по 100 л. всичко ще струва 400 л. Тѣй че, ако тѣзи уроци се разпрѣдѣлятъ между 4 души учители съ по 6 урока всеки, тогава Министерството на Просвѣщението ще плати 400 л. Ако, обаче, за тѣзи часове бѣше назначенъ единъ учителъ съ висше образование, съ 2.100 л., ще има разлика. Наистина, при сегашното положение, волнонаемниятъ на часове учителъ прѣзъ коледната и великденска ваканции нѣма да получава заплатата, но това още не е резонно, за

да се назначават такива учители. Намъсто да се плаща 400 л. на мѣсецъ на 4 души непостоянни работници, азъ бихъ прѣдпочелъ одного съ висше образование, който за 200 л. мѣсечно, като го имамъ за постояненъ работникъ, съ усърдие би се прѣдалъ на работата. И послѣ, отъ педагогическо гледище, колкото повече учители се вѣствяватъ въ единъ класъ, толкова обучението, а особено възпитанието се води по-халтаво и безъ планъ; колкото въ по-малко рѣцѣ се съсредоточватъ часоветѣ въ допълнитѣ класове, толкова обучението и възпитанието се води по-добрѣ. Ние, освѣнъ отъ образование, имаме нужда още и отъ възпитание, и колкото повече учители влизатъ въ класъ, толкова възпитането е по-слабо застъпено, а колкото между по-малко рѣцѣ сж разпрѣдѣлени прѣдметитѣ, толкова ще е и по-добрѣ. И въ това отношение ще напомнимъ на г. Министра на Просвѣщенiето едно окръжно отъ Министерството на Просвѣщенiето още отъ 1897 г., съ което се прѣпорѣчваше на директоритѣ на гимназиитѣ и класнитѣ училища да гледатъ, въ особеностъ въ долнитѣ класове — въ I, II и III класъ — да съсредоточатъ, ако не въ 2 рѣцѣ, то поне въ три, прѣдметитѣ отъ единъ класъ; да влизатъ колкото е възможно по-малко учители, за да могатъ да упражнятъ по-благоотворно и възпитателно влияние върху тѣзи ученици. Между онова прѣдписание и сегашното разпореждане на министерството, съществува една дисхармония. Или единиятъ принципъ трѣбва да се усвои, или другиятъ. Както вижда г. министрътъ отъ съображенията, които азъ му изложихъ, това именно разпореждане нито е економическо, нито е педагогично и, като такова, желатъ бихъ въ бъдѣще централната властъ да се откаже отъ такава една практика.

Вчера г. Влайковъ обърна вниманието на г. министра върху поддиректора на Пловдивската народна библиотека. Вѣроятно г. Влайковъ е искалъ да обърне внимание за директора. (Т. Влайковъ: Поддиректорътъ.) Поддиректорътъ е старослужащъ, а директорътъ е младъ господинъ, който едвамъ има 4 или 5 години служба и даватъ му се 3.600 л. възнаграждение, слѣдователно, почти заплата на първостепененъ учител въ провинцията, когато неговитѣ другари сж още врѣменно-новоназначени, или, ако сж положили държавенъ изпитъ, то сж трета степенъ учители съ 2.640 л., а той получава 3.600 л. (Т. Влайковъ: Азъ казахъ, че длѣжността поддиректоръ миналата година е била унищожена.) Поддиректорътъ по-рано замѣстваше директора и той изпълняваше тази служба слѣдъ онази фамозна афера съ Такела. Азъ ще обърна вниманието на г. министра върху г. Такела, началникътъ на нумизматическата сбирка въ Софийския музей; той имаше единъ синъ, който бѣше въ Пловдивъ директоръ на Пловдивската народна библиотека и музей. Цѣлата Пловдивска афера нѣма да излагамъ, но по поводъ на тази афера г. Такела бѣше напечаталъ една брошура доста оскърбителна за нашето национално честолюбие. Азъ питамъ г. ми-

нистра, знае ли за тази брошура и какво мисли да направи по този случай. Такела има извѣстни заслуги къмъ България и българскиятъ народъ му е благодаренъ, държи го на служба, която се плаща доста хубаво и въ бъдѣще, когато стане негоденъ за служба, азъ се надѣвамъ, че Народното Събрание ще бѣде доста щедро да го възнагради за онѣзи заслуги, които е направилъ на българския народъ по кланетата прѣзъ 1876 г. Но никому не се дава право, който и да е, каквито заслуги и да е направилъ на България, да излиза съ една брошура на френски езикъ и да казва, че въ България се разиграва една нова драйфусова афера по поводъ на неговия синъ, и клевети всички наши сили въ Висшето училище и въ Пловдивската гимназия. Това е, разбирамъ, едно оскърбено честолюбие на единъ баща; той допуска, че неговиятъ синъ е билъ невиненъ, обаче, отъ по-нататѣшното развитие на работата излѣзе, че неговиятъ синъ е билъ кругомъ виноватъ. Макаръ като на баща да му се прощава, но като на български чиновникъ той не може да хвърля петно върху българския народъ. И въ това отношение на г. министра обръщамъ вниманието върху тази брошура.

Колкото се отнася досега заемания длѣжността директоръ на Пловдивската народна библиотека и музей, ще кажа, че това е една голѣма фаворизация за единъ младъ човѣкъ, който не е миналъ още всичкитѣ степени на иерархическата стѣлба. Макаръ за тази длѣжностъ и да не е опрѣдѣленъ цензъ, защото тя съществува не по законъ, а по бюджетъ, защо другитѣ служащи по вѣдомството на Просвѣщенiето да подлежатъ на ценза прѣдвиденъ въ закона? Защо ги пращате да работятъ изъ прашнитѣ класни стаи и ги принуждавате да чакатъ съ години за повишение, а него фаворизирате и облагодѣтелствувате? Подъ същата категория се пада и заведующиятъ етнографическата сбирка на народния музей въ София, комуто се плащатъ 3.456 л. Тази служба е малко историческа. Азъ и въ извънредната сесия говорихъ, че на тази длѣжностъ „заведващъ етнографическа сбирка при народния музей“ винаги сж се назначавали фаворити, защото не намирамъ други терминъ поизразителенъ. Назначениятъ сега, Баласчевъ, дѣйствително я заема съ достойнство. Той е свършилъ Висшето училище, подиръ това е ходилъ въ Виена да се специализира по история и слѣдъ това е командированъ въ Цариградъ, въ руския археологически музей, обаче, щомъ се връща, дава му се тази длѣжностъ, а неговитѣ другари получаватъ едва по 2.100—2.500 л. Подобно едно облагодѣтелствуване отчайва онеправданиятъ негови другари. И, при това, тукъ нѣма нужда отъ такава длѣжностъ. Въ единъ музей, който има малко работа, а въ канцеларско отношение едвали има 150 номера въ годината, имаме чисто и просто трима души висшъ персоналъ. Ние едва харчимъ за музея ежегодно по 15.000 л., а за персоналъ харчимъ 12.000 л.

Така че, за управлението на единъ музей, за който се харчатъ за вещевени разходи и попълване сбирки по 14—15.000 л., за персоналъ да прави тѣзи разходи и да попълня сбирки харчимъ много скъпо. Нѣмамъ нищо, ви казвамъ, противъ личността; напротивъ, личността ми е много симпатична — единъ момъкъ много трудолюбивъ, който работи съ присърце; единъ момъкъ, който е съ репутация прѣдъ учения свѣтъ и постоянно пише; но това не ни дава право да го облагодѣтелствуваме за смѣтка на другаритѣ му.

Ц. Таслаковъ: Тогавъ трѣбва да го поддържаме — естествено.

С. Лафчиевъ: Трѣбва да го поддържаме, по съ прилика.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Искате да вземемъ единъ учителъ, който прѣподава аритметика въ първий класъ? Вземаме одного, който е училъ археология.

С. Лафчиевъ: Ама защо, г-нѣ министре, симпатизирате на едни, а на други не симпатизирате? Мигаръ археологията е по-тежко, отколкото математиката?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: По-специално е. Математици 10 ще намѣришъ, а археолози имаме само трима.

С. Лафчиевъ: Имамъ честъ да заявя на г. министра, ча г. Баласчевъ не е специалистъ-археологъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Ами Вие го хвалите, не азъ. Вие сами си противорѣчите.

С. Лафчиевъ: Но защо едни служащи възнаграждаватъ по единъ начинъ, а други — по другъ?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Тѣй кажете!

С. Лафчиевъ: Азъ туй именно казвамъ, защото веднага за три години служба е авансиранъ да получава 3.000 л., когато неговитѣ другари едва получаватъ 2.100—2.400 л.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Поставенъ е всѣки на мѣстото си.

С. Лафчиевъ: Не е поставенъ. Като му дадете 2.400 и съ толкова ще служи.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: (Прѣкъсва го.)

С. Лафчиевъ: Нейсе! Ще се учимъ отъ г. Министра на Просвѣщението свършено нова терминология, нови думи.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ не Ви разправамъ нищо. Говорѣте. Азъ говоря за себе си.

С. Лафчиевъ: Вие не говорите за себе си, а говорите като министъръ на Просвѣщението и въ Народното Събрание!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Какво? Недѣйте се толкова тревожи! По-полека.

Ц. Таслаковъ: (Къмъ г. Лафчиева.) Вие сами дойдохте въ таква противорѣчие, щото не можеше друго да Ви се каже: отъ една страна намирате, че този човѣкъ е приготвенъ специално, способенъ за тая работа, а отъ друга страна казвате, че не заслужава тази заплата.

С. Лафчиевъ: Или азъ не съмъ знаелъ какво говоря, или Вие не сте ме слушали. Азъ признавамъ, че той е добъръ работникъ, но по старшинство на службата получава по-голяма заплата, когато неговитѣ другари получаватъ по-малка заплата. Той не трѣбва да получава два пѣти повече заплата отъ другаритѣ си.

Ц. Таслаковъ: Този аргументъ е тѣй слабъ прѣдъ другитѣ Ваши аргументи, щото не знамъ...

С. Лафчиевъ: Азъ бихъ желалъ подиръ туй, г-нѣ министре, да узная мотивитѣ, по които е станало повишението на директора на централната метеорологическа станция и на първия му чиновникъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Добрѣ, ще Ви кажа.

С. Лафчиевъ: Както вие виждате, г-да, ако сравните цифритѣ на единия съ другия, ще видите, че на директора на централната метеорологическа станция се дава заплата несравнено по-висока отъ заплатата на главнитѣ инспектори въ министерството и отъ началницитѣ на отдѣленията и го сравняватъ близо съ директоръ на отдѣлно учрѣждение даже.

Ще се повърна малко и върху бюджета на Висшето училище. Менѣ ми се чини, че прѣдвидениятъ персоналъ за градината е много голѣмъ. Прѣдвизда се: градинарь, волнонаеменъ учителъ, помощникъ-градинарь и постояненъ работникъ. Азъ и миналата година говорихъ и сега пакъ ще повторя, че тия четирма служащи завеждатъ една градина тамъ, дѣто е докторскиятъ паметникъ. И менѣ ми се струва, че свършено скъпо струва тия на държавата.

Друго едно нововъведение, което виждаме въ сегашния бюджетъ, е въпросътъ за въвеждането отдѣлни писари на гимназиитѣ. Досега въ всички гимназии се прѣдвиздаше само по единъ секретаръ и повече нищо. Изключение въ това отношение правѣха Пловдивската и Софийската мъжки гимназии, които, вслѣдствие на многото персоналъ, многото ученици и учители, се натрупваха съ голѣма работа, а най-главно въ Пловдивъ. Въ Пловдивъ имаше и друга причина, — че директорътъ, като

прѣдседателъ на настоятелството, което управлява сиротопиталището, имаше единъ специаленъ писаръ, който водѣше и дѣлата на сиротопиталището и помагаше на секретаря. Сега виждаме, че се прѣд-виждатъ писари при всички гимназии. Азъ нѣмамъ нищо противъ това, но, доколкото познавамъ работитѣ на гимназитѣ, а особено на по-малкитѣ, на дѣвическитѣ гимназии и педагогическитѣ училища, това нововъведение ми се чини за излишно. Улеснението е добро нѣщо, но главната канцеларска работа понасятъ на плещитѣ си секретаритѣ, а за писаритѣ остава текущата работа, и би могло смѣло да се мине и безъ писари. Ако на 20 учрѣждения скратимъ по 800 л., ще се спѣсятъ около 16.000 л., отъ която сума ще може да се изкара економия за повишение на учителитѣ. А учителитѣ иматъ нужда отъ повишение. Вие знаете много хубаво, че има много учители, които чакатъ своето повишение 6—7—8 години; миналата година нѣмаше повишение, по-миналата година нѣмаше повишение — има учители, които сѣ чакатъ. Азъ бихъ молилъ г. министра да поддържа този кредитъ, но не за очи, а подиръ туй да се не вотира тази сума, а дѣйствително да поддържа вотирането на тази сума, която да бѣде раздадена, и ако не могатъ да бѣдатъ удовлетворени всички, които иматъ право на повишение, ако Народното Събрание не се покаже толкова щедро да удовлетвори всички, които иматъ право, нека тѣзи, които аспириратъ за повишение, не бѣдатъ повишавани само *par ancienneté*, но и *par choix* — не по старшинство, а по изборъ. Тѣзи, които сѣ най-добри, най-способни, да бѣдатъ повишени. И азъ мисля, че по такъвъ начинъ по ще можемъ да бѣдемъ справедливи, по ще можемъ да насърчимъ учителитѣ, отколкото ако вземемъ да повишаваме само професоритѣ въ Висшето училище, учителитѣ въ гимназитѣ и класнитѣ училища, а учителитѣ въ основнитѣ училища да останатъ неповишени. (К. Мирски: Значи, по-напрѣдъ трѣбва да измѣнимъ закона.) Не, законътъ въ нищо не се измѣнява. Азъ казвамъ, ако Народното Събрание не се покаже до такава степенъ щедро, щото да удовлетвори всички, които иматъ право на повишение, то поне сумата, която ние отпуснемъ, да бѣде раздадена, и по старшинство, и по изборъ, на най-добритѣ, на дълго служилитѣ, на най-способнитѣ, най-добрѣ прѣпорѣчанитѣ. (К. Мирски: Това е равносилно съ измѣнението на закона. — Н. Гимиджийски: Кой ще прѣдстави успѣха?) Министерството на Просвѣщенiето има свои органи. Този принципъ за повишаване, за авансиране *par ancienneté et par choix* е принципътъ, който би трѣбвало г. министърътъ да се стреми да го прокара въ бѣдния законъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ съмъ го прокаралъ.

С. Лафчиевъ: Защото, г-да, ако остане само по старшинство, ще обърнемъ всички учители на обикновени надничари,

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: По наполовина.

С. Лафчиевъ: По наполовина, извѣстенъ процентъ; да се върви не само по старшинство, но и по изборъ. Това е принципъ несравнено по-добъръ, а главно принципъ, който ще може да даде по-практически резултати, а именно, може да има стимулъ за напрѣдъкъ. Иначе всѣки ще чака петолѣтието, за да се повиши.

Ще свърша бѣлѣжкитѣ си по първия параграфъ съ послѣдната точка, именно по дѣлението на мъжката и дѣвическата гимназии въ София. Г-нъ Влайковъ изтъкна на г. министра затрудненията, които ще се породятъ въ това отношение. Г-нъ министърътъ съзнава тия затруднения и казва, че ги е ималъ прѣдъ видъ когато вземалъ това рѣшение. Менѣ ми се чини, че този въпросъ по-рационално би билъ разрѣшенъ, ако намѣсто още тази година се отдѣлѣше цѣла пълна гимназия, да се отдѣлѣше едно петокласно училище, догодина да се открие при него VI класъ, до друга година — VII класъ и така постепенно-постепенно петокласното училище да се развие и стане пълна гимназия. По този начинъ по-лесно ще се доставятъ учебни помагала, нужни за кабинетитѣ по физика, химия, минералогия, ботаника, а изведнажъ да се доставятъ помагала за цѣлата гимназия е положително трудно, е едно прѣпятствие непрѣодолимо. Каквато щешъ добра воля да имашъ въ това отношение, абсолютно е невъзможно да се доставятъ всички учебни помагала въ нужния срокъ, даже ако тѣ сега сѣ порѣчатъ, защото не може да се намѣри фабрика, която ще може да достави всичко. И най-сетѣ и да се намѣри, Министерството на Просвѣщенiето ще срѣдне спѣвка въ материалнитѣ срѣдства, които му сѣ необходимо нужни. Заради това по-рационално ще бѣде развитието на училището да отива постепенно, да се открие петокласно училище, а най-добрѣ ще бѣде едно отъ сегашнитѣ трикласни училища постепенно-постепенно да се развие въ петокласно. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ искахъ да кажа, че съ административна мѣрка може да стане.) Да. Азъ казвамъ, че това може да стане не съ законодателна мѣрка. Понеже стана достояние на Народното Събрание, азъ просто счетовъ за нужно да присѣдиня и моето указание къмъ онова на г. Влайкова.

Съ това свършвамъ своитѣ бѣлѣжки само по първия параграфъ, като ще си запазя правото, когато дойдатъ другитѣ параграфи, да направя нѣколко други бѣлѣжки. Имахъ да направя нѣкой бѣлѣжки на г. Такева, г. Шивачева и на други, но врѣмето е късно и, за да не ви отегчавамъ по-нататкъ, азъ ще се спра. Но ако стане нужда при гласуване на параграфитѣ, азъ съмъ на ваше разположение.

Прѣдседателътъ: Г-нъ Константиновъ има думата. (Гласове: Малко отидихъ дайте!)

Н. Константиновъ: Г-да народни прѣдставители! По този параграфъ ние чухме нѣколко мнѣния; особено колкото се касае до въпроса за степенуването изслушахме различни мнѣния отъ тази и онази страна, отъ хора по-специалисти, отколкото азъ бихъ могълъ да кажа. Но и азъ бихъ казалъ нѣщо. Дѣдо Драганъ Цанковъ даже не е съгласенъ да се степенува въ учителитѣ, да се не нарушава законътъ, защото, казва, другадѣ е грѣшката: защото сж приравнени селскитѣ съ градскитѣ учители. Но тая грѣшка пакъ е основана на закона. Отъ всичко, което се говори, ясно е, че се иска или че е станало належаще изработването на новъ законъ за училищата, като че ли този законъ за училищата не отговаря на нуждитѣ на страната. И, като е такъвъ сегашниятъ законъ, то необходимо бѣше да можехме да изработимъ новъ законъ, прѣди да изработимъ бюджета. Но така сж се сложили работитѣ и обстоятелствата, щото по-напрѣдъ ще работимъ бюджета, а послѣ ще работимъ закона. Както и да е, но по въпроса за степенуването, ако ние се поставимъ на прѣдписанието на закона, ми се струва, че по прѣдписанието на закона има още много нѣща, които би трѣбвало да поискаме за този народъ, отъ когото ние черпимъ сръдства за изпълнение на тѣзи законни разпорѣждания. За да бихме имали право да впишемъ въ бюджета такъвъ разходъ, ще ми позволите да ви напомня, че освѣнъ този законъ за училищата има и други много закони писани, ако щете написани отъ нуждитѣ на тѣзи данъкоплатци. Като писани закони азъ ще ви посоча, че законътъ за общинитѣ задѣлжава да имаме лѣкари, да имаме инженери, да имаме архитекти, да сж чисти улицитѣ, а всичко туй става съ пари. Така сж по прѣдписанието на закона е, че всички подпоручици, които прослужатъ 3 години, трѣбва да ги произведатъ въ слѣдующия чинъ, обаче стоятъ по 7—8 години. Защо? Защото производството въ слѣдующия чинъ става по щатъ, т. е. ако има нужда и мѣсто вакантно да бѣде замѣстено съ слѣдующитѣ чиновове, и по изборъ — възъ основа на познание, на наука и т. н. Ако ние се спремъ върху този принципъ, както ни обясни г. Благоевъ отзаранъ и го нарече демократически принципъ, менъ ми се струва, че ще отидемъ много на далечъ. И то нѣма да бѣде съвсѣмъ близко; защото азъ не отричамъ, че народътъ български е демократически. Ами ако дадемъ право всѣки 5 години да се повишаватъ учителитѣ, дѣ ще му излѣзе краятъ?

Д. Благоевъ: Моята идея не е такава. Моята идея е за приравнение заплатитѣ.

Прѣдседателътъ: Я го оставѣте да се изкаже. Ами ние си знаемъ пакъ своето, бе джанъмъ! (Смѣхъ.)

Н. Константиновъ: Отзаранъ г. министърътъ ни каза, че бюджетътъ е съставенъ възъ основа на сжществуващитѣ закони. Ами г. Лафчиевъ току-що

разправи, че е съставенъ тѣкмо противъ сжществуващитѣ закони! Ще се рече, че е допуснато отклонение отъ сжществуващитѣ закони по бюджета. Могло би да се допусне и едно справедливо отклонение. Или, ако щете, азъ отивамъ дотамъ, щото повишението или степенуването на учителитѣ да слѣдва тогава, когато ще изработимъ единъ законъ, по който ще бждатъ степенувани когато има нужда, т. е. по щатна нужда, когато би имало ваканция въ училищата въ България, и по изборъ, по достойнство, по знание, а не току-така, затуй, че съмъ прѣстолялъ 5 години, дайте ми повишение. Ами въ течение на 5 години, не допускате ли, че е могълъ да бѣде калпазанинъ, на може да се развали и нравствено? (Т. Влайковъ: Ако се развали, ще го уволнятъ.) Ами че по този начинъ вие спирате напрѣдъка, както Дѣдо Драганъ говори, като не давате възможност на по-способнитѣ хора да излѣзатъ напрѣдъ, като ги заграждате съ неспособнитѣ, съ тѣзи петолѣтия!

Сѣ така разгледани прѣдписанията на закона, менъ ми се струва, че умѣстно е искането на г. министра: всичко да се урежда съ законъ, а особено създаването на разнитѣ учрѣждения. Отъ бюджета, който ни е прѣдставенъ, вие виждате, че мъжкомъ се създаватъ двѣ нови учрѣждения въ София; тѣ сж двѣ гимназии: едната мъжка и другата дѣвическа. Тукъ сега сж назначени само двама-трима учители и единъ поддиректоръ, во отъ 1 октомврий, на слѣдующия бюджетъ. Това ще бѣде едно учрѣждение цѣло, съ всичкия му персоналъ: съ архиваръ, счетоводителъ, писаръ и т. н., а за помѣщение ще трѣбва да се плати наемъ. Сжществуването или откриването на всѣко учрѣждение би трѣбвало да става съ законъ, прѣдварително да бѣде опрѣдѣлено, за да се знае дѣ ще трѣбва да се построи това учрѣждение и въ какъвъ размѣръ трѣбва да се развива. Ето напр. г. Лафчиевъ каза една идея, че могли биха третокласнитѣ училища да се развиятъ въ гимназии. Е, защо сега да ангажираме, да прѣдрѣшаваме единъ въпросъ, който ще подлежи да се разрѣши съ единъ законъ, който ще се разглежда подиръ нѣкой другъ день, а именно, че учрѣждаването, че сжществуването, че основаването на всѣко училище трѣбва да става съ законъ? А при това ние ангажираме държавата прѣдварително и ще се намѣримъ въ положение да се чудимъ какво да правимъ. — Има помагала, всичко е натѣкмено и само десетина хиляди лева трѣбватъ, а и другата година—15.000 л., до друга година ще трѣбватъ 20.000 л., и по този начинъ се създаватъ учрѣждения, които послѣ, когато стане нужда да се закриятъ, ние се намираме въ невъзможност да ги закриемъ.

Ето защо, г-да народни прѣдставители, азъ обръщамъ вниманието на г. Министра на Народното Просвѣщение и бихъ го молилъ да не ангажираме бюджета съ отварянето на тѣзи двѣ нови учрѣждения въ София: дѣвическа и мъжка гимназии дотогава, додѣто не се уреди този въпросъ съ законъ,

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Законътъ по-рано ще се гласува отъ приложението на бюджета.

Н. Константиновъ: Ангажирате бюджета; отъ 1 октомврий ще ги назначите.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Отъ 1 октомврий ще се тури въ сила новиятъ законъ, който ги назначава, а ние сега искаме това, само за да имаме възможност да предприемемъ подготовителнитъ работи.

Н. Константиновъ: Другъ е въпросътъ дали законътъ ще допусне да има такива гимназии и другъ е въпросътъ какво ще ръши законътъ, дѣ да бъдатъ: дали въ София, дали въ Подуене или другадѣ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Тогава нѣма да се приложи бюджетътъ. Законътъ ще се гласува по-рано отъ прилагането на този параграфъ отъ бюджета.

Прѣдседателътъ: Оставете оратора да си продължава.

Н. Константиновъ: Г-да народни прѣдставители! Както обяснихъ, възгледътъ, който ме ръководи, е, че до вотирането на закона за степенуването на учителитѣ не е умѣстно да се раздаватъ пари или да се вотиратъ суми, съ които бихме могли или съ които би трѣбвало да се плати заплатата на тѣзи степенувани учители, и азъ още отсега заявявамъ, че ще гласувамъ противъ такова едно прѣдложение за разходъ, който е поисканъ, както чухъ, въ размѣръ отъ 80.000 л., едно, по тия съображения, които казахъ, и, друго, по съображенията, които и тази сутринъ се изтъкнаха, че ние нѣмаме никакво право да ангажираме общинскитѣ разходи, прѣди да узнаемъ разположението на общинитѣ по този въпросъ.

Прѣдседателътъ: Г-нъ Министърътъ на Народното Просвѣщение има думата.

К. Мирски: Азъ искамъ думата. Нѣма да говоря дълго. Само ще кажа 2-3 думи прѣди гласуването и слѣдъ като говори г. министърътъ; азъ само поправка ще направя.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Само поправка ли?

К. Мирски: Да, само поправка.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ много малко ще отговоря на казаното отъ г. Лафчиева, много кратко, макаръ и въпроситѣ да сж много, които той повдигна, защото тукъ трѣбва само да се изуче моето мнѣние по тѣзи въпроси и нѣма да се старая да давамъ мотивировка на мнѣнията си. И отъ това ще узнаете въ каква смисълъ азъ ще се старая да управлявамъ министерството.

Първиятъ въпросъ, повдигнатъ отъ г. Лафчиева, бѣше: дали може да се продължи това положение, да се приематъ въ историко-филологическия факултетъ на Висшето училище ученици свършивши педагогически училища и семинарии. Неудобствата, които въ 1898 г. е указалъ академическиятъ съвѣтъ, тѣ сж понятни и азъ напълно ги присвоявамъ, но азъ ще повторя пакъ да искамъ свѣдѣния слѣдъ тригодишната нова практика по този въпросъ, и ако повторятъ сжщото мнѣние отъ Висшето училище за подготовката на тѣзи свършивши, азъ ще взема мѣрки да се отстрани това зло. Защото може би тогава и самата подготовка на свършившитѣ въ педагогическитѣ училища да не бѣше поставена тѣй добръ, както е сега. Та ще искамъ мнѣнието на академическия съвѣтъ отъ послѣднитѣ опити, които е дало приемането на тѣзи ученици. (Т. Влайковъ: При новия режимъ.) Да, именно затова ще прави разлика.

Относително за приемането на женитѣ въ Висшето училище, азъ ще изповѣдамъ, че не съмъ феминистъ въ това отношение; и ако би дошло да взимамъ мѣрки по законодателенъ редъ, азъ не ще да бъда онзи, който ще прѣдложи подобно нѣщо — имамъ си свое мнѣние по този въпросъ; отъ мене, ако дойде въпросъ да се взима такава законодателна мѣрка, подобно нѣщо нѣма да очаква Народното Събрание; по частна инициатива ако се направи, то е другъ въпросъ; но моето мнѣние е, че не е мѣстото на нашата жена въ нашето Висше училище.

За числото на катедритѣ не само у мене е създадено мнѣние по този въпросъ, но и всички мои колеги отъ Министерския съвѣтъ съзнаватъ, че числото на катедритѣ трѣбва да се опрѣдѣли по законодателенъ редъ. И ние какъ мислимъ, обаче, по това нѣщо? Разпореденията за отварянето на катедри въ закона трѣбва да бъдатъ еластични. Еластичностъ за отварянето на катедритѣ да има не въ правилника, защото той много лесно може да се нарушава, и това е, което влагаме, или много отъ онова, което изказа г. Лафчиевъ — еластичността да я има въ самия законъ. Тѣй щото, нови катедри да се отварятъ подъ нормитѣ прѣдвидени въ закона. Защото, г-да прѣдставители, не можемъ да туримъ такава норма въ закона, която лесно да не се поддава на измѣнение на никакъвъ прогресъ, защото трѣбва да признаемъ, че висшата наука се развива и прогрессира. Когато едно врѣме една наука се считаше за една, днесъ толкова се е разклонила, щото отдѣлнитѣ клонове сж самостоятелни науки и завзематъ самостоятелни катедри. Азъ ще призная, че нашето Висше училище не е добръ алиментирано: известни катедри има повечко, а други по-малко, но това трѣбва да отдадемъ, ако щете, на едно врѣменно положение. И такава една аномалностъ, ако щете, и въ най-славния университетъ въ Европа се вижда. И когато изпъкватъ повече дѣятелни по единъ наученъ клонъ, всички намѣрватъ прибѣжище въ Висшето училище. Дойде

другъ периодъ, напр. въ известенъ периодъ въ филологическия факултетъ се явяватъ, както е сега у насъ: тамъ е най-добриятъ алиментеръ въ Висшето училище. А могатъ да дойдатъ слѣдъ време други факултети да процъватъ, напр. юридическия, а да настъпи единъ упадъкъ въ филологическия. Тѣй щото, това е едно явление у насъ, което е много естествено — отъ една страна, разбира се. И законътъ се поддава въ това отношение, защото тии работи сж прѣдвидени въ правилника. Но, пакъ заключавамъ, миѣнието ми е, че трѣбва по законодателенъ редъ да се нареди това.

За изпититѣ въ Висшето училище, г-да народни прѣдставители, едно зная, че въ нашето Висше училище чисто академически изпити не се прилагатъ. (С. Лафчиевъ: Азъ това не закачамъ!) Но по въпроса за изпититѣ, позволѣте ми да си имамъ миѣние и азъ, и ако имамъ възможността и ако ще намѣря подкрѣпа тамъ, дѣто трѣбва, и съ съгласие общо, слѣдъ разискването на учения свѣтъ у насъ, който се занимава съ висшето образование, въ Народното Сѣбрание ще се помъжа да го прокарамъ. И ето това е моето миѣние, което и по-рано съмъ ималъ, прѣди да заема това мѣсто. Азъ нѣмамъ голѣмо довѣрие въ семестриалнитѣ изпити. Семестриалнитѣ изпити, споредъ мене, по съображенията, които изказа г. Лафчиевъ, и по други психологически съображения за прѣдпочитане нѣкои прѣдмети прѣдъ други отъ нѣкои студенти, които прѣдмети не даватъ еднакво количество, тѣй да се каже, образование, както когато свършатъ по всичкитѣ прѣдмети, по даватъ имъ сакати познания по своята колективностъ, по своята си общностъ. Защото първиятъ семестъръ избиратъ най-лекитѣ прѣдмети, така и прѣзъ втория и третия и кадѣ четвъртия семестъръ прѣдпочитатъ нѣкои и други прѣдмети, и затова се явяватъ по нѣкои прѣдмети по-слаби, а по нѣкои по-силни; и като не ставатъ общи академически изпити въ края на учението си, излизатъ неподготвени и съ не еднаква подготовка. Азъ, като министъръ на Правосѣдието, г-да народни прѣдставители, вижте какво забѣлѣжихъ. Явяватъ се 16 души свършили юридическия факултетъ. Каква разлика въ баловетѣ и бѣлѣжкитѣ! И това е, защото се даватъ по семестриалнитѣ провѣрки: по търговско право, по гражданско право и по задълженията и договоритѣ, по закона за наслѣдството, по гражданското сѣдопроизводство, безъ изключение, повечето имаха тройки, а по политико-економическия и философскитѣ прѣдмети и висшата статистика всички отлично имаха. Може ли такова нѣщо да бѣде? Единъ ученъ човѣкъ, който взема окончателното си образование на ученъ човѣкъ, да се явява така неджавъ въ това отношение: по едни важни прѣдмети има тройки, а по други — тоже важни прѣдмети — да има отлично! И забѣлѣжете, че не е само единъ прѣдметъ, дѣто нѣкои да иматъ особена наклонностъ къмъ него да го учатъ, ами по цѣла група отъ прѣдмети е билъ отличенъ, а по друга е билъ удовлетворителенъ. Това не е нормално положение. Прочее, азъ съмъ

партизанинъ, г-да народни прѣдставители, на изпититѣ по германската система: на края на осмия семестъръ да бѣде изпита, общо за всичкитѣ 8 семестра — академически изпитъ, пълненъ академически изпитъ. Навсѣкждѣ, за да се не натрупватъ студентитѣ съ общитѣ прѣдмети, съ които тѣ по-рано, като ги изучатъ, да се простятъ, уреждатъ се тѣй нареченитѣ общи прѣдмети на студентитѣ, които студентитѣ отъ всички факултети обезателно трѣбва да ги слушатъ. Така напр. логика, етика, всеобща история, психология прѣзъ първитѣ 4 семестра трѣбва да слушатъ и на тѣхъ да издържатъ изпитъ и не трѣбва да се повръщатъ, но на специалнитѣ прѣдмети въ факултетитѣ азъ съмъ партизанинъ да се подлагатъ на окончателенъ академически изпитъ. Споредъ мене, тази система е най-правилната, защото има всички онии прѣимущества, които иматъ зрѣлостнитѣ изпити у насъ. Всичката наука ще бѣде ясна за прилежния студентъ и равномерно ще приема отъ нея познанията, когато ще бѣде принуденъ окончателно на осмия семестъръ да издържи академически изпитъ. Азъ и въ практиката си даже, като адвокатъ, съмъ забѣлѣжилъ това нѣщо. Тукъ имаме юристи отъ французкитѣ висши училища, имаме студенти и отъ нѣмскитѣ висши училища и начинътъ на държането на изпита се отразява дори до виспитѣ стѣпала на сѣдебната иерархия отъ различното учение на еднитѣ и на другитѣ. Сѣдята или адвокатътъ и въ юридическия си сѣждения, тѣй да се каже и въ юридическата си логика — свършилиятъ въ французкитѣ висши училища е такъвъ, — така се проявява въ такива типове, както когато сж държали семестриалнитѣ изпити. А когато по единъ семестъръ е държанъ изпитътъ върху известна материя, тя му остава като капиталъ, придобитъ за прѣзъ цѣлия му животъ. Тѣ сж по-силни, но не по-обемисти, или, по формулата на логиката, тѣхнитѣ понятия иматъ ширѣ, а дълбочина нѣматъ, когато, напротивъ, онии, които сж учили по системата на германскитѣ изпити, виждате, че тѣхнитѣ висши познания сж сериозни по дълбочина, макаръ да не сж по ширѣ.

Това бѣха нѣколкото думи, съ които искахъ да кажа, че азъ съмъ обожателъ на системата на дѣйствително академическия изпитъ, на който трѣбва да се подлагатъ, слѣдъ свършване на курса, нашитѣ студенти.

За неспециализирането на учителитѣ досега. Всичкитѣ по-нататѣкъ бѣлѣжки на г. Лафчиева се отнасятъ до администрацията на министерството. Понеже тя се олицетворява прѣдъ Народното Сѣбрание чрѣзъ отговорния министъръ и понеже моята административна дѣятелностъ само едноименна е въ това министерство, ще се постарая да отговоря само на нея, доколкото менѣ лично засѣга, и намѣрението ми за по-нататѣкъ какъ трѣбва да се администрира по поводъ на тѣзи бѣлѣжки, които направи. И така, въпросътъ за специализирането на учителитѣ, т. е. не специалността на учителитѣ

да водят прѣдмети въ разнитѣ класове не по специалността имъ, азъ нѣма да го допусна, най-послѣ и законопроектъ, който ще имамъ честта да ви прѣдставя, ще видите, че има специални разпореждания по този въпросъ. По тази бѣлѣжка само толкова.

За помощта за органъ на Висшето училище. Нѣма да се рѣша на такова нѣщо, г-да народни прѣдставители, додѣто не се убѣдя азъ самъ лично въ неговата полезностъ. Тази е една резерва и тази резерва лансирамъ, защото много се злоупотрѣбвява досега въ това отношение: трудове, които сѣ били субсидирани отъ държавата, много се злоупотрѣбвява съ тѣхъ, както въ „Сборникъ за Народни Умстворения“, както на списанието „Общъ Трудъ“ и даже донѣкъдѣ и въ нашето сега съществуващо списание „Училищенъ Прѣгледъ“. Додѣто азъ не се убѣдя и проуча въпроса сериозно, да види въ каква система такова едно помагало на науката да се създаде, нѣма да взема ангажментъ за него.

За асистентитѣ, г-да. И тукъ се хвърли упрекъ на бюджета, че се плаща повече, (С. Лафчиевъ: Въ закона.) повече отъ закона за Висшето училище. Тукъ трѣбва, обаче, да направимъ слѣдующето. Трѣбва да измѣнимъ закона и да го туримъ въ хармония съ общия законъ за народното просвѣщение. Ето какъ. Разбирамъ, ако ние вземемъ асистенти не студенти и трѣбва да имъ плащаме; тогазъ ще можемъ да имъ плащаме повече отъ 2.400 л. — асистенти, които нѣматъ друго придобито право по закона за народното просвѣщение. И азъ се намирамъ прѣдъ тоя свършенъ фактъ, че се намирамъ прѣдъ асистенти съ класни и третокласни учители и трѣбва да се плаща на тѣхъ, както би могло да се взематъ по класъ. Защото този човѣкъ има придобито право да взема 2.800 л. Сега, него ако го изпратишъ въ Висшето училище, трѣбва да си отиде съ тая заплата въ Висшето училище; обаче азъ ще призная, че дѣло на добъръ хазиянъ ще бѣде, ако се отбѣгва назначаването на такива асистенти, които иматъ повече права, отколкото смѣтамъ да имъ дава специалниятъ законъ за Висшето училище. Дѣло на добъръ хазиянъ ще бѣде, когато назначава асистенти, да назначава такива, които не ще иматъ право да взематъ повече отъ 2.400 л. Върху това нѣма какво да споримъ.

За бала на свършившитѣ гимназия, като условие, за да се освобождаватъ отъ такситѣ. Азъ си казахъ мнѣнието, че отъ 4 повече не можемъ да искаме. И понеже това разпореждане се е направило по специаленъ случай, азъ цитирахъ първия специаленъ случай, който ще ми се отдаде — и, много вѣроятно е, сега въ второто полугодие, — за да го отмѣня. При първия поводъ, който ще ми се отдаде, азъ ще го отмѣня. Защото върху този въпросъ имахъ съмнѣния и по-рано, че не може да се иска балътъ на Висшето училище отъ гимназията.

Тукъ се говори отъ г. Лафчиева за нарушение на чл. 159 отъ закона за народното просвѣщение.

Азъ поставямъ друго-яче този въпросъ: да има право единъ народенъ прѣдставитель да контролира дѣлата на единъ отговоренъ министъръ, парламентаренъ министъръ, да ги контролира дотолкозъ, доколкото неговитѣ дѣла не сѣ съобразни съ законитѣ; по-нататъкъ, за избора, който той прави на лицата, нѣма това право. Изборътъ е пороченъ и подлежи на контролъ отъ Народното Събрание, когато е противозаконенъ и противонравственъ, въ тѣсната смисълъ на думата нравственостъ. Нѣма ли на лице тия условия, прѣстава правото на народния прѣдставитель да контролира министра въ това отношение. Какво е положението на закона въ това отношение, г-да народни прѣдставители? Много прѣсилено е заключението, което го прави г. Лафчиевъ, на чл. 159. Азъ не искамъ дълги спорове по формулитѣ на логиката да правя тукъ съ г. Лафчиева, защото и това бихъ могълъ да направя; но азъ ще се позова на вашето схващане, чисто и просто, на българския езикъ и на здравия разумъ. Какво казва чл. 159? Ако бѣде нѣкой назначенъ за чиновникъ въ Министерството на Просвѣщението — учителъ, бивши учителъ — и той послѣ се върне отново въ училището, му се зачитатъ годинитѣ за степенуването. Оттамъ, за Бога, може ли да се вади заключение такова, каквото вади г. Лафчиевъ, че непрѣмѣнно този назначенъ чиновникъ, бивши учителъ, трѣбва да бѣде непрѣмѣнно директоръ, трѣбва да бѣде непрѣмѣнно първостепененъ, трѣбва да бѣде такъвъ или онакъвъ? Ами, г-да народни прѣдставители, ако вие позволите това на единъ народенъ прѣдставитель да каже: защо не си назначилъ първостепененъ учителъ, при всичко че законътъ не иска такова условие, за да бѣде назначенъ нѣкой административенъ чиновникъ, тогава утрѣ ще му дадете право да каже: защо сте назначили Ивана, а не сте назначили Драгана — даже дотамъ я докара работата г. Лафчиевъ. (С. Лафчиевъ: А, не, не, азъ направихъ едно съпоставяне на чл. 159 съ чл. 5 отъ закона.) И за него ще Ви отговоря. Та, казвамъ, ще дадете право по-нататъкъ на народния прѣдставитель да ви каже: защо не назначите Ивана, а Драгана? Моятъ отговоръ въ такъвъ случай ще бѣде: г-не, заповѣдайте да седнете вие тукъ и обърнете нашето Събрание въ едно управляюще тѣло, а не контролирующе! За това нѣма право г. Лафчиевъ. Министерътъ е отговоренъ за всичката администрация на министерството. Той трѣбва да носи отговорността прѣдъ неговото вѣдомство, прѣдъ Народното Събрание, прѣдъ общественото мнѣние. Никаква друга отговорност никой другъ нѣма прѣдъ министра. Дали разпорежданията, излѣзли отъ министерството, ще иматъ авторитетъ или не прѣдъ подвѣдомствениятъ му, азъ ви увѣрявамъ, че това стои изключително въ мѣдростта на министра. Той дава тонъ, той съкрушава надеждитѣ, той повдига надеждитѣ въ администрацията, която поема да управлява. Задъ него свършено се заличаватъ другитѣ чиновници. И когато

е тъй работата, ще се гледа какви сж по същество разпорежданията на министра, а не кой ги е подписалъ тия разпореждания, дали единъ началникъ или другъ. Понеже министърътъ носи отговорността, г-да прѣдставители, не може никой прѣдставителъ да му каже: азъ ви прѣпорѣчвамъ такъвъ изборъ; по-добъръ ще направите, ако отидете тамъ. Не, г-нъ Лафчиевъ! Понеже азъ нося отговорността прѣдъ общественото мѣние, както казахъ, прѣдъ Народното Събрание и прѣдъ законитѣ, оставѣте ми избора свободенъ, помъ законътъ не ми е турилъ прѣчка въ това отношение. Ами прѣдставѣте си, ако е ограниченъ министърътъ: по указание на народнитѣ прѣдставители, може да попадне на човѣкъ, на когото да нѣма довѣрие.

С. Лафчиевъ: Азъ не Ви говоря за указания! Защо злоупотрѣблявате и стѣпвате на фалшива почва?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Моля, моля, Вашата логика се свежда въ това.

С. Лафчиевъ: Не е така.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Като ми давате указания такива: трѣбва да избирашъ отъ еди-каква си степенъ, отъ еди-каква си положение човѣкъ, това е просто указание. Това само по злоупотрѣбление на парламентарния редъ може да става задъ вратата между министри и депутати, а не да се въвежда като принципъ и право на народнитѣ прѣдставители.

Сега ми казва г. Лафчиевъ: „я вижте закона за окръжнитѣ инспектори какъ туря условия; оттамъ вземѣте поука.“ Азъ ще кажа на г. Лафчиева: да, и Вие вземѣте оттамъ поука. Защо? Защото, когато законодателятъ иска да тури извѣстни условия за назначаване на административни чиновници — защото главниятъ образъ и инспекторитѣ сж административни чиновници, като органи на министерството по надзора, — изказвалъ ги е, а когато не е искалъ да ги тури, прѣмълчавалъ ги е. Като съпоставите разпорежданията за назначението на чиновници въ министерството и назначението на инспекторитѣ, ще видите, че разпорежданията на законодателя сж такива: въ министерството не е турилъ ограничение, а когато желае да тури ограничение, изказва го; казва го въ § 5 отъ закона за инспекторитѣ. Значи, съпоставянето на тѣзи два закона, което правите Вие, г-нъ Лафчиевъ, е противъ Васъ, а не противъ мене. (Н. Поповъ: Неволно е пропусналъ законодателятъ! — Ц. Таславковъ: Законодателятъ не грѣши!)

Ненавръмненото назначаване на учителитѣ. Признавамъ този фактъ, защото е грѣхъ на всички министерства въ България отъ създаването на Княжеството доднесъ. Той вече стана една хроническа болестъ въ България. Ако има грѣхъ, иматъ го всички управляващи това министерство досега, но

не е само отъ нерадение, г-да народни прѣдставители, това забавяне. То е и по свършено специални причини за положението на учителя. Азъ не искамъ да влизамъ въ подробности по този въпросъ, но ви заявявамъ, че съ законопроекта, който се внася, това зло се прѣмахва. Ако е въпросъ да взема ангажментъ да прѣмахна това зло, то е че съ законопроекта се прѣмахва: веднажъ назначенъ учителъ, не може да се прѣмѣства, не може да се уволнява, освѣнъ по изрично прѣдвидени въ закона причини. Така ще се избѣгне въ бѣдѣше това зло.

Азъ ще прѣмина безъ отговоръ, г-да народни прѣдставители, за нѣкакви фаворизации, дѣто се каза, че се правятъ на чиновници. У мене никой нѣма да намѣри фаворизация. Азъ ще бѣда еднакво строгъ и къмъ приближенитѣ къмъ мене, ако ги има, и къмъ отдалеченитѣ отъ мене. Какво се е правило досега, азъ нѣма да давамъ отчетъ какво се е правило отъ другитѣ. Ще си иматъ мѣстото упрецитѣ, или внушенията, или указанията, ако догодина азъ ви прѣдстави единъ бюджетъ, и ще имате прѣдъ себе си едногодишната ми дѣятелностъ като министъръ на Просвѣщението, ще може да ме критикувате и тогава ще отговарямъ. Понататѣкъ не искамъ да отговарямъ. Важно е за назначаването на инспекторитѣ. Ще ви кажа за назначението на инспектора, когото азъ назначихъ, дали отговаря на ценза или не. Азъ не съмъ съгласенъ съ тѣлеуването на закона, направено отъ г. Лафчиева, и по-правъ въ това отношение е г. Вайковъ. Условиата, прѣдвидени въ закона за инспекторитѣ, не сж условия, които трѣбватъ съвкупно, (С. Лафчиевъ: И азъ съмъ съгласенъ.) за да бѣде назначенъ единъ училищенъ инспекторъ. Защото, ако се искаше съвкупностъ, едвамъ, г-да прѣдставители, Моженъ ще можемъ да намѣримъ за окръженъ инспекторъ. Само той може да отговаря. (С. Лафчиевъ: Между 700 души съ висше образование сѣ ще намѣрите 12 души.) 12 души, които да сж били директори, инспектори, първостепенни учители, да сж се отличили въ учителската си дѣятелностъ и съ писане въ литературата и училищното поле, ей Богу, такъвъ може да бѣде само Моженъ. И затова азъ поддържамъ, че назначения отъ мене Карановъ отговаря на условията. Ако специално ми направите запитване, азъ ще ви дамъ всички свѣдѣния, но сега азъ поддържамъ, че той отговаря на всички условия, които се изискватъ за назначението му на длъжностъ инспекторъ. Но важенъ е, г-да прѣдставители, другиятъ въпросъ, който се загатна отъ г. Лафчиева, прилагането на чл. 10. Прилагането на чл. 10 ние трѣбва да го прѣслѣдваме, ние трѣбва да го изискваме. Каквито измѣнения и да ставатъ въ законитѣ у насъ, ние трѣбва народния си езикъ, като езикъ на първоначалното образование, да го задържимъ, защото съ нашия езикъ е свързанъ и българскиятъ гений, т. е. той само съ този езикъ може да се прояви. Прочее, всички български граждани трѣбва

да ги образуваме въ този езикъ. То е наше достойнство и не трѣбва да се отчуждаваме отъ него. Съ този въпросъ е свързанъ и въпросътъ за чл. чл. 210 и 211 отъ закона за народното просвѣщение, както и на чл. чл. 215 и 216. Азъ захванахъ да полагамъ усилия — не ща въ подробности да влизамъ сега, и нѣма да се похваля, че сериозно нѣщо е, защото още нищо плодъ не е даденъ отъ моитѣ постижки, — но важното е, че захванахъ да правя постижки, за да се прилага. Не можемъ, ще си призная, съ брѣдва да го разсѣчемъ, защото едно трѣнливо положение е създадено на българскитѣ правителства отъ създаването на този законъ и така се е влачилъ този въпросъ отъ създаването му доднесъ. Но нѣма да се откаже, че ние трѣбва да си упражнимъ тѣзи права. Кой именно? Ако е въпросъ за частнитѣ училища, създадени за българскитѣ подданици, макаръ и отъ друга народност, трѣбва да имаме пълненъ контролъ на тѣхъ, прѣдвиденъ въ закона. Ако има създадени училища отъ чужди подданици, съ дѣца на чужди подданици въ тѣзи училища, ние много малко трѣбва да се интересуваме, а именно толковъ, колкото ни дава право чл. 215. Какво? Да знаемъ дѣ ще се помѣщава, дали нѣма да е гнѣздо на епидемии и колко ученици го посѣщаватъ, да не го посѣщаватъ и наши ученици, защото, ако посѣщаватъ наши ученици, ще дойдемъ на чл. 216 и тогава ще искаме контролтъ да е по-голѣмъ. Азъ ви казвамъ, колкото моитѣ сили помагатъ, колкото помагатъ силитѣ и на моя колега отъ Външнитѣ Работи, защото сега тѣй се е създадо положение, ще гледаме тия неудобства да отстранимъ. Досега нищо не сме направили, защото, както ви казахъ, много трѣнливо положение е създадено отъ 10—11 години по този въпросъ. Но ще се махнемъ да отстранимъ това зло.

За вечернитѣ училища и свършившитѣ въ тѣхъ отговори се. Азъ ще говоря, когато дойде надлежниятъ проектъ. Съ това мисля, че отговорихъ на по-важнитѣ направени бѣлѣжки отъ нашитѣ оратори по този параграфъ.

Прѣседателътъ: Има двѣ прѣдложения отъ г. Влайкова, има и едно прѣдложение отъ г. Мирски. (К. Мирски: Искамъ думата!) Питамъ г. Влайкова, отказва ли се отъ тѣзи двѣ прѣдложения, или трѣбва да ги туримъ на гласуване?

Т. Влайковъ: Първото прѣдложение относително унищожението на втората директорска длъжностъ азъ бихъ го оттеглилъ, ако г. министърътъ заяви, че той ще има прѣдъ видъ да създаде отдѣлни гимназии, а не да остави пакъ този купъ отъ малки гимназии.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Инакъ нѣма смисълъ. Азъ Ви моля да си оттеглите прѣдложението.

Т. Влайковъ: Тогазъ, оттеглямъ го. А за второто прѣдложение?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Кое е то?

Т. Влайковъ: За поддиректорската длъжностъ въ Пловдивската библиотека. Вие се съгласихте въ комисията.

Прѣседателътъ: Длъжността поддиректоръ на Пловдивската народна библиотека и музей да се зачеркне. Който приема...

К. Мирски: Моля, моля, искамъ думата.

Прѣседателътъ: Какво? Чакай де!

К. Мирски: Трѣбва да говоримъ по-напрѣдъ, г-не; тукъ е Събрание, а не даскалница. Послѣ, като се свърши говоренето, се турятъ прѣдложенията на гласуване. Нѣма да Ви учимъ на стари години! Искате да бждете даскалъ, а пъкъ трѣбва да Ви учимъ! Дайте ми думата, искахъ я три пѣти.

Прѣседателътъ: Азъ ще ви прочета неговото прѣдложение.

К. Мирски: Азъ искамъ да говоря и по-нататкъ нѣма да отидете, прѣди да говоря; туй да го знаете!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Вие за какво искахте думата? За едно прѣдложение...

К. Мирски: Вие не сте адвокатъ на прѣседателя.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Нѣма да Ви вземе никой думата!

К. Мирски: Стойте малко! Има прѣдседателъ. Вие сте адвокатъ у Васъ си.

Прѣседателътъ: Г-нъ Мирски има думата; 100 пѣти я има. (Смѣхъ.)

К. Мирски: Г-да народни прѣдставители! Азъ много съжалявамъ, дѣто се принуждаваме нѣкой пѣтъ да учимъ единъ нашъ учителъ. Може би, защото е поостарѣлъ, нѣкой пѣтъ става нужно да го поупачимъ за нѣщо. Но ако Камарата не трѣбва да се обръща на говорилница, тя не бива да се обръне и на училница; тукъ не сме въ училище.

Азъ станахъ да мотивирамъ поправката, която направихъ на § 1, но прѣди това не мога да не кажа, че за това какви реформи сѣ нужни по учебното дѣло; за това кой отъ насъ е феминистъ и кой не е, кой е партизанинъ на това или онова учение, ще говоримъ съ врѣме и на мѣстото му. Тукъ обсъждаме § 1 по бюджета за народното просвѣщение и, защото всички искаме тази година да изкараме бюджетитѣ прѣди Нова-година, трѣбва още повече да говоримъ само по прѣдмета, а, за жалостъ, г. Министърътъ на Просвѣщението най-малко говори сега по прѣдмета. Азъ прѣди да си

мотивирамъ поправката, имамъ честъ да поискамъ едно обяснение отъ почитаемия Министъръ на Народното Просвѣщение. Г-нъ Иванъ Карановъ билъ ли е директоръ на нѣкоя гимназия или на педагогическо училище?

Прѣдседателътъ: Не е време за запитване. Не Ви давамъ думата!

К. Мирски: Обяснение искамъ, Дѣдо!

Прѣдседателътъ: Нѣмашъ думата!

К. Мирски: Да се запише въ протокола, че ми я отнемате.

Прѣдседателътъ: Говори си върху прѣдложението!

М. Такевъ: Нали 100 пѣти има думата?

К. Мирски: Г-нъ Министърътъ на Просвѣщението е длъженъ да даде това обяснение, но, разбира се, не е длъженъ да го даде въ течение на моята рѣчь. Моята поправка е слѣдующата: тъй като всички трѣбва да бждемъ партизани на принципа, да се не учрѣждаватъ длъжности и институти освѣтъ по законодателенъ редъ, затуй бѣлѣжикитѣ у бюджетопроекта на страница 10 и 12 трѣбва да прѣтърпятъ измѣнение. Тѣ гласятъ така: вториятъ директоръ се прѣдвижда за отъ 1 септемврий 1903 г.; вториятъ секретарь-отчетникъ се прѣдвижда отъ 1 септемврий 1903 г. Съ други думи, за отъ 1 септемврий 1903 г. се нарежда, щото да има въ столицата двѣ мъжки и двѣ женски гимназии. Това нѣщо не може да се рѣши сега съ забѣлѣжки; нужно е за това законодателно прѣдложение, което да се приеме, откато се обсъди три пѣти наредъ. Затова азъ моля г. Министра на Просвѣщението да се съгласи, щото тази бѣлѣжка да гласи друго-яче, а именно: „втори директоръ и втори секретарь-отчетникъ се прѣдвиждатъ за въ случай, че се издаде законъ, да има въ София отъ 1 септемврий 1903 г. по двѣ гимназии. Тѣй е законното. Моля обяснението на г. министра.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Нѣма какви обяснения да давамъ, защото за отварието на гимназии . . .

К. Мирски: За Ивана Карановъ!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Не желая да Ви отговоря.

К. Мирски: Държавна тайна, значи?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Направѣте формално питане и ще Ви отговоря. За да се отвори гимназия, споредъ закона не се иска законодателно прѣдложение.

Т. Влайковъ: Г-нѣ министри, чл. 112 отъ закона за народното просвѣщение гласи: „Откриването на нови такива училища става по законодателенъ редъ, ако разносикитѣ за поддържането имъ трѣбва да се покриватъ изцѣло или отчасти отъ държавния бюджетъ.“ Това е за срѣднитѣ училища.

М. Такевъ: A plus forte raison!

К. Мирски: На туй какво ще кажете?

Прѣдседателътъ: Ще туря на гласуване, първо, прѣдложенията, които сѣ дадени върху § 1.

Първото е отъ г. Влайкова. Г-нъ Влайковъ прѣдлага да се зачеркне въ § 1 на стр. 16 длъжността поддиректоръ на Пловдивската народна библиотека и музей.

С. Лафчиевъ: Двѣ думи за обяснение. Искамъ да отговоря на г. Влайкова.

Прѣдседателътъ: Ако вземемъ да отговаряме, нѣма да има край. И азъ имамъ да отговарямъ, но тогава нѣма да има край.

С. Лафчиевъ: Ние сме народни прѣдставители и имаме право всѣки пѣти, споредъ правилника, да вземаме думата.

Прѣдседателътъ: Азъ ти се моля да седнешъ на мѣстото си.

С. Лафчиевъ: Азъ искамъ да отговоря на г. Влайкова и на г. министра.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Какво ще питате? Тукъ е поставенъ въпросътъ тѣй. Отъ 1 септемврий трѣбва да се отвори втора гимназия. То е свързано съ законопроекта. Г-нъ Константиновъ ме пита: ако падне законопроектътъ? Нѣма да отворимъ гимназия — това го казахъ и одеѣ. То е чиста административна мѣрка.

М. Такевъ: Сега се опрѣдѣли.

Докладчикъ И. Вобековъ: И одеѣ г. министърътъ го каза.

Прѣдседателътъ: Моля ви се, които сѣ за прѣдложението на г. Влайкова: да се зачеркне длъжността поддиректоръ въ Пловдивската народна библиотека и музей, да си вдигнатъ рѣката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Прѣдложението на г. Мирски е: забѣлѣжикитѣ къмъ § 1 да се измѣнятъ тѣй: втори директори и втори секретари-отчетници се прѣдвиждатъ, въ случай че се издаде законъ да има въ София 2 мъжки и 2 дѣвически гимназии. Които приематъ това прѣдложение, да си вдигнатъ рѣката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Полагамъ на гласуване параграфа тъй, както се прочете отъ г. докладчика, и моли ония, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема. (Гласове: Отдихъ дайте малко!)

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ г. Д-ръ А. Ходжевъ.)

Докладчикъ И. Вобековъ: Г-на народни прѣдставители! Прѣди да почна § 2, считамъ за пужно да дамъ нѣкои обяснения, които трѣбва да се запишатъ въ стенографическиятъ протоколи, защото снощи, когато почнахъ да чета първия параграфъ, въ началото станаха нѣкои измѣнения въ комисията, които трѣбваше да ги обясня, но въ това врѣме, когато четохъ първия параграфъ, станаха нѣкои прѣпирки и не вѣрвамъ да сж били вписани въ стенографическиятъ дневници. Затова считамъ за пужно да дамъ обяснения по измѣненията, които сж станали въ комисията. Тѣзи измѣнения сж слѣдующитѣ: отъ 7 извънредни професори се увеличила на 11. (М. Такевъ: На коя страница?) На първа страница. Въ Висшето училище били сж 7 извънредни професори, комисията ги увеличила на 11, като намали доцентитѣ отъ 12 на 8, съ прѣвидената заплата. Затова считамъ за пужно да дамъ тия обяснения, прѣди да се почне вториятъ параграфъ. (Чете.)

„Глава II.

Веществени разходи.

„§ 2. За наемъ здания — врѣменни 122.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване. Моля ония, които приематъ § 2, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 3. За канцеларски принадлежности, споредъ § 14 отъ правилника за произвеждането и оправдаването на държавнитѣ разходи; за отопление, освѣтление, купуване пишущи машини, печатане вѣдомости, бланки, законопроекти и всѣкакъвъ видъ официални издания; за пощенски разноски: писма, телеграми, телефонни абонаменти, посылки, колети и т. п.; за водосветъ въ училищата, изповѣдь и причащаване на ученицитѣ, молебни и пр.; за миене, чистене и дезинфекциране на зданията; за надници на работници по чистене зданията, а на други съ коне по снабдяване съ вода резервоаритѣ и парнитѣ котли за централнитѣ отоплення; инсталация и абонаментъ за електрическо освѣтление — 100.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване. Моля ония, които приематъ § 3, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 4. За купуване и репарация мобили, малки поправки и приспособления на зданията, обдържане на послѣднитѣ и на сбиркитѣ; направа гимнастики, ботанически градини и тѣхното обграждане; купуване сѣмена и дървета за градинитѣ, както и разноски по тѣхното обработване и поддържане; за поддържане въ изправностъ и за доизпълняване уредитѣ, направа клѣтки, огради и приспособления за метеорологическиятъ станции; снабдяване съ необходимитѣ инструменти за парнитѣ отоплення и поправката имъ — 50.400 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване. Моля ония, които приематъ § 4, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 5. За учебни помагала, книги съ подвързията и разноски по прѣнасянето имъ, списания, вѣстници и др. (безъ библиотекитѣ и музеитѣ), за инструментни материали по ржчната работа, газолинъ за лабораториитѣ и др. (отъ тѣхъ за Висшето училище 40.000 л.) — 100.000 л.“

С. Лафчиевъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣвидената сума за Висшето училище 40.000 л. е повече отъ недостатѣчна. Висшето училище съ всичкитѣ негови институти се нуждае отъ една сума много по-голѣма отъ тая, която се прѣдвижда. Толкова институти, толкова лаборатории едва ще могатъ да си доставятъ най-пужното. Тая сума разпрѣдѣлена между историческия, литературния и другитѣ отдѣли, на всѣки отдѣлъ се пада само по 1.600 л., а пъкъ тѣ, споредъ едно рѣшение на министерството, трѣбва всѣка година само за библиотека да внасятъ по 2.000 л. Слѣдователно, не само че не могатъ да купятъ ново нѣщо за библиотеката, но и отпуснатата имъ сума нѣма да достигне за изплащане направенитѣ по-отрано ангажменти. Затова ще моля сумата въ параграфа за Висшето училище да бѣде повишена, ако не 60.000, то поне на 50.000 л. Нашитѣ гимназии сж се постарали да си доставятъ всички учебни помагала, и сега, ако иматъ нужда, то е отъ попълнение сбиркитѣ на учебнитѣ помагала и библиотеки. А Висшето училище има нужда отъ снабдяване още нови помагала и книги, та трѣбва несравнено по-голѣма сума, отколкото тази, която се прѣдвижда тукъ. И затова азъ моля г. министра да се съгласи, ако не на 60.000 л., то поне на 50.000 да се увеличи параграфътъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители! По този въпросъ азъ надѣлго и широко говорихъ и съ професоритѣ въ Висшето училище. Тѣ иматъ повече претенция за учебници и книги да купуватъ, отколкото други инструменти

въ лабораториите — тамъ се вижда, че пѣма нужда отъ тѣзи работи. Една частъ харчатъ за газолинъ, който и денемъ и пощемъ гори въ лабораторията, но за недостатъкъ на инструменти не ми посочиха. Посочиха ми недостатъкъ отъ книги, но толкова исканията бѣха голѣми, дѣто, ей Богу, не смѣи тукъ да кажа. Казаха: за книги всѣка година по 100.000 л. искаме. Ами може ли да бѣде това? (М. Такевъ: Искать 100.000, да имъ дадемъ 50.000.) Но тая сума, която имъ даваме тая година, е достатъчна. Тѣ миналата година минаха съ 30.000 л., отъ които за 7.000 л. купиха двѣ сбирки и 23.000 л. похарчиха за газолинъ и книги. Тази година колко и да похарчатъ за газолинъ, пакъ останалата частъ ще употребятъ за книги; затова азъ ви моля да остане параграфътъ, както е прѣдвиденъ отъ насъ.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 5 и моля ония, които го приематъ тѣй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Собрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 6. За командировки и за научни изслѣдвания — 15.000 л.“

С. Лафчиевъ: Моля г. докладчика да обясни какви сѣ тѣзи научни изслѣдвания.

Докладчикъ И. Вобековъ: Които събиратъ въ странство.

С. Лафчиевъ: Не...

Д. Петковъ: Г-нъ докладчикътъ не е свѣдуещъ по тѣзи работи. Питай министра.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 6.

С. Лафчиевъ: Азъ искамъ нѣкои обяснения. Какъ така?

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Искате ли да говорите, г-нъ Лафчиевъ?

С. Лафчиевъ: Не, азъ искамъ обяснение отъ г. докладчика.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Той не знае.

Докладчикъ И. Вобековъ: Азъ казахъ.

С. Лафчиевъ: Тогава за да знае нека се обърне къмъ г. министра.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Вие не замѣствайте другитѣ.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Вие знаете, г-нъ Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ: Азъ зная, но другитѣ хора може да не знаятъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Който иска да знае, трѣбва да ме запита.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 6 и моля ония, които го приематъ тѣй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Собрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 7. За формено облѣкло на разсилнитѣ и слугитѣ (въ централното управление, Висшето училище, гимназитѣ мъжки и дѣвически въ София, петокласнитѣ дѣвически и трикласни мъжки училища въ София, рисуващото училище, библиотекитѣ и музеитѣ въ София и Пловдивъ и централната метеорологическа станция) — 5.400 л.“

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 7. Който е за него, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Собрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 8. За изплащане комисиона, остатъци и други суми на Българската Народна Банка за прѣводи въ странство — 1.200 л.“

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 8. Който е за него, да вдигне ржка. (Болшинство.) Народното Собрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.)

„Глава III.

Стипендии.“

§ 9. За поддържане на сѣществуващитѣ стипендианти при учебнитѣ заведения въ България — 18.000 л.“

А. Каранешевъ: Г-да народни прѣдставители! Вчера, когато говорихъ, азъ казахъ, че тукъ слѣдъ § 9, споредъ миналогодишния бюджетъ, е заличенъ единъ параграфъ, който, мисля, бѣше 17.000 л. Би трѣбвало да има тукъ § 10. При стипендитѣ да се прѣдвиди една сума отъ 20.000 л. — която миналата година е била 17.000 л. — за пособие на учящи се въ странство бѣдни младежи и за тии, на които имъ оставатъ нѣколко мѣсеца да довършатъ, но нѣматъ срѣдства да довършатъ и се обръщатъ къмъ министерството за помощъ. Азъ пѣма да повтарямъ мотивитѣ, които казахъ вчера, кои е причината, която е накарала г. министра да зачеркне този параграфъ. Обяснението на г. министра въ комисията бѣше, че не били раздавани справедливо. Азъ казахъ вчера, пакъ може да се раздаватъ справедливо тия помощи на студентитѣ. Отъ бѣднитѣ, които искатъ помощъ, комисията която разпрѣдѣля тия помощи, може да изисква

отъ студента свидетелство за бѣдностъ, свидетелство отъ факултета, дали е редовенъ, посѣщава ли редовно университета и за успѣха му — да се даватъ на бѣдни, а не на богати, както е било досега. Азъ зная, че и миналата година се раздадохъ тѣзи помощи несправедливо. Азъ нѣмамъ списъка тукъ, но дадохъ се помощи миналата година на студенти, бацитѣ на които иматъ стотини хиляди лева въ Банката. Разбира се, дадохъ се малки помощи и на студенти, които сж свършено бѣдни. Така щото, азъ ще ви моля, г-да народни прѣдставители, да се съгласите да се прѣдвиди една сума отъ 20.000 л. за помощи на бѣдни студенти въ странство и моля г. министра да ми отговори отъ какво се е ръководилъ, за да зачеркне параграфа за тѣзи помощи.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ зачернахъ тази сума по слѣдующитѣ съображения. Тази сума варира между 15—20.000 л. и условията за отпущане на тия помощи сж слѣдующитѣ: да прѣдставятъ бѣлѣжки на успѣха, който иматъ горѣ-долу, че слѣдватъ и че сж бѣдни. Толкова много души искатъ отъ тѣзи пари, защото всички прѣдставятъ потребнитѣ документи, дѣто помощта не е ефикасна: просто тѣзи пари се хвърлятъ. Ако се отпущатъ на всички, които заслужаватъ, отъ тѣзи пари, 15—20.000 л., ще се падне на човѣкъ по 40—50 л., а това какво значи? Нищо не значи, съ него нищо не си помагатъ въ учението, ами само ще зальжкатъ хазайката си за наема за единъ мѣсець — нищо не се помага. Азъ разбирамъ да има нѣкои полтежки условия за даването, да може да се даватъ по 4—500 л., щото да може да поминатъ едно полугодие; ами съ по 40—50 л. никаква помощ не се прави. И като сж ходатайствата толкова много и за да се задоволятъ, по 50—80 л. трѣбва да се даде на всѣки едно, и като се изключатъ едно-двѣ ходатайства, другитѣ ходатайства, или много отъ тѣхъ, сж ужасни и за такава работа се отнасятъ отъ всѣка една страна, и така се заблуждаватъ органитѣ, които ще трѣбва да разпрѣдѣлятъ тия суми, щото, азъ ви казвамъ, че не ще бѣда увѣренъ дали заслужено ще се раздаватъ тия пари. За да избѣгнемъ, прочее, тази грѣшка, за да разпрѣдѣляме паритѣ незаслужено и да не облекчаваме положението на тѣзи бѣдни студенти, азъ мисля, че е по-добрѣ да ги нѣма тия пари.

А. Каранешевъ: Г-нъ прѣдседателю! Азъ имамъ едно прѣдложение тамъ и моля да се гласува.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 9, обаче има една поправка направена отъ г. Каранешева, та по-напрѣдъ неа ще положа на гласуване. Тя има слѣдующето съдържание: (Чете.) „Въ гл. III да се прибави къмъ стипендии и § 10: за помощи на ученици

въ странство 20.000.“ Които сж за тая поправка на г. Каранешева, да вдигнатъ рѣка. (Менпештво.) Народното Събрание не приема.

Които сж за параграфа тѣй, както се прочете, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.)

„Глава IV.

§ 10. Инспекция и поддържка на общинскитѣ училища.

12 окръжни училищни инспектори по 4.680=56.160 л.
36 околийски училищни инспектори „ 2.136=76.896 „

За пѣтни безотчетно (на окръжнитѣ инспектори по 720 л. годишно и на околийскитѣ по 480 л., съгласно чл. 12 отъ закона за инспекцията) 25.920 „

За съдържание на 12 секретари на окръжнитѣ инспектори (по 1.200 л. годишна заплата едному), писари и прислуга на сѣшитѣ инспектори 43.600 „

Г. Кърджиевъ: Г-да народни прѣдставители! Законътъ за инспекцията на народнитѣ училища въ чл. 9 казва: (Чете.) „Околийскитѣ училищни инспектори се раздѣлятъ на първостепенни, второстепенни и третостепенни“, а въ чл. 11 говори: (Чете.) „Първостепеннитѣ околийски инспектори получаватъ годишно 3.000 л.; второстепеннитѣ — 2.520 л., и третостепеннитѣ — 2.220 л.“ Тѣй като, споредъ закона, инспекторитѣ се подраздѣлятъ на разреди и платитѣ имъ сж прѣдвидени, въ туй врѣме гледаме въ бюджетопоекта по Министерството на Народното Просвѣщение, че е прѣдвидена само една категория училищни инспектори и съ една заплата отъ 2.136 л. годишно. Туй ми се вижда противорѣчиво на закона, толкова повече че има инспектори, които сж повишени въ първа и втора степенъ, а тукъ всички се приравняватъ въ една степенъ, която дохожда послѣдна. Вижда ми се, прочее, че ще бѣде по-рационално да се приравни бюджетътъ съ закона. Азъ се научавамъ, че имало 4—5 души инспектори, които сж достигнали право на първостепенни и второстепенни; нека се прѣдвиди една по-крѣгла сума, та да може на тѣзи, които сж отъ първа и втора степенъ, да се увеличи тая сума, за да може да имъ се даде. По такъвъ начинъ ще примиримъ бюджета съ закона и ще бждемъ на пѣтя си като законодатели справедливи. На туй основание, давамъ една поправка, която ще моля народното прѣдставителство да приеме. Поправката е такава: (Чете.) „За съдържание на 36 околийски инспектори, споредъ степенитѣ имъ, 78.000 л.“ Увеличението е на сума отъ около 1.000 л. Моля да се направи туй увеличение кредита за околийскитѣ училищни ин-

спектори, които сж първостепенни и второстепенни, и да се не приравняват съ третостепеннитѣ, нѣщо, което не е справедливо.

П. Вжжаровъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ още въ послѣдната извънредна сесия изтъкнахъ важността отъ необходимостта на околийскитѣ училищни инспектори и то за всѣка една околия да има по единъ инспекторъ, ако искаме да оправдаемъ сумитѣ, които изживяваме за народното просвѣщение. И тогазъ народното прѣдставителство бѣ въ разположение да уважи това мое прѣдложение, ако уважаемиятъ г. прѣдседател на Народното Събрание не излѣзе и не заяви, че оттегля това сжщо мое прѣдложение съ увѣщание отъ респективния министъръ, че въ сегашната сесия той ще удовлетвори това наше искане. Азъ и сега правя това прѣдложение въ смисълъ, щото числото на околийскитѣ училищни инспектори да се увеличи съ още 25 души. Съ това ще имаме училищни инспектори за всѣка една околия. Ползата отъ тѣхното присѣствие въ градоветѣ е една отъ крайно належащитѣ и необходимитѣ.

Ц. Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ противъ мнѣнието особено на г. Кжрджиева, както и противъ онова на г. Вжжарова, а въ сжщото врѣме съмъ и противъ самия параграфъ, както е увеличенъ. Много пѣти се е говорило въ Народното Събрание тукъ по тия длѣжности и, вѣрвамъ, когато се гледа законитѣ, ще се вземе подъ внимание всичко, което се е казало тукъ, обаче азъ не вѣрвамъ никога, че отъ лицата, които заематъ тия длѣжности, ще се вземе прѣдъ видъ или закона, или онова, което се е говорило отъ хората, които сж натоварени да поправятъ тия институти. Инспекторитѣ у насъ съ каква длѣжностъ сж натоварени? Отъ една страна, а и главно за това, да инспектиратъ училищата, да видятъ всѣка година училищата въ отношение стопанско и въ отношение научно какъ сж наредени и какъ вървятъ: дали училищното настоятелство се грижи, щото училището да бѣде приготвено добрѣ, за да приеме посѣтителитѣ — дребната наша челядь, и дали учителитѣ, поставени тамъ, изпълняватъ съвѣстно своитѣ задѣлжения, т. е. могатъ да обучаватъ, споредъ онова, което законътъ прѣдписва, своитѣ ученици. По-отколѣ, прѣди да имаше този законъ, бѣше така: инспекторитѣ се избираха отъ народа, тѣ бѣха изборни чиповници и бѣха много рѣдки, отколкото сж сега, училищата, обаче, не бѣха по-малко, а учителитѣ дѣйствително бѣха по-малко. Защото тогава въ едно село единъ учителъ занимаваше 2—3, а понякога и 4 отдѣления, тия ученици отъ селскитѣ училища прѣспокойно отиваха и издържаха приемни изпити, за да постѣпятъ въ градоветѣ, въ класитѣ училища, и работата съвсѣмъ не куцаше. Учителитѣ бѣха улавяни направо отъ училищното настоятелство — инспекторитѣ въ това отношение нѣмаха никакъвъ гласъ

— и сѣ таки учителитѣ не бѣха по-лоши, отколкото сж днесъ. Днесъ инспекторитѣ възъ отъ контролирането, възъ отъ ревизирането на училищата въ учебно и стопанско отношение сж натоварени и съ административни работи: тѣ се грижатъ и за назначаването на учителитѣ, тѣ внимаватъ да не бѣде онеправданъ нѣкой учителъ, когото изключватъ; тѣ внимаватъ да се не назначи нѣкой учителъ, който не отговаря споредъ условията, които изисква законътъ. Но тѣ това го не правятъ. Тѣ днесъ сж по-добри агенти на властта, на властующата партия, на правителството, отколкото сж околийскитѣ началници. (П. Вжжаровъ: Не е вѣрно, г-нъ Таслаковъ!) Вие ще забѣлѣжите на много мѣста, че околийскитѣ началници се държатъ много по-толерантно, отколкото инспекторитѣ. Азъ за това имамъ примѣри и не ме прѣдизвиквайте да ви ги казвамъ като ми казвате, че не е вѣрно. (Нѣ кой отъ дѣсницата: Тѣ сж радослависти!) Не вѣрвамъ да държите нѣкой инспекторъ отъ друга партия.

Г-да народни прѣдставители! Наистина, тукъ не е мѣстото да говоримъ какви сж инспекторитѣ и какви трѣбва да бѣдатъ, но, когато ще отпускаме кредити, ние имаме право да кажемъ нѣколко думи за онова, което става тукъ, за да можемъ съ съвѣстъ и чисто сърце, въ пълно съзнание на работата, да вдигнемъ рѣка да отпуснемъ или не единъ кредитъ. Прѣди всичко, като ревизори на училищата въ учебно отношение, за инспекторитѣ азъ пѣмамъ какво много да кажа, защото има инспектори, които тази година сж дали бѣлѣжка за отличенъ успѣхъ на извѣстни учители, а идущата година, когато тия учители сж се видѣли неприятни на инспекторитѣ, защото сж станали неприятни на самата власт, даватъ имъ бѣлѣжка, че сж негодни и искатъ тѣхното увольнение. Случаятъ е за 3—4 учители въ Троянското градско първоначално училище, отъ които единиятъ е Иванъ Кабакчиевъ, другиятъ Власи Илиевъ и др., на които сжщитѣ инспектори години наредъ сж давали отлични бѣлѣжки и сж ги прѣдставлявали въ министерството за повишение и сж ги повишили, а тази година сж искали тѣхното увольнение, за слаба подготовка, за слабъ успѣхъ и за занимание съ други работи възъ отъ учебното дѣло. Вие виждате колко сж тия мамини контролѣри съвѣстни и лоялни. И защо става това? Отъ много доленъ, много низкъ капризъ. Защото прѣдставителитѣ отъ Троянъ Цѣтко Таслаковъ, за когото мислятъ инспекторитѣ, че тия учители сж му симпатични, е казалъ нѣколко думи въ Народното Събрание по адресъ на тия инспектори и още въ качеството си на училищенъ настоятел се е възпротивилъ на инспектора да тури кандидати за учители неговитѣ роднини, сестрини синове и пр. Това е капризътъ на тия училищни инспектори да гонятъ не само тия 3—4 души учители, които ви поменахъ, но и всички учители въ цѣлата околия. Такавъ е контролътъ, такава е ревизията въ учебно отношение. Може да заключите

по-нататък въ административно отношение какъ сж тѣ, какъ тѣ слушатъ и самото свое министерство. Бившиятъ Министъръ на Народното Просвѣщение, г. Тодоровъ, издаде едно окръжно, съ което обяснаваше точно какъ трѣбва да се разбира законътъ. Въ това окръжно има ясно указано, че общинитѣ сж свободни въ избирането на кандидатитѣ поне на вакантни мѣста. Когато ще се уволняватъ учители, имаше извѣстни ограничения отъ страна на това окръжно, трѣбваше нѣкои точки отъ закона да се изпълнятъ и рѣшитѣ на настоятелствата не бѣха развързани при уволняването, обаче, при назначаването на вакантни мѣста, рѣшитѣ на училищнитѣ настоятелства бѣха абсолютно развързани по духа на закона и по указанията на това окръжно. Тамъ имаше даже дѣто се казваше, че училищнитѣ настоятелства и съвѣтитѣ направо прѣдставляватъ за утвърждение извѣстни учители, като назначени отъ настоятелството, безъ да се произнасятъ тѣ, правилно ли сж назначени или не. Такива случаи имаше доста въ Троянъ и околията, дѣто училищнитѣ настоятелства, като видѣха мѣстата вакантни, произнесоха се за учители, които отговарятъ на условията. Ще посоча на нѣкои случаи, за да не бѣда голословенъ, и почтениятъ г. Вѣжаровъ да не казва, че не е вѣрно. Троянското училищно настоятелство на вакантна длъжностъ назначи учители Димитъръ Поповъ; Острицкото училищно настоятелство на вакантно мѣсто назначи учители Петко Табаковъ. Какво правятъ инспекторитѣ? Прѣдставятъ въпроса, особено за Димитра Поповъ, прѣдъ училищния окръженъ съвѣтъ да ги утвърди и прѣдъ министерството сжщо. Отговаритѣ на настоятелството: еди-кой си е утвърденъ за учителъ. Училищното настоятелство начело съ кмета съставляватъ актъ за постъпването му. Обаче научаватъ се веднага слѣдъ това, че този учителъ билъ родинина на Таслакова. Веднага взиматъ едно рѣшение въ окръжния съвѣтъ аѣ нос, че всички, които сж свършили винарското земеделѣческо училище въ Плевенъ, не могатъ да бѣдатъ учители въ околията и възъ основа на това постановление прѣдписватъ, късно вече, откакъ учителътъ е утвърденъ, тѣ прѣдписватъ, че този учителъ не може да бѣде учителъ и пращатъ другъ и искатъ отъ училищното настоятелство да имъ прѣдстави педагогисти. Въ с. Острець пъкъ друго-яче постъпватъ. Отиватъ инспекторитѣ: окръжниятъ Рачевъ и околийскиятъ Геневъ, и прѣпоръчватъ на селянитѣ да си намѣрятъ учителъ земеделѣецъ. Тамъ тѣ сж двама учители и единиятъ непременно да бѣде земеделѣецъ: „той сѣ ще знае нѣщо да ви научи за добитѣка, за орането, по горитѣ и пр., вземѣте земеделѣецъ“. Настоятелитѣ послушали инспекторитѣ и тѣхнитѣ съвѣти и назначили единъ земеделѣецъ и единъ другъ. Обаче, какъ и що, това момче се видѣло неприятно на тѣзи инспектори, и то пакъ по такава причина, че баща му имъ билъ неприятенъ: не щатъ да го утвърдятъ. Пращатъ другъ учителъ въ това село.

Селото, обаче, както винаги е постъпвало, не само тая година, но и другъ пътъ, не дава квартира на тоя учителъ, казва му, че не иска да го има, посочва му окръжното на министра и му казва: „ние сме взели рѣшение този човѣкъ да бѣде учителъ, а не вие, и затова нѣма да ви дадемъ квартира“. Този човѣкъ отишълъ да се оплаква на инспектора и инспекторътъ му казалъ: „ти ще отидешъ тамъ, а не на друго мѣсто; ти ще се натранишъ“. Той какво да направи? Прѣдстави си, едно село отъ 200—300, па, може би, и 400 кмци, хлѣбъ не му даватъ, квартира не му даватъ. Той се заселва въ съседното село и отива оттамъ сутринта да отваря училището. Събиратъ се настоятелитѣ, по-първитѣ селяни начело съ кмета, отиватъ и му казватъ: „г-не, ти ако искашъ да си учителъ, трѣбва да си съгласенъ съ насъ. Ти знаешъ законитѣ и трѣбва да знаешъ имаме ли право да назначаваме учители или не, и ако видишъ, че имаме, да си отидешъ“. И той си отишълъ. Сега е писано да се разсѣдва, че тия селяни сж прѣстѣпили закона, като сж прѣнебрѣгнали едно законно рѣшение на министерството и на учебния съвѣтъ. Но учителътъ Табаковъ, за когото тѣ сж рѣшили, и доднесъ учителствува въ училището. Моля ви се, докогато по такъвъ начинъ се управлява учебното дѣло, докогато такива хора стоятъ като училищни инспектори окръжни и околийски, докогато по такъвъ начинъ се направлява нашето учебно дѣло, оправдава ли се нашиятъ министъръ да прѣдставлява не само както е билъ лани бюджетътъ, ами съ едно увеличение още отъ 32.000 л.? Азъ мисля, че не. Ние не сме почувствували кой знае какви нужди. Азъ винаги съмъ говорилъ, че не инспекторитѣ ще показватъ на учителитѣ какъ се прѣподава, не инспекторитѣ ще показватъ какъ се уславятъ учители — това сж бацитѣ на дѣцата, това сж тия бащи, които подъ турското робство още сж знаели какъ да си избиратъ учители и сж избирали по-добри, отколкото откогато съществува законътъ. Азъ ще ви покажа примѣръ. Въ с. Калейца, Троянска околия, имаше единъ учителъ, който не знаеше да чете и да пише и когото и за говедаръ не щѣха да турятъ — Найдентъ Поповъ. Никѣдѣ не го допущаха да стане учителъ, а не само въ това село, и това село избираше всѣкога най-добрия учителъ въ цѣлата околия: но щомъ се тури въ сила законътъ на Живкова, веднага този Найдентъ Поповъ стана учителъ въ това село. Това можѣ да донесе законътъ; и маса други примѣри. Но да положимъ, че ние сме такава държава, щото безъ законъ не може да се управлява, че всичко трѣбва да се налага отгорѣ, че трѣбва да се отнеме всичко отъ партизанското наше самоуправление и да кажемъ, че поне тоя законъ е полезенъ. Е добръ, ако съществува тоя законъ, защо не го изпълняваме? Защо тия мамини синове, които сж турени да го изпълняватъ, не го изпълняватъ? И ако г. министърътъ, когото много уважавамъ, както и уважаемиятъ неговъ прѣдшественикъ, ми кажатъ, че азъ правя злѣ, дѣто разкри-

вамъ тия работи, бихъ си взелъ думата назадъ. Бившиятъ министъръ, г. Тодоровъ, е прѣдписалъ нѣколко пѣти на тия инспектори да изпълнятъ рѣшението на настоятелството, но тѣ и доднесъ не сж го изпълнили. Е, тогава? Азъ не мога да дамъ отговоръ на това. Дайте го вис, искайте го отъ когото щете, но работата стои така.

Друго. Отъ какво се оправдава сѣществуването на окръжни училищни инспектори и околийски училищни инспектори? Защо е тази степенъ, да има единъ надъ другъ? Тѣ трѣбва да бѣдатъ равни; тѣ сж инспектори, тѣ ще инспектиратъ всички, които сж подчинени на тѣхъ. Защо и тукъ трѣбва да има генерали, полковници, подполковници? Това е съвършено непотрѣбно. Защо е тази канцеларщина, която се прави и която обрѣмнява и бюджета и се натрупва работа: че околийскиятъ инспекторъ трѣбва да донесе на окръжния, а окръжниятъ на министерството? Трѣбва да сѣществуватъ само околийски инспектори и, ако е нужно, направѣте за всѣка околия по единъ инспекторъ. Азъ за себе си ще кажа, че нѣма нужда за всѣка околия да има инспекторъ, а менѣ ми се струва, че голѣмитъ околии могатъ да иматъ по единъ инспекторъ, а по-малкитъ на двѣ околии по единъ инспекторъ. Не инспекторитѣ, не пѣдаритѣ пазятъ лозето, а страхъ лозе пази. Какво ще има тогава? Хайнаджията учителъ ще трѣбва всѣкога да трепери отъ инспектора, а който е добъръ учителъ, той ще си изпълнява съвѣстно дълга, както прилича. Ето защо, г-да прѣдставители, азъ бихъ молилъ г. министра да се съгласи, да нѣма окръжни инспектори, а пѣкъ числото на околийскитѣ да направи колкото иска.

Ще да кажете, че законътъ не позволява това нѣщо. Добрѣ, ей сега ни говори г. Кжрджиевъ, че законътъ е нарушенъ: бюджетътъ не е съгласенъ съ закона. Завчера говорихме тукъ, че въ Сѣмѣната Палата се прѣдвиждатъ по закона 18 докладчици, а ние прѣвидѣхме 36. Законътъ не ни спѣна тамъ, хемъ тамъ въ Сѣмѣната Палата, дѣто трѣбва да гледатъ внимателно бюджетитѣ да сж съгласни съ закона. Тамъ като можѣ, тукъ ли не може? Намѣсто да имаме двама инспектори, ще има единъ, който горѣ-долу ще си изпълнява работата и нѣма да го спѣва никой.

Колкото се отнася за тия инспектори, за които говорихъ тукъ, безъ да имамъ намѣрение да прави запитване, ще моля г. министра да изслѣдва всички нѣща, които нахвърлихъ тукъ, и, ако не намѣри не само това, което казахъ, но и три пѣти повече, азъ ще си оттегля думитѣ, ще се откажа отъ своята депутатска неприкосновеностъ, ще искамъ да ме дадатъ подъ сѣдъ и да искатъ каквото щатъ удовлетворение. Обаче вис, г-да прѣдставители, трѣбва да бѣдете внимателни когато гласувате всѣка пара, всѣка стотинка тукъ, и когато ще гласувате бюджета, поне да бѣде оправдателно това увеличение, поне отъ нѣкоя страна да виждате, че нуждитѣ на страната изискватъ това уго-

лѣмение, и така да гласувате. Защото и другѣ пѣтъ сме говорили, вие сега гласувате разходния бюджетъ, а знаемъ, че тукъ има 20 прѣдставители, повече отъ страна на болшинството, които правятъ частни събрания и утрѣ ще се явятъ и ще искатъ едно намаление на поземелния данѣкъ съ 2.000.000 л., а сега като байраци вдигатъ рѣцѣ за увеличение. Сега вие ще гласувате и поземелния налогъ, и акцизъ, и всичко. Вие, когато нареждате вашия разходенъ бюджетъ, имате право да сваляте разходитѣ, но нѣмате право, когато прѣвидите вашитѣ приходи, послѣ да намалявате вашитѣ приходи, и, ако ги намаляте, ще направите едно зло, ще увеличите дефицита, а постоянниятъ дефицити вие знаете какво могатъ да докаратъ. Ето защо ще моля да се гласува този параграфъ, както е билъ въ 1902 г., безъ да се увеличава.

Б. Мирски: Г-да прѣдставители! Послѣдователенъ на това, което винаги поддържамъ, азъ не мога да се съглася съ г. Таслакова, щото да не отпускатъ кредитъ за окръжни и околийски инспектори. Азъ станахъ само да помоля, както г. Министра на Народното Просвѣщение, така и прѣдставителството, да ни се заяви тукъ, че ще се държатъ на служба инспектори, притежающи такива качества, каквито иска дѣйствующиятъ сега законъ за инспекторитѣ. Азъ знаа за единъ училищенъ инспекторъ на име Иванъ Караповъ въ Кюстендилъ. Негова милостъ нито е билъ взетъ измежду директоритѣ на гимназиитѣ и на педагогическитѣ училища, нито е ималъ висше образование, а само е билъ първостепененъ учителъ. Това послѣдното качество не е било достатъчно, за да го назначи г. министърътъ за директоръ, и азъ не мога да гласувамъ за този кредитъ, докато не чуя отъ г. министра, че това, което казвамъ, не е истина.

Т. Влайковъ: Правъ е г. Таслаковъ, като въстава противъ окръжнитѣ инспектори, защото тѣ внасятъ само една бъркотия: единъ стоварва отговорността на другия, другиятъ на другия, и не се знае кой е отговоренъ, и главно затова, защото за такива лица, понеже сж административни длѣжности, се назначаватъ обикновено хора по-близки до партията. Тѣзи съображения изказахме миналата година, когато бѣше внесенъ законътъ за измѣнението на закона за инспекторитѣ, но не се прие нашето прѣдложение, останахме съ тази двойна система и сега, щемъ-нещемъ, трѣбва да се подчинимъ. Обаче, едно трѣбва да искаме отъ г. министра: прѣди всичко, да се изпълнява законътъ, понеже, както забѣлѣжи г. Мирски, по отношение на нѣкои лица законътъ не е изпълненъ, а послѣ, независимо вече отъ изпълнението на закона, трѣбва да се подбератъ лица, да бѣдатъ прѣдадени на учебното дѣло и да бѣдатъ върховни пазители на интереситѣ на учебното дѣло, а не на други посторонни интереси. Защото всички тия възмутителни факти, които при-

веде г. Таслаковъ, не се дължатъ на института, а на лицата, които сж поставени тамъ. Азъ, доколкото помня, и миналата година г. Таслаковъ изнесе такива факти за отдѣлни лица въ Троянско и Тетевенско, и никой не обърна внимание на тѣхъ, а туй е печално. Значи, не е кривъ институтътъ, а криво е централното управление, че не взема въ внимание бѣлѣжките, които по нѣколко пѣти се повтарятъ тукъ, и избиратъ лица, които идатъ най-флагрантно да нарушаватъ закона; защото тѣзи работи, които се изказаха, сж просто нарушение на закона. Та желателно е, понеже така и така ни е наложена тази двойна система, г. министърътъ, като се стареа прѣди всичко да изпълнява закона, да го изпълнява по възможностъ така, щото да бжде въ интереса на учебното дѣло. Не е хубава, не е прѣпоръчителна тази система, дѣто и въ този институтъ, както и въ много други институти, се изваждатъ ветерани — както казватъ нѣкои, се изваждатъ изъ възглавницата, — хора, които сж се оказали негодни вече като учители и отъ редъ години насамъ сж зарѣзали учителството, а сж се заложили съ търговия, — да се изваждатъ отъ архивата и да се поставятъ на такива отговорни длѣжности. Желателно е да вземе г. министърътъ прѣдъ видъ това общо изказано желание и въ миналата сесия и сега, и, да го кажемъ друго-аче, да подмлади този институтъ дотогава, докогато той съществува.

Сега, малко по-другояче стои въпросътъ за околийскитѣ инспектори. Тѣ сж съ по-другъ цензъ. Сега, както е законътъ, не сж административни длѣжности, а сж чисто педагогически, тѣй да се каже, защото административната работа е въ рѣцѣтъ на окръжния инспекторъ. И доколкото знаа, този е единичниятъ случай, който г. Таслаковъ каза, и едвали не е изключение, при всичко че постигватъ и има оплаквания противъ него. И какво се работи въобще отъ страна на инспектората, същото работятъ и околийскитѣ инспектори. Но кой знае какъ, по едно криво мнѣние, миналата година и по-миналата година още този институтъ се осакати. Както бѣха напрѣдъ прѣдвидени 48 въ закона, намалиха ги на 24. И всички признаватъ, на и самиятъ почитаемъ прѣдседателъ на Народното Събрание въ двѣ свои брошури признава, че така поставенъ инспекторатътъ, не е инспекторатъ и не може да се постигне цѣльта, която се прѣслѣдва. Въ този случай ние не можемъ да се склнимъ и, ако се отпусне по-голяма сума за повече инспектори, добръ ще е, защото отпускатъ една сума отъ 4½ милиона за народнитѣ училища, безъ да има и нужниятъ надзоръ надъ учителитѣ и нужното уптване надъ тѣзи учители, защото инспекторитѣ не сж само за заплашване, както погрѣшно каза г. Таслаковъ, а единъ истински инспекторъ трѣбва да бжде и ревизоръ, да нагледва дали учителитѣ си изпълняватъ длѣжността и да сж наставници на учителитѣ. Та така само съ 24 души нищо не се постига. Въ всѣки случай, г. министърътъ прави

една стѣпка напрѣдъ, като иде да поразшири този персоналъ, но азъ мисля, че се пакъ и това не е достатъчно. Г-нъ министърътъ най-добръ съзнава колко инспектори сж нужни и заради това въ щатове, които се раздадоха, се прѣдвиждатъ 71. Азъ признавамъ, че тѣмко толкозъ не сж нужни, сир. за всѣка околия не трѣбва по единъ инспекторъ, защото има околии малки и вслѣдствие на това могатъ двѣ околии отъ единъ инспекторъ да се управляватъ. Но най-малкото, което трѣбва да направимъ, то е да се възстановятъ толкова инспектори, както бѣше въ първоначално врѣме, т. е. да се оставятъ поне 48 инспектори. Ето защо азъ нѣма да говоря повече по това нѣщо, но ще направя прѣдложение да се увеличатъ инспекторитѣ отъ 36 на 48.

С. Лафчиевъ: Азъ искахъ да направя една справка. Азъ искахъ да поддръжа прѣдложението на г. Кжрджиева. Г-нъ Кжрджиевъ направи едно прѣдложение, именно да поправи една съществуваща несправедливостъ. Между съществуващитѣ инспектори има такива, които прѣди 3 години сж повишени. Тѣ продължаватъ да функциониратъ номинално въ по-висша степенъ, а на дѣло получаватъ заплата на инспектори отъ по-долна степенъ. Азъ мисля, че съществуването на подобно нѣщо е несправедливо. Такава практика е несправедлива. Когато не го повишите, е едно онеправдание, а когато го повишите и не му давате заплата, която се слѣдва, е втора несправедливостъ. Такива сж двама или трима, но ще бжде добръ, ако се прокара прѣдложението на г. Кжрджиева. И азъ бихъ именно попълнилъ въ това отношение прѣдложението на г. Кжрджиева.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Ще пристѣпимъ къмъ гласуване на § 10. Най-напрѣдъ ще се гласуватъ поправките.

Първата поправка е на г. Кжрджиева и тя има слѣдующето съдържание: „§ 10. За съдържание на 36 околийски инспектори, споредъ степенитѣ имъ, 78.000 л.“ Който сж за тази поправка, да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Втората поправка е на г. Вжжарова, която е: „Числото на околийскитѣ училищни инспектори да се увеличи още съ 25.“ Който сж за тая поправка, моли да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Третата поправка е на г. Влайкова, която има слѣдующето съдържание: „По § 10, намѣсто 36, да се прѣдвидятъ 48 околийски училищни инспектори, за които да се прѣдвиди сумата 102.628 л.“ Който приематъ тая поправка на г. Влайкова, да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Който сж за приемането на § 10 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 11. За канцеларски принадлежности, отопление, освѣтление, купуване и репарация мобили, обдържане помѣщенията, печатане всѣкаквъ видъ официални книжа, публикации, наемъ помѣщения и др. — 27.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 11 и моля ония, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Сѣбрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 12. За изплащане $\frac{2}{3}$ отъ заплатитѣ на учителитѣ въ основнитѣ общински училища и $\frac{1}{2}$ отъ заплатитѣ на учителитѣ въ общинскитѣ окръжни и класни училища, съгласно чл. чл. 182 и 183 отъ закона за народното просвѣщение.

Основни училища.

	За 8 мѣсеца	
250 първостепенни учители по	1.680=	280.000 л.
760 второстепенни „ „	1.428=	723.520 „
2.085 третостепенни „ „	1.140=	1.584.600 „
2.305 новоназначени „ „	900=	1.383.000 „
430 волнонаемни учители съ годишна		
заплата отъ 420 до 1.500 л. включително		230.000 „

Класни училища.

Общински и окръжни мъжки гимназии (въ Разградъ), петокласни мъжки училища (въ Враца, Плевенъ, Ловечъ, Севлиево, Ст.-Загора, Т.-Пазарджикъ и Карлово) и четворокласни мъжки и смѣсени училища (въ Ямболъ, Копривница, Самоковъ, Котелъ, Чирпанъ и Панагюрище).

	За 6 мѣсеца	
1 директоръ	4.680=	2.340 л.
2 първостепенни учители по	3.900=	3.900 „
13 второстепенни „ „	3.120=	20.280 „
29 третостепенни „ „	2.640=	38.280 „
60 новоназначени „ „	2.100=	63.000 „
70 волнонаемни и командировани учители съ годишна заплата отъ 600 до		
2.100 л. включително		55.000 „

Общински и окръжни дѣвически гимназии (въ Русе и Шуменъ), петокласни дѣвически училища (въ Враца, Разградъ, Силистра, Видинъ, Плевенъ, Ловечъ, Казанлъкъ, Т.-Пазарджикъ, Кюстендилъ, Габрово, Свищовъ и Сливенъ) и четворокласни дѣвически училища (въ Карлово).

	За 6 мѣсеца	
2 директори по	4.320=	4.320 л.
5 първостепенни учители „ „	3.900=	9.750 „
19 второстепенни „ „	3.120=	29.640 „
36 третостепенни „ „	2.640=	47.520 „
24 новоназначени „ „	2.100=	25.200 „
90 волнонаемни и командировани учители съ годишна заплата отъ 600 до		
2.100 л. включително		70.000 „

Общински и окръжни трикласни мъжки училища (Берковица, Орѣхово, Бургазъ, Добричъ, Станимака, Кюстендилъ, Шуменъ, Казанлъкъ, Силистра, Ломъ, Хасково, Свищовъ и Горна-Орѣховица), дѣвически трикласни училища (Орѣхово, Ямболъ, Бургазъ, Ломъ, Добричъ, Хасково, Севлиево, Горна-Орѣховица и Станимака), смѣсени трикласни училища (Орхание, Пирпопъ, Златица, Етрополе, Трънъ, Царибродъ, Бръзникъ, Ихтиманъ, Костенецъ, Долна-Баня, Новоселци, Искрецъ, Бѣла-Слатина, Кнежа, Фердинандъ, Тутраканъ, Бѣла, Прѣславъ, Джумая, Османъ-Пазаръ, Попово, Карнобатъ, Айтосъ, Анхиало, Балчикъ, Провадия, Бѣлоградчикъ, Кула, Троянъ, Тетевенъ, Луковитъ, Никополъ, Нова-Загора, Харманлий, Борисовградъ, Пещера, Брацигово, Калюферъ, Сопотъ, Голѣмо-Бѣлово, Дупница, Радомиръ, Босилеградъ, Бѣла-Черква, Дръново, Елена, Лѣсковецъ, Златарица, Сухиндолъ и Тръвна), двукласни смѣсени училища (Нови-Пазаръ, Каваклий, Медвенъ, Каварна, Ябланица, Търново-Сейменъ, Мъглижъ, Шипка, Елисура, Каменица и Горско-Сливово) и еднокласни смѣсени училища (въ Къзълъагатъ, Жеравна, Дълбоки, Перуница и Бръстовица).

	За 6 мѣсеца	
4 първостепенни учители по	3.900=	7.800 л.
16 второстепенни „ „	3.120=	24.960 „
38 третостепенни „ „	2.640=	50.160 „
119 новоназначени „ „	2.100=	124.950 „
215 волнонаемни и основни командировани учители съ годишна заплата отъ		
900 до 2.000 л. включително		176.000 „

За подпомагане пограничнитѣ, смѣсенитѣ и бѣдинитѣ общини въ изплащане заплатитѣ на учителитѣ (чл. чл. 183 и 184 отъ закона за народното просвѣщение) — 128.000 л.

Економия за 2 мѣсеца отъ заплатитѣ на учителитѣ въ София, Търново, Пловдивъ и Варна, въ които държавата поддържа мъжки и дѣвически гимназии — 44.060 л.“

П. Влжаровъ: Г-да народни прѣдставители! Безсмъртниятъ авторъ на писмата отъ Римъ, извѣстниятъ народенъ поетъ, бившъ министъръ на Просвѣщението, а сега дипломатически агентъ въ Бѣлградъ, г. Величковъ, при едно посѣщение неотдавнашно на Трънския край, каза, че Трънскиятъ край е важенъ брѣгъ на държавното море и трѣбва всѣки да се загрижи за неговото процвѣтяване. Тѣзи негови думи сж много значущи и моля ония, които се занимаватъ сериозно съ тия работи, да внимаватъ въ тѣхъ и да се съгласятъ, че трѣбва да се изгълнятъ тия думи. Укрѣпленията въ днешно врѣме не се състоятъ въ нѣкои веществени крѣпости, а, напротивъ, се състоятъ въ съзидането на заведениа просвѣтителни, на така нареченитѣ училища. Г-да народни прѣдставители! При всичкото разпореждане на конституцията, чл. 78, че първоначалното учение е безплатно и задължително за всички подданици на Княжеството, при

всичко че законът за градските, както и законът за селските общини разпореждат и повеляват, щото всички общини да издържат училища и всички села, въпреки това не се изпълняват както главно разпореденията на основния закон, така и ония, които изхождат отъ тоя закон. Именно, отъ Освобождението насамъ рѣдко сж били ония, които да сж имали прѣдъ видъ, които да сж имали присърце този край и да удовлетворятъ, като сжщински патриоти, нуждитъ на това население. Всички министри сж искали, всички сж общавали; даже единъ бившъ министъръ, на когото името не искамъ да споменавамъ, прѣди изборитъ е общавалъ и мамилъ именно населението, че ще отвори въ Трънско лозарско училище, когато тамъ нѣма слѣди отъ лозе, но минаха се изборитъ и нищо не направи за удовлетворение нуждитъ на населението. Тѣзи нужди сж въпиющи и азъ напомнимъ на г. Министра на Народното Просвѣщение оная телеграма отъ жителитъ на с. Слишовци, въ която се изказва тѣхната благодарностъ, задѣто едва слѣдъ 25 години чули, че се е намѣрило за нужно да отворятъ тамъ училище, при всичко че нуждата е била съзирана отъ Освобождението насамъ. И не е само това село. Има десетки села въ тая погранична околия и досега, макаръ и да сж постѣпвали съ десетки заявления ежегодно, и при всичко че сж били намѣрени за основатели, но като сж се докосвали до мнѣнието на министритъ, съ малко изключения, тѣ сж казвали: по бюджетни причини не е възможно да се удовлетвори искането на тия хора, макаръ и да е справедливо. За Бога, може ли да се казва тѣй? Трѣбва ли така да се гледа на този важенъ пограниченъ край? Въ дадения случай не би трѣбвало да се изпуска из прѣдъ видъ и мѣрkitъ, които взиматъ нашитъ съсѣди въ туй отношение. Г-да народни прѣдставители! Ние виждаме тамъ нашитъ съсѣди, сърби, да взиматъ и да назначаватъ най-интелигентнитъ учители, най-даровититъ чиновници и тѣ съ своето положение, съ своето умѣние, съ постоянното си съприкосновение съ нашитъ жители, погранични, ще повлиятъ. Тѣ влиятъ, тѣй да се каже тѣ внушаватъ едно чувство на патриотизъмъ, но не онова, което би трѣбвало да има единъ българинъ, а това е печално. Г-да народни прѣдставители! Въ вѣстникитъ стана отзывъ, че се има намѣрение, че се има нужда да се повдигне положението на тамошното население, да се подобри тѣхното материално положение; но като видѣха тѣ, че не желаете да имъ се притечете на помощъ, тѣ намѣриха цѣръ въ изселването. И това е печаленъ фактъ. Когато ние виждаме, че въ другитъ държави образуваха националенъ пограниченъ кордонъ, както напр. въ Ромъния и други нѣкои държави, тогава у насъ този националенъ кордонъ, тази крѣпостъ се руши отъ нехайността на онѣзи, отъ които зависи нейното укрѣпление.

Г-да народни прѣдставители! Нуждата на тамошното население ви е извѣстна. При положението на

закона за просвѣщението, че държавата отпуска и поддържа бѣднитъ общини, плаща заплатата на учителитъ имъ, така сжщо и на ония погранични общини, въ дадения случай Министерството на Народното Просвѣщение е длъжно да изпълни точно прѣдписанията на закона или най-паче, ако мисли, че това не би трѣбвало да се изпълнява, както много закони у насъ се пишатъ, за да се не изпълняватъ, тогази нека се заличи това разпореджане на закона и тамошнитъ жители ще се задоволятъ отъ това си положение да тѣнатъ въ невѣжество и мизерия и да имъ се каже, че тѣ сж длъжни и свободни само да плащатъ даждия, но никакви облаги да не получаватъ отъ държавата. Какво имаше тамъ? Имаше окръжно управление, отнехте го; имаше окръженъ съдъ, отнехте го; имаше грънчарско училище, отнехте го. (Д-ръ Г. Гаговъ: Малко по-полека, това не е по параграфа.) Азъ искамъ да говоря и ще говоря. Всичко отнехте, а що дадохте? Нищо.

Впрочемъ, г-да народни прѣдставители, може вамъ да се види странно това явление. Менъ ми е даже неприятно да ставамъ въ сегашното ви неразположение да говоря и да изтъквамъ прѣдъ Народното Събрание единъ толкова печаленъ фактъ. Азъ ви посочвамъ раната и вие сте длъжни да я цѣрвите, ако милѣте за тая България.

Г-да народни прѣдставители! Не малко причини влияятъ за отнемането възможността на българското бѣдно население да има достѣпъ до училищата — неговата бѣдностъ, — но важна е именно и скѣпотията на учебникитъ или ръководствата. Г-да народни прѣдставители! Тая е една отъ най-важнитъ причини, именно скѣпотията на учебникитъ, тѣхниятъ късъ срокъ или периодътъ за задължителното имъ употребление. Г-да народни прѣдставители! Азъ въ извънредната сесия ви загатнахъ за важността и за необходимостта отъ обстоятелството, че врѣме е вече, щото учебникитъ за ученицитъ отъ основнитъ училища да се издаватъ отъ самата държава, да се отнеме възможността на разни гешефтери, на разни търговци, които, подъ булото на патриотизма като зацѣпаватъ тия или ония учители, идатъ да уврѣждатъ държавната хазна. Г-да народни прѣдставители! Споредъ изчисленията на компетентни лица, държавата днесъ заднесъ, или по-право членоветъ на нашата държава, родителитъ, имѣющи дѣца, даватъ ежегодно около 300.000 л. за учебници и то само за основнитъ училища. Азъ мисля, че ако самата държава се заемѣше съ издаването на такива учебници, ако поне ги намалѣше, защото има много излишни учебници, които се съставляватъ не да просвѣщаватъ, не по необходимостъ, а за да задоволятъ разни алчни апетити на разни гешафтери и пр., въ такъвъ случай, г-да народни прѣдставители, ако държавата би се нагърбила съ издаването на тия учебници и съ тѣхната разпродажба, би могълъ да се намали този извънреденъ и неузаконенъ формално данѣкъ върху родителитъ, които иматъ

дѣца, подлежащи на задължително учение. Въ такъв случай най-малко ще се намалят разходите съ $\frac{1}{3}$. Ако, най-сетнѣ, и сѣщитѣ учебници имъ дадете за единъ срокъ отъ 5—10 години за тѣхно задължително употрѣбление, вие много нѣщо бихте помогнали въ това отношение на тѣхнитѣ родители. А днесъ е печално, като виждате, че единъ учебникъ, въведенъ тая година, слѣдующата година другъ единъ новъ учителъ дохожда и го отхвърля и казва: дайте учебникитѣ на Ивана или Драгана, или оня на Петра — въобще на този, който му е по угодата, по личното разположение.

Прочее, при едно такова положение, г-да народни прѣдставители, нашитѣ усилия сж за да даваме просвѣта на този народъ, да освѣтляваме този народъ, да му даваме една грамотностъ, посредствомъ която този народъ да може да добие понятие за човѣшко достоинство, за гражданска доблестъ, а вие му отнемате това чрѣзъ учебникитѣ. Направѣте нѣщо въ това отношение и тогава ще се докаже, че наистина милѣте за доброто на българскитѣ граждани.

Г-да народни прѣдставители! Азъ считамъ за изчерпанъ този въпросъ, и ония, които би желали да ме чуютъ и да ме разбератъ, могатъ това да сторятъ и да дойдатъ въ пълно съзнание, че отъ тѣхъ зависи да помогнатъ нѣщо много на Трънската околия, да помогнатъ и на всички родители, на които дѣцата сж въ основното училище.

Вслѣдствие на всичко това, азъ, най-послѣ, моля народното прѣдставителство да приеме слѣдующето мое прѣдложение: „числото на волнонаемнитѣ учители да се увеличи още съ 10 въ пограничитѣ села на Трънската околия.“ Това е една належаща нужда и азъ вѣрвамъ, че г. Министерътъ на Народното Просвѣщение, който е ималъ възможностъ лично да обходи Трънската околия, ще знае, че това наше извление е диктувано отъ едно искрено и добро желание.

М. Таковъ: Вие ще си спомните, г-да народни прѣдставители, само прѣди нѣколко мѣсеца, когато азъ обърнахъ вниманието на тогавашния Министеръ на Просвѣщението върху единъ въпросъ отъ дѣйствително държавенъ интересъ. Безспорно е, че пограничитѣ мѣста ще трѣбва да се охраняватъ и ще трѣбва да се укрѣпляютъ. Въ всички държави покрай границата държавата издържа училищата, защото мѣстното население по разни съображения не може да ги издържа, било че сж въ меншество на господствующото племе, било по други нѣкои съображения. Такъвъ единъ примѣръ, между многото, имаме и въ България. Вамъ е извѣстно, че въ Пещерската околия, въ Чепинското корито, има едно класно училище въ с. Каменница. При 20 хилядно население, можемъ да кажемъ, че $\frac{3}{4}$ сж българи-мохамедани, а $\frac{1}{4}$ сж българи-православни. Тамъ има едно трикласно училище, което се поддържаше изключително отъ румелийското правителство — по-късно отъ правителството на Съеди-

нена България, — но не зная по какви съображения това училище се закри и то се причисли къмъ двукласнитѣ училища на общо основание. Но понеже това училище не може да се издържа само отъ тамошнитѣ българи-християни, отъ които се събиратъ даждии за това училище, тѣй като българитѣ-мохамедани не плащатъ за него, а въ интересъ на държавата е това училище непрѣчишно да бѣде отворено за всички обитающи това корито, то г. Министерътъ на Просвѣщението миналата сесия ми обѣща, че той, слѣдъ като проучи въпроса, ще открие тамъ трикласно училище, както е било открито по тия съображения: първо, че трѣбва непрѣчишно да се издържа; второ, че тамъ имаме българи-мохамедани, които трѣбва да се учатъ въ това училище, и, трето, че имаме българи-християни, които непрѣчишно трѣбва да иматъ училище; но имамъ срѣдства. Сега гледамъ въ бюджета, че то фигурира между двукласнитѣ училища, на които държавата ще плаща само една частъ, а другата частъ ще плащатъ самитѣ общини. Азъ вземамъ смѣлостта да моля г. Министра на Просвѣщението, като вижда, че това училище, което е центъръ на едно корито, което се нарича Чепинско корито, отъ 20.000 жители, отдѣлени съ гори и планини както отъ гр. Пещера, така и отъ гр. София, че то ще бѣде единственото, което ще задоволява нуждитѣ на мѣстното население — за да не говоря за други държавни интереси, — моля го да се съгласи това училище да се прѣименува въ трикласно училище и да се прѣдвиди въ трикласнитѣ училища на общо основание най-послѣ: да дава държавата това, което по закона трѣбва да дава, но да може да се открие тамъ трикласно училище, защото невъзможно е съ два класа да се постигне тази цѣль, която както населението мѣстно, тѣй и държавата трѣбва да прѣслѣдватъ. Кредитътъ, съ който ще се увеличи, ще бѣде твърдѣ дребна работа, и азъ моля г. министра да не отказва тая помощъ, за която има заявление и въ самото министерство и на което нѣщо бѣше се съгласилъ и г. Тодоровъ, но той не е сега министъръ на Народното Просвѣщение, а г. Радевъ, види се, не знае работата и затова не е направилъ това. Прочее, да ви не отегчавамъ, азъ съмъ направилъ такова прѣдложение: (Чете.) „Двукласното училище въ с. Каменница да се причисли къмъ трикласнитѣ училища на общо основание.“ Моля г. министърътъ да го приеме.

Г. Кърджиевъ: Въ Разградската околия нѣма нито едно класно училище, г-да народни прѣдставители. Въ отношение на класнитѣ училища има много мѣста щастливи; нѣкои околии има съ по 2—3 класни училища, а въ Разградската околия, която е съ едно доста интелигентно българско население, нѣма нито едно класно училище. Въ началото на тая учебна година, въ едно Разградско село Хърсово, състояще се отъ 400 къщи, сж българи, което е въ съседство съ друго едно село

Кара-арнаудъ, отстояще само 4—5 км. отъ първото — лѣтосъ, казвамъ, при началото на учебната година, по ходатайството на самитѣ селяни, министерството се е съгласило да се отвори, и вече е отворено, едно училище съ единъ класъ. Прѣдполага се, че това училище за слѣдующата година ще се продължи съ два класа и по-нататъкъ ще расте. Сега въ бюджета не намирамъ вписано класното училище въ това село. Тукъ виждамъ едно онеправдание. Както рекохъ, има много щастливи околии съ трикласни и двукласни училища: такава една е Самоковската, дѣто има такива въ двѣ села — въ Костенецъ и Долна-бана. Костенецъ и Долна-бана сж на 5 км. далечъ едно отъ друго и не сж по-голѣми отъ с. Хърсово. Въ тия двѣ села, Костенецъ и Долна-бана, съсѣдни едно на друго, у всѣко е прѣдвидено по едно трикласно училище. Сжщото нѣщо е и въ Казанлъжската околия, въ селата Мъглижъ и Шишка; и въ двѣтѣ тия села сжщо има прѣдвидено трикласно училище. А това село, Хърсово, което е въ затѣтено мѣсто, чисто български центъръ на нѣколко български села; туй село, отъ което излизатъ челяди та заселватъ и пълнятъ нѣколко други села, напуснати отъ турцитѣ, които се изселватъ; туй село, думамъ, жедно за наука, центъръ на други села, мигаръ не заслужава да се поддържа у него сжществуването на енокласно училище? Правя, прочее, прѣдложение и с. Хърсово да се тури въ тоя параграфъ редомъ съ другитѣ села, въ които сж прѣдвидени класни училища. Въ такава смисълъ правя прѣдложение и го давамъ на прѣседателството да го прѣдложи на гласуване.

И. Василевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ имамъ да кажа нѣколко думи по общинскитѣ класни училища, които съвпадатъ въ § 12. Отъ 3.000 общински училища има 72 второкласни, смѣсени 11, а първокласни смѣсени училища общински има само 5. Менѣ ми се струва, че тукъ отиваме къмъ обратното. Въмѣсто да има първокласни училища въ общинитѣ повече, отколкото второкласни, тукъ отива обратното. Нѣма да се съглася или да повѣрвамъ, че въ България нѣма села такива голѣми, които да издържатъ първокласни училища, като имъ се позволи да иматъ такива. Таквъ единъ случай ще ви приведа, напр., отъ близко мѣсто — нашето село. Не мога да кажа за други, защото не ги зная толкова добръ. До 1899 г. въ с. Вѣтрень имаше два класа, а отъ тая година насамъ тия два класа се затвориха и вече ги нѣма. Има 4 отдѣления съ 300—400 ученици, съ нѣколко паралелки. Свършватъ IV отдѣление и ученицитѣ си оставатъ. Въ разстояние на 4 години нѣма нито единъ ученикъ, който да е отишълъ въ градищата да продължава I, II и т. н. класове. Причината е тази, че дѣцата сж малки, защото тия, които свършватъ IV отдѣление, тѣ едвали сж достигнали 10-годишна възраст и тѣ не сж въ положение да оти-

датъ да слѣдватъ въ градищата. Ето една причина, за да не могатъ да отиватъ тѣзи малки дѣца въ градоветѣ да продължаватъ въ втори и трети класъ. И отъ тази точка ако вземемъ, ние трѣбва да се съгласимъ, че въ такива голѣми села, дѣто има ученици да свършватъ съ 30—40 отъ IV отдѣление, непрѣмѣнно трѣбва да се отвори и първи класъ, а слѣдъ това, ако има дѣца — и втори класъ. Безъ да искамъ нѣкакво увеличение на кредита, защото, като говоря за с. Вѣтрень, което има 6 души учители съ 4 отдѣления, достатъчно е ако се помѣсти името му при другитѣ села, дѣто сж споменати енокласнитѣ училища, които сж на брой 5, да се прибави и с. Вѣтрень, за да може да добие право чрѣзъ законъ да има и единъ класенъ учителъ отъ тѣзи сжщитѣ, които сж 6, да останатъ 5 и единъ класенъ — 6, който да може да прѣподава въ първи класъ, безъ да се иска увеличение. Заключениеето на това е да се прибави въ края слѣдъ с. Врѣстовица и с. Вѣтрень.

К. Малевъ: Азъ ще помоля само за едно г. министра, именно, той да бжде така добъръ да изучи този въпросъ. Има много села, които сж безъ учители и безъ училища. Такива села има въ България нѣщо около 500, които нѣматъ нито училища, нито учители. При другитѣ плащания на пари и конституцията казва, че основното учение е безплатно, та поне на тѣзи села да се помогне, ако не тази година, защото сме въ срѣдата на учебната година, то поне идущата, но да се отворятъ училища.

Освѣнъ туй за още едно нѣщо имамъ да помоля г. министра, че при всѣко едно българско училище въ селата има и по една училищна градина и отъ нѣколко години се мжчимъ да ги възстановимъ, но засега ще помоля г. министра да освободи училищнитѣ бюджети отъ тѣзи разности, защото отъ тѣзи градини нѣма полза за общинитѣ, а напразно се харчатъ по 50—60 и 100 л., когато тия клети градини нѣматъ даже и плетъ. Причината на това е, че въ едно село една година стои единъ учителъ, на слѣдующата година го уволнятъ, дохожда другъ и на третата пакъ дохожда другъ, така че учителътъ съ присърце не гледа на тѣзи градини. Като не се назначаватъ учители въ едно село, особено дѣто има специалисти, които да разбиратъ какво нѣщо е градина и, като видятъ каква е градината, да се заематъ да я поправятъ, тогава по-добръ е да нѣма такива градини.

Едно трето имамъ да помоля пакъ г. министра: занаярѣдъ поне учителскитѣ, които сж свършили въ градоветѣ, по-рѣдко да се назначаватъ въ селата, защото малка полза принасятъ на селскитѣ дѣца. Истина е и тѣ сж възпитателки, но успѣхътъ имъ е много по-слабъ, отколкото успѣхътъ на учителитѣ, а пъкъ отъ нѣколко години насамъ тамъ, дѣто има нужда отъ трима учители, ще видите, че сж двѣ учителки и единъ учителъ, а тамъ, дѣто има нужда

отъ двама учители, нѣма учители, ами има учители. Селянитѣ изгърво се лъжеха, че тѣ ще принесатъ нѣкаква полза, че ще научатъ тѣхнитѣ момичета на нѣкакво ржкодѣлие. Но никакво ржкодѣлие не знаятъ учителскитѣ, които свършватъ гимназия. Даже не знаятъ да плетатъ чорапи. На какво ще научатъ дѣтето на селянина? Не знаятъ да предатъ, не знаятъ да тъкатъ! На какво ще го научи? Само да плете дантели? Ако е за дантели, нека има по една учителка, а да има въ едно село нѣколко, то е много. (Нѣ кой отъ прѣдставителитѣ: Тѣ сж свободни да ги уволнятъ!) Еднажъ назначени, какъ ще ги уволнятъ?

С. Лафчиевъ: Г-да народни прѣдставители! Въ този параграфъ, въ първата алинея, имаме едно уголѣмяване отъ 260.000 л. Споредъ справката, която направихъ въ миналогодишнитѣ бюджети, вижда се, че числото на учителитѣ прѣзъ тази година е уголѣмено съ около 200 души. Помолихъ за една справка въ канцеларията на Министерството на Просвѣщението да ми дадатъ свѣдѣния за уголѣмяване числото на ученицитѣ, обаче оттамъ не можѣ да ми се даде тая справка и затова азъ моля г. Министра на Народното Просвѣщение да ми даде обяснение, на какви основания той е направилъ това уголѣмяване. Защото това уголѣмяване на този кредитъ ще побърка на другитѣ кредити. Ако има основателни причини, разбира се, азъ ще се съглася на това.

Втори единъ въпросъ, за да бѣда кратъкъ, то е пакъ сѣщиятъ въпросъ, който повдигнахъ въ извънредната сесия, въпросътъ за организацията на нашитѣ класни училища. По-безсмисленъ типъ училища отъ четирекласнитѣ и двукласнитѣ училища не сѣществуватъ. Тѣ сж едни кърпежи, които не оправдаватъ цѣлѣта, които се гони съ тѣхъ; трѣбва частъ по-скоро Министерството на Просвѣщението да махне този типъ и да създаде такъвъ типъ училища, каквито изискватъ нуждитѣ на страната и основниятъ законъ, и по-скоро да се прѣмахне тая аномалия. Дѣто трѣбва и дѣто не трѣбва се отварятъ два или три класа, ама достига ли се цѣлѣта или не съ тѣхното отваряне, не се гледа, тѣ се отварятъ, влечатъ едно жалко сѣществувание, безъ да принасятъ нѣкаква полза.

Азъ съ това ще свърша, като ще моля г. Министра на Просвѣщението да бѣде така добъръ да ни обясни, защо въ перото за подпомагане пограничитѣ, смѣсенитѣ и бѣднитѣ общини въ изплащане заплатитѣ на основнитѣ учители въ тазгодишния бюджетъ е прѣдвидена една сума 128.000 л. вмѣсто миналогодишния кредитъ отъ 105.000 л., когато отъ миналогодишния кредитъ се поддържаха и класнитѣ училища въ Трънъ, Бръзникъ, Царибродъ, Кула, Бѣлоградчикъ, Станимака, Созополъ, Месемврия, Анхиало и Каваклий, а сега тѣзи трикласни училища минаватъ подъ рубриката на трикласнитѣ училища, слѣдователно, намѣсто този кредитъ да се намали, ние виждаме, напро-

тивъ, да се уголѣмява. Азъ бихъ желалъ да ни обясни г. министрътъ кои сж причинитѣ, които сж прѣдизвикали това уголѣмяване на този кредитъ.

Още на едно малко питане ще помоля г. министра да ми отговори, но то е къмъ § 13 и, като дойде той, тогава ще взема думата.

Министръ Д-ръ А. Радевъ: Въпросътъ за трикласнитѣ училища, както сѣмъ ималъ случай и другъ пътъ да кажа, ще се уреди съ закона. Тамъ ще имаме вече само гимназии и трикласни училища съ завършено образование. Тази е системата, която приемаме въ новия законъ.

По отношение же увеличението на учителския персоналъ въ основнитѣ училища, не знаятъ защо не сж дали нужната справка на г. Лафчиева въ министерството. Може би, ще да е затова, защото би трѣбвало много дѣла да му донесатъ, за да направи справката. Но даннитѣ, които имаме ние, за да увеличимъ тия учители, сж исканията на училищнитѣ настоятелства, провѣрени чрѣзъ нашитѣ инспектори и прѣдставени чрѣзъ инспекторитѣ, за числото на ученицитѣ, за да сме въ нормалното число на ученици да бѣдатъ обучавани отъ единъ учителъ. Тѣй щото, на основание цифровитѣ данни, прѣдставени намъ отъ настоятелствата и инспекторитѣ за записанитѣ и посѣщающи училищата ученици, е направено това. (С. Лафчиевъ: Цифрови данни има ли, г-нъ министре?) Има ги въ всѣко прѣдставление за всѣко село, въ което сме увеличили персонала. (С. Лафчиевъ: За помощта въ пограничитѣ села?) Усилваме помощта съ това.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Ще се пристѣпи къмъ гласуване на § 12. По-напрѣдъ ще положа на гласуване направенитѣ поправки.

Най-напрѣдъ има поправка отъ г. Кжрджиева съ слѣдующето съдържание: „По § 12. Въ реда на селата, въ които се прѣдвиждатъ двукласни смѣсени училища, да се тури и с. Хърсово.“ Който е за тая поправка на г. Кжрджиева, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Втората поправка е на г. Вжжарова: „§ 12. Числото на воднонаемнитѣ учители да се увеличи още съ 10 за пограничитѣ села въ Трънската околия.“ Който е за тая прибавка на г. Вжжарова, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Третата поправка е на г. Такева съ слѣдующето съдържание: „Прѣдлагамъ двукласното училище на с. Каменница да се прѣобърне въ трикласно и да се зачисли въ списъка на трикласнитѣ училища.“ Който е за тая поправка на г. Такева, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Друга една поправка отъ г. Каранешева: „Въ § 12 да се прѣдвиди сума 25.000 л. за повишение на учители въ по-горна степенъ.“ (А. Каранешевъ: Азъ оттеглямъ тая поправка, защото и г. ми-

нистерътъ поддържа сжщото.) Г-нъ Каранешевъ оттегля своята поправка.

Послѣдната поправка по горния членъ е отъ г. Ивана Василевъ: „По § 12. При с. Врѣсто-вица да се прибави и с. Вѣтренъ.“ Който е за тая поправка, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Полагамъ на гласуване параграфа тѣй, както се прочете отъ г. докладчика. Който е за него, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 13. За училищни градини и вечерни училища, споредъ разпореджанията на министерството — 10.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който е за приемането на тоя параграфъ, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.)

„Глава V.

Разни помощи.

§ 14. Помощъ за сиропиталището въ Пловдивъ 25.000 л. и Софийското — 3.000 л., врѣмenni 28.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който е за приемането на тоя параграфъ, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 15. Помощъ за поддържане на мохамеданскитѣ училища — врѣмenni 75.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Има думата г. Никола Шивачевъ.

Н. Шивачевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ направихъ прѣдложение, за да се увеличи този параграфъ съ 25.000 л., и направихъ го по слѣдующитѣ съображения. Тази сума въ миналитѣ бюджети е била по 200—300.000 л., миналата година е била 100.000 л. Като имаме прѣдъ видъ, че мюсюлманското население е повече отъ 600.000 въ България, че има 1.400 училища съ 1.700 учители и ученици 74.000, и се харчатъ около 500.000 л. и повече, мисля, че справедливо ще да бѣде да се не накърнява тази сума, която е била миналата година, 100.000 л. и ще моля Народното Събрание да се приеме именно този § 13 съ 100.000 л., както е билъ миналата година.

Докладчикъ И. Вобековъ: Г-да народни прѣдставители! Въ комисията, когато се разглеждатъ този параграфъ, се повдигна въпросъ: защо е намаленъ параграфътъ, а не е тѣй, както миналата година е билъ. Г-нъ министърътъ даде тия обяснения. Тѣй като, каже, и този кредитъ, който се е прѣд-

видѣлъ миналата година, не можѣ да се изчерпи по неискане, то затова и министерството пѣмаше нужда да прѣдвижда повече отъ тая сума. Тѣй щото, не е имало нужда отъ повече.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Ще се пристѣпи къмъ гласуване. Ще положи на гласуване поправката на г. Шивачева, която има слѣдующето съдържание: „Кредитътъ по § 15 да се увеличи на 100.000 л.“ Който е за тая поправка на г. Шивачева, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема. (Н. Шивачевъ: Азъ заявявамъ, че е болшинство.) Тогава моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѣ за поправката, да станатъ на крака. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Полагамъ на гласуване § 15. Който е за него, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 16. Помощъ за поддържане на частното училище за глухонѣми на Ф. Урбиха въ София — врѣмenni 4.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 16. Който е за него, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 17. Помощъ на стари учители и на бѣдни учителски сѣмейства, както и за погребение на починали служащи по просвѣщението — врѣмenni 2.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 17 и моля ония, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 18. Помощъ за поддържане българскитѣ училищни здания въ Анхиало, Месемврия, Созополъ и Каваклий — врѣмenni 3.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Които приематъ § 18 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 19. Помощъ на българската драматическа труппа въ София — 60.000 л.“

Н. Константиновъ: Г-да народни прѣдставители! Знаете, че освѣнъ тази помощъ, театралната труппа въ София получава доходъ и отъ прѣдставленията, които дава. Ще се рече тѣй получаватъ една доста добра заплата. Азъ бихъ прѣпоръчалъ и бихъ молилъ г. министра при разпрѣдѣлението на тѣзи помощи, да не правѣше разлика между жени и мъже, защото работата на еднитѣ и другитѣ е

еднаква въ този занаятъ. Това едно. Второ, да се изработи единъ правилникъ, ако нѣма време да се изработи единъ законъ, споредъ който тѣзи служащи въ театралната трупа да получаватъ възна-граждението си или помощта си по единъ из-вѣстенъ опрѣдѣленъ цензъ, а не така по прѣпо-ръка или по рекомандация, съ картички на този или онзи, да се прѣпоръчватъ различни, ако щете, хора, които не отговарятъ на назначението си.

И върху друго едно нѣщо искамъ да обърна вниманието на г. министра. Отъ този параграфъ се плаща на нѣколко дупи чиновници въ видъ на възнаграждение по 100 л. мѣсечно, като коми-сари, които разпрѣдѣлятъ тази сума. Менѣ ми се струва, че този редъ на плащане това възнагра-ждение е неумѣстенъ и обиденъ, ако щете; за дру-гитѣ пъкъ чиновници хората иматъ основание да казватъ, че извѣстни храненияи се поддържатъ отъ този фондъ. За да се избѣгне това нареkanie, менѣ ми се струва, че много по-добъръ ще бѣде, ако се наредѣше раздаването на тия помощи да става по единъ опрѣдѣленъ отъ правилникъ или законъ цензъ, а не по разпореждането на тая коми-сия. Като обърщамъ вниманието на г. министра върху тази нередовност по харчене на тая сума по този параграфъ, азъ се надѣвамъ, че той нѣма да изпусне изпрѣдъ видъ тѣзи мои изказани желания.

Н. Шивачевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ направихъ едно прѣдложение да се заличи този § 19. Който иска да има театъръ, той ще си плати за това удоволствие. Вие трѣбва да знаете, г-да народни прѣдставители, че въ другитѣ дър-жави, когато увеличиха своитѣ източници на бо-гатство, когато станаха богати, тогава търсѣха разни развлечения и удоволствия, за да могатъ да харчатъ, а пъкъ ние правимъ наопаки. Ето защо, ако столичанитѣ се ползватъ съ театъръ, нека да си платятъ, още повече че отъ свѣдѣнията, които имамъ, театърътъ билъ често посѣщаванъ и актьо-ритѣ иматъ доста приходъ, за да могатъ да живѣятъ. И ако вие отпуснете 60.000 л. на Софийската теа-трална трупа, защо да нѣматъ право да искатъ и Пловдивъ, и Варна, и Казанлъкъ? И послѣ, тамъ, дѣто изкуствата сѣ напѣднали, не сѣ напѣднали съ помощитѣ и преминитѣ, които дава държавата. Ето защо, азъ мисля, понеже времето е напѣд-нало, безъ да ви затруднявамъ да говоря повече, азъ ви моля този § 19 да се зачеркне съвършено и никакъвъ сантимъ да се не отпуща на ни-каква трупа.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители! Двѣ думи ще кажа. Да ме прости г. Шивачевъ за думата, която ще кажа, но ще я кажа, защото съмъ заставенъ. (Н. Шивачевъ: И азъ ще кажа!) Азъ нѣма да Ви обиждамъ. Взе-мамъ въ внимание бѣлѣжкитѣ на г. Константинова, тѣ сѣ умѣстни, но да ви кажа, за заличаването на този параграфъ този грѣхъ ме е срамъ да го на-

правя. Затова по никакъвъ начинъ не искамъ да се съглася за унищожаването на този параграфъ. Какво е значението на театра, какви резултати може да даде въ обществото, азъ мисля, че не е тукъ мѣстото да се дискутира. Азъ бихъ мо-гълъ да дискутирамъ отсега до идущата сесия съ г. Шивачева по този въпросъ. Сега по отношение на желанието да има и въ Пловдивъ, и въ Варна театъръ и пр., азъ по този въпросъ въ комисията се изказахъ, и мислѣхъ, че нѣмаше да се повдига този въпросъ тукъ, но въ резюме едно ще кажа на г. Шивачева. За да имате и въ Варна театъръ, и въ Пловдивъ, и въ Русчукъ, нѣколко години на-редъ трѣбва изключително въ София да субсиди-рате една трупа, за да имате добъръ театъръ и въ Пловдивъ, и въ Русе, и въ Варна. Това е моето мнѣние. Но не сме въ състояние да дѣлимъ уси-лията. Трѣбва съ малкитѣ срѣдства, които имаме, да съсрѣдоточимъ възможното, за да образуваме единъ народенъ театъръ. Колкото се отнася за паритѣ, които взиматъ отъ зрителитѣ, не е вѣрно това, което се каза, че Богъ-знае какви пари взи-матъ. Съвършено нищожно количество пари взи-матъ. На най-добрия актьоръ тукъ въ София отъ 150 л. по-вече не се падатъ на мѣсець. Това е най-голѣмото възнаграждение, което получаватъ.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Ще се пристѣпи къмъ гласуване. По-напѣдъ ще се гласуватъ поправкитѣ.

Първата поправка е отъ г. Шивачева, която гласи слѣдующето: „Прѣдлагамъ кредитътъ въ § 19, „помощъ на българската драматическа трупа въ София отъ 60.000 л.“, да се заличи.“ Който приематъ този параграфъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Има друга една поправка отъ г. Ивана Пъневски съ слѣдующето съдържание: „Предлагамъ кре-дитътъ по § 19 да се намали на 20.000 л.“ Който е за тази поправка, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Полагамъ на гласуване § 19. Който е за прие-мането му тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 20. По-мощъ на Българското книжовно дружество и за издаване отъ сѣщото „Сборникъ за народни умо-творения, наука и книжнина“ — 24.000 л.“

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приематъ § 20 тѣй, както се прочете отъ г. до-кладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 21. По-мощъ за построяване, доизкарване и поправяне на общински и окръжни училищни здания — врѣмenni 20.000 л.“

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Г-да народни прѣдставители, дайте ми думата, ако искате да дамъ нѣкои обяснения по този параграфъ.

Въ този параграфъ бѣше прѣдвидено 100.000 л., при първия проектъ, който заварихъ въ министерството, но азъ го намалихъ на 20.000 л., за да по-срѣщна нѣкои съвършено необходими нужди сега прѣзъ тази година. Не се съгласихъ 100.000 л. да даваме, защото при едно малко проучване на въпроса, който направихъ, азъ се убѣдихъ, че съвършено безъ смѣтка се даватъ, не се знае за какви нужди собствено сж давани — министерството трѣбва да има ясно понятие, — не се знае, че има толкова нужда, колкото отпусчатъ на тѣзи училища тия пари и, трето, не се знае какъ тази работа може да се свърши, кога и съ какви срѣдства трѣбва да се свърши и най-послѣ, най-важното, министерството не е убѣдено, а е убѣдено въ противното, не е убѣдено, казвамъ, че тѣзи пари се употребяватъ като обществени суми по единъ правиленъ начинъ. Ето защо, обикновено би трѣбвало, когато се отпусчатъ помощи на известни общини, известна сума, да се има мнѣнието на училищния инспекторъ за нуждитъ на училището, въ какво положение се намира едно започнато да се строи училище, или едно училище, имѣющо нужда за сериозенъ ремонтъ, и да се даде мнѣнието на окръжната постоянна комисия, или чрѣзъ нея да се накара общината, която ще вземе помощъ, да прѣдвиди въ своя бюджетъ тази помощъ, за да може послѣ да оправдае този разходъ, както оправдава другитъ разходи въ общинското управление. Нищо такова досега не е ставало. Отъ свѣдѣнията, които се има въ министерството, какво става? Щомъ на 2 януарий се публикува бюджетътъ, нахлуватъ заявления, подписани отъ общини: „дайте на насъ 1.000 л.“, на други — 500 л., на други — 2.000 л. — никаква система въ раздаване на тѣзи пари не е имало. Даватъ се тия пари, харчатъ се, какъ се оправдаватъ, никой отъ това нищо не знае, нито постоянната комисия, която контролира, тъй да се каже, харченето на тѣзи пари, никой нищо не знае, дали тѣзи пари се харчатъ за нуждитъ на училището, дали естеството на разхода е оправданъ — нищо отъ това не се знае. Азъ помислихъ слѣдующето да направя тази година: да влѣза въ споразумѣние съ инженеритъ на постояннитъ комисии, съ държавнитъ инженери и съ инспектора да направя една ревизия обща въ държавата на положението на тѣзи училища, да видимъ кѣдъ сж захванати училища, колко се иска за да се досвършатъ, какво ще трѣбва на вѣско село да знаемъ, и, ако има общински планове на училищата, да знаемъ колко ще трѣбва за тѣзи училища да се досвършатъ, отъ каква поправка иматъ нужда, да знаемъ какво ще даваме, да прѣдвидимъ съотвѣтствующия кредитъ въ колко години — въ 5—8—10—15 години — ще разпрѣдѣлимъ единъ кредитъ, за да можемъ систематически, съ знание на работата да опрѣдѣлимъ този кредитъ, тѣзи суми, за да прѣ-

стане това дѣйствително разпиляване на държавнитъ пари, давани на общинитъ въ видъ на помощъ и безъ да се държи контролъ. Зарадъ това азъ ограничихъ кредита на този параграфъ, за да не разпиляватъ общинитъ даденитъ имъ пари, безъ да имаме точни свѣдѣния за положението на работата.

П. Вжжаровъ: Г-да народни прѣдставители! Само двѣ думи ще кажа. При тази прѣкрасна декларация на г. Министра на Народното Просвѣщение и при това негово пълно съзнание, че този параграфъ е билъ параграфъ на партизанството повече, отколкото за народното просвѣщение, и при това негово искрено желание, че ще дава помощъ тамъ, дѣто се окаже нужда, а такава е въпиюща, особено въ нашата околия въ четири общини, дѣто отпрѣди 10 години сж депозирани въ земята около 100.000 л. въ общински училища и останали недовършени дори доднесъ и почти ежегодно сж подавали заявления въ Министерството на Народното Просвѣщение за помощъ и никаква помощъ досега не имъ е дадено, то ние вѣрваме, че г. Радевъ ще направи поне отчасти съотвѣтствующето разпореждане за удовлетворение на тази въпиюща нужда.

С. Лафчиевъ: Азъ ще бѣда кажъ, мога да ви обѣщамъ. Азъ съжалявамъ, че г. Радевъ е билъ до такава степенъ подведенъ, за да направи такава една декларация, несъобразна съ дѣйствителността. Г-нъ министре, всѣки пѣтъ тѣзи суми сж били раздавани по единъ строго опрѣдѣленъ начинъ. Всѣка една община, когато е искала помощъ, е прѣдставлявала най-напрѣдъ планъ на мѣстото, планъ на зданието, (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: За плановѣтъ, да.) ситуацията, положението на бюджета на общината и, изобщо, какво струва зданието, какви задължения има общината спрѣмо прѣдприемачитъ, спрѣмо други лица — всичко, което може да освѣтли министерството за финансовото положение на общината, за да може по това министерството да си създаде едно ясно понятие, едно ясно прѣдставление, като отъ каква помощъ приблизително може да има нужда тази община. Абсолютностъ въ този случай се не изисква, но поне една респективна справедливостъ. Слѣдователно, съ увѣдомяването Ви, че е имало пълненъ хаосъ въ раздаването на тази сума, Вие сте били въведени въ заблуждение. Имало е хаосъ, но не въ тѣзи суми. Ако има параграфъ въ бюджета по народното просвѣщение, който е билъ най-ползотворенъ, то е билъ именно този параграфъ. Благодарение на него, ние сме поощрявали общинитъ да прѣдприематъ постройкитъ на тѣзи хубави здания, които имаме и на които, за съжаление, числото е малко.

А. Урумовъ: Благодарение на туй въ Търновска околия има прѣкрасни училища, а въ коя околия има такива училища?

С. Лафчиев: Азъ се надѣвамъ г. Министъръ Радевъ, че може, ако иска, да прѣмахне това.

А. Урумовъ: . . . училищенъ инспекторъ.

С. Лафчиевъ: Това прави честъ на този инспекторъ, който го е направилъ.

Слѣдователно, ако съображенията сж отъ фискаленъ характеръ, то е свършено друго, но тая декларация на г. министра не е съобразна съ истината: съ $\frac{1}{4}$, съ 25%, съ 10% помощъ отпущана отъ държавата общинитѣ сж прѣдприемали да си построятъ училищни здания. А сега, вслѣдствие отсѣтствието въ бюджета параграфъ за такава помощъ, никоя община не се нагърбва да прави училища.

Азъ въ извънредната сесия, както помните, имахъ честта съ цифрови данни да ви изложа колко здания има строени специално за училища и колко за друга цѣль, а приспособени и употребявани за училища, а сега само туй ще ви кажа, че отъ всички училища едвамъ 13% сж построени отъ калъ, прѣте и друго, въобще най-просто строени, съ слаба конструкция; 51% сж отъ дървенъ простъ материалъ — паянта; само 20% сж отъ кирпичъ, тухли — полупаянта, и 14% отъ тухла. Слѣдователно, само 14% сж добри, солидни здания, и 20% полупаянта, тѣй че 34—35% отъ сегашнитѣ училищни здания сж, които отговарятъ на условията, а другитѣ свършено не отговарятъ на своето назначение. По-прѣди се развиваха прѣкрасни теории за хигиеническитѣ условия, на които трѣбва да отговарятъ казармитѣ, затворитѣ и другитѣ обществени здания. Ами за училищата какво трѣбва да кажемъ? Трѣбва ли да допуснемъ 65% отъ училищата да се намиратъ въ такова лошо положение — тѣ положително приличатъ на кочини! Азъ ще потвърдя думитѣ на г. Вжжарова, като за поддрѣпа на тѣхъ ще се позова на една прѣкрасна студия на г. Кирила Поповъ по нашето учебно дѣло, печатана въ „Училищенъ Прѣгледъ“, въ които се казва дословно слѣдующето: (Чете.) „Случаи, дѣто училищно здание струва до 100 л. заедно съ двора и градината, не сж единични. А има и такива случаи, дѣто училището се помѣщава въ хамбаръ, плѣвникъ или кошъ за кукурузъ, или пътъ то се помѣщава въ една отъ 2—3-тѣ мръсни килийки на мѣстния ханъ (крѣчма), като при това се мѣсти ежегодно отъ килийка въ килийка, споредъ това, коя отъ тѣхъ е най-непотрѣбна на ханджията . . . Ние сме чували да ни говорятъ училищни инспектори, че една голѣма частъ отъ прѣписката имъ съ учителитѣ се касае до въпроса за прозорци, печки, пробити стрѣхи и пр.“

Ето, г-да, картината на нашитѣ училищни здания. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: За коя година е?) За 1895 и 1896 г. А оттогава тия параграфи сж прѣстанали да фигуриратъ въ бюджетитѣ и положението не се и измѣнило. Ето какво е, казвамъ, положението на училищнитѣ здания.

Заради това, държавата би трѣбвало да се притече на помощъ на общинитѣ съ една нищожна сума отъ 100.000 л., съ която сума ще насърчимъ общинитѣ да прѣдприематъ направата на здания за 1.000.000 л.

Азъ ще ви говоря въ този духъ по отношение на постройката отъ друго гледище. Тия здания, построени споредъ прѣдвиденитѣ за училищата условия, ще бѣдатъ полезни както въ хигиеническо отношение, така сжщо и въ економическо отношение. Въ по-голѣмитѣ селца, дѣто има малки стари здания, ще намѣрите 25—30 ученика едвамъ въ една стая; повече ученици не могатъ да се помѣщаватъ въ едно отдѣление и общата статистика въ България ни дава 29 ученика въ едно отдѣление. Това е положението на работата. Числото на учителитѣ расте, а числото на ученицитѣ се намалява или поне не расте. Трѣбва, прочее, по-напрѣдъ да построямъ добри здания, за да могатъ да се помѣщаватъ повече ученици въ тѣхъ — до 40, и тогава ще може да се направи економия отъ намаляването числото на учителитѣ. (Д. Цанковъ: Ти знаешъ, ама азъ зная по-много отъ тебе!) Стани го кажи! Азъ моля г. Министра на Народното Просвѣщение, ако сега не иска да се съгласи, то за идущата година да има прѣдъ видъ това нѣщо.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Г-нъ Такевъ има думата.

М. Такевъ: Отсѣпвамъ думата на г. Цанкова.

Д. Цанковъ: Г-нъ Лафчиевъ обича само да го чуватъ, че знае много да говори. (Къмъ г. Лафчиева.) Министърътъ ти каза тебе, г-не, че тия помощи се даватъ въ два случая, а именно въ партизански случаи: което село дойде да иска по партизански съображения, нему се дава помощъ. (С. Лафчиевъ: Не е вѣрно!) Чакай! А второто нѣщо е, че нашитѣ хора нехалтъ, не отиватъ да просятъ, а само партизанитѣ отиватъ, и тѣмъ се даватъ тия помощи. И министърътъ ви отговори на туй: не се даватъ дѣто трѣбва да се даватъ, ами се даватъ безразборно, само по партизански съображения, и азъ искамъ туй нѣщо да го прѣмахна. Тѣй ви обясни министърътъ. Трѣбва да му благодаримъ за това нѣщо. Трѣбва да се нареди единъ редъ: дѣто трѣбва, тамъ да се даватъ. Тѣй щото, трѣбва да му благодаримъ, а не да го упрекаваме.

М. Такевъ: Г-да прѣдставители! Ако г. министърътъ признава необходимостта отъ такъвъ единъ параграфъ, вече второстепенни сж ония съображения, че досега сж злоупотребявали съ този кредитъ. И нека му го впишемъ въ честъ, ако той ще отстрави партизанството при раздаването сумитѣ по тоя параграфъ. Но само затуй, че нѣкои сж злоупотребявали, сега да зачеркнемъ този параграфъ, нѣма смисълъ. Параграфътъ нека си остане, както се иска, на сума 100.000 л. и нека се нап

вятъ всичките ония разпореждания, които г. министърът мисли, че сж отъ естество да поправятъ тия погрѣшки при раздаването на тая сума и да я раздава справедливо. Ако статистиката на Министерството на Просвѣщението, ако студиата на този господинъ, който заведва единъ важенъ клонъ въ нашата статистика, ви изтъква, че 14% отъ нашитѣ училища сж, въ които може да се учителствува, а останалитѣ сж котари и кочини, не може да става и рѣчь, че непрѣмѣнно трѣбва да се прѣдвиди такъвъ параграфъ. Но тутакси може да се възрази едно: да прѣдвидимъ тукъ, да прѣдвидимъ тамъ, но отдѣ ще ги вземемъ? Ето кждѣ е въпросътъ. Този въпросъ е справедливъ и умѣстенъ. Затуй, когато прѣдлагаме единъ кредитъ, слѣдъ като бюджетътъ е уравнивсенъ, наша длъжностъ е, първо, да искаме съгласието на г. Министра на Финанситѣ и, второ, да покажемъ на източникъ за покриване на кредита, който се иска. (Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Тамъ е работата.) Понеже г. министърътъ е прѣдвидѣлъ само 20.000 л., азъ искахъ въ комисията увеличение на тази сума на 100.000 л. Азъ прѣдлагамъ този кредитъ да се качи на 120.000 л., като стотѣ хиляди лева се взематъ отъ § 7 на Министерството на Обществениѣ Сгради, дѣто е прѣдвидено едно перо, което е било лани и по-лани по 120.000 л., за поправка на дворцитѣ, а тази година е прѣдвидено 250.000 л., безъ всѣкаква мотивировка. Отъ тия 250.000 л., които сж прѣдвидени, безъ никаква мотивировка, за поправка на дворцитѣ, засега можемъ да оставимъ само ланската сума 120.000 л. за тая цѣль, а другата сума 130.000 л., която се иска въ добавѣтъ, — вѣрвамъ, че и Князътъ, който иска строгъ контролъ върху държавното управление, който иска просвѣта, който иска мѣжествено гражданско съсловие, който иска непрѣмѣнно да имаме просвѣтено поколѣние, ще се съгласи, че прѣди да имаме дворци освѣтлени съ електричество, нека да построимъ нашитѣ училища, дѣто да възпитаваме нашитѣ младежи, да създадемъ едно дѣйствително доблестно, честно гражданско поколѣние. Ето защо азъ ви моля, къмъ които се повече отнасяше тази втора тронна рѣчь на Княза, непрѣмѣнно да се съобразите съ тия негови дѣми, съ които той ви заявява, че трѣбва строгъ контролъ, да намалите този бюджетъ и тия суми, които указахъ отъ Министерството на Обществениѣ Сгради, да се прѣхвърлятъ въ Министерството на Народното Просвѣщение и се дадатъ за постройка на народни училища. Прочее, правя прѣдложение, писмено ще го депозирамъ на прѣдседателството, като имамъ прѣдъ видъ, че бюджетътъ на Министерството на Обществениѣ Сгради още не е гласуванъ, имате го на рѣцѣтъ, можете да направите справка, можемъ да приемемъ този параграфъ да се увеличи на 120.000 л., като улеснимъ г. Министра на Финанситѣ, че нѣма да му дезеквилибрираме бюджета, защото тая сума ще я вземемъ отъ оня параграфъ отъ бюджета на Ми-

нистерството на Обществениѣ Сгради, дѣто засега не се чувствува тая пужда така, както се чувствува въ тоя параграфъ.

Прочее, моля г. Министра на Народното Просвѣщение, онзи на Финанситѣ и онзи на Обществениѣ Сгради най-послѣ, а на първа рѣка народното прѣдставителство, което милѣе за просвѣтата и което отъ отдавна особено говори за това просвѣщение, и понеже вие чухте цифрени данни, че дѣцата ви се учатъ въ кочини, да приемете да се увеличи този параграфъ, а Министерътъ на Просвѣщението да вземе всички онѣзи мѣрки, за които той ни говори, че се е злоупотрѣблявало досега, да се отстрани това злоупотрѣбление и да дойде на помощъ на тѣзи общини, които нѣматъ срѣдства да си построятъ прилични, удобни, хигиенични училища за своитѣ дѣца.

Н. Константиновъ: Г-да народни прѣдставители! За сумата нѣма да се спирамъ. Каква сума ще прѣдвидите, то е ваша работа, но казвамъ, каквато сума да прѣдвидите, на вѣтъръ нѣма да отиде: 120 ли ще прѣдвидите, 20 ли ще прѣдвидите или 240.000 л., тѣ сж пари, които нѣма да бждатъ хвърлени на вѣтъра. Върху сумата не искамъ да се спирамъ. Искамъ да се спра само върху това, което каза г. министърътъ, а така сжщо потвърди и Дѣдо Драганъ, че не трѣбва да се прахосватъ тия пари по съображения партизански, или же безразборно, безъ всѣкакъвъ разчетъ, безъ всѣкаква смѣтка дали има нужда и каква е тая нужда и дѣ трѣбва да се разходва. Заради туй, азъ мисля, за да се избѣгнатъ всѣкакъвъ видъ нарекания въ тази смисълъ, добръ ще бжде тази сума, която ще прѣдвидимъ, да се отнесе къмъ бюджета на Министерството на Обществениѣ Сгради, дѣто ще се разходва по закона за търговетѣ и съобразно съ планове прѣдварително одобрени отъ това министерство. Тогава ще се постигне цѣльта. Нѣма съмнѣние, че Министерството на Народното Просвѣщение ще се интересува въ случая да укаже на належащитѣ нужди, кждѣ, въ коя община, въ какъвъ размѣръ трѣбва да се даде помощъ, или трѣбва да се построи извѣстно училище или трѣбва да се дотрени извѣстно училище. Нека се откажемъ отъ тази привичка въ всѣко едно министерство да прѣдвиждаме и градинари, и градинарски работи, и строителни работи, когато има едно специално министерство, което да се занимава съ постройката на всички обществени и общински здания. Това се съзира и въ Военното Министерство, това се съзира и въ всичките министерства. Това нѣма граници, и начало, и край. Можемъ да даваме помощи всѣка година и пакъ нѣма да имаме училища. Ако ли това искане на Министерството на Просвѣщението става чрѣвъ Министерството на Обществениѣ Сгради, дѣто разходванията ставатъ по извѣстенъ отъ закона опрѣдѣленъ редъ, основани на извѣстни планове, доказани нужди отъ Министерството на Просвѣщението, тогава и разходитѣ

ще постигнатъ своята цѣль. Колкото се касае за сумата, азъ мисля, че каквато сума да гласувате, ще бѣде добръ.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ : Турямъ на гласуване § 21. Прѣди да се гласува параграфътъ, има да се гласува поправката на г. Такева съ слѣдующето съдържание: (Чете.) „Прѣдавамъ § 21 да се увеличи на 120.000 л.“ Който приема поправката на г. Такева, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема. (М. Такевъ: Болшинство е!) Моля тѣзи, които сж за поправката на г. Такева, да станатъ на крака. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Полагамъ на гласуване § 21. Които сж за приемането на този параграфъ, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

М. Такевъ : Искамъ думата прѣди да се докладва глава VI. Понеже въ миналитѣ параграфи е въпросъ за помощи, азъ имамъ свѣдѣния, че нѣкой си г. Радевъ, който е издържалъ нѣкакво частно училище въ София, но не можатъ да събера повече свѣдѣния съ каква цѣль, е далъ заявление въ Министерството на Народното Просвѣщение, че той иска да му се даде помощъ да издържа това частно училище, и иска една помощъ за разни работи — той нѣщо прѣподава — г. Министърътъ на Просвѣщението е турилъ слѣдующата резолюция: „нѣмамъ нищо противъ да се отпуснатъ 3.000 л. за тази забавачница“ — Вие или Вашиятъ прѣдпественикъ, не зная, — но както се вижда, това прошение било изпратено въ прошетарната комисия и оттамъ не е излѣзло. (Докладчикъ И. Бобековъ: Въ бюджетарната комисия бѣше, но комисията не се съгласи.) Така щото, сега питамъ г. министра, не се ли съгласява? Защото въ този параграфъ за подобни помощи сж прѣвидени доста крупни цифри: на сиротопиталището въ Пловдивъ, помощъ на Урбиха — то е едно частно училище за глухонѣми и пр. и пр., и понеже и това е едно частно училище, не намира ли за необходимо да дойде на помощъ и на тази частна инициатива, да отпусне, ако не 3.000 л., то поне 1.000 л., както се даватъ на г. Урбиха, на когото инициативата е много похвална, но не по-малко е похвална инициативата и на този Радевъ, който е образувалъ една забавачница и въ всѣки случай иде на помощъ и на държавата, и на общината?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ : Г-нъ Радевъ държи забавачница частна. Азъ не помня колко ученици има, но сж около 20 или 25. Дойде въ Министерството да иска помощъ, обаче бюджетътъ на Министерството на Народното Просвѣщение бѣше сключенъ и изпратенъ въ Министерството на Финансите и тогазъ му обадихъ: „и да искамъ да ти дамъ помощъ, нѣмамъ въ обичай допълнително да

съобщавамъ да се запишатъ нови суми въ Финансовото Министерство“. Той тогава се отнесе въ Народното Събрание. Народното Събрание прѣпраща въ министерството неговото заявление, за да се узнае положението на неговото училище. Министерството чрѣзъ инспектора разглежда неговото заявление и даде мнѣние, или, по-добрь, свѣдѣнията си прѣпрати въ Народното Събрание. Завчера въ комисията се докладва това прошение на г. Радева. Това е положението. (М. Такевъ: Сега не сте ли съгласни да се даде помощъ?) Не.

Т. Влайковъ : Азъ искамъ друго прѣдложение да направя, поспе се отнася пакъ до въпроса за разнитѣ помощи. Знае се, че както тукъ въ София, тѣй и въ разни мѣста, сж учрѣдени по частна инициатива дружества за безплатни ученически трапезарии, въ които се прибиратъ най-бѣднитѣ дѣца, даватъ имъ се безплатни обѣди и чрѣзъ това се дава възможность, отъ една страна, на бѣднитѣ родители да поддържатъ дѣцата си въ основнитѣ училища и да имъ дадатъ най-пужното образование, а, отъ друга страна, тѣзи дѣца, като свѣднатъ въ училището, дава имъ се възможность да живѣятъ единъ човѣшки животъ, тѣ иматъ възможность малко-много да крѣпятъ здравето си и да могатъ да се учатъ по-добрь. Безъ съмнѣние е, че тая инициатива е похвална и че такива трапезарии трѣбва да се откриятъ навсѣкждѣ, че безъ тѣзи трапезарии не може да се прокара напълно и принципътъ на задължителното учение, по азъ мисля, че когато частната инициатива се пагърбва съ такава важна мисия, не е злѣ, ако държавата поне съ малко покаже, че се интересува съ този въпросъ, и прѣдвиди една помощъ изобщо за всички тѣзи трапезарии, както тукъ, така и въ Стара-Загора и на други мѣста. Това, може би, ще насърчи хората и въ други мѣста да се откриятъ такива трапезарии, а крайниятъ идеалъ трѣбва да бѣде да се покрие цѣлата страна съ мрѣжа отъ такива безплатни трапезарии. Ето защо азъ прѣдавамъ новъ параграфъ: „помощи за безплатнитѣ ученически трапезарии — 5.000 л.“

Докладчикъ И. Бобековъ : Азъ съмъ на мнѣние частната инициатива да си остане частна. Да не стане както съ Пловдивското сиротопиталище, което бѣше тоже рожба на частната инициатива, на гражданитѣ, и подиръ го виждате въ бюджета съ 25.000 л. на държавна смѣтка. Ние ще приучимъ нашитѣ независими хора, хора съ положение, които сж наклонни да помагатъ на такива благотворителни заведения, ще ги приучимъ, първо, да си даватъ своята лепта, а не подиръ, като се вмѣкнатъ постепенно въ бюджета било на държавата, било на общинитѣ, единъ денъ да ги видите, че си оставатъ въ тежестъ на бюджета на държавата или на общината, а частната инициатива да бѣде унищожена. Ето защо съмъ на мнѣние да се не взима у насъ за въ бѣдѣще частната инициатива отъ държавата.

Д. Цанковъ: Азъ моля г. Влайкова да се откаже отъ туй предложение. Държавата, естествено, на нѣкои дружества трѣбва да помага, но на какви? На такива дружества, които въ народа, въ масата на народа нѣматъ влияние, не могатъ да се подпомагатъ отъ масата на народа, както е напр. „Книжовното Дружество“. Не може, защото е една идея, която още не е вникнала въ цѣлия народъ, но дружествата, на които идеята е вникнала въ народа, трѣбва да се оставятъ народътъ самъ да имъ помага. Ние искаме сѣ държавата да помага, всичко сѣ отъ държавата да става. Това ще каже да отнемемъ отъ народа инициативата. Трапезариитѣ, тѣ сж нѣща, които всѣки разбира, и най-простиятъ българинъ, и ще си даде лентата. Ние сега, щомъ хванемъ да даваме отъ държавата, частната инициатива ще прѣстане и ще каже: държавата нека поддържа. Затуй моля, г-нъ Влайковъ, ако разбирашъ това нѣщо, трѣбва да се откажешъ. Откажи се, защото иначе ще отнемемъ всѣка инициатива на народа.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Г-нъ Влайковъ, желаете ли да положи на гласуване Вашето предложение? (Т. Влайковъ: Нека се гласува!)

Пологамъ на гласуване предложението на г. Влайкова съ слѣдующето съдържание: „Помощъ за безплатни ученически трапезарии — 5.000 л.“ Който го приема, да си вдигне ржката. (Менпештво.) Народното Събрание не приема.

Докладчикъ И. Бобековъ: (Чете.)

„Глава VI.

Книжовни прѣдприятия и научни издирвания.

§ 22. За купуване и подвързване книги, вѣстници, списания и равноси по тѣхното прѣнасяне, сжщо и за печатане каталозитѣ и бюлетинъ за депозиранитѣ книги (за Софийската библиотека 10.000 л., за Пловдивската — 7.000 л. и за Софийския музей 500 л.) — 17.500 л.“

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Пологамъ на гласуване § 22. Който го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Бобековъ: (Чете.) „§ 23. За събиране, откупване и прѣнасяне старини; възнаграждение на частнитѣ издирвачи; разходи по археологически издирвания, разкопки, сбирки и др.; за пазене, ограждане и поддържане открититѣ неподвижни старини и възнаграждение на пазачитѣ имъ; за фотографически и други художествени старини репродукции и купуване художествени оригинални и изъ народния животъ произведения; за купуване разни видове народни

носи и накити и фигурурини за излагането имъ — 15.000 л.“

25.000 л. бѣше прѣдвидено, а комисията го намали, както е било миналата година, на 15.000 л.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Пологамъ на гласуване § 23, както е приетъ отъ комисията. Който е за приемането му, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Бобековъ: (Чете.)

„Глава VII.

Разни разходи.

„§ 24. За издържане на пансионеркитѣ въ пансиона при Варненската държавна дѣвическа гимназия — 13.500 л.“

М. Таковъ: Г-да прѣдставители! Азъ нѣма да говоря противъ това, но искамъ да обърна вниманието на г. министра да проучи въпроса: не трѣбва ли да се отворятъ такива пансиони и при другитѣ гимназии, не само дѣвически, но и мъжки. Защо? Мотивътъ е слѣдующиятъ. Ние виждаме, че при нашето Военно училище се отвори една военна прогимназия, дѣто всѣка година се явяватъ по 5—6—700 души кандидати своекошци, и когато питаеме ние родителитѣ: каква е тази аномалия, бе джанъмъ; тамъ се дава едностранчиво образование, за което ще говоримъ другъ пътъ, но както и да е, знаете ли какво отговарятъ? — и затуй има такъвъ напливъ въ тази прогимназия. Защото всѣки родителъ иска да даде дѣтето си при единъ по-строгъ контролъ и не смѣе да го остави на улицата, защото нѣма при гимназитѣ такова подобно заведение, дѣто да се намира дѣтето подъ строгия контролъ на своитѣ възпитатели. Тази, казвамъ, е една голѣма причина, за да има такъвъ напливъ въ Военната прогимназия. Понеже всинца заедно съ васъ, г-да министри, и вие всички, г-да прѣдставители, отъ болшинството, сме противъ Военната прогимназия, по мотиви и съображения, които другъ пътъ ще изкажемъ, по които вие знаете и чувствувате, не трѣбва ли да отнемемъ на нашитѣ родители този аргументъ да изпращатъ своитѣ дѣца въ Военната прогимназия, вмѣсто въ гражданскитѣ училища. Затуй азъ моля г. министра, да проучи този въпросъ — при всѣка държавна гимназия, мъжка и дѣвическа, непрѣмѣнно да има по единъ пансионъ, да се намиратъ дѣцата подъ контрола на своитѣ възпитатели, и по този начинъ ще отнематъ възможността на родителитѣ да харчатъ по 1.000 л. въ Военната прогимназия, за да имаме слѣдъ нѣколко години една каста въ България, лишена отъ всѣкакво гражданство и отъ всѣкакви познания на нашето гражданско управление, ще имаме хора, които ще знаятъ, че имаме единъ Богъ на небето и единъ князь на земята, и за тѣхъ народъ и държава не ще съществуватъ — помнѣте

ми думитѣ. Азъ ви моля непрѣмѣнно да проучите тоя въпросъ и понеже сега не е тукъ мѣстото да гласуваме за него, но en passant и по поводъ на тоя параграфъ, моля г. министра въ слѣдующия бюджетъ непрѣмѣнно да прѣдвиди издържането на пансионери при всички гимназии и по тоя начинъ ще улеснимъ родителитѣ, а така сѣщо ще отнемемъ възможността да се трупатъ въ Военната гимназия младежи, което трупане е, безспорно, въ врѣда на държавнитѣ интереси.

Н. Константиновъ: Г-да народни прѣдставители! Откриването на пансионери при гимназиитѣ мъжки или женски е въпросъ, по който трѣбва да се съгласимъ всинца съ това мнѣние на г. Такева. Азъ, напр., мисля, че въ тоя случай частната инициатива би дала по-голъма полза, защото тая работа е чисто комерческа. Хора, които се интересуватъ, ще устроятъ пансионъ, ще се грижатъ за неговото добро устройство, ще се грижатъ за добрата храна, за хигиеническитѣ условия, и така ще прибератъ повече посѣтители. Това се доказва на практика. Напротивъ, азъ бихъ молилъ г. Министра на Народното Просвѣщение да проучи този въпросъ — защо въ Варненската дѣвическа гимназия, въ която има построено прѣкрасно помѣщение за пансионъ, за който държавата е похарчила 1.000.000 л., едва-едва 19 пансионерки има прѣзъ течение на годината. Коя е причината? Нито хигиеническитѣ условия, нито храна биха могли да бѣдатъ причина да изпѣждатъ хората, а между тѣмъ вие гледате, че отъ цѣла България дохождатъ тукъ, било въ София, било другагѣ, било въ мъжкитѣ, било въ женскитѣ частни пансионери намиратъ се много повече пансионерки, отколкуто въ държавнитѣ, а специално въ Варненския пансионъ, дѣто помѣщението и условията не могатъ освѣнъ да привлечатъ желающитѣ да изпратятъ своитѣ дѣца тамъ. Когато азъ посѣтихъ тази гимназия тая година, азъ бѣхъ очуденъ като ми казаха, че прѣзъ учебната година едва 19 пансионерки е имало и сѣ останали дрехитѣ или вещитѣ само на 3 пансионерки, които ще се върнатъ пакъ въ Варненския държавенъ пансионъ, защото всички други отивали въ частни пансионери. Ето кой въпросъ трѣбва да проучи министерството и да види, коя е причината, че въ държавнитѣ пансионери не постѣпватъ пансионерки.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване § 24 и моля ония, които го приематъ, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 25. За възнаграждение на членовѣтъ отъ комисиигѣ, прѣдвидени въ чл. 3 отъ закона за народното просвѣщение — 2.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приематъ § 25, както се прочете, да си вдиг-

натъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 26. За непрѣдвидени разноски — врѣмenni 3.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Моли ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ § 26, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.)

„Глава VIII.

Разни дългове.

§ 27. За погашение и лихви на Българската Народна Банка по ипотеката на купеното за Софийската народна библиотека здание — врѣмenni 20.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приематъ § 27, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 28. За погашение и лихви на сѣщата по ипотеката на купеното за Софийското петокласно дѣвическо училище въ Ючъ-бунаръ здание — врѣмenni 5.734 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приематъ § 28 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 29. За изплащане присѣденигѣ върху държавното съкровище суми, заедно съ лихвитѣ и разносикѣтъ по процеситѣ — врѣмenni 12.000 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приематъ § 29, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „§ 30. За изплащане стари дългове ¹⁾ — врѣмenni 794 л.“

¹⁾ Разликата въ заплатата на бившата учителка при Търновската дѣвическа гимназия Анастасия Христова за мѣсець декемрий 1901 г. за повишението ѝ 45—
За цѣтни и дневни на И. Богдановъ по командировката му отъ с. Кара-арнаутъ до Юнузъ-абдалъ, по прѣброяване населението прѣзъ 1900 г. 16'40
Заплатата на учителя въ Козъ-бунаръ, Борисовградска околия, Стефанъ Ганевъ, за мѣсець априлий 1899 г. 80—
Заплатата на бившия основенъ учителъ въ с. Сърбляница, Берковска околия, Юрданъ Евстатиенъ, за мѣсець юний 1900 г. 33—
Заплатата на бившия основенъ учителъ въ с. Новосело, Фердинандска околия, Х. Петковъ, за 12 дена отъ мѣсець януарий 1901 г. 22'30
Заплатата на бившия основенъ учителъ въ с. Орханъ-кьой, Вургазка околия, Вълчо И. Даскаловъ,

С. Лафчиев: Моля г. докладчика да ми обясни защо е предвидено по този параграф това перо: (Чете.) „Едновременно държавна помощ за поддържане мюсюлманските училища в гр. Ловеч, разрешена съ указъ № 52 отъ 1901 г. — 200 л.“

Докладчикъ И. Вобековъ: Защото не е имало кредитъ да се изплати тогава. Разрешенъ е билъ кредитъ, трѣбвало е да се изплати, но изчерпанъ е билъ параграфътъ.

Председателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приема въ § 30, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.)

„Глава IX.

§ 31. За запазенъ фондъ — 20.000 л.“

Председателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Който приема въ § 31, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: Сега слѣдва § 32. 32 параграфъ, както снощи се обясни този въпросъ, се касае за повишението основнитѣ и класни учители.

Н. Шивачевъ: Комисията не прие това.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Вие бѣхте ли?

Н. Шивачевъ: Той каза това.

Докладчикъ И. Вобековъ: Въ комисията, което стана, както снощи обяснихъ и сега ще допълня, е това. Когато г. Министърътъ на Народното Просвѣщение трѣгна да си излиза, слѣдъ гласуването на цѣлия бюджетъ, каза: ами за повишение на учителитѣ не предвидѣхте сума тукъ. Той каза: трѣбва да предвидите 75.000 л. и трѣбва да намѣрите отъ нѣйдѣ да се направятъ нужнитѣ економии, които да се употребятъ за тази цѣль. Комисията прие 75.000 л., но безъ да се гласува. Отъ крака всички комисари, ако се не лѣжа, да се съгласиха безъ противорѣчие. Не се каза нито да

за мѣсцитѣ юний, юлий и августъ 1900 г. по 55 л. мѣсечно 165—

Едновременно държавна помощ за поддържане мюсюлманскитѣ училища въ гр. Ловечъ, разрешена съ указъ № 52 отъ 1901 г. 200—

За изплащане разликата въ заплатата на повишената бивша основна учителка въ гр. Станимака, Виктория Кондова, за врѣме отъ 1/IX докрая на мѣсецъ декемврий 1899 г. 100—

Заплатата на бившия основенъ учителъ въ с. Юрчи, Борисовградска околия, Атанасъ Юруковъ, за мѣсецъ юлий 1899 г. 45—

Заплатата на бившия основенъ учителъ въ с. Кашлакльой, Карнобатска околия, за врѣме отъ 11 юний до 31 августъ 1900 г. 86-60

Всичко 798-30

се впише, нито да се гласува тѣй, както ставатъ гласуванията. Това е самата истина. Предложението на г. министра е да има § 32 за повишаване на основнитѣ и класни учители 75.000 л. (Д. Цанковъ: За степенуване, а не за повишаване. — Гласове: Да се гласува!)

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Въ комисията, г-да народни представители, като се свърши бюджетътъ, азъ предложихъ безусловно да се предвиди тая сума. Даже предшествуващия денъ азъ искахъ сумата при извѣстни условия, каквито се казаха по-рано, да бѣде 80.000 л. Понеже отъ друга страна се направи една економия отъ 10.000 л., а пъкъ 5-тѣ се дадохъ за Висшето училище, оставаха 75.000 за повишаване на основнитѣ учители, които сѣ издържали изпитъ прѣзъ септемврий мѣсецъ и иматъ право сега да бѣдатъ повишени въ третостепенни. 283 души сѣ тѣ. За тѣхъ се иска една сума отъ 33.000 л., а остатъкътъ до 75.000 се иска за повишаване на нѣколко класни учители. Азъ моля Народното Събрание да приеме тая сума.

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ ще моля Народното Събрание да не приема тази сума дотогава, докогато не намѣри източникъ откъдѣ да я покрие. Бюджетътъ се разглежда и, както виждате, бюджетътъ е уравновѣсенъ много слабо. Увеличенията, които е направило досега Народното Събрание, намаляватъ излишѣка на приходитѣ съ 200.000 л., така щото остава единъ общъ излишѣкъ само отъ около 160.000 л. Азъ моля Народното Събрание, ако обича, безъ съгласието на Министра на Финанситѣ, да уголѣмява пѣкои разходи, да ми позволи предварително да му направя предложение да гласува допълнителни данѣци.

Азъ ви съобщавамъ, че прѣди да се чете законътъ за бюджета, имамъ да направя едно предложение за увеличението, направено въ единъ параграфъ на Министерството на Правосъдието безъ мое съгласие, и ще моля Народното Събрание да поправи погрѣшката.

Председателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: По § 32 има направени двѣ предложения: едното е на г. Шивачева, което е и предложението на г. Министра на Финанситѣ, въ смисълъ да не се предвиди никакъвъ параграфъ за повишение на учители — 75.000 л.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Нѣма предвиденъ параграфъ, за да се отхвърля. Азъ предлагамъ да се тури параграфъ за повишение заплатата на учителитѣ, а г. Шивачевъ казва предложението прави когато нѣма параграфъ?

Председателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване предложението на г. Министра на Народното Просвѣщение, въ смисълъ да се предвиди къмъ бюджета § 32 съ единъ кре-

дигъ отъ 75.000 фр. за повишение на учителитѣ. Който е за приемането на този параграфъ, да си вдигне ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема. (Т. Влайковъ: Това е комедия.)

Двѣтъ прѣдложения, които сж постигнали отъ г. Шивачева и г. Мирски, нѣма да се гласуватъ.

Н. Цановъ: Има друго прѣдложение за 140.000 л.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Има едно прѣдложение, което е постигнало, съ слѣдующето съдържание: (Чете.) „За повишаване учителитѣ отъ основнитѣ и срѣдни, пълни и непълни, училища, които сж издържали изпитъ и които сж прослужили въ една степенъ нужното отъ закона число години — 140.000 л.“

Г-да прѣдставители! Прѣдседателството мисли, че слѣдъ вота, който стана прѣди малко, нѣма защо сега да се вотира.

Н. Цановъ: 75.000 може да се не отпуснатъ, но 140.000 може да се отпуснатъ.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Моля, които приематъ това прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Докладчикъ И. Вобековъ: (Чете.) „А всичко по бюджета на Министерството на Народното Просвѣщение — 8.367.924 л.“

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Които приематъ изцѣло сумата, прѣвидена по бюджета на Министерството на Народното Просвѣщение, да вдигнатъ ржка. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Съ туй се приема бюджетътъ на Министерството на Народното Просвѣщение.

Пристѣпваме къмъ слѣдующата точка на дневния редъ.

М. Таковъ и Д. Петковъ: Утрѣ, часътъ е 8.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ моля да се вдигне засѣданието, защото врѣмето е напрѣдвало, и да имаме засѣдание утрѣ въ 9 ч., а сега да се даде думата на г. Пецова.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Полагамъ на гласуване прѣдложението на г. Министъръ-Прѣдседателя за утрѣ да има засѣдание въ 9 ч. Които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Има думата г. Иванъ Пецовъ.

И. Пецовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ поискахъ отсуга думата, за да говоря за едно прѣреждане на дневния редъ. Обща ми се отъ г. Министъръ-Прѣдседателя, че ще ми се даде сега думата, дава ми се и азъ дойдохъ тукъ за тая цѣль, за да говоря.

Азъ ще ви моля да се съгласите, щото моето прѣдложение, което съмъ внесълъ тукъ прѣди мѣсець врѣме, което е напечатано и раздадено на всички ви, да се разгледа част по-скоро. Вие знаете, че това прѣдложение има за цѣль да се узакони, щото за текущата 1902 г. данъкътъ върху занятията да се събере по ланскитѣ оклади, а не по тия, които напоследъкъ комиснитѣ, прѣдвидени въ закона, опрѣдѣлиха едвѣмъ въ края на годината. Истина е, г-да, че и бюджетитѣ трѣбва да се свършатъ колкото е възможно по-скоро, повечето отъ тѣхъ минаха, малко сж останали, и азъ се надѣвамъ, че и останалитѣ два бюджета сжщо тѣй благополучно ще се свършатъ както другитѣ. Но азъ намирамъ, че моето прѣдложение е отъ такова естество, щото трѣбва да се прѣреди приходо-разходния бюджетъ, специално перото по данъка върху занятията, защото отъ това може да послѣдва нѣкакво измѣнение въ тази или онази смисълъ. (Д. Христовъ: Цифрата е сжщата.) Азъ не бихъ искалъ това прѣреждане на дневния редъ, ако не виждахъ, че моето прѣдложение е поставено едвѣмъ въ край на обявения дневенъ редъ и че този материалъ, който го прѣдшества, ако остане да се разглежда и да дойде тогазъ редътъ му, този редъ нѣма да дойде нито да доиде идущия мартъ. Ние сме вече накрая на годината, г. Министърътъ на Финанситѣ е разпоредилъ, щото данъкътъ върху занятията да се събира. Ако вие се съгласите да приемете моето прѣдложение, споредъ което данъкътъ върху занятията за тази година да се събира по ланскитѣ оклади, ще се яви една неразбория, защото едни ще платятъ данъка си доброволно по новитѣ оклади, други ще заплатятъ послѣ по старитѣ и една несправедливостъ може да се яви по отношение на самитѣ данъкоплатци.

За да ви докажа, г-да, че прѣдложението, което азъ искамъ да се прокара, е отъ голѣма важностъ, за да го приемете по-скоро, азъ ще се домогна да докажа прѣдъ васъ слѣдующитѣ три положения.

Азъ ще се домогна да докажа прѣди всичко, че, въпрѣки увѣрението на г. Министра на Финанситѣ, данъкътъ върху занятията, споредъ послѣднитѣ опрѣдѣления на данъчнитѣ дѣлове отъ законната комисия, е увеличенъ, и много е увеличенъ. Азъ ще да ви докажа, че това увеличаване на данъка сега е несправедливо. Той е увеличенъ: нѣкъдѣ 5 пкти, нѣкъдѣ 10 пкти, нѣкъдѣ 20 пкти — ще ви покажа цифри, — а на едно мѣсто 24 пкти.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Недѣйте толкозъ се спира по сжществу, защото нѣма какво да остане да се говори по сжществу.

И. Пецовъ: Азъ мисля, че когато ще се говори по сжщество, азъ бихъ взелъ или не думата, но какъ ще ви убѣдя друго-яче, че това прѣдложение е важно, за да се съгласите да го разискаме по-скоро?

Азъ ще искамъ още да докажа, че халътъ на данъкоплатците, на населението е влошенъ и, слѣдователно, туй увеличаване на данъцитѣ сега е тежко, непоносимо за него. Азъ ще искамъ да установя прѣдъ васъ, че събирането на данъка по новия окладъ е противозаконно, защото това ново описване на данъка едва се привърши въ края на годината и не е свършено още даже. И то за 1902 г. за сѣщия тоя данъкъ трѣбваше да бѣде издаденъ законъ, за издаването на какъвто се претендира съ сегашното прѣдложение. Г-да прѣдставители! Азъ ви моля да вѣрвате, че цѣлата ми въ дадения случай не е партизанството. (Г. Кжрджиевъ: По дневния редъ ли се говори, или що?) Азъ ви говоря искрено, защото по този случай искамъ да изпълня само дълга си като народенъ прѣдставителъ спрѣмо ония данъкоплатци, които се тѣжатъ. Този въпросъ е отъ такъвъ характеръ, че интересува както мене и васъ, тъй и г. г. министрите, които управляватъ страната.

Г-да прѣдставители! Съгласно закона за данъка върху занятията, а именно споредъ чл. 31 отъ него, опрѣдѣленето на данъчните дѣлове се извършва отъ прѣдвидената въ закона комисия само за единъ периодъ отъ 3 години; за слѣдующия периодъ отъ три години той трѣбва да бѣде ревириранъ — на едни може да се увеличава, а на други да се намалява, — но на всѣки начинъ законътъ оторизира това разпрѣдѣление на данъцитѣ само за три години. Първото опрѣдѣляне на данъцитѣ стана въ 1894 г. — а то е станало за 1895, 1896 и 1897 г. Оттогава насамъ, по неизвѣстни за мене причини — или ако ги знаа, не искамъ да ги кажа, — никакво ревириране не е било направено на данъка върху занятията или на данъчните дѣлове. Истина е, че ще има хора, на които положението се е влошило много, трѣбвало е да бѣдатъ ревирирани и да бѣдатъ обложени тѣ справедливо удовлетворени; но това нѣщо не е станало. Обаче самото министерство като е знаало, че безъ единъ законъ, който да утвърди данъчните дѣлове по прѣдшествующето разпрѣдѣление, не може да събира този данъкъ, всѣка година внасяно е било прѣдложение отъ г. Министра на Финансите тукъ и е узаконявано това разпрѣдѣляне на данъчните дѣлове за първия периодъ и е оставало въ сила и за идущитѣ години. Туй е станало, г-да, и миналата година, когато г. Каравеловъ е билъ министъръ-прѣдседателъ и министъръ на Финансите. Той се е обърналъ къмъ Народното Събрание съ единъ докладъ, въ който като излага, че по причина на напѣдналото врѣме въ 1901 г. на 2 май не е възможно да се разпрѣдѣлятъ данъчните дѣлове и да се събиратъ въ сроковетѣ прѣдвидени въ закона, е поискалъ отъ Народното Събрание и то е вотирало единъ законъ съ слѣдующето съдържание: (Чете.) „Членъ единственъ. Опрѣдѣленитѣ на основание законитѣ за данъцитѣ върху сградитѣ и върху занятията отъ 21 и 26 януарий

1895 г. данъчни дѣлове на данъкоплатцитѣ за първия периодъ оставатъ въ сила и за 1901 г.“

Въ своя докладъ къмъ Народното Събрание г. Министърътъ на Финансите е казалъ слѣдующето: (Чете.) „Споредъ законитѣ за данъцитѣ върху сградитѣ и върху занятията, данъчните дѣлове на данъкоплатцитѣ отъ тия данъци сж прѣдлежени на опрѣдѣление за новъ периодъ, считанъ отъ текущата 1901 г. Това опрѣдѣление, за което сж нужни не по-малко отъ 7—8 мѣсеца, за да се изпълнятъ формалноститѣ и изискванията на поменатитѣ закони, трѣбвало е да стане прѣзъ миналата година, каквото, съ самото настѣпване на 1901 г., да може да начне събирането и да се прѣслѣдва въ прѣдвиденитѣ отъ закона за бирницитѣ срокове. Това, обаче, не се е направило.

„Прѣдъ видъ на напѣдналото вече врѣме отъ годината, имамъ честъ да моля Народното Събрание, да продължи чрѣзъ приемаването на приложения законопроектъ и за текущата 1901 г. миналогодишнитѣ данъчни дѣлове на данъкоплатцитѣ отъ данъцитѣ върху сградитѣ и върху занятията.“ Народното Събрание се е съгласило, защото иначе не е могло да бѣде, и узаконило, щото за 1901 г. данъкътъ върху занятията да се събере по данъчните дѣлове, опрѣдѣлени по-рано. Г-да! Азъ не искамъ сега нищо друго, освѣнъ да се направи сжщото. Азъ не бихъ внесълъ това прѣдложение, ако краятъ на годината не бѣше дошълъ и ако г. министърътъ бѣше внесълъ едно прѣдложение въ подобна смисълъ; но защото г. Министърътъ на Финансите не направи това, защото накрая на годината стана новото опрѣдѣляне на данъчните дѣлове и въ това опрѣдѣляне на много хора се покачиха патентитѣ до неимовѣрна степенъ, защото отвсѣждѣ се явиха оплаквания, азъ счетохъ за нужно да внеса това прѣдложение и безъ да имамъ нѣкакъвъ интересъ партизански или да създавамъ прѣпятствие на правителството. (А. Урумовъ: По-кратко!) Г-нъ Урумовъ! Когато Вие сте говорили, никога не съмъ Ви казвалъ кога да свършите и какъ да говорите. Ако врѣмето е напѣднало и ако вашето търпѣние е изчерпано, азъ бихъ ви молилъ да се съгласите да се прѣкрати засѣданieto сега и утрѣ да продължа своята рѣчь; (Отъ дѣсницата: А а а!) ако ли не, азъ ще продължавамъ доколкото мога сега. Както обичате, тъй направѣте.

Истина ли е, че данъкътъ е увеличенъ споредъ новото разпрѣдѣляне на данъка върху занятията? Ето въпросътъ, който, прѣди всичко, азъ ще прѣдставя на вашето внимание, като се постарая да докажа, че наистина е увеличенъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Пецовъ, съвсѣмъ прѣувеличавате! Ние прие-
маме, най-послѣ, че е увеличенъ.

И. Пецовъ: Азъ има нужда да обясня на Народното Събрание.

А. Урумовъ: Защо му се даде думата? Това по дневния редъ ли е? Имаше ли го това нѣщо на дневния редъ?

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Пецовъ, Вие сами съзнавате, че това не е право...

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. А. Франгя.)

И. Пецовъ: Дайте ми съгласие, че ще се турне на дневенъ редъ утрѣ, тогава ще прѣстана да говоря.

Г-да народни прѣдставители! Въ своето изложение, при стѣпването на генералнитѣ дебати по бюджета, г. Министърътъ на Финанситѣ ни увѣряваше, че данъкътъ върху занятията за слѣдующата година не е увеличенъ.

Д. Христовъ: Ако има безобразенъ данъкъ, то е данъкътъ върху занятията, защото е малъкъ.

И. Пецовъ: И наистина, въ прихода-разходния бюджетъ по Министерството на Финанситѣ ние виждаме, че данъкътъ върху занятията за 1903 г. е опрѣдѣленъ на сума 3.550.000 л.

Г. Кърджиевъ: Това прѣреждане на дневния редъ ли е?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Пецовъ! Вие искахте да говорите само по прѣреждането на дневния редъ; трѣбва да говорите само по тоя въпросъ.

И. Пецовъ: Азъ искахъ да докажа важността на прѣдложението си. (Глъчка.)

Г-нъ Министърътъ на Финанситѣ ни увѣряваше, че за 1903 г. данъкътъ върху занятията е увеличенъ само съ една сума отъ 50.000 л., и то затуй, защото сж обложени сега овѣзи, които сж имали доходъ отъ пари въ земеделческитѣ каси или въ Банката; слѣдователно, никакво увеличение на данъка върху занятията нѣмало. Но ако погледнемъ сжщия бюджетпроектъ, ние ще видимъ, че за 1899 г. данъкъ върху занятията е прѣдвиденъ 3.200.000 л., а сж събрани 3.616.381 л. Значи, събрани сж много повече, отколкото сж били прѣдвидени въ бюджета. Сжщото е и за 1900 г., откъдѣто ние сега можемъ да прѣдположимъ, че г. Министърътъ на Финанситѣ като тури тази цифра така малка въ бюджета си, данъкътъ върху занятията ще излѣзе много повече и съ този излишъкъ той ще допълни другитѣ пера, които не ще да дадатъ толкова приходъ, колкото е прѣдвидено. Но това е нищо. Г-да народни прѣдставители! Ако наистина данъкътъ върху занятията не бѣше увеличенъ при послѣдното опрѣдѣление отъ комиситѣ, то съгласѣте се съ мене, че г. Министърътъ на Финанситѣ не ще да има никакво основание да противодѣйствува за приемането на това прѣдложение, по което азъ искамъ да се събира този да-

нъкъ по ланския окладъ. Ако той не се съгласява, това е доказателство, че той очаква доходъ повече отъ този, който е прѣдвиденъ въ самия бюджетъ. Азъ се постаряхъ да събера свѣдѣния, за да мога тукъ прѣмо да ви кажа колко е сега облогътъ на данъка върху занятията по новото опрѣдѣление, но, за жалостъ, това не можахъ да сполуча, защото учрѣжденията, къмъ които се обърнахъ, а сжщо и Министерството на Финанситѣ, не рачиха да удовлетворятъ това ми искане. Азъ се постаряхъ да събера свѣдѣния поне за единъ окръгъ, Търновскиятъ. Писахъ и телеграфирахъ на финансовия началникъ и молихъ го да ми яви колко е данъкътъ въ окръга по новия окладъ, но той не рачи да ми отговори. Научихъ се отъ министерството, че той се събѣтвалъ, но оттамъ му казали да ми не съобщава. Но онова, което зная положително отъ цифритѣ, взети отъ министерството, то е, че споредъ опрѣдѣлението на данъка върху занятията, споредъ първоначалнитѣ комисии, общата сума на данъка е възлѣзла на 2.070.000 л. Имайте прѣдъ видъ, че и чиновницитѣ плащатъ данъкъ върху занятията 1.200.000 л., и тогава излиза, че само по опрѣдѣлението на първоначалнитѣ комисии, данъкътъ върху занятията възлиза на сума 3.270.000 л. Колко не достига на г. министра, за да дойде до 3.500.000 л.? Една много малка цифра. Но това е опрѣдѣление, както казахъ, на първоначалнитѣ комисии. Обаче увеличението на данъка става отъ контролнитѣ комисии. Азъ вѣрвамъ, че г. Министърътъ на Финанситѣ не ще е заповѣдалъ прѣмо: увеличете данъкътъ. — Четохъ въ Финансовото Министерство едно окръжно, споредъ което той прѣдписва на комиситѣ, на тѣхнитѣ прѣдседатели, да бждатъ строго безпристрастни при опрѣдѣляне на данъка. Но отъ сжщото Министерство на Финанситѣ се научихъ — това не бѣше скрито отъ мене, — че тамъ, къдѣто Министърътъ на Финанситѣ е виждалъ, че данъкътъ е малко, споредъ неговата оцѣнка, заповѣдвалъ е специално, изрично съ писмо до финансовитѣ началници да го увеличатъ повече.

Министъръ М. Сарафовъ: (Възразява нѣщо.)

И. Пецовъ: Не ми дадохъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ ще кажа да Ви ги дадатъ.

И. Пецовъ: Казаха ми, че има.

Министъръ М. Сарафовъ: Не сте ги чели, защото ги нѣма. Кой Ви каза?

И. Пецовъ: Началникътъ на прѣжитѣ данъци ми каза: ние сме прѣдписали специално на извѣстни комисии да увеличаватъ, къдѣто се е видѣлъ малъкъ данъкътъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Това Ви е казалъ началникътъ на отдѣлението?

И. Пецовъ: Азъ добръ не го познавамъ — въ другата стая има единъ подначалникъ на прѣжитѣ данъци; името не му зная. Сега да ви покажа въ какви размѣри контролнитѣ комисии сж увеличили данъкътъ. Ще ми позволите да ви прочета единъ списъкъ, който е взетъ отъ общинскитѣ управления, слѣдъ като контролнитѣ комисии сж подписали протоколитѣ и сж ги счели за окончателни. (Д. Цанковъ: Габровска работа.) Вѣрно е, че е габровска работа. Азъ ще ви прочета за данъкоплатцитѣ въ Габрово и азъ ще ви кажа имената. Миню Поповъ, който е билъ обложенъ съ 120 л., сега е обложенъ съ 1.500 л., значи данъкътъ му е увеличенъ 12 пкти. Иванъ К. Калпазановъ е плащаль 300 л., сега е обложенъ съ 1.200 л. Тукъ всѣки единъ фабрикантъ е обложенъ отдѣлно и всѣки е обложенъ съ най-високъ патентъ. За тѣхъ нѣма оплакване. Ангелъ Д. Стояновъ е плащаль 250 л., сега 800 л.; Братя х. Стойчеви 150 л., сега 750 л.; Иосифъ Цанковъ 100 л., сега 700 л.; Иванъ Силдаревъ 90 л., сега 600 л.; Братя И. Калпазанови отъ 75 л. на 400 л.; Иванъ Беровъ отъ 100 л. на 400 л.; Христо Бобчевъ отъ 120 л. на 400 л.; Панайотъ Славчовъ отъ 100 л. на 400 л.; Цанко Добревъ отъ 150 л. на 400 л.; Братя Ямантиеви отъ 50 л. на 240 л.; Ц. Дюстабановъ отъ 40 л. на 150 л.; Симеонъ Черневъ отъ 27 л. на 134 л.; Христо Селвелиевъ отъ 40 л. на 170 л.; Пенчо Сватовъ отъ 40 л. на 120 л.; Новаковъ и Радомировъ отъ 30 л. на 110 л.

С. Вурмовъ: Повечето сж демократи.

И. Пецовъ: Какво отъ това, че сж демократи? Развѣ затова трѣбва да се увеличатъ данъцитѣ?

Прѣседателствующъ А. Франгя: Ще ми позволите да ви прѣкъсна. Часътъ е 8 и 5 минути и азъ трѣбва да консулирамъ Камарата, дали да се продължи засѣданието и по-нататъкъ.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Понеже се рѣши да имаме утрѣ засѣдание, трѣбва да имаме и установенъ дневенъ редъ. Ако Събранието не иска да слуша оратора, тогава прѣдложението за даване спѣшность на този проектъ пада и азъ ще взема думата да искамъ да се турятъ на дневенъ редъ бюджетитѣ. Ако искате да се произнесете по въпроса за спѣшностьта, понеже той се прѣдлага прѣдъ видъ на утрѣшния дневенъ редъ, трѣбва да изслушаме г. Пецова.

Прѣседателствующъ А. Франгя: А пъкъ азъ съмъ длъженъ, съгласно правилника, да консулирамъ Събранието приема ли да се продължи засѣданието докато свърши г. Пецовъ рѣчьта си, или не. Моля народнитѣ прѣдставители, които приематъ засѣданието да се продължи, докато се свърши този въпросъ за спѣшностьта, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното събрание приема.

Имамъ още една бѣлѣжка да направя. Съгласно правилника, въпросътъ по спѣшностьта не е правилно положенъ: трѣбваше да бѣде прѣдставено прѣдложение съ подписитѣ на 10 народни прѣдставители.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Хайде, приемаме го за правилно; нѣма защо да се спираме!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Продължавайте тогава, г-нъ Пецовъ.

И. Пецовъ: На печатница „Заря“ отъ 30 на 150 л.; на книжарница „Наука“ отъ 20 на 50 л.; на И. х. Гунчевъ отъ 30 на 100 л.; на Лала Колева отъ 50 на 120 л.; на Х. Ковачевъ отъ 50 на 308 л.; на Братя Нейчови отъ 38 л. на 210 л.; на Деча Божана отъ 50 на 120 л.; на Цвѣтка К. Цоневъ отъ 10 на 90 л.; на Коля Гутевъ отъ 40 на 100 л.; на Михала Бояджиянъ отъ 15 на 90 л.; на Игната Д. Клѣпчевъ отъ 25 на 80 л.; на Дечка Чавдаровъ отъ 15 на 85 л.; на Х. Влаевъ отъ 30 на 80 л.; на Стефана Златевъ отъ 15 на 60 л.; на Никифора Казасовъ отъ 7 на 27 л.; на Стояна Наневъ отъ 20 на 50 л.; на Кънча Христовъ отъ 15 на 50 л.; на Боневъ Шановъ отъ 20 на 50 л.; на И. Халачовъ отъ 20 на 50 л. (А. Самоковлийски: Поменикъ ли четешъ, бе джанъмъ!) Но да прѣстанемъ съ габровскитѣ и да видимъ въ Севлиево, какъ, въ какъвъ размѣръ е направено увеличаването на данъка. (Отъ дѣсницата: Ние ги знаемъ!) Тамъ Д. Караивановъ досега е плащаль по 70 л. годишенъ данъкъ върху занятието си, а сега е обложенъ съ 400 л.; на И. С. Влаховъ данъкътъ е увеличенъ отъ 28 на 100 л.; на Йонка Дертлиевъ отъ 26 на 380 л. — значи увеличенъ повече отъ 14 пкти; на дружество „Напрѣдъкъ“ отъ 50 на 200 л.; на дружество „Пчела“ отъ 50 на 200 л.; на дружество „Надежда“ отъ 100 на 800 л.; на дружество „Бѣджиче“ отъ 50 на 800 л. — значи увеличенъ 16 пкти; на дружество „Росица“ отъ 50 на 200 л.; на А. Шнайдеръ отъ 60 на 300 л.; на Стефана Цачевъ отъ 20 на 105 л.; на Н. З. Геневъ отъ 15 на 60 л.; на Н. Карастойчевъ отъ 12 на 50 л.; на П. Ватевъ отъ 15 на 50 л.; на Х. Кюркчиевъ отъ 40 на 260 л.; на Илия И. Илиевъ отъ 70 на 180 л.; на Х. Димовъ отъ 20 на 155 л.; на Х. С. Джебазовъ отъ 14 на 200 л.; на Обана Н. Кючуковъ отъ 261 на 900 л.; на И. Храповъ отъ 5 на 120 л. — значи увеличенъ 24 пкти. Има и други, но да ги не чета тѣхъ. Г-да народни прѣдставители! Ако ви казвамъ, че данъкътъ е увеличенъ, то недѣйте взима това като едни прости думи. Имайте прѣдъ видъ слѣдующия многознаменателенъ фактъ, фактъ, който трѣбва да ни обезкуражи твърдѣ много и да ни застави да погледнемъ много сериозно на този въпросъ, за който сега азъ говоря прѣдъ васъ. Данъкоплатцитѣ по данъка върху за-

нятията миналата година сж били 212.673 души, а тази година, г-да, обърнете внимание на това, тѣ сж останали само 129.990, значи 82.683 души сж напуснали занаятието си, индустрията, търговията или занаята. Това е едно доказателство, че положението на тѣзи хора не е подобро, за да може да се оправдае едно увеличение на тѣхния данък, а това е едно доказателство, безспорно, че положението на тѣзи хора е много влошено и, следователно, никакво увеличение въ тоя случай на данъка не трѣбва да се допуска. (И. Воденчаровъ: Ами тѣ сж били неправилно обложени!) По-напрѣдъ, значи, данъкътъ като е билъ стоваренъ върху 212.673 данъкоплатци, и данъкътъ върху занаятието е падалъ на глава близо 10 л.; сега понеже си остава сжщата цифра, и се налага на 82 хиляди по-малко хора, данъкътъ се пада срѣдно, споредъ първоначалнитѣ комисии — а не контролнитѣ, защото тогава е увеличенъ много, — пада се срѣдно по 18 л. на глава. Следователно, данъкътъ само отъ първоначалнитѣ комисии е увеличенъ съ 80%. И ако данъкътъ сега отъ тѣзи първоначални комисии е увеличенъ съ 80% и ако вие сравните цифритѣ, достовѣрнитѣ данни, по които азъ ви обяснявамъ въ какви размѣри е увеличенъ данъкътъ подиръ отъ контролнитѣ комисии, г-да, направйте си отчетъ, дали тѣзи хора нѣматъ право да се оплакватъ, че нашето положение е влошено, че данъкътъ ни е тежъкъ и ние ще бъдемъ принудени да напуснемъ занаятието си. И ако сега дѣйствително при даването декларациитѣ се констатира, че сж напуснали занаятието си 82 хиляди и толкова души, то ви увѣрявамъ, че ако остане това, отъ началото на идущата година ще напуснатъ занаята си много повече. А азъ вѣрвамъ, не е това цѣльта на правителството, което управлява. Ако досега сж напуснали занаятието си 39% и ако следъ Нова-година, подиръ тежкото увеличение на данъка, още толкозъ го напуснатъ, повѣрвайте, че ще отидемъ къмъ по-голямъ зло, къмъ лошъ край; а ние такова нѣщо не трѣбва да допускаме, защото вмѣсто да очакваме увеличение на данъкоплатцитѣ, било поради увеличение на населението, било по подобрене на неговия помипѣкъ, ние, напротивъ, виждаме, че данъкоплатцитѣ се намаляватъ. А щомъ това е така, това е многознаменателенъ фактъ, на който народното прѣдставителство трѣбва да обърне най-сериозно внимание.

Но азъ ви казахъ, че таквозъ едно увеличение на данъка сега е несправедливо. Ето какъ оправдавамъ тѣзи свои думи прѣдъ васъ. За никого не е тайна, че отъ 5 години насамъ народътъ прѣкарва една тежка, една продължителна финансова и економическа криза. Вие всички знаете, че тѣзи послѣднитѣ години бѣха безплодни и че селското население, което крѣпи страната съ своя износъ на храни и внася тукъ пари, обѣднява. Даже селянитѣ дойдоха дотамъ, че не масло, но оцетъ въ фасула си не слагатъ, само и само да посрѣщнатъ насѣщнитѣ си нужди. Тѣ кърпятъ

своитѣ опинци дотогава, докогато и яма не държатъ, само да платятъ данъка си. А пъкъ щомъ консомацията се намали — въ това отношение и търговцитѣ чакатъ отъ земледѣлцитѣ, — консомацията се намалява насѣкждѣ, алжипъ-верипътъ се намалява навсѣкждѣ, а това имаше за послѣдствие обѣдняването на всички. А това сж то занаятчиитѣ, индустриалцитѣ и търговцитѣ, на които сега тежи този тѣй увеличенъ данъкъ. И азъ съмъ съгласенъ, поклонникъ съмъ на идеята, че попече товарътъ на селското население е доста тежъкъ, то да се вземе частъ отъ него, ако не изведнажъ, то постепенно, и да се хвърли върху по-якитѣ плещи на търговцитѣ, на индустриалцитѣ, на занаятчиитѣ, на лихваритѣ, но ще се съгласите съ мене, че ако това нѣщо стане сега, то е прѣждеврѣменно и не се оправдава отъ положението на самитѣ тѣзи хора, толкова влошено отъ продължителната криза. Занаятчиитѣ, както ви казахъ, ствършено обѣдняха. Азъ не мога да зная цѣлата страна, но за примѣръ вземамъ града, въ който живѣя и който азъ го познавамъ най-добрѣ. Въ гр. Габрово и Габровската околия данъкоплатцитѣ по данъка върху занаятията отъ 4.129, колкото бѣха миналата година, сега сж останали на 2.820; значи, 1.309 сж напуснали своитѣ занаятия. Тѣзи хора не сж отишли на служба, не сж промѣнили своето занятие съ туй напр., съ земледѣлието, дѣто нѣма да плащатъ подобенъ данъкъ. Тѣзи хора, вълѣдствие на своето влошено състояние, напуснаха занаятията си, напуснаха чуковѣтъ, тезгяхитѣ си и отидоха на други мѣста и станаха надничари. Вземѣте търговцитѣ. Въ нашия градъ има и такива, които плащатъ патентъ за търговия, по напоследѣтъ въ единъ такъвъ градъ малѣтъ, който има 2.820 данъкоплатци по данъка върху занаятието, се случиха 7 фалимента, произнесени отъ окръжния съдъ, отъ които единъ е за милионъ лева, и ще се съгласите, че на всѣки 4—500 души се явява, или, по-добрѣ, има по единъ фалиментъ. А хората сж тѣй свързани помежду си, щото единъ като фалира, повлича всички други подиръ си. Ако е за лихваритѣ, ние лихвари много нѣмаме. Ако искате на тѣхъ всичко да стоваримъ, то съгласѣте се, че това не е възможно и не могатъ да понесатъ такъвъ голѣмъ дѣлъ, щото да улеснимъ, да облекчимъ всички. Ако лихварството е лошъ занаятъ, то издайте законъ и го запрѣтете, но азъ съмъ увѣренъ, че ще се оплачатъ не лихваритѣ, а тѣзи, на които тѣ услужватъ, клиентитѣ на лихваритѣ, които напоследѣтъ иматъ рѣцѣтъ си тѣй сѣщо турени подъ плоча. Новиятъ законъ за челяднитѣ имоти направи, щото много отъ капиталитѣ на тѣзи лихвари да се секвестиратъ за дребни кредити до 1.000 л. и тѣзи хора не могатъ да си събератъ паритѣ, или нѣма и да ги събератъ, защото знаятъ, че длъжницитѣ, като нѣма да имъ подлежатъ имотитѣ на отчуждаване и втори пътъ не имъ дадатъ, тѣ нѣма да занесатъ това що длъжатъ, а ще го задържатъ въ себе си. Тѣй

щото и на тѣхъ, които сж много малко, не може да се каже, че трѣбва да се натовари всичко това на тѣхъ. Азъ съмъ увѣренъ, че и лихваритѣ споредъ тоя законъ ще се откажатъ да даватъ пари на селянитѣ, но ще вложатъ паритѣ си въ Българската Народна Банка и нѣма да носятъ отговорностъ прѣдъ обществото и нѣма да бждатъ такива, каквито сега ги считаме.

Но да дойдемъ на фабрикантитѣ. Ето една категория хора, на които се възлагатъ голѣми надежди и които се облагатъ много. (И. Воденчаровъ: Свърши по-скоро!) Така, самъ свършвамъ по-скоро. И азъ съмъ отруденъ като васъ, но какво да направя, че въ такова врѣме ми се попадна. (Д. Цанковъ: Заключение то си кажи и да видимъ какво да правимъ, а пъкъ ти ми дрънкашъ. И азъ знамъ всичко това, но какво ще направишъ!) И до него ще дойда. Азъ искамъ да ви кажа, че и фабрикантитѣ днесъ не сж цѣфнали и завързали, за да можемъ да покачимъ данъка и на тѣхъ. (К. Мирски: Вие искате да убѣдите тѣзи, които не пѣтъ да се убѣдятъ, та по-хубаво свършете по-скоро!) Добрѣ, азъ накратко искамъ да кажа и за тази категория хора, че и тѣ не сж цѣфнали. Вие знаете, че фабрикантитѣ сж построени съ чужди капитали. Тѣ трѣбва да изкаратъ, за да платятъ тежкитѣ лихви на паритѣ, които сж взели подъ лихва, да извадятъ за изтриването на машинитѣ, да извадятъ за слугитѣ, да извадятъ и за храна на себе си и по тази именно причина и фабрикантитѣ почнаха да фалиратъ. Азъ зная това, понеже въ Сливенъ нѣкои, на които положението не е хубаво, почнаха да фалиратъ. Въ Трѣвна има четири фабрики текстилни, които сж напуснати, а машинитѣ запуснати, вече рѣждясаха и това свидѣтельствува за ливсата у насъ на техническа наука и капитал. Следователно, и фабрикантитѣ днесъ не сж добрѣ. И самъ г. Министерътъ на Финанситѣ, при своето изложение прѣди нѣколко дена, каза, че той се очудва, защо износетъ на шаеци въ странство е тѣй малъкъ — понеже шаецитѣ сж най-главниятъ износъ, — или не е такъвъ, какъто той очакваше да бжде. Но, г-да народни прѣдставители, увеличаването на този данъкъ сега, когато увеличаваме данъка по гербовия сборъ, когато искаме да увеличимъ данъка по пѣтната повинностъ, когато увеличихме общинскитѣ врѣхнини, е тежко и непоносимо. Едно отъ доказателствата за тежбата отъ този данъкъ и за несправедливото му разхвърляване е и оплакванията, които се подаватъ срѣщу опрѣдѣлението на данъка. Оплакванията въ подобни случаи могатъ да служатъ за мѣрило, за да се види доколко единъ данъкъ е справедливъ или не. Но, за да се възползуваме отъ туй мѣрило, ние трѣбва да вземемъ количеството на оплакванията по сѣщия данъкъ отъ друго врѣме, отъ другъ периодъ, който прѣдшествува, и да го сравнимъ, за да направимъ своето заключение. Данъкътъ върху занятията, когато за прѣвъ пѣтъ е билъ наложенъ по този законъ въ 1894 г., е

прѣдизвикалъ срѣщу себе си всичко на всичко 440 специални оплаквания, а днесъ срѣщу този данъкъ сж подадени повече отъ 10.000 оплаквания. Тѣзи 10.000 оплаквания, додѣто се разгледатъ, може би и цѣла година да мине и пакъ да не могатъ да се свършатъ. Това е едно доказателство, че данъкътъ е тежъкъ. Независимо отъ това, г-да, има други едни компетентни лица, които въ случая могатъ твърдѣ умѣло да се произнесатъ за тежината или лекостта на данъка върху търговцитѣ — това сж търговско-индустриалнитѣ камари. И четирѣ камари въ страната, сезирани съ този въпросъ, сж се произнесли, че данъкътъ върху занятията е тежъкъ, и сж молили правителството, поне за тази година, да го събира по ланскитѣ оклади, а за слѣдующата година да стане едно ново, справедливо опрѣдѣление на данъчнитѣ дѣлове. Ако вие бихте имали търпѣнието, азъ бѣхъ готовъ да ви прочета телеграмата, която Русенската търговска камара е отправила до Министра на Финанситѣ, съ копие до Министра на Търговията и Земледѣлието, но азъ нѣма да направя това, защото виждамъ, че съвсѣмъ е напрѣдвало врѣмето и вие не можете да търпите. Но още едно нѣщо: финансовата комисиия при Народното Собрание, сезирана съ този въпросъ, по своя инициатива, е намѣрила и се е произнесла, че данъкътъ върху занятията е тежъкъ и че за тази година трѣбва да се събере по ланскитѣ оклади, а пъкъ за слѣдующата да се види какво да се направи. Това свое мнѣние, както се научихъ, финансовата комисиия го е изпратила писмено до г. Министра на Финанситѣ.

Г-да! Азъ ви казахъ и по-рано, че за да може да се събере този данъкъ отъ данъкоплатцитѣ, трѣбва да има единъ законъ; азъ ви казахъ и по-рано, че периодътъ, за който е опрѣдѣленъ данъкътъ, е изтекълъ и че засега такъвъ законъ, такова опрѣдѣление нѣмаме. Вие ще се съгласите съ мене, че опрѣдѣлението на данъчнитѣ дѣлове, което става сега, въ края на годината, рѣшението на комисиитѣ по този въпросъ не може да има обратна сила за отначалото на годината, защото е противозаконно: има много хора, които въ началото на годината, ако биха знаели, че данъкътъ ще се увеличи въ такъвъ размѣръ, тѣ биха се отказали отъ своитѣ занятия, както и направиха напоследѣтъ. Азъ зная нѣколко души, които прѣди нѣколко години, като се увеличи данъкътъ, се отказаха; по-дадоха прошение да имъ се намали, не се намали и тѣ се отказаха. Така, Ангелъ Стояновъ отъ Габрово имаше данъкъ 250 л.; данъкътъ му се увеличи на 500 л., даде заявление, че се отказва, и слѣдъ 6 мѣсеца отново му се свали данъкътъ на 250 л. Този човѣкъ сега е обложенъ съ 850 л. Питамъ ви: ако той отначалото на годината знаеше, че ще бжде обложенъ съ 850 л. данъкъ, щѣше ли да упражнява своето занятие, когато вижда, че този данъкъ за него е непоносимъ, когато той не може да изкара тия пари, които трѣбва

да плати за този данък, или, както и да е, за него е невъзможно да носи такава тежоба? Не само той, но и много хора, ако биха знаели въ началото на годината, че ще им се увеличи данъкът, биха се отказали. Ето защо несправедливо е да се събира данъкът върху занятията по новите оклади, направени въ края на годината съ обратна сила за отначало

К. Мирски: Въ България е всичко възможно.

Прѣдседателствующъ А. Франгъ: Моля, г-нъ Мирски, не прѣкъсвайте.

К. Мирски: Допуща се по парламентаризма.

Прѣдседателствующъ А. Франгъ: Възможно е даже и правилника да прѣнебрѣгвате.

К. Мирски: Като е така, искамъ думата. Запишете ме.

И. Пецовъ: Г-да! Азъ ви моля да се съгласите — да положите на разглеждане прѣдложението ми. Азъ ви моля да направите това, за да се облекчатъ данъкоплатците поне доколкото справедливостта го изисква и законътъ за текущата година. Вие ще помислите за слѣдующата година какво трѣбва да направите, но, по всѣка вѣроятностъ, тогавъ, когато отначало на годината видите, че още 30% данъкоплатци сж се отказали. При туй увеличаване на данъците, било въ едно или друго, както ви ги изброихъ по-напрѣдъ, вѣрвайте, че можете да прѣдизвикате въ населението неудоволствие такова, което може да се изрази въ нѣкоя буря по-силна отъ онази, която стана въ Шабла и Дуранъ-Кулакъ, неудоволствие, което може да помете и насъ, и правителството, и парламентаренъ режимъ. Азъ считамъ, че да се събира сега данъкътъ по новите оклади за 1902 г., когато тѣ сж прѣдназначени за 1903 г., това не е контрабанда, — това е единъ грабежъ. Азъ не допушамъ за честта на правителството, че ще се съгласи на подобно нѣщо. Затуй то трѣбва да внесе едно законодателно прѣдложение, ако не моето прѣдложение, но да узакони, щото данъкътъ за 1902 г. да се събере по окладите, които сж били въ сила по-рано. Г-нъ Министърътъ на Финансите казва: добръ, ами тукъ 82.000 души сж напуснали занятията си, какъ ще вземемъ паритѣ, когато тѣ сж бѣдни. Ако сж бѣдни, опростѣте имъ, но законътъ ги задължава да платятъ данъка за прѣзъ туй врѣме, когато сж упражнявали своето занятие и сж считали, че трѣбва да плащатъ нѣщо на държавата.

Съ тѣзи думи свършвамъ, като ви моля още веднажъ, да се съгласите да турите за утрѣ на прѣвъ дневенъ редъ за разискване моето прѣдложение за данъка върху занятията. Разисквайте го и приемѣте го. Ако го приемете, правителството нѣма да изгуби; ако се не приеме, правителството ще има двойна полза: едната е, защото правител-

ството ще събере пари по новите оклади, а втората е, че по противенъ редъ, *argumentum ad contrarium*, то ще узакони беззаконията.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Пецовъ не е правъ, като иска да се разглежда прѣдложението му сега или да се турне на прѣвъ дневенъ редъ за утрѣ, за да си останатъ въ сила обложитѣ или списъците на данъкоплатците за данъка върху занятията отъ 1901 г. и за 1902 г. Съ съгласието на Народното Собрание Министърътъ на Финансите е наредилъ описването на данъка. Азъ съобщихъ прѣди нѣколко дена, че събирамъ даждията тѣй, както сж опрѣдѣлени, и хората си ги плащатъ. Слѣдователно, безпрѣдметно е даже и да става дума, за да се повръщаме на онова положение, което е било прѣзъ 1901 г. Съгласно закона, Министърътъ на Финансите е приложилъ чл 31 на сѣщия законъ, т. е. описалъ е данъка; оплакванията на ония, които сж счели да сж неправилно обложени, се разглеждатъ, а хора, които не сж се оплакали до Министра на Финансите, не сж имали причина да се оплачатъ, сж платили данъка си, и не можемъ сега да се повръщаме. (Н. Поповъ: Възможно е тѣ да не сж обложени повече!) Онѣзи, които сж платили, на всѣки начинъ не сж смѣтали да сж обложени повече, отколкото трѣбва. (М. Такевъ: Ние не сме имали възможностъ да се оплачемъ!) Имаше срокове. (М. Такевъ: Ами ние, които нѣмаме възможностъ да знаемъ окладите, защото за-сѣдавахме тукъ?) Кой ви е кривъ? Какво можемъ да направимъ? Всѣки данъкоплатецъ трѣбва да знае закона и да се съобразява съ него. Азъ моля г. г. народните прѣдставители, слѣдователно, да се не занимаваме и да губимъ много врѣме съ разискване и поставяне това прѣдложение на дневенъ редъ утрѣ, а да продължимъ работата на Народното Собрание, която е толкова спѣшна.

Ю. Теодоровъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣждеговорившиятъ г. Пецовъ, Габровски народенъ прѣдставителъ, който направи прѣдложение, щото окладите, облагането съ данъкъ върху занятията, което стана сега на края на годината и за което има съ хиляди спорове и писъкъ отъ всички краища на България, трѣбва да се приложи отъ новата година, за да може да се разправи — това прѣдложение е справедливо. Той има пълно право, защото дѣйствиата на агентите на фиска бѣха извънредно ревностни. Най-напрѣдъ, прѣзъ мѣсець юлий бѣше по насъ разхвърлянето на данъка, като имаше нѣкои увеличения тукъ-тамъ, но хората не се оплакваха. Когато пратиха списъците на контролната комисия въ Търново, тя почна да увеличава; направи списъците и задължително ги пращаше да приематъ тия увеличения, и тѣ, подъ страхъ на наказание, увеличиха данъците три пѣти, четири пѣти, осемъ пѣти и десетъ пѣти, отколкото бѣха по-напрѣдъ. Въ раз-

стояние на 5 години, тия безплодни години, на хората не се е подобрило положението, и тъй като земледѣлците не бѣха добри, то и занаятчиците и търговците не сѣ по-добри. Консомацията се намалява, алжш-верипшът е слабъ. Но като оставимъ това настрана, като вземемъ отъ формална точка зрѣние тая работа, несправедливо е, ако г. Министърътъ на Финансите настоява, щото по този окладъ да се плати сега. Незаконно е по слѣдущето съображение. Нашата конституция казва, че когато бюджетътъ по нѣкакви причини не може да се приеме, остава въ сила ланскиятъ бюджетъ и данъците се събиратъ по ланския окладъ. По трета причина — какъ може да бѣде въ край на годината, единъ човѣкъ, който е плащалъ 100 л. досега, да му се искатъ за тая година 1.000 л.? Ако е въ началото на годината, да има време човѣкъ да се оплаче, ако е грѣшка станало, разбирамъ, но накрая на годината, право или криво, дай пари! По всичките тия съображения, да не приказвамъ надълго и широко, ще кажа, че предложението на г. Пецова е и справедливо, и законно.

Наистина, цѣльта на г. Министра на Финансите е била да иска да вземе повече пари за хазната, да обложи хората съ повече данъкъ. Да, но всѣко нѣщо си има мѣрка. Не му бѣше времето сега, защото имаше нѣколко години наредъ безплодни. Двѣ години наредъ мина облагането тъй, като се приеха старитѣ оклади. Независимо отъ това стана натискъ на съвѣстѣта на чиновниците. Ще ви кажа, че цѣльта на г. министра е била добра — да увеличи данъците, за да постѣпятъ повече пари въ хазната. Но и цѣльта на г. Радославова бѣше такава: като видѣ нивитѣ прѣзъ есенъта, че сѣ зазеленили, че каза си: хайде да вземемъ десетъкъ. А вие знаете какъвъ резултатъ даде десетъкътъ. Сѣщото нѣщо, както бѣше десетъкътъ на Радославова за земледѣлците, сѣщото нѣщо е това за търговците и индустриалците. Отъ друга страна, отъ легална, отъ законна почва, това нѣщо не почива на никакъвъ законъ. Какво казва законътъ за отчетността по бюджета? Ако не се приеме бюджетътъ, остава въ сила стариятъ, данъците се събиратъ по стария окладъ. Толкозъ повече това нѣщо сега трѣбва да се приеме, че ланскиятъ окладъ удовлетворява напълно прихода, прѣдвиденъ отъ данъка за занятията. Г-нъ Министърътъ на Финансите е прѣдвидѣлъ само 50.000 л. увеличение отъ таксите на купонитѣ, отъ влоговетѣ, когато се изплащатъ. Слѣдователно, прѣждеговорившиятъ изтъкна това, че ланс, когато се е съставилъ окладътъ на данъка върху занятията, е далъ. . . (Не се чува.) Слѣдователно, напълно се удовлетворява и това, за да се покрие прѣдвидената сума въ бюджета. (А. Урумовъ: За спѣшността кажете!) За спѣшността азъ мисля, че може да се гласува и сега още. Какво има? Моето заключение е: да се гласува сега още. За спѣшността нѣма какво да говоря. Годината се свърши, затова трѣбва да се гласува спѣшностъ. Г-нъ Министърътъ на Финансите

трѣбва да направи по-хубавъ законъ. Спѣшността я приемамъ и моля и вие да я приемете. Въпросътъ е ясень.

Ц. Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Не трѣбва да хвърляме вината само на една страна. Първо, виновно е краткото време, защото, ми се струва, прѣзъ августъ се почнаха разпорѣженията за новитѣ оклади и, додѣто минатъ прѣзъ всичките фазиси, обжалвания и пр., годината изтече. Но ние трѣбва да бѣдемъ справедливи въ едно нѣщо. Случило се е въ Народното Собрание много пѣти, че данъците не сѣ справедливи, разхвърлянето особено на данъка върху занятията; че имало хора, които споредъ силитѣ си трѣбва да плащатъ 100, а плащатъ 10, а други, наопаки, които плащатъ 10, могатъ да платятъ 50 или 100. Трѣбва да схванемъ този въпросъ тъй, както прилича, и, като разсъждаваме по него, да намѣримъ въ какво е виновно министерството, тамъ да го осждимъ и да искаме тамъ да се поправи.

Прѣди всичко самиятъ законъ е малко несъстоятеленъ. Споредъ този законъ, вие единъ кираджия, който продава круши съ два коня, трѣбва да го обложите съ 50 л. минимумъ, а да го обложите съ 50 л., то ще рече да му продадете конетѣ. Отъ друга страна пъкъ, извѣстни хора, когато е ставало облагането, сѣ се изпълзвали, а пъкъ въ търговията печалбата, вземането-даването на единъ търговецъ не сѣ нѣща за да ги уловишъ и да кажешъ колко трѣбва да плати. Това е комисията, която трѣбва да се произнесе, а ти много пѣти оцѣнява субективно и много пѣти ще бѣде несправедлива. Знайно е, че хората ще се възпротивятъ тогава, когато имъ е много тежко, а ако малко се противятъ, то значи, че облогътъ е справедливъ и затова малко сѣ се жалвали. Сега, обаче, когато се подали новитѣ декларации — а трѣбваше да станатъ нови декларации, — никой не може да откаже това, трѣбваше да се прѣгледатъ наново дѣлове, да се турятъ нови по-справедливи. Това всица сме искали и не трѣбва да се сърдимъ на министерството, че е направило това. На друго мѣсто е грѣшката: българинътъ обича да крие отъ властѣта и, ако се давали декларациите, може мнозина да не сѣ дали такава. Статистиката, която ни показва г. Пецовъ, че 80.000 души сѣ по-малко сега, азъ не вѣрвамъ да е истина — 80.000 души да сѣ напуснали занаята, не ще да е вѣрно; — напротивъ, тѣ сѣ се крили и трѣбва да се издирятъ. А има и другъ въпросъ, напр. отъ земледѣлческото и скотовѣдско население мнозина зимно време вършатъ занаятъ, шиятъ или кърпятъ, или иматъ коне, правятъ кираджилжкъ; нѣкой пъкъ е дуварджия въ свободното си време отъ земледѣлие и скотовѣдство и нему да се тури патентъ, това е тежко нѣщо. Та ако на такива хора, на които по едно време, въ Радославово време помня, натиснаха да правятъ актове поголовно на всѣки надничаръ, на всѣки кираджия, такива хора, естествено, не сѣ подали и

тѣ може да попълнитъ числото въ статистиката, колто г. Цецевъ казва, а много има, върватъ, които трѣбва да дадатъ декларации, но се криятъ. Тѣ трѣбва да се издирятъ; а комиситѣ, естествено, сж се произнесли само върху даденитѣ декларации. Отъ даденитѣ декларации се вижда, че окладътъ се намалива на $\frac{1}{2}$ милионъ лева. Министерството заповѣдало на комиситѣ, макаръ да го скриватъ тукъ, но е заповѣдано на комиситѣ да обърнатъ вниманието на първоначалнитѣ комисии да се направятъ и станаха такива връщания назадъ и напрѣдъ на рѣшенията на комисията, докато се получи нѣщо. Но една голѣма несправедливостъ има. Заповѣдано ли е или не е заповѣдано — не знамъ, но фактъ е, че намѣсто първоначалнитѣ комисии да направятъ облагането, както е по закона, направили сж го направо контролнитѣ комисии. Тѣ нѣматъ право да турятъ облога и главнитѣ бирници съобщаватъ, че контролната комисия възъ основа на телеграмата на г. министра, отъ еди-кой си дата, ви е смѣтнала, че сте лихваръ, и ви е обложила съ толкова данѣкъ. Тукъ е грѣшката и затова имаме 15.000 жалби въ министерството. (Министъръ М. Сарафовъ: Нито $\frac{1}{15}$ часть нѣма.) Отъ 10.000 сж нагорѣ. (Министъръ М. Сарафовъ: Не.) Азъ поне така чухъ отъ единъ доста почтенъ господинъ. Отъ нашия градъ има 100 до 120 най-малко. Сега, както и да е, нека сж по-малко, нека сж повече, но азъ знамъ, че има много негодувания.

И. Цецовъ: Оплакванията противъ първоначалната комисия сж досега 10.736, безъ много мѣста, защото навѣждѣ не сж свършили контролнитѣ комисии и оплакванията не сж дошли. А противъ контролнитѣ комисии досега има постѣпили въ министерството 2.173, безъ много мѣста, а въ 1894 г. е имало само 400.

Ц. Таслаковъ: Въ всѣки случай, оплакванията противъ първоначалнитѣ комисии сж оплаквания, които почиватъ на закона, и контролнитѣ комисии трѣбва да се произнесатъ по-бързо въ извѣстенъ срокъ. Контролнитѣ комисии въ своето произнасяне иматъ слѣдующитѣ права: касиране рѣшението на първоначалнитѣ комисии, връщане на рѣшението и искане да се намали или увеличи облогътъ. Менѣ ми се струва, че първоначалнитѣ комисии, въ които има и еснафи хора, въ които има и чиновници, изборни и коронни, доста ще бждатъ разбрани тия хора да не опцетяватъ нито хазната, нито хората и, каквото направятъ първоначалнитѣ комисии, тѣ трѣбва да го приематъ. Но това, което е направило министерството или, ако не го е направило, то поне контролнитѣ комисии сж го направили, а чиновницитѣ сж го обявили — това е незаконно. Какъ може контролната комисия да вземе рѣшение, когато тя нѣма право? Какъ може министерството да дава заповѣди, че еди-кой си, понеже не е казалъ отъ кого има да взема пари, смѣтнатъ го за лихваръ, когато той не е такъвъ? Човѣкътъ е заваятчия;

седи си на дюкяна, плаща 10 л. патентъ и, понеже му артисало да взема отъ нѣкого, взелъ му разписка — отъ едного или отъ 50 души, сѣ едно — и казва въ декларацията, че има неоползотворени 10.000 л., моля ви турнатъ ми данѣкъ на основание чл. 13. Какъ вие заповѣдате този човѣкъ да се смѣтне за лихваръ? Другъ бѣше въпросътъ, ако вие му съставѣхте актъ, че е хванатъ въ лихварство. Но вие дѣйствително нѣкакъ искате контрабанда да заобикаляте закона. Наложатъ ти контролнитѣ комисии данѣкъ, иди се оплаквай. Той не може да отиде въ сѣда, а трѣбва да отиде въ министерството, трѣбва да се жалва на министра, а министърътъ това е заповѣдалъ. Какъ да го отмѣни, дѣ да се оплаква този човѣкъ? Това трѣбва да се поправи и, ако се поправи въ Народното Сѣбрание, нѣма да става пужда нито за сѣшностъ, нито за питае. Менѣ ми се струва, че ако министърътъ обѣщае, че ще заповѣда на контролнитѣ комисии да изпѣлнятъ закона частъ по-скоро, да върватъ на първоначалнитѣ комисии рѣшенията, за да се произнесатъ тѣ, и слѣдъ като се произнесатъ, онзи, който дойде да се обжалва въ министерството, нека се обжалва, противъ него не може да се заповѣда екзекуция, а послѣ ще се уреди въпросътъ по начинъ, както законътъ допуца. Ако министърътъ не изпѣлни добръ закона, ако постѣпни несправедливо, тогава хората ще се принудятъ митинги да правятъ, ще протестираатъ и ще намѣрятъ колайлѣка да се отърватъ и отъ този министъръ, както се отърваха и отъ други. Но беззаконията ние не можемъ да ги търнимъ и прстивъ тѣхъ викаме. Азъ отъ своя страна моля г. Сарафова, щото това, което е станало незаконно било отъ контролнитѣ комисии, било отъ чиновницитѣ, да заповѣда да се унищожи, а другитѣ жалби ще се повърне да разгледа. Тогава ще се свърши въпросътъ. Но, г-да, да се разрѣши въпросътъ по начинъ, както мнозина искатъ, да се остави ланскиятъ окладъ, не виждамъ, че ще бжде добръ. Отъ нѣкои данѣкоплатци данѣцитѣ сж събрани по новия окладъ, а отъ други ще се събератъ по стария, ще стане една бъркотия. Сжщо като Юрданъ Теодоровъ и азъ съмъ на мнѣние и бихъ желалъ сега да се разрѣши въпросътъ. За какво ще го отлагаме? (М. Такевъ: На министъръ и на турчинъ трѣбва да нѣмашъ вѣра; ще ти обѣщаватъ и ще те излѣжатъ!) Та прѣдлагамъ сега да рѣшимъ, каквото имаме да приемемъ: ще да оставимъ ли стария окладъ, или ще приемемъ новия; г. министърътъ ще даде ли тържествено обѣщание да направи прѣдвиденото въ закона, сега да рѣшимъ. Ако дадемъ сѣшностъ, прѣдставѣте си, утрѣ ще трѣбва да разискваме, ще разискваме, може би, цѣлъ день и може и да не свършимъ, а бюджетитѣ може да се не свършатъ. А съгласѣте се, че настоящата Камара поне бюджети трѣбва да даде криво-лѣво, ако искате да излѣземъ прѣдставители съ достоинство. Ето защо моля г. Цецова да се съгласи сега да се разрѣши въпросътъ, безъ да

се слага на повторно разискване, тъй като и по същество достатъчно се разисква.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ ще се въздържа и тоя пътъ да ви говоря по съществу на работата, тъй както говориха г. Пецовъ и уважаемиятъ г. Юрданъ Теодоровъ. Ни една дума нѣма да кажа сега. Ще му дойде врѣмето, когато съ цифри ще ви докажа съвършено противното на това, което сега се твърди.

На г. Таслакова имамъ да отговоря това, че вѣроятно г. Таслаковъ не е билъ на два или три пъти въ Събранието, когато ми се направиха запитвания и азъ казахъ, че имамъ и азъ свѣдѣния, че сж станали незаконности при опрѣдѣление на данъка върху занятията, напр., че контролнитѣ комисии нѣйдѣ опрѣдѣлиха данъка. Но такива дѣйствиия на комисията не сж правилни, ще повърна опрѣдѣленията на комиситѣ, всичкитѣ ще касирамъ. И днесъ имамъ писмо за Варненския окръгъ, за Видинския окръгъ, защото вече облагането отдавна е свършено и въ Видинъ, и въ Варна. Разглеждамъ оплакванията на отдѣлнитѣ лица и се урежда въпросътъ. Слѣдователно, на всички онѣзи — както и на вашитѣ господа отъ Троянъ имъ казахъ това, — които отдѣлно, обстоително се оплачатъ, ще разглеждамъ оплакванията, защото нѣкои корпоративно, нѣкоя околия, нѣкой градъ корпоративно се оплакватъ: ние не сме доволни! Азъ такива корпоративни оплаквания не ги вземамъ въ внимание, защото всѣки данъкоплатецъ трѣбва да се оплаче отдѣлно и да каже мотивитѣ, защо се счита незаконно обложенъ. Слѣдователно, оплакванията се разгледватъ отдѣлно въ министерството. Даже на нѣкои г. г. прѣдставители имъ общахъ, че когато ще се разгледватъ оплакванията на централния градъ отъ околията имъ, и тѣхъ ще помоля да дойдатъ и присѣтствуватъ, а и на търговскитѣ камари общахъ, че когато ще се разгледатъ оплакванията, и тѣхъ ще викамъ, за да видите всички, че тия работи, за които се говори, ги нѣма. Това е басня! Азъ го нарекохъ басня и продължавамъ така да го наричамъ.

Ю. Теодоровъ: Въ таквъ случай г. министърътъ да даде декларация, че ще прѣдпише на финансовитѣ бирници да не събиратъ данъка отъ ония хора, които се оплакватъ.

Министъръ М. Сарафовъ: На г. Юрдана Теодоровъ ще потрета заявлението си: не съмъ опрѣдѣлилъ още срокъ, откогато е задължително събирането на данъка. (Ю. Теодоровъ: Който обича да плаща, да плати!) Азъ повтарямъ и потретямъ: онзи, който не иска да плати данъка си, бирникътъ нѣма право да го екзекутира. Това е прѣдписано на всички финансови началници и е казано: не съмъ установилъ срокъ, събирайте доброволно данъка; слѣдъ Нова-година ще ви кажа срокъ кога ще се събира окончателно.

М. Таковъ: Г-нѣ министре, единъ въпросъ. Извѣстно Ви е, че данъкътъ върху занятията се събиратъ на два срока.

Министъръ М. Сарафовъ: Никакви глоби не се събиратъ!

М. Таковъ: Другъ въпросъ. Сега отведнажъ ли ще се събере за цѣла година или на два пъти?

Министъръ М. Сарафовъ: Ще опрѣдѣля срокове.

П. Пешевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не мога да се съглася съ мнѣнието на г. Таслакова, че поради това, дѣто имаме на разглеждане бюджетитѣ, това прѣдложение не трѣбвало да разглеждаме спѣшно. Прѣдложението на г. Пецова отдавна е внесено и достатъчно бѣше да има желание у народното прѣдставителство и правителство, и сега да го има това желание, прѣдложението на г. Пецова тутакси ще разгледаме и ще го отхвърлимъ или приемемъ. И то нищо не ни прѣчи. Но азъ, за жалостъ, не виждамъ тази добра воля у почитаемото правителство. Г-нѣ Министърътъ на Финанситѣ много леко гледа на тая работа и много повърхуносно — не гледа съ тая сериозностъ, както заслужава тоя въпросъ. И мисля, че г. Министърътъ на Финанситѣ не е правъ, дѣто казва, че има основания да събира това даждие въ края на годината, затуй именно, защото приходниятъ бюджетъ не му дава това право. Приходниятъ бюджетъ, сега дѣйствующъ, е съставенъ по миналото облагане и г. Министърътъ на Финанситѣ не може да събира даждия повече отъ онова, което е вотирано по надлеженъ редъ отъ Народното Събрание. Слѣдователно, миналото облагане трѣбва да е въ сила и прѣзъ настоящата година. Ние говорихме въ продължение на много дни, въ цѣлата сесия, всички се изреждахме да говоримъ пламенни рѣчи за насърчение на индустрията, на търговията и занятията, а пъкъ виждаме, че съ разпореждането на г. Министра на Финанситѣ и съ разпореждането на неговитѣ подвѣдомствени финансови власти се нанася смъртенъ ударъ на индустрията и търговията. И още досега, може би, протеститѣ не сж тъй громки, за да стреснатъ това правителство и г. Министра на Финанситѣ, но нека събирането се почне, нека се захване екзекуцията и тогава ще видимъ и ще чуемъ какви протести ще се появятъ изъ цѣла България, какви протести ще се чуятъ противъ тия несправедливи облагания направени по таквъ начинъ, както се обясни отъ прѣждеговорившитѣ. Азъ нѣма да говоря подробно и нѣмамъ този обичай да говоря надълго и широко, но считамъ за длъжностъ да прибавя къмъ мислитѣ, които изтъгнаха прѣждеговорившитѣ, още и тази мисль, че е несправедливо въ края на тая година да се събира даждието патентъ затуй именно, защото то трѣбва да се събира за 6 мѣсеца напрѣдъ. Ако бѣше събрано даждието увеличено въ началото

на тая година, известни лица за второто полугодие, като видяха, че тѣ сж несправедливо и високо обложени, щѣха да се откажатъ отъ занятието, а сега накрая на годината облагатъ, облагатъ се съ одесеторено даждие, когато, ако знаеха това отначалото на годината, щѣха да се откажатъ. Като не искамъ по-нататъкъ да ви отегчавамъ и да повтарямъ онова, което тѣй хубаво се каза отъ г. г. прѣдседоворившиятъ, азъ моля васъ, г-да народни прѣдставители, и почитаемото правителство, да се съгласите, че всички заедно сега опце, безъ много разискване, да рѣшимъ да остане облагането за настоящата година тѣй, както е било досега, а пъкъ за въ бѣдѣще имаме вече думата на г. Министра на Финанситѣ, че той ще направи всичко възможно, за да се облекчи тѣй несправедливо облагане, отъ което е писнала цѣла България и който писъкъ скоро ще се чуе и отъ насъ.

Министъръ М. Сарафовъ: На г. Пешева двѣ думи само ще кажа. Не е вѣрно, че нашиятъ приходенъ бюджетъ е основанъ върху ланското облагане. Описването на данѣа се захвана прѣди да се гласува приходниятъ бюджетъ за тази година. Ами ние имаме тукъ извънредна сесия! Въ Народното Събрание се разисква и се прие приходниятъ бюджетъ на основание описанието на данѣа, което се правѣше или имаше да се направи. Азъ моля г. г. народнитѣ прѣдставители да не приематъ да се туря на дневенъ редъ разглеждането на този въпросъ.

К. Мирски: На основание на описването станало въ текущата година, били сме гласували бюджета въ лѣтошната сесия. Това не е вѣрно. На основание на описване не се гласуватъ бюджетитѣ, а се гласуватъ на основание на окладитѣ влѣзли въ законна сила, на основание на окладитѣ, които по надлежния редъ влизатъ въ законна сила. Азъ не станахъ, г-да народни прѣдставители, да убѣждавамъ нѣкого за необходимостта да се даде спѣшность на това прѣдложение. Азъ нѣма да убѣждавамъ никого за необходимостта да се оставатъ въ сила и за тая година окладитѣ отъ миналата година. Ние имаме прѣдъ себе си програмата на властующата партия, нейното знаме и тамъ пише, че всѣки гражданинъ отъ тази партия ще се грижи за въвеждането на едно управление, което, като бѣде проникнато отъ напѣдничавия духъ на врѣмето, да бди за ухранението на социално-економическитѣ интереси на народа. (Глъчка. — Д. Цанковъ: Ти не се грижи за това. Ние ще се грижимъ.) Това нѣщо искате ли, г-да народни прѣдставители, да се изпълнява, оставѣте въ сила за тая година, както много основателно аргументира г. Юрданъ Теодоровъ, окладитѣ отъ миналата година. Не направите ли това, поне попитайте г. Министра на Финанситѣ да стане да ви каже, дѣ става такова нѣщо. Азъ не вѣрвамъ, че има държава, дѣто да гласуватъ, че може да става

събирането на патентовия налогъ по такъвъ начинъ: на 25 декемврий 1902 г. да бѣда задълженъ да дамъ данѣкъ за занаятъ, който съмъ упражнявалъ отъ 1 януарий 1902 г. Това никѣдъ не е прието.

Т. Теодоровъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля, че по въпроса, съ който сега се занимаваме, гласътъ на всичкитѣ опозиционни депутати, които досега говориха, е гласъ въ полза на правителството, а сжщеврѣменно, разумѣва се, и въ полза на народа. И ако правителството разбираше добръ своитѣ интереси и цѣляше както трѣбва интереситѣ на населението, което му е повѣрило своитѣ сѣдбини да ги рѣководи, то щѣше да послуша тоя гласъ безъ всѣкакво по-нататъкъ колебание. Азъ съмъ на мнѣние, че за да не губимъ драгоцѣпното врѣме, което ни е толкова малко останало, и да не бѣде никой обвиняванъ въ правене на обструкция въ работитѣ на Камарата, добръ ще бѣде, ако това прѣдложение на г. Пецова, което той сега-засега мотивира за спѣшность, да го разгледаме по сжщество още въ сегашното засѣдание и да отсѣчемъ тѣй или инакъ. Което досега се каза за спѣшността на това прѣдложение, то ще се каже и въ поддръжка на самото прѣдложение на г. Пецова. За да нѣмаме нужда отъ втори дебати и да вземаме пакъ думата при разглеждане прѣдложениято по сжщество, както и за да не рискуваме да поставимъ това прѣдложение на дневния редъ на онашката и чрѣзъ това да го погребемъ, най-хубаво ще бѣде тоя въпросъ да го разрѣшимъ въ дневното засѣдание и съ това ще спечелимъ доста врѣме, като се изкажатъ още сега всички по сжщество на работата. По тѣзи съображения азъ ще се изкажа въ малко думи по сжществото на самата работа, като ще кажа на почитаемото правителство, специално на г. Министра на Финанситѣ, че въ качеството си на тѣхенъ противникъ, на опозиционеръ, азъ му желая да бѣде той упоритъ, както е билъ досега, и да си приложи мѣрката *quand même*, въпрѣки всички протести и отъ търговски камари, и отъ народни прѣдставители, и отъ народа.

Г-да народни прѣдставители! Азъ, ако си припомните, бѣхъ първиятъ, който запитахъ още въ извънредната сесия, въ едно отъ първитѣ засѣдания прѣзъ май мѣсецъ, когато узнахъ, че се прави такова разпореждане, да се опишатъ патентитѣ този година изново; азъ запитахъ г. Министра на Финанситѣ, истина ли е това и защо го прави, като още тогава се изказахъ върху безполезността, върху врѣдността на тази мѣрка. Азъ му прѣдсказахъ това — думитѣ ми сж записани въ протоколитѣ, можете да ги четете, — че се прави лоша политика, дѣто се е прибързало тази година да се опише данѣкътъ върху заятията. Законътъ дава право, наистина, тригодишниятъ срокъ отдавна е изтекълъ, но вие много лошо правите. Азъ казахъ тогава, че тази година, която е най-добра за събиране недоборитѣ на врѣме, защо рискувате да изоставите събирането на 3.200.000 л. отъ патента?

Защо бързате да правите описъ на данъка върху занятията, питахъ азъ, и прѣдсказахъ, че описътъ нѣма да го свършите по-рано отъ августъ мѣсець, а сега описътъ показва, че описването не можѣ да се свърши и прѣвъ декемврий мѣсець. Защо не събирате този данъкъ отъ 3.200.000 л., ами вземате да изпразните още повече ковчежничествата въ туй врѣме, когато се борѣхме за заема и когато положението на страната бѣ мѣчно, критическо, не бѣ добро? Но г. Министерътъ на Финанситѣ каза, че той билъ разпоредилъ това, даже той каза една невѣрностъ, че туй трѣбвало по закона да се прави всѣка година. Туй го каза той, вѣроятно, по погрѣшка, или по не знаяне. Та искамъ да кажа, че азъ бѣхъ първиятъ, който възбудихъ този въпросъ и прѣдупрѣдихъ г. министра, че ще има мѣчнотии и че, ако е мислилъ да измѣнява окладитѣ за тази година по закона за данъка върху занятията, той трѣбваше да вземе мѣрки още миналата 1901 г. отъ мѣсець декемврий или най-малко отъ мѣсець януарий, февруарий т. г., за да може своеврѣменно да стане описването и облагането; иначе описътъ ще стане въ края на годината, ще закѣснѣ, хората ще се отрупатъ съ дѣждието за двѣ шестмѣсечия и ще стане нужда да плащатъ за година, намѣсто да плащатъ по шестмѣсечие. Може би тѣхнитѣ оплаквания не ще да бѣдатъ разгледани на врѣме и провѣрени основателно, ще бѣдатъ разгледани прѣвъ прѣсти и това ще създаде маса оплаквания. Но, тѣй или иначе, г. министърътъ отиде въ този пѣтъ. Азъ даже загатнахъ тогава, че г. министърътъ отива въ този пѣтъ по едно внушение отъ нѣкъ, за да запази интереситѣ на нѣкои чужденци, но нека приемемъ, че той доброволно е направилъ туй разпореждане, като е мислилъ съ това да направи едно по-справедливо размѣтане на този данъкъ. Ако отъ това размѣтане на данъка излѣзе увеличение на прихода, толкова по-добрѣ. Не можемъ да прѣдполагаме, че ще излѣзе едно уменшение, щомъ размѣрътъ въ закона не се измѣнява, защото виждаме всинца, че България сравнително върви напредъ, може би полека, може би по-бавно, отколкото трѣбваше, но безспорно е, че върви напредъ; и трѣбва да го считаме за гордостъ, че общото богатство на страната се увеличава. Това е безспорно. И ако не бѣше зловрѣдното влияние на кризата, на природнитѣ стихии въ послѣднитѣ години, ако не бѣха неурожайитѣ наредъ нѣколко години, ние можехме сигурно да очакваме, че при едно справедливо прѣглеждане на окладитѣ, ще се добие отъ само себе си, безъ никакви присилвания, безъ никакви несправедливости, увеличение на дохода отъ данъка. За жалость, понеже годината бѣше много лошо избрана, понеже тази година е първа подиръ редъ неурожайни години, то трѣбваше да се очаква, че ако министерството не направи несправедливости, ако то не произвежда давление отгорѣ, да се товарятъ хората съ данѣци по-голѣми, отколкото сж поносими, съ други думи, ако то не настрѣчава

несправедливото облагане, тогава пѣма да се добие този резултатъ. Какъвъ ще бѣде резултатътъ, който очаква г. министърътъ отъ това облагане, азъ го не зная, но мисля, че сигурно и г. министърътъ сега не го знае. Г-нъ Цецовъ, който е ходилъ въ архивата на Министерството на Финанситѣ, за да получи цифрови данни, не е могълъ да получи нужнитѣ данни — може би не сж искали да му ги дадатъ, — но и онѣзи, които сж искали да му дадатъ и му сж дали, не сж точни, защото чиновницѣтѣ сж признали, че работата не била още ясна и за самото министерство. Даже по тия указания, които сж дали, излиза, че числото на облаженитѣ съ данъкъ върху занятията лица по новото описание се намалява съ 82.183 — цифра дѣйствиелно твърдѣ невѣроятна — и самиятъ окладъ щѣлъ билъ да излѣзе чутъ ли не съ 1.000.000 л. по-малко отъ досегашния. Ако е такъвъ резултатътъ, добитъ сега, ако тѣзи свѣдѣния сж вѣрни, и ако г. министърътъ мисли, че сж вѣрни, то е едно голѣмо основание за него да приеме нашето прѣдложение: да остане за 1902 г. стариятъ окладъ отъ 1901 г. Никой не би могълъ да го упрекне въ такъвъ случай. Този окладъ, този описъ на 1901 г. не е направенъ лично отъ него; никой не може да го укорява. Вѣрки, който е билъ тогава онеправданъ отъ разпрѣдѣлението на данъка, могълъ е да поиска намаление на данъкъ или е могълъ да се откаже. Ако, слѣдователно, тия цифри сж вѣрни, г. министърътъ, въ интереса на съкровището и въ своя личенъ интересъ, не лично като Сарафовъ, а като министъръ на Финанситѣ, трѣбва да приеме прѣдложението на г. Цецова; но видн се, че тази истина, която е прѣдставена въ цифритѣ на г. Цецова, не ще да е сжщата истина и че г. Сарафовъ очаква отъ новото облагане едно уголѣмение, вѣроятно, толкова значително, щото го настрѣчава да дойде тукъ сега въ разрѣзъ съ токозъ справедливитѣ искания на народното прѣдставителство и да постоянствува на неговото си описване. Азъ нѣмамъ нищо противъ увеличението на данъка; напротивъ, и азъ съмъ единъ отъ тия, които мислятъ, че този данъкъ е способенъ да се увеличи и трѣбва да се увеличи. (К. Мирски: Слѣдъ прѣглеждането на закона!) Да, тази забѣлжка на г. Мирски е много права. Но едно ново описване трѣбваше най-напредъ да стане въ една година по-благоприятна, отколкото е текущата; на второ мѣсто новото описване трѣбваше да се започне тѣй благоврѣменно, щото най-късно до юний мѣсець да бѣде окончателно ликвидирано, щото да могатъ хората да знаятъ какъвъ е данъкътъ имъ тази година и да почнатъ да го плащатъ. Трето, за да се направи едно ново описване, изискваше се, благоразумно бѣше да се прѣгледа прѣдварително и самиятъ законъ, защото и той законъ, както всѣко дѣло човѣческо, не е безъ недостатѣци, не е безъ погрѣшки и кусури. Още въ първитѣ години на неговото прилагане се констатираха извѣстни недостатѣци. И доколкото зная,

и прѣдшественикѣтъ на г. Сарафова, г. Теневъ, така мислѣше да направи, прѣди да пристѣпн къмъ новото описване: той даже внесе въ Народното Сѣбрание единъ новъ законопроектъ. Азъ въ 1898 г., когато имахъ право да направи ново описване за новъ окладъ, бѣхъ проектиралъ нѣкои измѣненни въ този законъ за по-справедливо облагане на хората и прѣдполагахъ описването да стане слѣдъ това съ единъ масрафъ. Сега, както е направенъ този описъ, ако дѣйствующиятъ сега законъ слѣдъ една година се измѣни, ще трѣбва да се прави новъ описъ и нови разноси и главоболие да станатъ.

Г-да народни прѣдставители! Трѣбва да признаемъ, че подоходниятъ налогъ, принципътъ на подоходния налогъ, за който толкова горещо ратуватъ г. г. земледѣлцитѣ, социалиститѣ и демократитѣ, въ нашия економически и политически животъ този подоходенъ налогъ въ България е прокаранъ най-ясно, най-релефно въ този законъ, въ закона за данъка върху занятията. Вие знаете, че тая частъ отъ нашето общество, които претендира, че е най-напрѣдничава, която претендира да ни води въ пѣтя на напрѣдъка, на цивилизацията, върва, че подоходниятъ налогъ е, който трѣбва да измѣсти всичкитѣ други налози у насъ: прѣки и косвени. Е добръ. Най-големиятъ недостатъкъ на подоходния налогъ, г-да прѣдставители, който го прави омразенъ и който прѣпятствува за неговото въвеждане, е това, че този данѣкъ се опрѣдѣля отъ хора съ чувства, страсти и човѣшки слабости, че този налогъ се опрѣдѣля не по мащабъ обективенъ, а повече пѣти субективенъ, и че при неговото разпрѣдѣление ставатъ страшни несправедливости, че при неговото прилагане ставатъ несправедливости, които повдигатъ голѣмо негодуване. И единъ министъръ на Финанситѣ, който си жали спокойствието, едно министерство, което иска спокойствие, избѣгва да прави тия разпрѣдѣления. Ако сега вие направите едно несправедливо разпрѣдѣление, ако тазгодишното разпрѣдѣление е несправедливо и останатъ непоправени умишленитѣ злоупотрѣбления и неправди, които е възможно да сѣ станали, вие съ това компрометирате този данѣкъ, на който ние полагаме голѣма надежда за въ бѣдѣще, защото ние мислимъ по тоя начинъ чрѣзъ постепенната еволюция, постепенното развитие на този данѣкъ да постигнемъ много добри финансови резултати. Ние не си правимъ илюзии, че изведнажъ ще замѣнимъ десетѣка, беглика и всичкитѣ косвени и прѣми данѣци съ него. Не е мислимо, че съ въвеждането на прогресивния подоходенъ данѣкъ ще може да сполучимъ да изѣдримъ всичкитѣ злини въ България; това не може да стане нито въ 20, нито въ 40, нито въ 50 години; но сѣ таки да се върви въ този пѣтъ, докогато не се уврѣждатъ интереситѣ на страната и фиска, може. Но сега вие какво ще направите съ този данѣкъ, който е надеждата и идеалътъ на мнозина, който е, тѣй да се каже, данѣкѣтъ на нашето бѣ-

дѣще и който отъ година на година отъ само себе си по силата на пѣщата расте, защото нови професии се явяватъ, нови занаяти се явяватъ, които се облагатъ и т. н.? Вие сега съ тежкото и несправедливо облагане и разхвърлине на този данѣкъ, което вършите, ще го компрометирате. Вие ще създадете съ тази своя мѣрка едно течение въ срѣдата на заинтересованитѣ класове на обществото толкова силно, колкото бѣше силно течението противъ закона за десетѣка на г. Радославова; вие ще повдигнете срѣщу себе си цѣлото търговско, индустриално и еснафско сѣсловие въ България. (Д. Цанковъ: И народняшкото!) Ние се гордѣемъ, че това сѣсловие е народняшко; а вапѣитѣ думи показватъ, че съ новото облагане сте гледали народняцитѣ да обложите съ тежки данѣци, а цанковиститѣ да бѣдатъ обложени леко, но, за жалостъ, послѣднитѣ сѣ толкова малко, че не ще могатъ да ви помогнатъ противъ възбуденото негодуване.

Г-да народни прѣдставители! Какво прѣдлага сега оппозицията, какво ви прѣдлага г. Цецовъ, та не можете да го приемете? Казва ви: на досегашния описъ срокѣтъ е изтекълъ още въ 1897 г., прилагалъ се е отъ година на година до 1901 г. включително — продължете го още една, послѣдна, а тоя окладъ, който сега приготвявате, който е изработенъ тази година, приложете го отъ идущата година нататѣкъ. Съ една година закѣснитѣ приложението на този данѣкъ. Каква ще бѣде ползата отъ това? Двойна ще бѣде ползата. Първо, вие ще дадете възможностъ на финансовата администрация отъ днесъ до още 2—3 или 4 мѣсеца съ спокойствие да разгледа и изучи всичкитѣ оплаквания, които сѣ отпращени било въ контролнитѣ комисии противъ рѣшенията на първоначалнитѣ комисии, било противъ рѣшенията на контролнитѣ комисии въ Финансовото Министерство. Въ 1894 г., каза ни г. Цецовъ, противъ тогава направеното описание имало е постѣпили само 440 оплаквания въ Министерството на Финанситѣ, а днесъ вече имаме досега постѣпили въ министерството 2.173 оплаквания и то само отъ нѣколко мѣста, а противъ първоначалнитѣ комисии вие имате 10.746 оплаквания. Г-нъ министърѣтъ ви казва: азъ ги разгледвамъ, азъ ги разрѣшавамъ. Да, то е Ваша длѣжностъ. Вие ще ги разгледате, Вие ще ги разрѣшите, но за да можете да ги разрѣшите справедливо, Вие имате нужда отъ врѣме, а нѣкъ прѣди да разрѣшите тѣзи оплаквания, нѣмате право да събирате отъ хората даждии. Ако нѣкой се оплаче въ контролната комисия и тя не се е още произнесла, или се е произнесла, но той се оплаче и въ министерството и Вие не сте се произнесли по това оплакване, бирникѣтъ нѣма право да стѣпи въ кѣщата на данѣкоплатеца или, ако стѣпи, той има право да го изпѣди вънъ, защото нѣма още законно установенъ данѣкъ. Ако Вие продължавате сегашната Ваша система, най-напрѣдъ тя ще даде по-големъ дефицитъ, отколкото ако приемете стария

окладъ. Вие ще свършите разглеждането на жалбитъ едва прѣзъ априлий идущата година и ще затъснѣете, слѣдователно, съ събирането, послѣ което ще искате да ви се плати данъкътъ за двѣтъ шестмѣсечия на тази година изведнажъ и докрая на идущата година нѣма да успѣете да го съберете — ще останатъ недобори. Ако мислите по този начинъ че ще съберете по-голямъ сума, отколкото по стария докладъ, вие се лъжете. Азъ не желая да пророкувамъ, но ще ви кажа, че данъкътъ върху занятията, който прѣдвизждате по такъвъ начинъ да съберете, нѣма да ви даде онова, което е постигнато миналата година, а само ще достигнете да увеличите количеството на недоборитъ. Напротивъ, ако приемете сега да се приложи за 1902 г. стариятъ докладъ на 1901 г., вие отъ утрѣ нататкъ ще събирате даждия и могатъ да се събератъ тѣзи пари въ разстояние на 2—3 мѣсеца и на населението ще бѣде по-леко. А ако пристѣпите прѣзъ идущата 1903 г. да събирате новия облогъ опрѣдѣленъ за 1902 г., то вие ще трѣбва да събирате този новъ облогъ едновременно за 3 шестмѣсечия и не ще можете да съберете нищо. Азъ ви прѣдсказвамъ, че има адвокати, които ще зарѣжатъ адвокатството; ще има и занаятчии и дребни търговци, които не ще могатъ да платятъ новитъ тежки облози, съ които сѣ ги натоварили, и когато дойде да имъ събирате патента, нищо нѣма да намѣрите да имъ вземете.

Сега, г. министърътъ прави възражение противъ прѣдложението на г. Пецова и трѣбва да видимъ кой сѣ мотивитъ, които го каратъ да упорствува. Той не казва, че новото описание ще даде по-голямъ доходъ. Даже въ общото финансово изложение, което чете тукъ, той каза: „патентовиятъ данъкъ сѣмъ увеличилъ само съ 50.000 л. за идущата 1903 г., но да не мислите, че тия 50.000 л. очаквамъ отъ новото облагане. Не, тия 50.000 л. ги очаквамъ само отъ капитала, който се намира вложенъ въ банкитъ и който наредихъ да дава извѣстенъ налогъ, който по-напрѣдъ не се даваше“. Значи, не е желанието да увеличи прихода отъ патентовото даждие, което го кара да настоява за прилагането прѣзъ тази година новото описание, и азъ ще се съглася съ него, че не е то причината. Но коя е тогава причината? Почнали били вече хората да плащатъ, каза ни г. министърътъ, и като платили нѣкои за тази година, то щѣли да станатъ бъркотии, ако се отложило за другата. Нѣма да станатъ никакви бъркотии, защото, първо, по моитъ свѣдѣния, твърдѣ малко сѣ лица, които сѣ платили доброволно по новото описание, а принудително никой не е могълъ да бѣде екзекутиранъ. Платили сѣ, прочее, доброволно само ония, които при новото облагане се намиратъ въ по-сгодно положение, или положението на които не се е измѣнило, и тѣ сѣ побързали да си издѣлжатъ данъка, при всичко че никой не е ходилъ да ги търси. Ако има такива лица, тия хора, щомъ сѣ платили единъ пътъ данъка, естествено е, ние като постановимъ сега данъкътъ за

1901 г. да се прилага и за 1902 г., ще постановимъ само за онѣзи, които не сѣ платили по новия докладъ. Можемъ даже да уговоримъ това изрично и, слѣдователно, нѣма да има никаква бъркотия, а отъ слѣдующата година всички ще почнатъ да си плащатъ данъка по този начинъ. Авантажътъ, който ще има министерството отъ тая мѣрка, която ние прѣдлагаме, е двоенъ. Първо, че ще се взематъ паритъ по-наврѣме; второ, че ще прѣстанатъ негодуванията; трето, ще се осигури извѣстенъ размѣръ, какъвто и досега е билъ събиранъ и постѣпвалъ, и нѣма рискъ да остане по-голямъ недоборъ, а четвърто, и най-важно, ще се изучатъ всестранно и удовлетворятъ справедливитъ оплаквания, когато г. Министърътъ на Финанситъ ще има да се занимава съ тѣхъ 3—4 мѣсеца. Той може по всѣко оплакване да назначи провѣрка и, нека ме извини г. Сарафовъ, ако му кажа, че това, което чухъ отъ неговитъ уста тукъ, прѣди малко, не вървахъ, че единъ министъръ може да го каже. Не сѣ народнитъ прѣдставители, които той трѣбва да вика тукъ, за да го опѣтватъ на кой данъкоплатецъ жалбата е справедлива, на кой не. Г-нъ министърътъ каза, че щѣлъ да вика нѣкои народни прѣдставители да го освѣтлятъ. Това е една практика, която ни дава всички основания да негодуваме, защото, г-нъ министре, азъ не мога да дойда по работитъ на моята избирателна околия при Васъ, който сѣмъ опозиционеръ, защото азъ, може би, не искамъ и да приказвамъ съ Васъ, или защото Вие не искате да приказвате съ мене, а, между това, ще дойдатъ Вашитъ политически приятели и тѣ щѣли да Ви освѣтлятъ! Знаете ли какъ ще Ви освѣтлятъ тѣ? Както каза Дѣдо Цанковъ: народняцитъ ще обложимъ! И вие, цанковиститъ, ржкоплемѣхте на това. Вие можете ли да вървате, че противъ непрадитъ на Вашата финансова администрация вашитъ партизани, па били тѣ и архидепутати, ще могатъ да Ви освѣтлятъ правилно? Въ кой законъ Вие сте намѣрили, че народнитъ прѣдставители иматъ право да дойдатъ да Ви консултиратъ по данъчнитъ облагания, по извѣстенъ законъ, който трѣбва да се приложи? Ами че това е една декларация скандална и азъ никога не очаквахъ да я чуя отъ единъ министъръ на Финанситъ. И защо се оплакватъ, г-да народни прѣдставители, данъкоплатцитъ, защо сѣмъ тѣзи 10.000 оплаквания? Винаги, който и ще ангелъ или архангелъ да прави облагане, той ще създаде оплакване: челоувѣчеството е такова, не можешъ да го удовлетворишъ. Този данъкъ е такъвъ по самото си естество, както казахъ и по-рано, че въ него има субективизъмъ. Азъ ще видя моя другаръ, адвокатъ, че е обложенъ съ 400 л., а азъ сѣмъ обложенъ съ 500 л. и ядъ ме е, защо азъ да сѣмъ обложенъ съ повече. Той е обложенъ съ 400, и може би да има други, които, макаръ и обложени съ 300, при сѣ това да мислятъ, че въ сравнение съ него тѣхниятъ данъкъ не трѣбвало да бѣде 300, ами 100. То сѣмъ въпроси на чисто субективна оцѣнка. Никой никому не може

да знае пълно доходът какъв е; никой не може да знае, че като тури тази или онази норма на облога, намира истината. Но дѣе гаранцията за едно сравнително равномерно облагане? Гаранцията е въ инстанцията по облагането. Вие имате една първоначална комисия за облагането, една контролна върху нея комисия, а имате и Министерството на Финансите. Министерството на Финансите е последната инстанция. То опрѣдѣля окончателно разпѣра на данъка и против неговото опрѣдѣление не можете да се оплачете въ сѣдилищата, или, ако се оплачете, сѣдилищата не ви слушатъ. Ако едно лице е плащало до тази година 150 л. данъкъ, както г. Пецовъ ви чете такива случаи, и слѣдъ това за тази година е обложено съ 1.500 л.; ако данъкътъ на едно лице е увеличенъ прѣзъ тази година въ сравнение съ миналата 27 пѣти или 20 пѣти, както г. Пецовъ ви спомена; ако има такива случаи, дѣто несправедливостта въ облагането е съвсѣмъ явна, то и на това не могатъ сѣдилищата никому да помогнатъ. Кой може само? Министерътъ на Финансите. Но за да може Министерътъ на Финансите да помогне, той трѣбва да се постави на висотата, на която го поставя законътъ, и, като бѣга отъ партизани, като бѣга отъ приятели и неприязтели, да слуша само своите финансови органи, само главните бирници, само бирниците, само финансовите началници и пр., които ще изслѣдватъ работата по надлежния редъ, ще провѣрватъ и ще донесатъ на министра. За това нѣщо се изисква време, г-да прѣдставители; азъ знамъ това по опитъ. Когато на тѣзи оплаквания се гледа сериозно и както го изисква законътъ, тогава, за да се произнесешъ върху едно оплакване, изисква се време. Разумѣва се, че това е така, когато желаетъ да си изпълнишъ съвѣстно дълга, а не вземешъ само да подписвашъ подписа подъ всѣка бумага, която ти поднасятъ за подписъ. Ето защо азъ считамъ, че ако г. Министерътъ на Финансите желае да поправи несправедливостите, неправдите, злоупотребленията, каквито, вѣроятно, ще съществуватъ и съществуватъ въ голѣма степенъ при обложенията на тази година, нека иска той самъ време, той самъ да иска нѣколко мѣсеца време, за да може да изучи основателно всички оплаквания и да даде надлежните справедливи разрѣшения. А пъкъ, за да може да се даде това време на Финансовото Министерство да изпълни дълга си, азъ не виждамъ никакви прѣпятствия, защо да се не приеме и за тази година стариятъ окладъ на данъка. Сѣщото това министерство, само при другъ Министеръ-Прѣдседателъ, за 1901 г., когато искаше да продължи оклада за 1900 г. прѣзъ 1901 г., даваше тѣзи мотиви, които сега ние даваме. Г-нѣ Министеръ Каравеловъ е казалъ тогава, че понеже се измина повече отъ първата половина на годината, понеже въ втората половина на годината да се опрѣдѣля даждие съ задна дата е несправедливо и неумѣстно, понеже не е прѣдвиденъ кредитъ за извършване описването — както впрочемъ и ми-

палата година не е билъ прѣдвиденъ кредитъ за сегашното описване, — то по всичките тия съображения прѣдлагамъ да остане стариятъ окладъ на 1900 г. и за 1901 г. Кой ви прѣчи сега да приемете сѣщото? Мотивите, които за васъ бѣха здрави тогава и за 1901 г. вие ги приехте, че сѣ здрави, кое ви кара да ги намирате днесъ, че не сѣ здрави за 1902 г.? — Само инатътъ. Но, г-да народни прѣдставители, този инатъ криво разбирашъ не води къмъ добро. Азъ разбирамъ да се постоянствува въ една права работа. Тамъ, дѣто знаешъ, че си правъ, тамъ, дѣто видишъ, че не принасяшъ никому никаква вреда, че изпълнявашъ закона строго и безпристрастно, да, бѣди твърдъ, но тамъ, дѣто се касае по единъ заобиколентъ начинъ, въ прѣки плачоветъ и оплакванията на индустриалците и занаятчиите да не извършишъ неправда, а да имъ изслушаешъ молбата и да се произнесешъ по нея съ всички гаранции на справедливостъ, както законътъ ти дава право, ти да отидешъ да постоянствуашъ, — не, дѣлото, което правишъ, не е право, то не може да принесе полза нито на онѣзи, които го правятъ, нито на държавата, нито трѣбва да го приемаме въ Събранието. Ето защо, азъ поддържамъ прѣдложението на г. Пецова и мисля, че нѣма да бѣде нищо изѣдено и изпито, ако се остави новиятъ окладъ да се опрѣдѣли за слѣдующата година. Тогава ще се постѣпи точно споредъ закона; всички оплаквания могатъ да се прѣгледатъ, никому нѣма да остане мѣчно, че неговото оплакване не е прѣгледано, и Народното Събрание, разумѣва се, ще може да приеме стария окладъ въ бюджета, когато сега подиръ нѣколко време ще гласуваме приходния бюджетъ и министерството на законно основание ще почне да събира данъка, на който срокътъ е започналъ още отъ края на м. мартъ текущата година. Ще ли направите това или не, ще ли се вслушате въ този гласъ, който ви иде отъ лѣвицата и който е гласъ на народа, ние не знаемъ, но ние мислимъ, че си изпълняме съвѣстно дълга, като ви молимъ да гласувате прѣдложението на г. Пецова още сега.

М. Такевъ : Г-да прѣдставители! Добро е прѣдложението на г. Теодорова съ единъ замахъ да свършимъ съ това прѣдложение. Нѣма нужда вече отъ никакви спѣшности, ами, като го считаме, че е на дневенъ редъ, както си е и турено, да вземемъ по него едно окончателно рѣшение и, понеже частъ е 9¹/₂, до 10 ч., вѣрвамъ, ще свършимъ. Прочее, азъ ще кажа нѣколко думи по същността на работата.

Първо и първо питамъ, коя бѣ цѣльта на г. Министра на Финансите, когато той се рѣши да направи ново описване, ново разхвърляне на данъка върху занятията. Безспорно, официалното заявление на г. министра бѣ, да се удовлетвори справедливостта, понеже се знаеше, че имаше несправедливостъ въ окладите и оплаквания и затова трѣбваше да се направи едно по-справедливо разхвърляне. Това бѣ неговото заявление. Питамъ, по-

стигна ли се цѣлта? Ако цѣлта се е постигнала, той е оправданъ и нѣма какво да викаме противъ него. Ако ли же тая негова официална цѣль не е постигната, безспорно, ще го помолимъ да се повърне отъ своето рѣшение. Е добръ, азъ нѣма да слушамъ никакви заявления на никакви народни прѣдставители, нѣма да слушамъ никакви заявления на частни хора, а ще взема най-компетентнитѣ учрѣждения въ случай. Това сѣ търговскитѣ камари. Ако, г-да прѣдставители, търговско-индустриалнитѣ камари, които сѣ най-близо до нашето търговско-индустриално съсловие, ако тѣ сѣ дълга и широко мотивировка излагатъ прѣдъ г. министра, че новото облагане е съвършено разорително за търговията и индустрията и че то вмѣсто да изпие вѣжди, ще извади очи, когато тѣзи търговски камари при това сѣ съставени отъ хора, ако обичате, въ по-голѣмата си частъ отъ ваши приятели, за да не мислите, че нѣкой има намѣрение да прави шикани на правителството при разглеждане на неговия бюджетъ, — ако, казвамъ, при тия условия, тия търговски камари намиратъ, че облаганията сѣ несправедливи, струва ми се, че цѣлта, която е прѣслѣдвалъ г. министърътъ, не е постигната. Това едно.

Второ, г-да прѣдставители. Всѣки единъ данѣкъ може да се събере само тогава, когато противъ него нѣма роптание. Тая е елементарната истина въ финансовата и економическа наука. Е добръ, може ли да поддържа г. министърътъ, че когато сѣ събили 10.000 души да дадатъ оплакване по единъ облогъ, за който нѣкогажъ въ народняшко врѣме е имало само 440 оплаквания — а между това явява се, че азъ, който съмъ адвокатъ, не съмъ далъ оплакване, — какво ще кажете за другитѣ дребни и безграмотни занаятчии и промишленници, които тоже отъ незнание на законитѣ, ако обичате отъ пропускане на срока, не сѣ дали заявления? Какво ще излѣзе? Ще излѣзе, че при тѣзи 10.000 оплаквачи може да има още толкова, които сѣ пропуснали срока. Е добръ, питамъ ви, ако 20.000 се оплакватъ, азъ ще ви моля да приведете единъ паралелъ, какво бѣше количеството на оплаквачитѣ селяни-земледѣлци противъ десетѣка. Това ли бѣше? Цѣла Южна-България вие знаете, че не протестира. Отъ Сѣверна-България протестира сѣверниятъ край, но знаете каква епидемическа болестъ бѣше протестътъ, който се повдигна въ Русе и Варна, и какъ запали цѣла България и знаете какви бѣха послѣдствията. Слѣдователно, единъ данѣкъ, който има въ зародиша си справедливото негодуване на населението, вие не можете да го съберете.

Но, г-да прѣдставители, има единъ трети мотивъ. Ако г. Министърътъ на Финанситѣ се отказва отъ това си намѣрение, да събира по новитѣ оклади, ще се пакърни ли въ нѣщо неговата финансова политика, ще се пакърни ли бюджета му? Ида да кажа: не. Защо? Защото той ви казва: азъ събирамъ 3½ милиона за 1902 г., сжщиятъ този окладъ, който е билъ за 1901 г.; за 1903 г. сжщо

прѣдвиждамъ 3½ милиона. Какво ще излѣзе? Че той ако се рѣши да събира по стария окладъ, нѣма какво да ви каже, ако не му дадатъ възможностъ да събира така патентитѣ, бюджетитѣ ще остане откритъ, защото бюджетътъ, когато се гласува, гласува се на основание на старитѣ оклади. И така, нѣма да спъне управлението на финанситѣ. Още едно съобщение, г-да прѣдставители, чисто практическо. Вие въ продължение на 1902 г. не събрахте данѣка, вие сега го облагате и, навѣрно, прѣзъ януарий ще почнете да го събирате. И по таблицитѣ, които ви сѣ чели не тукъ, но по официалнитѣ учрѣждения въ България, търговскитѣ промишлено-индустриални камари ви казватъ, че обложитѣ сѣ голѣми, непоносими, какво ще излѣзе? Да кажемъ, че единъ човѣкъ, който бѣ обложенъ отъ 1902 г., съ толкова е обложенъ и за 1903 г., вие ще съберете, първо, 400 л. за 1902 г. и за първото полугодие на 1903 г. още 200 л., ставатъ всичко 600 л.; питамъ ви, за Бога, вие можете ли и кой може вамъ да ви даде на първа рѣка 600 л.? Това сѣ 600 л. за държавата, турѣте отгорѣ толкова врѣхнини, даскалски, окръжни, общински и пр. и ще станатъ 1.000 л. Кой е този търговецъ, кой е този индустриалецъ въ България, който може на една рѣка да ви наброи на 15 януарий 1.000 л.? Туй е само патентъ, а башка сѣ другитѣ даждии. Ето ви едно практическо съображение, че не можете да го съберете. Но, г-да прѣдставители, тогава ви каза много вѣрно г. Пешевъ, че когато ще трѣгнете по къщитѣ да събирате тия 700 или 1.000 л., тогава ще станатъ ония скандали, които породиха Дуранъ-Кулакъ, Шабла и т. н. Ето защо и туй чисто практическо съображение трѣбва да ни накара да съберемъ това даждие по стария окладъ. И тукъ, понеже стана една погрѣшка отъ министерството, че то не можѣ своеврѣменно да разхвърля това даждие и остави въ една година на единъ пътъ да събира данѣци за двѣ години, трѣбва непрѣмѣнно да се направи слѣдующето облекчение: първо, като се събере по стария окладъ, като се раздѣли не въ двѣ шестмѣсечия събирането му, а да се раздѣли окладътъ за 1902 г. и 1903 г. на 4 тримѣсечия, защото е възможно въ двѣ шестмѣсечия да се събератъ паритѣ за четири шестмѣсечия.

Друго едно съображение, г-да прѣдставители, което ще застава непрѣмѣнно г. министра да се съгласи съ насъ, то е, че всички тия оплаквания, които сѣ достигнали до него, сѣ станали по слѣдующия начинъ. Азъ имамъ положителни свѣдѣния и г. министърътъ може да ги провѣри. Ето какъ сѣ постигнали: провѣрочната комисия, втората контролна комисия първоначално е обложила хората; хората се оплакали, оплакала се и властѣта — има и тѣ право; отива прѣдъ контролната комисия, контролната комисия касира и изпраца на първоначалната облагателна комисия, да ги обложи, но съ посторонна забѣлѣжка давана на членовѣтъ на облагателната комисия съ списѣкъ, кого колко да

обложи, безъ, разбира се, подписа на тази комисия. И се връща изново окладътъ прѣдъ тази контролна комисия; контролната комисия утвърждава. Отива при г. министра, г. министърътъ: какво има? Ще има оплаквания, той ще го провѣри, той ще види дали втората комисия се е съобразила, или не. Той не намира абсолютно никакви нарушения постановленията на правилата, за да може да се прѣцѣни състоянието на единъ човѣкъ, защото той е една касационна инстанция, и утвърждава това. Но, независимо отъ туй, на 10.000 души заявления, питамъ ви азъ, за колко време ще може да ги прѣгледа той — 10.000 прошения ще ги прѣглежда сигурно прѣзъ цѣлата 1903 г., ако той иска добросъвѣстно да си изпълни дълга като върховна касационна инстанция. Е добръ, ще постигнете ли цѣльта си? Пакъ нѣма.

Ето защо, по всички тия съображения, менъ ми се струва, че ще бѣде справедливо да вземемъ рѣшение, да се събере данѣкътъ върху занятията по оклада на 1901 г. и за 1902 г.

Но, г-да прѣдставители, прѣди да седна, трѣбва да ви обърна вниманието върху единъ аргументъ на г. Пешева, който е отъ голѣма стойностъ. И тогава, когато вие искате да се освободите отъ всѣка несправедливостъ, г. Пешевъ ви каза: по-неже даждията върху занятията се плащатъ на двѣ полугодия, то всѣки човѣкъ, който ще счита, че не му отърва да плаща този данѣкъ за второто полугодие, можеше прѣспокойно да се откаже. Питамъ ви сега, ако вие ме обложите съ 500 л. и азъ намирамъ, че не мога на полугодие да плащамъ 250 л., и ако знаяхъ, че и за второто полугодие на 1902 г. ще ме обложите съ 250 л., азъ щѣхъ да се откажа, щѣхъ да дамъ заявление: „прѣставамъ да упражнявамъ това занятие, моля да не бѣда обложенъ“. Но сега имате ли тази възможностъ да се оплатите, да кажете: ха, г-нъ министре, ако знаяхъ, че ще ме обложите съ 500 л., азъ нѣмаше да упражнявамъ туй занятие, защото не мога да спечела 250 л. на полугодие. И туй може да го каже, а вие нѣмате възможностъ да го удовлетворите. А този аргументъ, г-нъ министре, е отъ голѣма важностъ, защото върху базата на угодата почива този данѣкъ: ако ми е угодно ще търгувамъ. Който иска да бѣде кръчмаръ и го обложите съ треторазреденъ патентъ, 100 л. да дава, ако му отърва, да отваря кръчма, ако не му отърва, да не отваря. Ако вие сте му позволили

да отвори кръчма и накрая на годината му казватъ, щепъ-нещепъ ще платишъ 100 л., естествено е, че това е насилие върху него, вие го заблудихте, вие го излъгахте. Тоя човѣкъ печелилъ 50 л., за да ви даде 100 л. Вие го заблудихте. Ето защо не искаме да продължаваме повече. Азъ ви моля да приемете прѣдложението на г. Пецова, като рѣшимъ, щото окладътъ за 1902 г. отъ данѣка върху занятията да бѣде този, който бѣше за 1901 г., а за 1903 г., ако г. министърътъ се въодушевява отъ идеята да бѣде справедливъ, нека още отсега, отъ декемврий мѣсець да назначи необходимитѣ комисии да почнатъ провѣрката на хорското състояние и да ги обложатъ най-късно до мѣсець мартъ или априлий, за да може всѣки да знае ще упражнява ли туй занятие или не. Вънъ отъ туй, г-да прѣдставители, вие не ще бѣдете справедливи и сигурно ще повдигнете общественото мнѣние противъ васъ, както едно време десетѣтъ бѣше повдигналъ населението противъ друго правителство.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Полагамъ на гласуване прѣдложението на г. Пецова за спѣшността и моля ония г. г. народни прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Ц. Таслаковъ: Има друго прѣдложение.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Прѣдъ мене не стои друго освѣнъ прѣдложението за спѣшностъ и азъ го положихъ на гласуване.

Министъръ М. Сарафовъ: Моля Народното Събрание да се съгласи утрѣ въ 9 ч. да имаме заседание и на прѣвъ дневенъ редъ да имаме бюджета на Министерството на Общественитѣ Сгради, Пятищата и Съобщенията.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Полагамъ на гласуване прѣдложението на г. Министра на Финанситѣ и моля, който го приема, да си вдигне ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Засѣданието се вдига.

Утрѣ въ 9 ч. сутринята ще имаме заседание.

(Вдигнато въ 9 ч. и 40 м. вечерята.)

Прѣседателъ: **Д. Цанковъ.**

Подпрѣседатели: { **А. Франгя.**
Д-ръ А. Ходжевъ.

Секретаръ: **П. Шоповъ.**

Началникъ на Стенографическото бюро: **Т. Гълъбовъ.**